

Анатолій Шолудько (Каліновскі)

***КОЗЕЛЬЩИНСЬКИЙ
СОБОР ЖАХІВ***

Кременчук
«Novabook»
2020

***КНИГА ВИДАНА ЗА СПРИЯННЯМ
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ІСКРА НАДІЇ»***

Про свої враження і побажання прошу повідомити за електронною адресою: anatol_kalinowski@wp.pl

Дозволяю передрук, переклад і розповсюдження у необмеженій кількості.

Анатолій Шолудько (Каліновський)

Шолудько (Каліновскі) А.

Ш 78 Козельщинський собор жахів : історичний роман, історичний нарис / Анатолій Шолудько (Каліновскі). – Кременчук : «Novabook», 2020. – 212 с.

ISBN 978-617-639-265-1

В книзі зібран підсумок довготривалих зусиль багатьох людей різних національностей, які зберегли пам'ять про злочини тоталітарних режимів більшовицької та нацистської імперій проти людства. Документальний матеріал покладений в основу твору віддзеркалює історичний пласт подій, які відбувалися у передвоєнні та повоєнні роки Другої Світової війни на Полтавщині.

УДК 82-94

Передмова

В кінці ХХ століття в Україні намітилася тенденція до відродження національної самосвідомості, а від так пробудилася зацікавленість до історичної спадщини рідного краю. На цій перспективній для дослідження царині розгорнулася творчість цілої плеяди українських митців таких як: Олесь Гончар, Юрій Тютюнник, Олександр Довженко, Іван Багряний, Юрій Горліс-Горський, Роман Коваль, Василь Шкляр та інші.

Роман «Козельщинський концтабір НКВД» по праву можна віднести до історичного доробку одного з послідовників цієї благородної місії Анатолій Шолудько (Каліновскі). Цей по праву епохальний твір увібрав в собі підсумок довготривалих зусиль багатьох людей різних національностей, які зберегли пам'ять про злочини тоталітарних режимів більшовицької та нацистської імперій проти людства. Документальний матеріал покладений в основу запропонованого твору віддзеркалює історичний пласт подій, які відбувалися у передвоєнні та повоєнні роки Другої Світової війни.

Хай вибачає читач, але назвати Другу Світову війну – Вітчизняною просто не повертається язик. Та і похідне від слова «вітчим», у російському перекладі означає «отчим», що за семантикою не є відповідником етимологічного перекладу слова «батько» відповідником якого у російській мові – «отец». Тому вживання нами мовної кальки «Отечественная война» у сенсі як «Вітчизняна війна», м'яко кажучи, недоречне принаймні для інтелектуального вжитку. Московське князівство і подальше самопроголошення родом Романових Московське царство, доречи як і Російської імперії, а від так СРСР ніколи не ототожнювалася нашими пращурами з історіографічним та етнополітичним змістом як Київська Русь.

Отже, після вимушеного з'ясування логіки історичних категорій суджень, що впливають на національну свідомість українців у культурно-історичному плані, розглянемо окремі публікації історичних документів, а також безпосередні автобіографічні свідчення очевидців. В запропонованому публіцистичному творі «Козельщинський собор жахів», виключно із морально етичних міркувань, прізвища окремих осіб подані завуальовано. Водночас, автор намагався якомога більше донести до своїх нащадків одіозні постаті безпосередніх замовників і виконавців злочинів проти людства останки яких береже Кремлівський некрополь.

Під час розвалу радянської імперії в 1991 році у частково відкритих на короткий термін, архівах «ЦК ВКП(б)-КПСС, ГПУ-НКВД, СБ-КГБ» та в інших державних «Схронах СССР» було знайдено достатньо документальних матеріалів, які свідчили про чисельні факти кримінальних злочинів вчинених тоталітарним режимом не тільки проти автохтонного населення РСФСР, але і проти іншомовного на окупованих ним територіях союзних держав. Тому, на життєвих прикладах далеко не абстрактних героїв твору, мудрий читач здатен зробити для себе належний висновок.

Виходячи, хай навіть із найкращих намірів, правдивий роман «Козельщинський собор жахів» не може претендувати на виключно автобіографічні чи географічні відповідники, оскільки у безправний і принизливий стан потрапили не тільки українці. З приходом більшовиків до влади, рабській спосіб життя став безальтернативною умовою виживання, як в СССР так і на окупованих ним Євро Азійських теренах. Знущення над представниками різних національностей відбувалося повсякчас і скрізь. У роки розгорнутого тоталітаризму кожен шостий громадянин Країни рад був ув'язненим і працював за баланду на будовах примарного комунізму, а кожен перший чекав своєї черги. Жах ставав нормою і засобом керування у державних відносинах.

– «В том, что вас не посадили нет вашей заслуги, это прежде всего недоработка системы.» – Цинічно запевняв люмпен пролетаріат залізний вартовий революції – Ф.Е.Дзержинський.

Так сталося, що лише під час війни почали з'являтися беззаперечні докази комуно-більшовицьких злочинів у Львові, Вінниці, Смоленську, Києві, Харкові і т. д. При панічному відступі Червоної Армії перед гітлерівською навалою у 1941 році енкаведисти, як правило, замітаючи сліди своїх злочинів, знищували політичних в'язнів і свої архіви. Проте у паніці окремі секретні матеріали потрапляли до рук німців, а від так ставали трофеями для союзників по антигітлерівській коаліції. Шкода тільки те, що всі викриті факти злочинів радянської влади проти людства, як і італійських фашистів так і не стали звинувачувальним присудом на Нюрнберзькому процесі.

Виходячи з принципу прецедентності, що у кожному концтаборі ЧК-ГПУ-НКВД катування і вбивства відбувалися за єдиним сценарієм; розписаним у секретних інструкціях ЦК РКП(б)-ВКП(б) і те що вони мало чим відрізнялися від злочинів, які чинилися в концтаборах смерті нацисти – дослідникам вдалося шляхом реконструкції жахливих подій заповнити білі плями в кривавій мозаїці. Та попри все, автором роману «Козельщинський собор жахів» було докладено чимало зусиль, щоб за допомогою художнього слова якомога більше передати дух тієї трагічної для багатьох народів епохи на зрізі певного історичного пласту.

Зрозуміло, що вже по війні увесь світ остаточно переконався, що В.І.Ленін (Ульянов-Бланк) і його учні та вірні послідовники такі як: І.В.Сталін (Джугашвілі-Коба), А.А.Гітлер (Шикльгрубер-Ротшильд) та Бенито Муссоліні – маніакальні параноїки із однієї клініки. Жахлива дійсність викритих злочинів проти людства, вчинених під орудою російських соціал-шовіністів із РСДРП-РКП(б) і німецьких націонал-соціалістів з робітничої партії NSDP та італійських

фашистів – перевершила найнесподіваніші фантазії будь яких утопістів. Проте, треба не забувати, що за післявоєнний період у нас виросло не одне покоління нащадків і тому саме їм, у першу чергу, адресоване це послання.

Шкода, але сучасні ущербнуті кремлівські нуворіши і їх олігархічні клерки, проголосивши себе правонаступниками само названої держави Росії, а всіх інших громадян СРСР знеособленою масою, переконані у тому, що етнічним представникам колишніх колонізованих держав ні до чого мати свою національну мову, культуру чи навіть історичну пам'ять. Вони не бажають нести моральну відповідальність за злочинні вчинки своїх, таких же обділених матінкою природою, попередників не тільки перед Україною, але і перед усім світом. Монополізувавши право на істину, комплексуючи чинуші, з позиції мілітарної сили намагаються повсякчас нав'язати усьому світу свою прерогативу на встановлення історичної правди. Ось чому кожна спроба дослідників імперських архівів – істориків, журналістів, краєзнавців, публіцистів затаврувати ганьбою інтервенцію, яку чинила країна Рад проти дружніх сусідніх суверенних держав, таких як: Україна, Польща, Молдова, Фінляндія, Румунія, Японія, Китай, Монголія, Корея, Іспанія, Латвія, Естонія і Литва – сприймається спадкоємцями Петра І (Романова), та Й.В.Сталіна (Джугашвілі), як привід для розпалювання чергової постімперської істерії.

Тому, давайте разом, без надмірного фанатизму, крок за кроком подолаємо ту відстань, що віддаляє нас від цивілізованої спільноти, бо ми того варті.

Наш хрест постійно досліджувати і знати правдиву історію своєї багатостраждальної, старослов'янської, а не угро-фінської Батьківщини і її славного роду, щоб уникнути повтору національної трагедії. А оте споконвічне християнське прощення – ще не означає вічне забуття.

Анатолій Шолудько (Каліновскі)

**КОЗЕЛЬЩИНСЬКИЙ
КОНЦТАБІР НКВД**

ІСТОРИЧНИЙ РОМАН

I

Восени 1939-го

Бабине літо коротке, як доля,
Не встиг озирнутись – дерева геть голі.
У небі клеочуть в клину журавлі,
На південь прямують у теплі краї.

За вікнами осінь, не забарилась,
Свинцевими хмарами небо укрилось.
Пожовкла обабіч дороги ТРАВА,
Зима перебрала у літа права.

І чоботи грузнуть по литки в багнюці,
Женуть конвоїри поляків на муки.
Чекає їх куля не тільки в Катині
За що полягли у полоні невинні?

В середині вересня 39-го із півночі потужні холодні вітри принесли дощі. Літню теплу днину передчасно заступила осіння негода. Ранкові приморозки тоненькою кригою почали затягувати калюжі. Свинцеві хмари табунами набігали на місяць, затуляючи мороком все навколо, і також раптово віддаляючись пропадали в піднебессі. У білесенькій мазанці під солом'яною стріхою, що причілком виходила на одну з вулиць селища, ще не такий вже і старий, Антон Тягнирядно, все ніяк не міг заснути. Чи то давали взнаки давні рани, чи отой клятий цвіркун у закутті, але йому ніяк не спалося. Після численного кректання та вовтузіння на протоплений череватій печі, у Антона увірвався терпець. Чоловік сповз на припічок, а звідти зліз на піл і долівку. Зашарудів своїми старими шкарбунами, по встеленій сінцем підлозі, він тихесенько вийшов із хати. То був колишній учасник отієї ганебної Радянсько-Польської війни, більш знаної у світі, як похід на Варшаву.

Це трапилося ще у 1920 році, пригадував Антон. Тоді під проводом лицеміра і кар'єриста комкора Робітничо-селянської Червоної Армії (РККА) – Михайла Тухачевського, була зроблена чергова спроба окупації Польщі. Подібне явище, як кажуть французи «déjà vu» – вже мало місце, тільки правда двома роками раніше у січневі дні 1918 року, та й то з Україною. Почалося все тоді з того, що в кінці грудня 1917 року, уряд радянської Росії на чолі з Володимиром Леніним, точніше Ульяновим, розв'язав агресію проти молодой на той час Української народної республіки – УНР.

Наступ більшовицьких конкістадорів розпочався на початку наступного року. Причому із декількох напрямків. Так, 29 січня 1918 року, на станції Крути, що під Києвом, понад 300 юнаків, як і у далекому 480 році 300 спартанців під Фермопілами, полягли в нерівному кривавому бою з добре озброєним і чисельно перевишуючим загарбником. Тоді до Києва увірвалися три більшовицькі армійські групи під загальним командуванням колишнього царського полковника – авантюриста Михайла Муравйова. Після переможного вступу Червоної армії до столиці України, всі стовпи з ліхтарями на центральних вулицях Києва були обвішані людьми у вишиванках, що наважилися розмовляти своєю рідною українською мовою.

Як це не парадоксально, в середині вересня 20-го року, не останню скрипку у зупиненні переможної ходи Червоної Армії на Польщу під Варшавою, зіграв гонористо пихатий колишній унтер-офіцер царської армії Семен Будьонний. Він проігнорував вимогу командуючого Західного фронту Михайла Тухачевського і не направив з під Львова кінноту на підмогу оточеним полкам РККА, які в подальшому на Віслі були вщент розгромлені легіонерами маршала Польщі Юзефом Пільсудським. Антон Тягнирядно, якраз і був одним із отих небагатьох чудом уцілілих червоноармійців, що 50 тисячним військом так ніколи і не повернулися до своїх домівок.

Отже, притримавши рукою металеву клямку на дверях, щоб та ненароком не тельнюкнула і не розбудила сварливу дружину, чоловік опинився на подвір'ї. Маючи від роду веселу вдачу, той неборака завше підспівував сам собі під ніс якусь народну пісеньку на кшталт отієї:

У неділю пана син,
На конику грає,
А бурлаки – напас воли,
За плугом рушає...

Антон присів на призьбу і не кваплячись дістав із кишені своїх великих полотняних штанів кисет і кресало, з якими не розлучався а ні в день, а ні вночі. Покаліченими шрапнеллю пальцями, колишній гарматник, почав звично длубатися в капшуку допоки не набив тютюном свою незмінну подругу – глиняну люльку. Він вправно викресав на висушений гриб-трутовик іскру і роздмухав вогника, запалив оте бісове запаморочливе зілля. Запашний клубок сизого диму від власного самосаду приємно торкнувся його прокурених пожовклих вусів. Піднявши голову, господар відразу запримітив, що над ним нависли міріади мерехтливих зірок, що усяяли все небо. У нього промайнула слушна думка:

– Мабуть це на мороз.

Місяць на небі йому чомусь увижався окрайцем паляниці, що своїм пухким бочком уляглася відпочити та й задрімала сердешна на чорному оксамитовому простирадлі, гаптованому коштовними камінцями. Від хати до клуні на землю падала чорна, мов дьоготь, тінь. Посохла стара яблуня посеред двору, увінчана череп'яними горшками та макітрою, являла собою чи не єдину прикрасу цього подвір'я. Навколо було так гарно і по своєму чарівно. Та раптом до вуха господаря долинув незрозуміло звідки виниклий гомін. Ось вже стало виразно чути наростаючий

говір, що несподівано вдерся у нічну тишу. Враз на все містечко почали брехати сусідські собаки.

– Нічого собі! – подумав бідолаха.

– Щоб це воно могло значати, та ще опівночі?

Проте цікавість узяла над безталанним верх. Зойкнув від прострілу в попереку, і перемагаючи нестерпну біль, допитливий сердега не поспішаючи піднявся з призьби. Далі господар почимчикував по стежці, що вела прямісінько до паркану. І треба ж було оце йому так необачно прочинити хвіртку і визирнути на вулицю, щоб потрапити у халепу. Правда Антон відразу і відсахнувся, бо йому у темряві приверзлося бозна що. Буцімто по вулиці на нього насувалася якась примара. Що найбільше селянина вразило, так це те, що їй не було а ні кінця, а ні краю. Від несподіванки чоловік тільки і спромігся перехреститися.

– Свят! Свят! Святий Боже, безсмертний оборони і помилуй нас! – шепотіли молитву його тремтячі і враз пересохлі губи.

– Та що ж то воно таке коїться? Людоньки добрі?

Із п'їтьми у суцільному чавканні багна до нього долинули людські зойки і лайка, але чомусь польською говіркою:

– «O Matka Boska!»

А потім ще щось на кшталт того, щоб нечистий тебе ухопив:

– «Szliach by ci trafyw!»

Неначе блискавкою, недобитка радянської антипольської компанії, проїняла пекельна думка:

– Та це ж ляхи приступом йдуть на Козельщину! – Вирішив той.

– Але з якого ж це такого, скажіть мені, лиха? – заперечив він сам собі.

– Хіба ми вже встигли чимось завинити перед нашим сусідом? Щось в останньому номері друкованого органу Центрального Комітету і МК ВКП(б) у газеті «Правда» нічогісінько не писалося, про розірвання парафованої ще в

1939 році Ризької мирної угоди між ССРСР із Польщею від 18 березня 1921 року.

Угледів осторонь колони крокуючих із гвинтівками на перейми червоноармійців – Тягнирядно зовсім був спантеличеним. Простакуватий чоловік, за звичкою, почухав свою лису потилицю і заклав чуба-оселедця за вухо і збентежено отак промовив до себе:

– Що це за вибрики? Ми ж полякам не об’являли війну? Звідки ж тоді у нас узялися їхні бранці, та ще ото стільки? Хіба так на світі буває?

Він ніяк не міг збагнути, що тут відбувається. Звідки взялася ота підступність у робітничо-холопській країні. Чоловік навіть не припускав думки до чого може призвести ота його хвора цікавість. На свою біду, роззякуватий Антон, стояв на добре освітленій місячним сяйвом стежці. Через те і не вчувся, як не сіло, не впало отримав добрячого стусана. Та ще прямісінько у груди і від кого? Ви не повірите. Від отого «свого», ріднесенького – бодай трясця його матері в печінку, москаля.

Добряче огрітий прикладом гвинтівки Антон заточився назад у двір і ледь не впав навznak на купу сміття. Підступно, із птьми від паркану до нього вигулькнув глистоподібний вертухай.

– «Чяво витаращился? Захотелось узнать, где Макара телят пасет? Так енто у нас запросто! Я тебе, хохлатская твоя морда, такое удовольствие организую в один момент! Не успеешь у меня даже глазом моргнуть!» – проказав отой дорогий «наш товариш», про якого за звичай добрі люди проти ночі і не згадують дітям, або якщо і кажуть то обов’язково додають:

– Парочку отаких друзів і ворогів не потрібно.

З рота представника конвойних військ НКВД ССРСР прямісінько в обличчя Антону тхнуло так, неначе там спорожнялося цілий тиждень принаймні ескадрон меринів. Ухопив старого за грудки, той акаючий смердючий пред-

ставник національних меншин більшовицької імперії, зі словами:

– «Давай бидло к своим панам!» – з усієї дури шарпонував остовпілого чоловіка на себе і в бік до колони етапованих поляків.

Те, що «старший» брат так брутально повівся зі своїм начебто «меншим» братом, ніяк не вписувалося ні в які рамки. Розправа з мешканцем тутешнього селища, через яке гнали етап польських офіцерів, сталася зовсім не випадково. Справа у тому, що на той час у енкаведистів існувала секретна інструкція: *«Никогда и нигде, ни при каких обстоятельствах, не оставляют живыми даже случайных свидетелей акций»... «Хранить в полной тайне места отправки и пребывания этапированных заключенных»* і т. п.

Ці нелюди не щадили навіть дітей, які з присутньою їм цікавістю іноді підглядали у шпаринки парканів, чи в отвори від сучків у дошках огорожених міст розстрілів. Це мало місце у грудні 1937 року у Вінниці, в Міському парку імені Максима Горького. Про подібний випадок розповідала кінострічка «Розстреляная свадьба» з відомого реалістичного «Галич фільму». Ось чому небажаний свідок, конвоювання через Козельщину польського цвіту нації, Антон Тягнирядно, змахнув рукавами сорочки, мов підбитий білий легінь крилами, полетів сторчма головою з рідного двору, аж до крокуючого натовпу. Дужі руки польських офіцерів підхопили його і не дали впасти.

Не зупиняючись, місячи чобітьми осінню багнюку, польські бранці під ударами озброєних гвинтівками оскаженілих конвоїрів, сформованих переважно з числа малоосвічених азійців, мусили продовжувати рух на власну – українську Голгофу. Треба визнати, що в такому своєму припущенні польські офіцери мали рацію. На прибулих залізницею арештантів із п'ятьма насувалася ота чорна громада Козельщанської гори, яку, ще здалека добре було видно всім.

Як і в 1654 році на Переяславській чорній раді, з семи козацьких полків три вирішили подальшу долю України, або у січневі дні 1918-го більшість довірливих українців, так і поляки у вересневі дні 1939-го року теж повірили брехливій російській пропаганді.

Розплата за оту свою слов'янську ментальність – дитячу довірливість, не забарилася, і ось вже польські жовніри отримують по повній програмі платню в радянських концтаборах. Як казав один монах Києво-Печерської лаври:

– Зробив добру справу – озернися, чи не стоїть за твоєю спиною подяка з косою.

Виконуючи Наказ командування Польської армії на чолі з генералом Едвардом Ридз-Смігли; *«Радянським військам опору не чинити, не стріляти!»* – 22 вересня 1939 року останнім добровільно здався до полону військовий гарнізон міста Львова.

У скинутих із радянських літаків листівках до Війська Польського, повідомлялося:

СОЛДАТИ!

Протягом останніх днів армія
- польська була остаточно розгромлена.
Солдати міст: **Тарнополя, Галича, Ровна, Дубна**
у кількості 60 000 осіб добровільно перейшли на
наш бік.

Солдати! Що вам залишилось? За що і з ким боретесь? Навіщо наражаєте життя?
Ваш опір є безнадійним. Офіцери штовхають в на безглузді речі. Вони ненавидять вас и ваші родини. То вони розстріляли ваших делегатів, яких ви послали із пропозицією здатися.

Не вірте своїм офіцерам. Офіцери і генерали є вашими ворогами, вони бажають вашої смерті.

Солдати! Бийте офіцерів і генералів!

Не підкоряйтесь наказам ваших офіцерів. Хеніть їх з вашої землі. Переходьте сміло до нас, до ваших братів, до Червоної Армії. Тут знайдете Увагу і турботу.

Пам'ятайте, що тільки Червона Армія визволить народ польський з нещасливої війни і забезпечить можливість спокійного життя.

Вірте нам! Червона Армія Радянського

Союзу – то ваш єдиний друг.

Командувач Українського фронту Семен ТИМОШЕНКО

Трохи оговтавшись Антон звернув увагу на те, що колони бранців безкінечною річкою впадала в розчинену навстіж рамкову дерев'яну браму, обкуту колючим дротом. В своєму, як здавалося невинному русі бурхливий потік раптом спіткнувся об підніжжя велетенського православно-го храму і зупинився на огороженому колючим дротом соборному майдані. Перед головною спорудою жіночого монастиря, під променями направлених з наглядових дерев'яних веж потужних ліхтарів, на поляків вже чатувала табірна команда з німецькими вівчарками. Розставивши ноги, мов клоп-водомірка, поперед всіх постав начальник Козельщанського табору НКВД СРСР старший лейтенант служби безпеки СБ СРСР Василь Соколов. Прибулих бранців привітав також і капітан НКВД СРСР Федір Акуленко. Цей більшовицькій комісар Козельщанського концтабору, у чорних шкіряних рукавичках і хромових чоботях, погойдуючись на підборах, мов іграшковий Ванька-неваліяка, пояснив польським офіцерам, що ті прибули у фільтраційний табір, де їх будуть тимчасово утримувати до відправки на їх в Польщу. Він пообіцяв, що згідно Женевської конвенції від 27 липня 1929 року «Про утримання полонених, під час військових конфліктів», підписаної ще 25 серпня 1930 року Народним комісаром іноземних справ СРСР Максимом Литвиновим (авт. дійсне прізвище якого Віллах), їм будуть створені належні умови.

Зараз організовується харчування і вже на ранок прибулі отримають гарячу їжу. Також усім прибулим буде надано право переписки і пересилки грошових переказів до своїх родин. Ще їм буде дозволено отримувати поштові скриньки від рідні і червоного хреста. Їм виплачуватимуть добові кошти, відповідно до військового рангу. На території табору незабаром почне працювати буфет, кінотеатр і шпиталь. Для них намічається організована розважальна програма, як то показ радянських кінофільмів: «Волга-Волга», «Принцесса цирку», «Веселые ребята», «Молодость Максима» і навіть казки «Василиса Прекрасная» та «Золотой ключик», а також буде прочитано цілий цикл лекцій на політичні та економічні теми у супроводі художньої самодіяльності. Але зараз їм слід трохи потерпіти, бо новоутворений табір не розрахований на таку кількість прибулих.

Безумовно, подана червоним комісаром інформація не відповідала дійсності, оскільки ще до прибуття поляків до Козельщанського, Старобельського, Сафронівського і Оранського монастирів там вже утримувалися в'язні із кінця 1929 року. Це витікає з Наказу НКВД № 0308 від 19 вересня 1939 року, за підписом наркома СРСР Лаврентія Берії. Згідно якого на базі вже існуючих таборів НКВД СРСР таких як: Путивльський – на 7тисяч осіб; Старобельський – на 5 тисяч осіб; Юхновський – на 7тисяч осіб; Козельський – на 7тисяч осіб; Осташиківський – на 7тисяч осіб і Козельщанський – на 5 тисяч осіб – їх численність належить довести до 10 тисяч осіб терміном до 1 жовтня 1939 року.

Виняток склали – Оранський табір – на 2 тисячі осіб, де відбулося зростання утримання ув'язнених лише вдвічі – до 4 тисяч осіб і відповідно у 3 тисячному Южському – до 6 тисяч осіб.

Та і відправляти поляків фактично було нікуди, бо як окрема держава Польща втретє за історію свого існування зникла зі світової мапи. Розкраяна навпіл німцями і росія-

нами Польща, приблизно по умовній демаркаційній лінії, запропонованій ще у грудні 1919 року міністром закордонних справ Великобританії Джоржом Керзоном, як кордон Польщі і Радянської Росії, вона проходила через Гродно-Ялівку – Немиров – Берест-Литовськ – Дорогуськ – Устилуг,— на захід від Рави-Руської, на схід від Грубешова, через Красилів і від Перемишля аж до Карпат.

Спочатку план Керзона про перемир'я Росія не прийняла, відчуваючи на момент подання лінії кордону свою перевагу; а вже пізніше сама Польща не забажала приймати кордон по лінії Керзона, оскільки ситуація змінилась на її користь. Проте, як кордонна лінія Керзона, вона не відігравала жодної ролі в упровадженні польсько-радянського кордону 1921 року. Натомість, підписаний 18 березня 1921 року Ризький мирний договір, відвів Польщі майже 135,000 тис.кв.км. на схід від лінії Керзона, що в середньому на 200 км. віддалив її на схід. Проте вже з поправками 28 вересня 1939 року, «Керзонову лінію» перемістили на користь СССР, як німецько-радянський кордон в договорі Німеччини з СССР.

Після хай невеличкого історичного відступу, повернемося до Козельщанського радянського концтабору. Подібним до комісарського популяробріхством страждав, двома роками пізніше у 1941 році міністр пропаганди Німеччини Йозеф Геббельс. Так само, з даху тільки що збудованих газових камер німецького концтабору «Auschwitz-Birkenau», перед прибулими першим ешеленом євреями він виголосив відому на весь світ свою красномовну промову. Суть доповіді зводилася до того, щоб якомога більш переконливо заспокоїти приречених до страти «Unter Menschen»:

– *Ось ви наприклад, чоловіче високого зросту, що вмієте робити?* – звернувся до одного із прибулих в'язнів Геббельс.

– *Я каменя,* – відказав той нещасний.

– Браво! Нам такі фахівці вкрай потрібні для розбудови Німеччини. – тріумфував нацист.

– А ви? – звернувся гітлерівський міністр пропаганди до людини не високої статури.

– Хто ви за фахом?

– Швець. – зізнався той.

– Ой як вдало. Нам якраз вас і не вистачало, для шиття одягу...

Свою нацистську проповідь доктор Геббельс завершив словами, ну зовсім як ото у радянського поета Самуїла Маршака: «Все профессии важны, все профессии нужны».

– Нам потрібні всі фахівці! Мерцій йдіть у душові кабінки і ретельно мийтеся з духмяним милом і рушником пухнастим, переодягайтеся у чистий одяг! На вас чекають великі справи! Heil Hitler! – нацистським гаслом і помахом руки, мов дуринь помелом, німецький пустобрех благословив євреїв, на неминучу смерть від газу «Циклон-Бе» поставкою якого займалася міжнародна корпорація «IG-Farben».

До слово будьмо сказано, в 1945 роках концтабір Явожно як і «Auschwitz-Birkenau», який знаходився неподалік від польського містечка Освенцім, використовували війська НКВД СРСР в якості тюрем аж до 1947 року. Там у нелюдських умовах утримувалися активні учасники польського руху опору і УПА проти здійснення прорадянським польським і чеським режимом злочинної операції «Вісла». Суть акції була спланована Москвою, це примусова депортація українського населення з їх етнічних земель – з Лемківщини, Посяння, Підляшшя і Холмщини на території західної та північної частини Польської держави, а від так і поляків з території Західної України.

Та все ж повернімося у той далекій 39-ий. Враз збоку червоних байкарів Козельщанського концтабору НКВД СРСР рвучко пролунала команда:

– «Генералам, полковникам и чинам до ротмістра на пра-во!»

– «Поручникам, хорунжим и вся прочая на ле-во! Левое плечо вперед! В здание по п'ять человек, шагом – марш! Ать два – левой! Ать два – правой!»

Оскільки у спідній домотканій білизні Антон не міг претендувати на вищий чин серед польських офіцерів, то йому, хоч не хоч, а довелося, тупцюючи на одному місці старими шкіряними чобітьми, приєднатися до «прочия».

– Коли ж це він в останнє бував тут?– пригадував цей відставної кози барабанщик.

– Ой, як то давно було – нарешті зібравшись із своїми думками констатував він.

Всередині культової споруди, заново відбудованої ще на зламі двадцятого століття, зараз стояли голі стіни з обдертими фресками. Розграбований і розтрощений більшовицькими варварами мармуровий іконостас темною плямою нагадував про свою відсутність. Із тих далеких часів, як цей православний Собор Різдва Богородиці пограбували радянські вандали Антона нога тут не ступала. Тоді, у 1929 році, в суцільній штурханині поміж чумних войовничих атеїстів-костомольців, він виніс під своєю пахвою родинну ікону Капністів – Божої матері, яку потім передав на збереження сестрі дружини, до Нижньої Мануйлівки.

Вірогідно, що саме з того 29-го року в ССРСР і почалося перепрофілювання не тільки Козельщанського жіночого монастиря, але і Сафоновського, Старобельського, Оранського монастирів під медичні дослідницькі і наукові центри, та полігони по випробуванню хіміко-біологічної зброї масового враження на «ворогах народу».

Ось тепер, ця релігійна споруда з товстезними цегляними стінами і глибокими вікнами-бійницями, з високим склепінням і дала притулок польським бранцям. Тільки зараз у середині цього головного православного монастир-

ського храму незрозуміло звідки з'явилися по під стінами дерев'яні риштовання. Вони сягали аж до самої стелі. Антон відразу і не збагнув, що то воно є і для чого призначено. Звичайно це були призначені для арештантів лежаки, збиті цвяхами з необтесаних березових дощок. То стояла пам'ятка, як матеріальна естафета, від попередніх в'язнів, з числа отих понад п'яти тисяч українців «зачищених» напередодні прибуття нової партії піддослідних, тільки тепер вже з числа польських офіцерів.

Відстань між ярусами у цій гігантській етажерці сягала, десь, менше аршина. Хто по молодше, так ті відразу залазили аж під самісінький купол де займали вакансії. Антону такі акробатичні вправи вже були не по віку, тому він не втримався і з сарказмом у голосі спромігся лише зауважити:

– Ну зовсім як ото під куполом у шатрі переїзного цирку «Шапіто»!

Весь час до собору все прибували і прибували бранці. Ставало не зрозумілим, а куди ото вони всі йдуть. Хай хоч яка це була значна будова, але щоб у ній розмістилося понад 1179 бранців, то це вже знаєте занадто.

– Що це? Народна казка на новий лад, про загублену дідову рукавичку? Тільки тепер для дорослих, – подумав про себе Антон.

А скринька просто відчинялась, бо збоку мала дірочка. Точніше, навпроти вівтаря в підлозі, викладений з мозаїчної плитки кахлю, під відчиненою потаємною подвійною лядою виявився отвір розміром десь два на два метри. Коли прибулі в'язні підпирали у спини не бажаючих йти далі, то передні неминуче зіштовхувалися по кам'яних сходах, неначе збіжжя до льоху. Далі черга доходила і до задніх молодиків, які також не бажали залишатися зовні на холоді. Їх теж підпирали такі ж завзяті наступники і вже через кілька хвилин оті ініціатори штовханини вже самі летіли по кам'яних сходах в приймальню до радянського

пекла. Прілий вогкий подих затхлого підземелля різко вдарив у ніс. Звідти на Антона дихнула цвіллю прохолода смерті. У козельщанця по спині поповзли мурахи. По похилій глиняній підлозі ноги бранців, самі по собі, несли їх кудись туди далі у пільму. Тільки ото й успівай ними переставляти і дивитись, щоб ненароком не піймати гаву і не перечепитися об ті клятї рейки вузькоколійки навіщось прокладеної тут. Не помилюся якщо скажу, що у голові, кожного прибулого, закралася лише одна думка:

– Щоб тільки не впасти і не бути затоптаним все прибуваючим натовпом і як вибратися звідти.

Повсюдно чутно було польську лайку:

– Ku...wa! Pśia krew! – та відвертий подив,

А чи доведеться коли на волю вийти? – звернувся Антон, незрозуміло до кого адресованим своїм по дитячому наївним запитанням.

На стіні штреків скрізь видно було, що обабіч тягнуться якісь прокладені у видовбаних штробах труби водогону і електричні кабелі на металевих гачках, товщиною десь із чоловічу руку. На протилежному від них боці стирчали вмуровані, мабуть ще за часи інквізиції, чавунні кільця із залишками від ланцюгів і кайданів. Через певний проміжок відстані, по під самою стелею, блимали оті підсліпуватожовті лампочки Ілліча, що не горіли на селі без могорича. У самому кінці тьмяно освітленого глухого закутка печери проглядалася якась виготовлена з металевих прутків і швелера підвішена на тросах, щось на кшталт звірячої клітки.

– Мабуть викрадена чекістами із якогось зоопарку – подумав він.

При наближенні можна було розгледіти лебідку, подібній тій, що на річкових баржах застосовується для підйому і спуску якоря. Коли ця приспособа вцент заповнювалася партією прибулих піддослідних людей, то прислуга підйомника, утворена з числа арештантів-угодників, відпускала

запобіжник – «собачку». З нечуваним торохкотінням об сталеві зубці шестірні, та залізьяка спускалася кудись вниз і там різко гальмувала. Після спорожнення цієї шахтової кліті, купка арештантів з числа тих що лишалася на горі шурфу, ухопив важелі починала запопадливо обертати корбу. Шляхом зчеплення поміж собою, шестерні, у такий спосіб підіймали вгору на тросах цю спорожнілу платформу. Від тертя о не змащенні сталеві блоки та ручаї підйомного барабану, ця механіка постійно породжувала металевий скрегіт. Марилося, немов хтось тут під землею навмисно дряпав залізом по склу. Оте неприродне вищання відлунювалося і наповнювало вщент усі закутки печери. Отой скрегіт проникав аж у самісінькі щелепи. Рух тросів не припинявся а ні на хвилинку. Знову і знову, імпровізований ліфт, спорожнів швидко підіймався вгору і майже відразу заповнений провалювалася у нетрі однієї з чотирьох шахт, з яких закачувалася вода до підземного монастирського басейну в Козельщанській горі. Звідти питна вода розтікалася до ризниці, келії монашок, майстерню богомазів, церковно-приходську школу, шпиталь і на інші потреби прочан, а від так і у поселення.

Нарешті черга дійшла і до тієї партії прибулих смертників, серед яких і був випадковий наш свідок чергового радянського злочину восени 39-го. Отож, під поступом кожного наступного приреченого ця підвішена на тросах залізьяка в стволу шахти розгойдувалася маятником у різні боки. Аж ось оте технічне пристосування доісторичного періоду здригнулося і поповзло, як здавалося у Тартар – царство мерців. Врешті оговтавшись, Антон не міг повірити своїм очам.

– Звідки ото взялися у цій козацькій горі середньовічні печери, та ще під порівняно недавно побудованим собором? Коли і хто їх тут нарив? Кому прийшло у хвору голову облаштувати на цьому святому для кожної православної людини місці підземну в'язницю?

На ці та інші питання він звісно не міг знайти жодної відповіді, бо мешканці навколишніх сіл навіть гадки не мали про існування у середині Козельщанської гори людських віварій – приміщень для утримання і репродукції на піддослідних людських організмах бактерій і вірусів.

А в цей час, це залізне пристосування вщент набите піддослідним, допоки ще живим, людським матеріалом продовжувало сповзати все далі і далі вниз, у темну прохолоду прірви. Збоку з'являлися і щезли у мороку тьмяно освітлені розгалуження підземелля позначені чомусь римськими цифрами і латинськими літерами: I-A, I-B, I-C; II-D, II-F; III-G; IV-J; V-N; VI-R; VII-U; VIII-V; IX-W ... Скільки ж ото їх там було? Десять! П'ятнадцять! А може й всі двадцять. Тягнирядно збився з рахунку. Нарешті це чудо більшовицької індустрії, смикнулося у судамах і зупинилося на якомусь поверсі, тобто рівні. Переповнений людьми металевий кошик по інерції продовжив свій рух до низу і враз просів на тросах, та так, що ледве всі не зірвалися в безодню. Душа у Антона, вмить подалася кудись у мандри до п'ят. А там, далеко внизу, чутно було лишень булькання і плескіт води від падаючого ґрунту. Аж ось цей кошик з людьми просів і доволіно підтягнувся на тросах вгору, мов дитяча гойдалка на бич'їх жилах. Якась підземна нора під літерою «X-Z» порівнялася з ними і всі прибулі змушені були, як щури з під очеретяної стріхи, рятуватися втечею, допоки цей імпровізований ліфт не обірветься чи не перекинеться, як отой шахтний хопер.

Що ж до тих 1106 польських військових бранців з вищих чинів, що залишилися на монастирському подвір'ї, то генералів і підполковників енкаведисти повели відразу окремо кого до келій, а майорів і капітанів перевели через дорогу до неприбраних стаєнь Козельщанського радгоспу. Решту офіцерів – поручників, підпоручників і хорунжих чекали солдатські намети, що знаходилися поруч, напнуті у три ряди. Картину огороженого колючим дротом сільсько-господарського подвір'я доповнювали розставлені по кутах дерев'яні вежі з кулеметами і кілька відхожих вуликів та

шість польових кухонь, що чадно підкопчували небо. Ото і весь антураж притаманний радянським концтаборам смерті. Цього всього явно було замало для утримання такої сили зігнаних сюди людей. Та і дворазове харчування одного колишнього польського офіцера обходилося державному бюджету ССРСР у 2 руб. 58 коп. Як повідомляло Управління у справах військовополонених НКВД – *кожен день 14728 полонених польських офіцерів проїдали харчів на 38000 руб., а місячний бюджет склав –1 млн. 138 т. рублів.* А оскільки польських бранців рядового і цивільного складу було біля 200 тис. осіб, то можна було собі уявити які збитки від цієї Польсько-Радянської авантюри лягли на плечі простому роботящому люду не тільки України.

Тому мабуть й не дивно, що біля армійських годівниць не вбачалося лантухів з овочами чи борошном, крупами, сухарями не кажучи вже про рибні чи «свино-говяжє» консерви. Останні у інтендантів значилися як – «тушонка». А у тім біля паруючих котлів на колесах дзигою крутилося кілька молодичь з числа місцевих найманців. Немов оті шевці із відомої казки датського письменника Ганса Андерсена «Оголений король», кухарки займалися переливанням води, з пустої посудини до порожньої. При цьому ці акторки-аматорки, блискаючи своїми дорідними білими стегнами, заплигували на підніжки до котлів і мов конотопські відьми помелом, помішували там кописткою. Створювалося таке враження начебто вони щось там готували. У підтвердження вони навіть діставали своїми металевими черпаками на таких довгих дерев'яних держаках, як ото у золотарів при спорожненні відхожих вуликів начебто страву. Оту казкову стряпанину «з солдатської сокири», з удаваним присмаком куштувала і прицмокувала кожна з них, черпаючи здоровенним блискучим ополоником. Це робилося з таким перебільшеним натхненням, неначе кухарям вкрай треба було не прогавити момент, щоб вчасно посолити, поперчити і навіть вкинути у те вариво, цілу жменю спецій – лаврового листя, хіба що зірваного з сусідньої тополі.

II

Козак гора

Щоб дати відповідь на цілу низьку логічних питань, які постали перед Антоном Тягнирядно, варто зробити невеличкий екскурс в історію віків рідного краю.

Відомо, що в XV–XVI ст. безперестанно йшла кривава боротьба на степовому порубіжжі, але вона успіхів не мала. Перелом у перебігу подій принесла лише козаччина. Південний кордон Київського князівства посунувся на лінію Рашків – Умань – Кременчук – Полтава...

Завдяки перемогам Запорізького війська їх оселі почали посуватися чимраз далі у Дике поле і руський плуг почав глибше орати ніким не займані безкрайні простори степів.

Якщо уважно поглянути на мапу складену на початку сімнадцятого сторіччя французьким військовим інженером і картографом Гійомом Левассером де Бопланом, перекладеною Дмитром Бантиш-Каменським у 1829 році, то присутність на окраїні кордону Київського воєводства, у цій місцевості стародавньої цитаделі, є досить таки переконливим поясненням. Ймовірно тут, на перетині торгових шляхів, на узгір'ї в сиву давнину і була заснована нашими пращурами Козельщанська фортеця. Відомо також, що під прихистком мурів укріплень, що засновувалися на домінуючих над місцевістю узгір'ях знаходили притулок ремісники, торговий люд, скотарі та орачі. Окрім всього такі споруди мали подвійне призначення з одного боку як культова, а з іншого боку як оборонна будова. У такий спосіб виникали тисячоліттям тому усі городища – провісники сучасних міст. Навіть у семантиці особистих назв міст деякі з них зберегли своє походження – городи, город, град. Так наприклад: Миргород, Белгород, Городиш, Новгород, Копайгород на Житомирщині або поселення на Полтавщині Градизьк засноване на горі Півіха, що мало першопричину свою назву – Городище. А ще було засновано стародавнє

городище на правому березі Дніпра, на іншій горі Деї – язичеської богині ночі, яка мала вигляд велетенського птаха з жіночим обличчям. Саме там в урочищі Ведмежі Ло-зи(Лови) над Куруковим озером, де гніздилися велетенські чорні птахи – круки, неподалік від дохристиянського храму – капища і було засновано старе городище. Вік стоянки людей тут важко визначити навіть по останках мамонтів і кам'яної зброї, яку тут нерідко знаходять при розробці Крюківського гранітного кар'єру. Біля цієї фортеці на горі Ведмежі Вуха і утворилося козацьке поселення – Куруків. Саме тут біля відновленої запорізькими козаками стародав-ньої твердині в 1625 році і відбулася заключна битва Куруківської війни під проводом кошового отамана Війська Запорізького гетьмана Марка Жмайла. Тоді ця, по суті Громадянська війна в Речі Посполитій, завершилася підписанням мирної угоди між Польщею і Наддніпрянщи-ною. З одного боку Куруківську угоду підписав Коронний гетьман Речі Посполитої Станіслав Конєцпольський, а з іншого боку переобраний на Чорній раді, скликаного продажною заміжною козацькою старшиною, кошовий отаман Війська Запорізького гетьман Михайло Дорошенко. Майже через два століття, в 1803 році цей згаданий посад тільки вже під асимільованою назвою Крюків адміністрати-вно був підпорядкований сотенному містечку Кременчуку на Дніпрі. І таких прикладів з історії можна навести безліч.

Сучасні археологічні дослідження фортифікаційних споруд Києва, Севастополя, Керчі, Диканьки, Полтави, Табурища, Кременчука, посада Крюкова і не тільки дають нам право стверджувати, що військові цитаделі будувалися в давнину не тільки вгору, але і на декілька рівнів вниз під землею. Не залишаючи камінь на каменю захоплену приступом фортецю, дикі орди степових племен фізично не мали спроможності знищити її остаточно. Тому і полишали-ся недоторканими підземні частини фортифікаційних споруджень, що являють собою артефакти. Козельщанська

фортеця, а відтак побудований на її рештках Собор Різдва Богородиці, не став винятком із загального правила.

Слід також звернути увагу на здавалося незначну, на перший погляд, дрібничку з історії виникнення Козельщанського собору. У зв'язку з чим, я не збираюся переповідати притчу про зцілення Марії, доньки місцевого магната С.М.Капніста, і про чудотворні властивості ікони Божої Матері. Скажу тільки те, що 8 вересня 1882 року за кошт цього Капніста на місці стародавньої фортеці і була похапцем побудована церква Різдва-Богородиці. Доказом сказаного є характерна особливість цієї церкви. За висловленням очевидців: *«Ця, незграбна споруда, не мала архітектурної цінності»*. Висновок напрошується сам собою – церква була вимурувана із наявних кам'яних уламків, отих залишків від стародавньої козацької фортеці. Таким чином, зовсім не випадково, у 1891 році саме тут було освячено муровану з каміння Преображенську церкву, а релігійну общину перетворено у жіночий монастир.

Зведений за часи московського царату Собор Різдва Богородиці у 1900-1906 роках, описаний одним із відомих радянських письменників Олесем, точніше Олександром, Гончаром ніколи не був національною культурною спадщиною пригніченого українського народу. Скоріше за все це був собор шпитального типу, як і у Кременчуці побудований частково за кошт царя Миколи II перед початком Російсько-Японської війни у 1905 році. Після того, як згадка про знаходження під цією культовою спорудою підземної в'язниці НКВД СРСР була вилучена автором із роману «Собор», саме тоді у 1968 році цей художній твір Олеся Терентійовича і отримав право на своє подальше існування. Твердженням, начебто прообразом твору Олеся Гончара «Собор» послужив Троїцький собор у Новомосковську Дніпропетровської області, була вчинена автором твору спроба відволікти увагу імперської фіскальної цензури від дійсних подій, що відбувалися в печерах саме Козельщанського собору Різдва Пресвятої Богородиці.

Підтвердженням сказаному є той факт, що до початку Другої світової війни саме на очах О.Гончара і відбувалися описані події. Уродженець села Сухе, Козельщанського району, кореспондент козельщанської районної газети «Развернутым фронтом», редакція якої містилася в одному з приміщень монастирського комплексу, талановитий письменник Олесь Гончар, з 38-го року вчителював тут поряд, у Мануйлівській середній школі-інтернаті. Доречно зауважити, що школа в Мануйлівці побудована коштом радянського письменника Олексія Максимовича Горького (Пешкова), тому О.Гончар просто не міг не знати про це зловіще і пропаще місце. Вже після війни підпоручик Війська Польського Stanislaw Westfalwicz, який був ув'язненим в РСР з 1939-41рр. надав свідчення і малюнки свого перебування у Козельщанському таборі.

III

Радянське пекло

Скільки днів і ночей пробув тоді Антон у Козельщанській підземній в'язниці важко сказати. У печеру не проникало зовні денне світло, тому відлік часу у заручників печери перетворився в одну суцільну ніч. Піддослідних в'язнів кормили, скоріше за все, двічі на добу. Баланду у металевій бадді спускали почергово на кожен рівень і там виливали у дерев'яні корита. Звідти в'язні, хто на що гаразд, товплячись хапали конфедератками чи відірваними від штанів кишенями, а то і голими руками пекучі оті помії і їли прямо з долонь. Так що вмерти відразу енкаведисти не давали, але при такому харчуванні недовго було і ноги протягти.

По прибуттю етапу арештантів, на горі, у келіях монастиря, відразу розпочалися звірення списків прибулих військовополонених польських офіцерів. Як з'ясувалося

пізніше, перепис в'язнів у енкаведистів не припинявся а ні в день, а ні в ночі. Вірогідно, що такий поспіх обумовлений був завершенням терміну відпущеного Кремлем для обліку прибулих. Полонених партіями, десь по десять душ, піднімали на гору і негайно вели на анкетування. Отак черга дійшла і до Тягнирядна. Проходячи через собор, у сутінках чудових вітражів створених на біблійські теми, Антон угледів посеред храму велику купу паруючого від вологи брудного одягу і цілу панораму людських тіл, що тулилися по амфітеатрах, немов навколо арени цирку. Полоненні намагалися у такій спосіб рятуватися від отієї пошесті, що кишла вшила в їхньому одязі. У храмі стояв несусвітній сморід від немитих тіл, брудних онуч неначе від винайдених товаришем Биваловим парфумів «Вот солдаты идут» із улюбленої Йосипом Сталіним кінокомедії «Волга-Волга». Коли Антон вийшов із підземелля, то на подвір'ї стояв погожий ранок. Яскраве сонечко вбивчо вдарило йому в обличчя і засліпило очі. Заручник підземелля ледь встояв, щоб не впасти від запаморочення. Трохи при звичаївшись після безпросвітної темряви, купка польських полонених серед яких був і Антон, під прицілом гвинтівок і направлених на них багнетів повільно пішла у монастирські келії де на них вже зачекалися оті товариши у кашкетах з синім верхом і червоним околицем. Дознавці допитували в'язнів стаханівським методом; одночасно кількох осіб в одній кімнаті. Так що відповіді одного в'язня ставали надбанням для кожного присутнього. Надруковані на друкарських машинках радянського виробництва «Башкирія» анкети містили здавалося на перший погляд безневинні питання, як то: прізвище, рік народження, звідки родом, національність. Проте оті жовті папірці також містили в собі і суто політичний підтекст, як то: відношення до радянської влади, партійність або явно провокаційне запитання – участь в польському опорі проти радянсько-німецької влади. А ще їх цікавила співпраця польської контррозвідки з англійською

або французькою розвідками. Слідчі також проявляли нездоровий інтерес до того, коли і хто з допитаних мав виїзд за терени Польщі і як тоді їм здавалося багато інших дурниць. Проте депортація польських родин, на початку 40-их до ССРСР, круто змінила в уцілілих полонених офіцерів ставлення до мимовільно наданої ними конфіденційної інформації; про дівоче прізвище матері, дружини і тому подібне.

Коли слідчий дізнався від Антона, що той місцевий і що його випадково «замели» біля свого ж таки двору, то не втримався і брутально вилаявся:

– «Мать вашу... чурки черномазые! Вот откуда у нас берется путаница! Ну на кой ляд мне этот геморой дался?»

Офіцер енкаведе ще довго не вгамовувався, виливаючи із-за допомогою російського нецензурного лексикону свою злобу від цілодобової втоми. Але в решті решт чекіст мусив підкоритися службовій інструкції, тому відверто зізнався, що навіть при всій своїй повазі до віку і заслуг Антона перед країною Рад, він не має права відпустити того до дому. Потім слідчий чомусь пошепки на вухо запропонував йому, по братські, погодитися до співпраці з органами НКВД, щоб не повертатися до печери. Далі той благодійник дав Антону підписати якусь «бомагу», про нерозголошення до самої смерті «державної таємниці» і щодо відповідальності, точніше «розстрілу» в разі розголошення або порушення умови підписки. Зрозуміло що Тягнирядно особливо й не рвався повертатися до кротячого способу життя, тому погодився на все, до кінця не усвідомлюючи наслідків свого вчинку. Йому, як вже своєму колезі, дознавець запропонував роботу за фахом – електриком, без права покидати табір. І як мовиться у подібних випадках – альтернативи для Тягнирядна тоді не було. Перспектива повернення у дальні козельщанські печери Антона звісно не приваблювала.

Селянин спочатку не звернув особливої увагу на те, що всіх полонених поляків після допиту чомусь відразу

направляли до медичної амбулаторії, на щеплення від начебто усіляких закордонних болячок. Проте новий, так званий, товариш-слідак застеріг його не робити цього, мотивуючи тим, що прибулі поляки не звиклі до місцевих хвороб і на те що вони теж могли завезти нам якусь холеру з Європи. Справжню суть таких, начебто благих намірів ескулапів, стали відомі місцевому населенню значно пізніше – після панічного відступу Червоної армії з Козельщини. А поки що Тягнирядна направили до «хозвзвода», щоб той став на «довольствие». Окрім нього тут були і інші невдахи, чи просто завербовані медсестри, кухарки, прачки, прибиральниці, конюхи і тому подібний цивільний контингент. І що саме цікаве, так це те що свій обслуговуючий персонал енкаведисти на ніч не відпускали по домівках і зачиняли на замки, мов арештантів.

Коли на ранок дружина Антона прокинулася і ніде не знайшла свого чоловіка, то вона відразу подалася шукати його по сусідах. Та то була марна праця. Антон немов крізь землю провалився. Кого тільки вона не розпитувала, та дарма ніхто нічого не бачив і не знав. Ось тоді то кумушки-зозулечки і порадили Явдосі звернутися до старого Охріма.

– Тут і до ворожки не ходи, цей антихрист усе як не є знає, – запевнила її кума Малан'я.

Жив цей злидень, якраз навпроти хати Тягниряднів. Він давно вже, як оте мале дитинча, сплутав день із ніччю. А тому багато часу проводив вночі лежачі на печі та спостерігаючи за світом в оте своє малесеньке віконце. З його підвіконня добре проглядалася уся вулиця. Старий Охрім багато чого бачив, а відтак знав і як крали кролів чи гусей у сусідів. Проте престарілий чоловік завжди тримав язик за зубами і не наче партизан, нікому не розповідав хто ж то насправді накоїв людям збитку. Мабуть він, як і всі смертні ще пожити хотів. Явдоха, за порадою куми, мерщій зарізала курку і подалася до діда Охріма. Але той навіть слухати не бажав нічого:

– Йди Явдоха від гріха подалі з моєї хати і квит! А не то рогачем ушкварю тебе по спині – верещав істерично неблаганний Охрім.

Проте після деяких вагань сусіда все ж таки спокусився на принесену курку і тільки попросив Явдоху присягнутися, як на духу, на ікону Божої матері, що вона нікому, ні при яких обставинах не розповість про те що почує від нього. А якщо і пробовтається, то він відмовиться від своїх слів.

– Ось тобі хрест – осінив себе знаменням Охрім.

– Чому саме на цей святий образ поклявся цей сіромаха? – запитаєте ви.

– Та просто у цього злидня у хаті іншої ікони відродясь не було.

Отак бідна жінка дізналася правду про долю свого зниклого чоловіка. Отакечки у неї закралася у голові підспудна думка:

– А як же ото своєму чоловікові зарадити?

Не довго думаючи, Явдоха пошкандибала до собору – свого Антона рятувати. Зовні двір жіночого монастиря здавався навіть і не огороженим, бо порівняно тонкий колючий дріт натягнутий поміж вбитими у землю кілками здалеку був майже непомітним. Односельці знали, що на подвір'ї монастиря розмістилася якась військова частина, але чим вона там займалася нікого це не обходило. Тоді був той час, коли люди намагалися уникати задавати зайвих запитань, бо самі не встигали давати відповіді в радянських каральних органах на чисельні анонімки. Звісно, що односельці бачили на подвір'ї монастиря крокуючих із жовтими шкіряними валізками і у чоботах офіцерів у небаченому раніше ніде однострої. Серед іноземців була запримічена навіть вродлива жінка. Як пізніше з'ясувалося, то була донька польського генерала Довбуша – підпоручник-пілот Янина Довидовська, яку потім вивезли звідси і стратили під Смоленськом в Катині. Та чомусь нікому і в голову тоді не приходила думка, що то польські бранці, а перед самим їх носом був вхід до підземної в'язниці. Однак,

тільки-но Явдоха наблизилася до собору незрозуміло звідки, мов біс із табакерки, до неї вигулькнув вартовий і ввічливо так запитав:

– «Гражданка! Вы случайно не заблудились? Неужто чтото потеряли? Иль быть может, вчерашний день ищите? Вам чем-нибудь помочь?»

Відказавши солдатові якусь нісенітницю, про збір грибів на кшталт валуїв – тополеву рядовику, чи ще про якусь там дурницю, Явдоха подалася звідти, як мовиться, ні солоно сьорбнувши. Вона все далі йшла від гріха подалі, весь час озираючись із надією, хоч одним краєчком ока, щось угледіти біля собору. Але то була марна праця. Енкаведисти добре вміли приховувати правду. Порожні від зівак вулиці і підсліпуваті віконця були запорукою втаємничення радянських злочинців. Тільки клубок пташиного пір'я, проскочив поміж ніг в обмотках та кирзових черевиків чатуючого з гвинтівкою вартового, і покотився далі до рундуків. Та хіба він міг розповісти їй про побачене. Жінка вмила слізьми і потайки втершись хусткою не поспішаючи почимчикувала до своєї садиби. Вона йшла і всю дорогу кляла Леніна і Сталіна і весь отой їхній більшовицький лад, що перетворив волелюбний її нарід на безремствуюче тяглове бидло.

IV

Порятунок

Допоки уряд Польщі знаходився в екзилі і не об'являв війну ССРСР, то статус польських офіцерів був ще остаточно невизначеним. Проте коли з півдня Франції пролунав заклик до боротьби проти окупаційного режиму Москви і на вступ до фінського легіону польських офіцерів, то цей акт атентату розв'язав руки кремлівським катам.

Проте не можна сказати, що в сталінських, так званих, фільтраційних таборах польські офіцери були беззахисними агнятками, які нічого не робили і воліли сидіти, тишком-нишком, склавши руки в очікуванні довбні. Звісно виникали повстання у сталінських таборах, які жорстоко придушувалися озброєними до зубів каральними підрозділами НКВД і про цей утаємничений бік історії ще належить науковцям дослідити.

А втім в Козельщанському концтаборі НКВД СССР немилосердний час спливав швидко і все впиралось у координацію дій керівного складу польського антирадянського опору із зовнішнім світом. Антон, як представник місцевого населення став для польських патріотів мов знахідка. На нього табірне підпілля покладало великі надії – бути отією з'єднуючою ланкою з польською громадою у Кременчуці, яка бракувала полякам для здійснення свого плану втечі. Проте чи могли полонені офіцери довіритися першій ліпшій людині. Та допоміг курйозний випадок.

Одного дня в монастирі перестала працювати підкачка води. Комендант Козельщанського концтабору НКВД Соколов викликав до себе Антона і наказав йому у найкоротший термін відремонтувати водогін, а якщо ні, то нехай там, у підземеллі і залишається назавжди, як покидьок. Антону начешили, мов собаці нашійник чи римському рабу на горло, алюмінієвий жетон із тисненням, звісно не «Бесс раб», а герба РСФСР – «Серпа і молота у променях сонця», та напису «Лагерь № 4 НКВД СССР -34». До водозабори довелося добиратися отим злощасним ліфтом. Це був найнижчий рівень підземної тюрми. Спочатку Тягнирядну було не зрозумілим, чому електродвигун на pompі не міг набирати обертів і шалено нагрівався та надривно так ревів, як ото підірваний віслук. Проте ця задачка була, скоріше за все, розрахована для школяра по фізиці, а не для колишнього електрика 5-го розряду місцевого цегляного заводу. Хтось навмисно наплутав кінці дротів виходу обмотки

статора у пучку підключення напруги на клеммах «борно» асинхронного електродвигуна. Прововтузившись добряче Антон скрутив до купи кінці мідних електрообмоток двигуна, а їх початок з'єднав алюмінієвими дротами до живлення. Насос знову запрацював у робочому режимі, але чи на довго? Внаслідок електролізу між двома агресивними металами, міддю і алюмінієм, через кілька діб кінці з'єднань оплавився і Тягнирядно знову став украй потрібним фахівцем по ремонту електричного обладнання, оскільки електромотор знову відмовився обертати вал водяної помпи. А тоді, як це вперше сталося, новоспечений посібник табірної варти не видав дійсної причини аварії, бо за диверсію чи саботаж дехто з поляків міг поплатитися головою. Опісля ремонту Антон звісно розвішував на вуха червоним лайдакам локшину. Він із надмірним пафосом мовив їм щось про закон Кіргофа і Ома, але для обмежених типів придатних тільки вбивати і катувати, то була надто висока матерія. Нелюди у відповідь тільки мугикали і кивали значуще головами, як ото коза у спасівку. Тоді то поляки і збагнули, що мають справу з достойником і тому запросили Антона якимось на склянку чаю. Проте вже порозумнішавши трохи після перебування у нетрях печери, козельщанець, відмовився від гостин і поставив умову, що буде мати справу лише з однією людиною. На тому змовники і порішили. Дещо розуміючи по польськи Тягнирядно отримав від польського офіцера на прізвище, здається, Томаша Домбровського інформацію про ті злочинні досліди професорів Івана Ілліча Іванова по пересадці репродуктивних органів від приматів, що практикувалися в концтаборі. Бачили тут і інших подібних параноїдальних професорів фанатів по створенню вірусної сиворотки «слухняності» при незначних дозах зараження чи миттєвого враження мас при підвищених дозах. Якимось чином, а скоріше за все, ціною підкупу полякам стало відомо, що табірна команда енкаведе готується до зачистки підземної в'язниці вже від

поляків для прибалтів. Це відбулося напередодні Фінської війни. Ні для кого не було секретом, що вже прибуло двадцятьоро виконавців вироків «стрілків» з Москви, Харкова, Мінська, Полтави зі своїм причандаллям, шкіряними фартушками, крагами і захисними окулярами та повною валізкою набоїв до німецьких наганів системи «Кольт», бо табельна зброя радянського виробництва револьвери не витримувала інтенсивної стрілянини і частенько заклинювали або давали «осечки».

Тож вже в кінці грудня 1939 року начальник Управління по справам військовополонених НКВД СРСР майор держбезпеки Сопруненко доповідав до Наркомату внутрішніх справ про готовність 6 названих раніше таборів НКВД до прийому фінських військовополонених лімітом на 27 тис. чоловік. Всі ці концтабори були «обжиті» військовослужбовцями Польської армії. В якості резерву трималися ще 3 табори – Карагандинський (Спасо-Заводський), Тайшетський і Велико-Устюжський.

Як пізніше з'ясувалося, проявлена пересторога, для Антона виявилася доречною і головне слухною. Серед полонених затесався у довіру завербований енкаведистами агент, якій здав усе керівне ядро табірнього повстання. Як мовиться – у сім'ї не без урода. Зв'язковий під час допиту і тортур не видав Антона. Хорунжий Томаш Домбровський геройські загинув у катівнях Козельщанського концтабору. Проте тоді у Тягнирядна обірвався зв'язок з польським опором і йому самому треба було вирішувати, як не гаючи часу діяти далі. На ранок ініціаторів повстання у підземному таборі-тюрмі за організацію втечі було розстріляно у графських глинищах. Можливо серед останків були непритомні і тяжко поранені, але їх лікарі не оглянули і не виключено, що їх ще живими привалили кручею з глини. Про що свідчать післявоєнні жажливі знахідки під час ексгумації біля Пісчаної гори в м.Кременчуці невідомо звідки звезених туди 20 тис. трупів людей.

На початку сорокових більшовицька імперія почала готувалася до прийому нових полонених з Литви, Латвії, Естонії і Фінляндії. Антон звісно цього не міг знати, але чудово розумів, що за польськими офіцерами знищать і його, або відправлять на дослідницький живий матеріал. Рабське життя у таборі смертників протікало одноманітно. Частенько заради забави енкаведисти провокували сутички поміж поляками і євреями біля буфету чи біля туалетів.

Нерідко серед ночі операційних медсестер виводили з хазяйського блоку на якісь термінові виклики. Жінки відмовлялися йти плакали, але їх силоміць змушували йти до трапезної кімнати, перетвореної чекістами на операційну, і асистувати професорам-фанатам прибулим то з Харківського університету ім. О.М.Горького, то Московської ветеринарної академії ім. К.І.Скрябіна або Ленінградського медичного інституту ім. І.В.Павлова. Одного разу Тягнирядно навіть поцікавився, кому дівчата отак терміново сьогодні вночі життя рятували. У відповідь Антон почув, що якщо він буде надто допитливим, то вони і його врятують. А товста операційна медсестра Пріська так та напругу пообіцяла йому відрізати мошонку і доточити бичачу. Дивним було й те, що від здавалося такого хай і чорного жарту, але ніхто з присутніх не розсміявся. Тому Антон зробив для себе висновок, що у тих нахвалках є доля правди.

Порятунок несподівано виявився у Антона під самісіньким носом. У центральній електрощитовій була наклеєна на дверцятах однолінійна електросхема живлення усіх електричних комунікацій табору. Мов на географічній мапі, на ній видно було куди заведені електрокабелі і дроти живлення. Підземелля неначе нутрощі гидкого павука враз розгорнулося у нього перед очима різнокольоровими, мов артерії, дротами. Тепер стало зрозумілим навіщо тут вузькоколія. Ніяких верстатів, чи будь-яких виробничих обладнань під землею не було. Електропотяги шахтного типу з вагонетка-

ми призначалися виключно для вивозу відпрацьованого людського матеріалу і підвозу живого із зовні. Розгалуження вузькоколієнок вели до залізничного полотна станцій Козельщина, Говтва через Ганівку, а також до цегляного заводу. Як пізніше з'ясувалося, там малася піч для спалення не тільки зараженої худоби.

Коли в черговий раз медсестер покликали до операційної, Антон і собі непомітно вислизнув за двері. Далі в проміжку промінів потужних ліхтарів, що обшарювали подвір'я, він прокрався до кабельної шахти. Звідти по тунелю, що вів вправо подався до залізничного вокзалу Козельщина. Втікач непоміченим добрався до замаскованого виходу з тунелю у пристанційній прибудові. На його щастя грати і двері, що вели до підземелля були кимось у поспіху не замкнутими. За світлофором Тягнирядно діждався товарняка і коли той призупинився на червоне світло, вскочив на підніжку останнього вагону. І тут в тамбурі він ніс до носу зіткнувся із провідником.

Сцепщика вагонів, Івана Онішка, мало чим можна було здивувати, ото ж раптова поява Антона викликала у нього хіба що деяку цікавість від такого прикрого вчинку збоку людини вже літнього віку. Провозити «зайців» без квитків не входило, до його службового обов'язку, проте обставини що змусили до такого ганебного вчинку викликали у залізничника певну зацікавленість. Це ж вам не хлопчик, що втікає від батьків на північний полюс, та і потяг прямував на південь. Привітавшись, як годиться вихованій людині, Антон вибачився за своє несподіване вторгнення і запитав дозволу трохи під'їхати:

— Та що ж ви питаєте, коли вже сіли і їдете. Краще розповіли б мені, що то за причина змусила вас отак на ніч дивлячись кудись ото добиратися.

Прибулець пояснив свій вчинок тим, що пасажирській потяг мав бути лишень на ранок, а у нього така термінова справа, що до ранку чекати не може. На що отримав від

Івана глузливу посмішку. І як ото кажуть, не всіло не впало, Антон Тягнирядно взяв та й виклав доброзичливому чоловікові усю яку не є свою невеселу історію. Йому, по правді кажучи, ще крупно повезло, бо натрапив на представника українського підпільного опору радянській владі. Патріоти перед початком Другої світової війни мали підняти повстання на залізниці, що стало б сигналом до всеукраїнського виступу народних мас за визволення України з під більшовицького ярма. Безумовно Іван був більш обережнішим аніж Антон. Тому залізничник порадив завербуватися і податися на Донбас до шахт. Він повідав також Антону про дійсний стан речей у вугільній промисловості:

– За браком робочої сили на шахтах особливо не придираються до документів, бо там майже кожен день трапляються викиди гірського газу метану і багато людей гинуть під завалами вугільної породи.

Та поглянувши ще раз на втікача він зрозумів, що то не в того коня харч. Вік вже не той. Отож, трохи помовчав, Іван сповістив втікачу:

– Ось вже на обрії з'явився залізничний полустанок Чередники. Наступна зупинка має бути станція Кременчук. Тобі туди з'являтися зовсім не обов'язково – додав він.

– Доберешся через Занасипь до Дніпра, а там рибалки тебе перевезуть на правий берег. Ось тримай троячку, цього вистачить. Висадитися біля мосту у тебе не вийде, бо там паракходна бистрина, але тримай курс на чудову козацьку церкву побудовану в стилі українського бароко, як би не за кошт ще Івана Мазепи. Проминувши лісосплав, склади з сіллю, візьмеш ліворуч повз Вознесенську церкву і військові інтендантські склади. Здаля вони нагадують кінські стайні. Там після Вітчизняної війни з французами у 1812 роках стояв Катеринославський гусарській полк на чолі з рубакою, поетом і гульвісою Денисом Васильовичем Давидовим. Далі обминеш парового млина із величезним

таким залізним димарем, що цілодобово коптить небо і попрямуєш на Раківку. Увесь час тримайся береге Дніпра і держи напрям на купол собору Успіння Пресвятої Богородиці. За цвинтарем зразу звернеш у перший провулок. Там, на горбку біля будинку, побачиш вриті у землю невеличкі кам'яні стовпи для конов'язі. У людей спитаєш де знайти родину Швеця. Зрозумів? – Антон ствердно кивнув головою.

Як тільки потяг трохи пригальмував свій хід на Горці, співрозмовник Івана сплигнув з нього. Ніхто з них тоді ще не міг знати про те, що перед самою війною комсомолец Володька Швець, синок підпільника Ілька, буде заарештований і розстріляний енкаведистами у центрі міста на вулиці Леніна лише за одну оту хлоп'ячу витівку. Точніше за бравурну фразу, яку проронив він у червоному кутку під час ранкового читання політичної інформації:

– Хочеш потрапити в історію? Вбий Сталіна!

Та то буде пізніше, а зараз це був справді великий ризик – першому ліпшому назвати явочну квартиру у посаді Крюкові, але то були люди іншого гарту, що не раз скуштували біду. Потяг підходив до міста, а відтак втікач наближався до річки. Проте без будь-яких зайвих пригод Антон, на рибальському човні-душогубці переправився на правий берег. На фарватері бистрина була така сильна, що керманичу весь час доводилося тримати ніс човника проти течії. Як наставляв залізничник він прибув за вказаною адресою де на нього вже чекали підпільники. Вони переодягли його у одяг залізничника, а пізніше влаштували працювати малярем до вагоноремонтного заводу. Можливо його хто і шукав, але щоб отак ховатися під самим носом у енкаведистів, то це вже було зухвальством. Циганською поштою підпільникам вдалося незабаром повідомити Явдосі, що з Антоном все гаразд і що у неділю вони мають зустрінутись на привокзальному Крюківському базарі. Тоді дружина й передала Антону його особисті речі і документи. Вона

розповіла, що його скрізь шукають і що її вже декілька разів викликали на допит. Проте вона стоїть на одному, що проспала коли де подівся її чоловік.

– Слідчі нічого не розповідали про тебе і тоді я зрозуміла, що ти утік з під їхньої варти.

Підпільники порадили жінці продати хату і перебратися від гріха подалі, бо ота тяганина по допитах добром не закінчиться. Вона так і зробила. Під виглядом повернення до своєї рідні стара Клименчиха купила хату у Жовнино.

Невдовзі розпочалася Друга світова війна. На початку вересня під Харковом німецькі бомбардувальники «Юнкерси-87», прозвані «лапотниками» розбомбили військовий ешелон, якій супроводжував Іван Онішко. Офіцери, переважно росіяни, посплигували із залізничних вагонів рятуючись у копни сіна, кинувши на призволяща усю військову техніку і солдатів. В полі ніде було сховатися – жодного куща чи деревинки. Німецькі хвалені аси на своїх винищувачах «Heinkel-129» тоді відкрили полювання, неначе у спортивному тирі. Тільки тут за мішені кулеметникам правили живі люди. Гори трупів і калюжі крові на випаленій землі, ото все що залишилося від того військового ешелону. Івану нічого іншого не залишилося, як повернутися до тяжко хворої, а відтак не транспортабельної дружини і двох діток: малого Валика і трохи старшу від нього Галинку. Рідну домівку окрім нього обороняти вже не було кому.

Звісно тоді, ще напередодні війни німців з совітами, Антон Тягнирядно не знав, що після «вигрузки» Козельщанської підземної в'язниці на місце полонених польських офіцерів до чотирьох радянських концтаборів направлять їх родини, що знаходилися за межею лінії Керзона у сфері радянських інтересів. Тоді то і вийшов Наказ Сталіна «*Об ответственности по родству*» продубльований 5 жовтня 1941 року у блокадному Ленінграді за № 0098.

Так на початку 41-го зі станції Кішенів до Козельщанського табору НКВД СРСР прибудуть три літерних ешелони з Молдови заповнені людьми різних національностей з Румунії, Бессарабії (Придністров'я), Буковини. Були там румуни, роми (цигани), молдавани, гагаузи, євреї і українці західних областей. Але то окрема жахлива розповідь.

Під час німецької окупації Антон перебрався до жінки на село Жовнино. Разом зі своїми односельцями одного разу він натягнув кусок дроту і зрізав двох німців що їхали по большаку на мотоциклі. Після війни якось за чаркою він розповів, що якби не утопили тоді у болоті мотоцикла з німецькими зв'язковими та їх зброєю, то есесівці спалили б повністю село разом з жінками і дітьми. Випадків знищення повністю селищ було достатньо і на Полтавщині. Отак Антон Тягнирядно став ще і червоним партизаном. А Іван Онішко із підпільниками односельцями з села Потоки улаштувався в міську управу. Але після того як німці помітили, що почали безслідно зникати «Ausweis» – посвідчення особистості, та різні медичні довідки на звільнення від відправки до Німеччини, то почалися арешти і допити в гестапо. Проте декого з працівників управи підпільники встигли перевести звідти. Та на жаль не всіх.

Багато хто з кременчужан були вдячні одному із них це Івану Онішко, за те що не потрапили на примусові роботи до Німеччини, або не були розстріляні, як кілька тисяч заручників посаду Крюків, після диверсії на залізниці навпроти Крюківського гранкар'єру. Нерозважливий вчинок партизан та ще в межах міста дорого коштував крюківчанам, бо серед схоплених під час облави на Крюківському базарі були чийсь батьки, сини і доньки, брати і сестри, рідні і знайомі. Тоді, ешелон із вугіллям, пущений під укіс партизанським загonom «Набат» із села Білецьківки, на повороті колії на рівнинній місцевості наніс більше шкоди не німцям, а своїм ні в чому не винним людям. За кілька годин німці підняли на рейки вагони і відновили рух потягів.

Націонал патріотичне підпілля намагалося, як можна непомітно саботувати німецькі накази. Бувало вийде на ганок комендант Кременчуцького базару Іван і почне на пальці обертати в'язку ключів, то всі вже знали, що незабаром почнеться облава. Люди кидали все і мерщій тікали, Три склади членів управи, як і редактора міської газети «Дніпрова хвиля» Михайла Щепанського було тоді розстріляно разом з його родиною; чотирма доньками і дружиною за доносом зрадника. Вірогідно, то був заступник голови міської управи. Після відступу німців з міста Іван Онішко у складі Червоної Армії дійшов аж до Берліна. Проте після демобілізації і повернення до Кременчука цей орденоносець і повний кавалер «Слави» був заарештований «смершем» і отримав 15 років концтаборів суворого режиму, за участь у антигітлерівському націоналістичному підпіллі. Разом із ним були засуджені і відбували свій термін покарання у сталінських концтаборах на лісопоземках і командир партизанського загону «Набат» політрук Червоної Армії Іван Ус, на прізвисько «Овод», і багато рядових членів націоналістичного антигітлерівського спротиву такі як Іван Матюшенко, що відсидів 10 років.

V

Німецька окупація

Нам не залишається нічого іншого, як дотримуючись хронології подання конкретного матеріалу навести деякі спогади самовидців тих подій, які відбувалися безпосередньо на території сумнозвісного Козельщанського Собору у передвоєнні роки. Мається на увазі до 9 вересня 1940 року, коли згідно:

«Служебной записки №25/9344» до «Начальника Особого отдела ГУГБ НКВД СССР» за підписом «майора

госбезопасности Михеева А.Н.» повідомлялося наступне, що *«лагеря НКВД СССР – Южский, Козельщанский, Путивльский, Оранский, Осташковский – свободны.»*

Після відступу з Козельщини 1 вересня 1941 року № 692 аеродромного батальйону РСЧА прибулого сюди з Прилук, Собор Різдва Пресвятої Богородиці 10 вересня зайняв вже штаб німецької Першої панцерної дивізії. Це відбулося саме тоді коли група військ «А» зі складу угруповання «Wermacht – Ost» (Німецької армії - Південь), під командуванням Евальд фон Клейста з-під Кременчука, а 2-га панцер група – Х.В.Гудеріана, точніше Худор'яна вірмена за походженням, із під Конотопа захопили в лещата кілька армій РККА під Києвом. Саме тоді Й.Сталін зорганізував безплідну оборону Києва, щоб затримати просування німецьких військ на Москву ціною життя мільйонів українців і цілої Армії. Тоді лише армійські підрозділи на чолі з генералом А.Власовим у повному складі вийшли з оточення. Тим самим, цей безумовно обдарований тактик практично довів, що з німцями можна воювати. Звести рахунки і позбутися свого талановитого опонента в передвоєнних армійських іграх Григорію Жукову вдалося вже під Москвою. Однак це окрема тема, про причини участі півтора-мільйонної армії росіян, у війні проти Сталіна. Варто лише зазначити, що саме за цю військову операцію по оточенню Києва, такі міста як Конотоп і Кременчук були одними з перших нагороджені Адольфом Гітлером мальтійським орденом «Залізним хрестом».

Ось ще одна розповідь очевидця того більшовицько-комуністичного жаху:

У передвоєнні роки в Козельщині співробітникам табору НКВД СССР місцеве населення змушене було надавати свої послуги. Не маючи засобів до існування жінки прали їм білизну, прибирали, варили страви і т. ін. за що отримували скудну платню. З приходом німців умови виживання для козельщан практично не змінилися, хіба що платня в рублях

– на «Deutsche Mark». Так стала перекладачкою Параска Василівна донька репресованого вдовця Василя Бондаренка – викладача з історії Кобеляцької середньої освітньої школи цього ж таки району. Бажаючих підзаробити у німців знайшлося досить, особливо серед потерпілих родин, репресованих радянською владою. Останні, фактично були позбавлені сталінськими каральними органами своїх годувальників. Приводом до арешту і позбавлення волі, а відтак і життя, у радянську добу, частенько слугувало не тільки аристократичне походження особи, але і їх прізвища, що мали закінчення на «ській» або «цький». Носії подібних прізвищ визначалися більшовиками за такі, що мали шляхетне польське походження. Звісно, що родини «ворогів народу» не мали підстав до особливої вдячності радянській владі за вбивство їх близьких, тому залюбки співпрацювали з новою владою. Проте, знаходилися і такі благодійники, з числа отих вчорашніх активних анонімників НКВД, які повідомляли німцям, за винагороду, де мешкають партійці, міліціонери, сім'ї червоних командирів і комісарів. У такій спосіб німцям стало відомо, що у підземеллях Козельщанського собору і в келіях жіночого монастиря перед війною радянські лікарі-науковці вершили якісь там медичні дослідження над людьми. Тоді-то із Берліна терміново прибуло до Козельщини десь біля 20 чоловік експертів. Розібравши замуrowаний вхід до катакомб, на поверхню землі були витягнуті останки декількох людей. Коли поліцаї зігнали всіх селян на майдан до собору, перед ними виступив німецький офіцер. Зодягнутий у чорний однострій із сріблястим черепом і перехрещеними кістками на кашкеті, з блискавками на петлицях, той німець через перекладачку, на прізвище Параска Бондаренко, повідомив про ті нелюдські знущання, які чинили енкаведисти у підземеллях їхнього собору. Стюбуючи стеком себе по своїх лакованих халявам чобіт, гітлерівець заявив на ламаній російській мові:

– «Ви называєте нас фашистами! А кто есть эти издеватели над своим людьми?»

–«Признавайтесь, что большевистские комиссары есть хуже пса!»

Отож не дочекавшись відповіді, той есесівець сам собі і відповів:

–«Потому, что ведут себя, как не делает это даже больной зверь!»

Проте незабаром,десь так через тиждень, оті німецькі криміналісти, які брали участь в ексгумації піднятих на поверхню трупів із підземної катівні всі, один за одним у короткий проміжок часу померли в шпиталі від невідомої заразної хвороби. Після чого німецький штаб Першої панцер-дивізії негайно покинув Козельщанський собор. Односельцям перекладачка Параска Василівна переказала звернення німецької управи до місцевого населення:

«Повіdomляємо що, всіх, хто залізе в катакомби Козельщанського собору чекає неминуча смерть! Німецький порядок знімає із себе відповідальність за наслідки при невиконання нашого застереження.»

Ще довго, у післявоєнні часи, у підлозі монастирського собору Різдва Богородиці з'яв чорною дірою підірваний ще німцями вхід до підземелля. Відновлений у 1942 році Козельщанський жіночий монастир, після закінчення Другої Світової війни у 1949 році, було знову причинено радянською владою.

Перекладачку управи, цю осиротілу дівчину, яка на горі собі чудово володіла зі шкільної програми німецькою мовою, забрали до катівень Полтави. Там в уцілілому стародавньому кам'яному купецькому замку, відродило своє кубло НКВД, зараз будинок обласного управління СБУ. Як, дотепно, казав вже у дев'яності роки один із чільників обласного КДБ адмірал Парамонов:

–«Здесь сейчас находится то заведение, что функционировало и в годы Великой Отечественной войны,» –

розсміявся він, недвозначно натякаючи журналісту Олексію Сергієвському на те, що тут за двохметровими стінами купецького особняка під час німецької окупації містилося гестапо.

У численних кам'яних підвалинах цієї стародавньої споруди у казематах обласного управління НКВД СРСР і тримали наших дівчат-перекладачів, яких слідчі інакше як «німецькими вівчарками» не називали. Як розповідала крюків'янка Лідія Животовська, – енкаведисти там не тільки катували, але і морально принижували, цинічно знущалися над українськими дівчатами у прямому і переносному значенні. Їх тватували щоночі слідчі, прямісінько на канцелярських столах, заставляли вилизувати язиками собі чоботи, підлогу і нущники. При цьому вони припалювали жінкам обличчя і груди трофейними гавайськими сигарами чи цигарками «Казбек», «Герцоговина Флор», «Золотой якорь», а хто рангом по нижче просто «Беломор каналом» або Кременчуцькою «Примой». Молодиць обливали помиями, травили собаками. Після безсонних цілодобових допитів і кількомісячних знущань українок засиляли на 25 років до Мордовських таборів «сурового режиму» на вапняні підземні копальні. Мало того, так ще присуд давали із конфіскацією майна, якого і так у них, як кіт наплакав, та ще без права листування з рідними.

Для порівняння наведемо доконечно відомий, але чомусь замовчаний той факт, що у Кременчуці німцями під час окупації було розстріляно 20 перекладачів міської управи і всіх кореспондентів міської окупаційної газети «Дніпрова хвиля» на чолі з головним редактором Щепанським. Причому, гестапівці на очах батька спочатку розстріляли його доньок, а потім і дружини. Однак цей мужній патріот так і не видав членів антигітлерівського націоналістичного підпілля.

Після смерті ката Йосипа Сталіна і розстрілу Лаврентія Берії, такі як П.Бондар і Л.Животовська і багато інших

перекладачів були відпущені радянською владою на волю, правда без права повернення на Україну. Але до самої смерті їх так і не було реабілітовано. Дійшло до абсурду, навіть після проголошення незалежності України в 1991 році ті, хто змушені були працювати, під час окупації в німецьких установах прибиральниками чи базарними і т.п. для олігархічної влади новітніх демократів вони продовжували нести загрозу. Судячи з того, як свято шанує держава і по сьогодні світлу пам'ять любій їм Радянській Україні, то фікція з незалежністю обов'язково прийде до свого логічного завершення. З тавром ворогів народу проти зниклих навіки з карти світу віртуальних держав, таких як: Українська РСР, Білоруська РСР, Молдовська РСР ... і взагалі імперської ССРСР пішли з життя чимало українців.

Під час окупації, щоб прокормити своїх дітей, хвору жінку чи похилого віку батьків, хтозна-скільки, з отих кинутих на призволяща людей, вони йшли працювати на колишні наполовину розграбовані і частково вивезені за Урал зруйновані заводи і фабрики. Робітники, чого гріха таїти, ремонтували і німецькі понівечені панцерники, і їхні гармати, відливали металеві деталі, точили гільзи для снарядів і патронів, добували вугілля, марганець і руду, водили потяги з німецькою військовою технікою до фронту. Та Бог їм суддя. Так наприклад комсомолка Людмила Карабліна виносила у кармані патрони і була затримана на прохідній Крюківського вагоноремонтного заводу. На заводах Чехословаччини за кусень хліба-ерзацу під загрозою смерті, євреї теж складали за зміну по 100 шт. німецьких кулеметів «МГ-40». Вони також, працювали в табірних крематоріях. Починаючи з березня 1933 року, за наказом Гімлера в концтаборі смерті «Dachau» вони асистували німецьким лікарям під час медичних дослідів над в'язнями. Доведених голодом до тваринного стану людей різних національностей, хіба можна звинувачувати у якійсь зраді і

кого? Жируючих під час війни на замиській дачі Й.Сталіна і всю оту злочинну зграю членів Політбюро ЦК ВКП(б).

Пригадаємо для порівняння, ще один факт лицемірства радянської влади. Це зміст накладної випадково залишеної в архіві Кремля бухгалтерської звітності в якій зазначений був перелік страв, під час похорон 18 березня від 1919 року Якова Свердлова, справжнє ім'я якого Ещуа-Соломон Мовшевич. Там значилася червона риба та чорна ікра, балики і корейки, ковбаси і т.п., у той час як у дитячих притулках Москви пухли з голоду діти. Так через 16 років, 27 липня 1935 році, Генріх Ягода після випадкового викриття на складі коменданта Кремля сейфу Якова Свердлова в доповідній записці до Сталіна повідомляв, про виявлені там:

«Золотые монеты царской чеканки на сумму 108525 рублей, более 700 золотых изделий с драгоценными камнями.»

Також там були виявлені, поряд із пустими бланками, заповнені паспорти на ім'я Свердлова і нікому невідомих осіб, і облігації царського часу і т. ін. Треба зазначити, що з тих 20-х років кремлівський асортимент харчів не змінювався у вчорашніх друзів Гітлера.

Не порушуючи хронологію подій, давайте разом пригадаємо, а із чого те радянське пекло починалося. Звісно з Громадянської війни, розкулачення та розкозачення, колгоспотизації (колективізації) і знищення козацької республіки Холодного Яру. Що завадило розвернутися більшовикам і влаштувати українцям тотальний голодомор ще у 1920-21 роках в центральних губерніях України.

VI

«Колгосп Ілліча»

День вже перевалив на вечір і сонечко в останнє торкнулося своїм лагідним полум'яним поглядом вікон сільради. Червоне його коло, немов засмажений велетенський млинець, почало непомітно для людського ока ховатися за малиновим небокраєм. Михайло Солов'яненко за столом голови сільради вкотре перегортав товстелезний колгоспний «Гросбух» і кладав на рахівниці. Ця товстелезна книга призначена для обліку негараздів на австрійському паровому млині, зі своїми порожніми сторінками стала заручницею запису туди усіх трудоднів «паличок» колгоспників. Як і ота гумова печатка, що дісталася Солов'яненку у спадок від п'ятого чи сьомого по рахунку свого попередника. Справа у тому, що на посаді голови довго ніхто не засиджувався, бо у сталінські часи всі рвалися працювати і мало хто хотів керувати. Мабуть це пояснюється ще й тим, що при радянській владі занадто дорого обходилося для кожної голови оте керівне крісло, з якого так добре проглядався Соловецькій монастир с Успенським собором на островах Білого моря. Поряд з портретом В.І.Леніна висіли настінні ходики з підвішеними до них на ланцюжку гірями, які в додачу були підваженими амбарним замком. Немов метроном, годинник маятником розмірено відраховував останні хвилини осінньої днини. У пічці з грубкою приємно потріскували дровця. Чорно-білої масті кіт Васька, скрутившись бубликом, мирно дрімав біля грубки на припічці і знервовано посіпував своїми лапками, випускаючи пазурі. Жіночка поважного віку, а це була прибиральниця Марфа, сиділа на ослінчику поряд вікна і в'язала на спицях шкарпетки на зиму онукам. Ідилію сільського буття несподівано урвав недоречний у цю мить лункий телефонний дзвоник. У передчутті недоброго у Михайла навіть випав з рук хімічний олівець. Не поспішаючи, він зняв із

важелів телефонного апарату слухавку і приклав її до вуха. Потім у розтруб, що нагадував лійку, невдоволено так промовив:

– Алло! *«Колгосп Іліча»* слухає!

На протилежному кінці проводу щось заторохкотіло, захрипіло і нарешті прорвалося. Знайомий голос першого секретаря повіткому, який бравурно так промовив:

– «Здравствуй дорогой ты наш Михаил Свиридович! Ну, как там у тебя дела? Как обустроился на новом месте? Клопы не заедают? Таргани не достают, как у нас в городе? Много ли удалось собрать урожая?» – засипав той своїми питаннями.

На що голова відповів, що тієї напасті у селах ніколи не було і навряд чи буде, а ось врожай зібрали, десь так, на круг по 18 центнера.

– «Совсем неплохо, молодец! Неужели успели все колоски обмолотить и свезти в колхозный амбар и ничего не оставит хомячкам в поле?» – перепитав секретар.

– Даруйте Борис Маркович, у нас все до зернини зібрано і збережено, – відказав голова.

– «Ну, а теперь голуб мой, слушай меня внимательно и запоминай каждое слово.»

Тут співрозмовник враз змінив доброзичливий свій тон голосу на якійсь металевий.

– «На утро к тебе из города придут подводы, так ты организуй пожалуйста загрузку и вывоз урожая прямо на железнодорожную станцию в «Заготзерно,,».

Від почутого у Михайла перехопило навіть подих. Хапаючи повітря, неначе виловлена риба на березі, він тільки і спромігся вимовити:

– А людям как? А посівний матеріал?

– «Послушай-ка Соловьяненко! Ты меня прямо разочаруешь. Партия знает, что делает! Понял!»

І вже якось не так офіційно додав:

– «Миша, послушай меня дурака – не чуди. Ты припоминаешь тот анекдот, что нам на прошлом губкоме наш первый рассказывал. Как девка на выданье спрашивала у своей матушки, как ей в первую брачную ночь ложиться. На что та ответила: «Як доню, не крутися, а все рівно незаймаю не залишишся»».

Пошляк зареготав і кинув телефонну слухавку. Та Михайлу було не до жартів.

– Все зерно вивезуть, самі поїдуть, а мене тут залишать. Як тоді я голодним людям в очі буду дивитися? Тільки оце недавно по завданню партії у числі отих п'яти тисячників робітників переїхав з міста до села, та ще із дружиною і дітьми. І ось тобі на, позичай у Сірка очі, а душу комусь продай. Е ні, шановні мої партійці. Я не сьогоднішній і достатньо в житті всього побачив і почув, а особливо про подібні ваші «директиви».

Отож сам собі вирішив, чому бувати, того не минути. Від хати до хати не йшов, а летів харцизякою увесь розхристаний і схвильований Солов'яненко. Він стукав у шибки і двері хат своїми скоцюрбленими пальцями скликаючи людей на віче. Коли вже в сутінках всі зійшлися на майдані перед сільрадою, Михайло низько вклонився громаді і промовив:.

– Ось вже майже рік, як ми разом із вами з самого ранку до пізньої ніченьки проливали свій піт на наших чорноземмах! Ви мали надію отримати за свою чорну працю достатньо хліба, щоб прогодувати родини, принаймні до весни! Скажу вам люди добрі, як на духу, що ми добре попрацювали з вами і зібрали непоганий врожай. У нас, за моїми підрахунками, достатньо є збіжжя у засіках, щоб розрахуватися з державою і на посівну залишити. Але сталося не як гадалося. Тільки що я отримав телефонограму з міста. Мені дали команду зверху, щоб на ранок вивіз з колгоспу все збіжжя до зернини. Тож, що будемо робити, односельці мої дорогі? Давайте разом порадимося, як нам тут далі бути?

– Ти голова тобі і вирішувати. А наше діло теляче закалявся й стій – донеслося із натовпу оте підступне, на кшталт – моя хата скраю, нічого не знаю. Не звертаючи уваги на провокаційні вигуки, голова продовжив:

– На свій ризик я все-таки вирішив прямо зараз розрахуватися з вами за кожен трудовдень.

З цими словами М.Солов'яненко дістав з кишені зв'язку ключів і наказав комірнику видати кожному колгоспнику зароблене ним зерно. А про себе подумав:

– Хай там що. Може ще якось перемелеться і мука буде. Ну пожурять там на зборах. Хай догану винесуть, та хоч із партії виженуть – байдуже. Проте перед людьми у мене совість буде чиста.

А у тім сталося не як гадалося. Спозаранку Михайло сидів вже на ганку сільради і покурював солдатську скрутку з газети. Він зайняв позу, як оте теля, що очікує довбню на різниці. Вдивляючись у далечінь дикого степу голова сільради давно виглядав отих своїх «дорогих гостей». Ось нарешті ген на вигоні закурився шлях і з-за пагорбка посунула сірою хмарою курява. То виткнула ціла валка возів. І ось вже нарешті заявився що аж запилився озброєний гвинтівками і кулеметом «Максимом», продзагін. В голові колони посідав розсівшись, мов печериця, сам колишній сільський злидень Грицун – інструктор повіткому. Михайло ще здалека, угледів його на передку воза у кожанці із наганом на боці. Це був відомий на всю округу пришепелуватий п'яничка в червоних штанах. Рябе на морду від віспи іспанки оте велике цабе бундючно так покурювало фабричну цигарку. Порівнявшись з сільрадою він, неначе жолудь з дуба, зіскочив з воза і так зверхньо привітався з селянами. Проте чемно потискав голові сільради руку. Цей приبلуда, ще не підозрював, який йому вже уготований був селянами гарбуз. Михайло не поспішаючи витяг із під свого паска усю оту колгоспну бухгалтерію і простягнув начальству. Далі комірник відчинив напівпо-

рожню колгоспну комору. Грицун уважно поглянув спочатку у розгорнутий «Гросбух», а потім перевів спантеличений погляд на навпіл порожню комору. Німа сцена продовжувалася недовго. Враз обличчя відповідального працівника губкому перекошилося від люті і почервоніло, мов мавпячий зад. В наступну мить інструктора парткому прорвало, як бувало частенько після самогону вінегретом. Криком болотного бугая, точніше благим матом, він розродився на всю тутешню околицю:

– «Ты! Мать твою ..., куда энто зерно дел?

– Кто тебе ... дал такое право, растранижировать народное добро?

– Да я тебя ... сгною в буцегарне! Да ты у меня пожалеешь, что на свет родился!»

Далі цей, прищ на рівному місці, рвонув на одному місці до сільради, та так, що аж іскри полетіли з-під його підкованих підборів. Товариш інструктор вхопив слухавку і рвучко закрутив ручкою телефону, та так, що здавалося неначе у такій спосіб добував полум'я. Від шаленого тертя ось-ось із телефонного апарату мав з'явитися дим. Лець не зірвав бідний дореволюційний «Телефункен» із цвяха разом із дощечкою, уповноважений засмикався перед апаратом в якомусь епілептичному припадку постійно горляючи на всю свою роззявлену, мов у кобили, пельку:

– «Станция! Это станция!

– Слушаю вас!

– Девушка немедленно соедините меня с ревкомом!» – почувши у відповідь:

– «Соединяю! Говорите!» – Грицун заволав у раструб та так голосно, що його мабуть чутно було без телефону у сусідньому селі:

– «Эй товарищ! Вы меня слышите!

– На проводе член партии большевиков с 1921 года Григорий Ипатиевич Грицун! Докладываю, что в колхозе «Луч Ильича» кулацкий заговор во главе с председателем

енного колхоза. Немедленно высылайте сюда войска! Промедление смерти подобно! Нужно срочно окружить и придушить в самом зародыше кулацкий бунт против советской власти!»

Цей вискочка намолотив би ще кучу арештантів, якби Михайло вчасно не відштовхнув його вбік. Вирвав з рук у того телефонну слухавку Солов'яненко пояснив черговому у чому тут справа. Той уважно вислухав і нічогісінько не второпав загнув і собі:

– «Мать вашу ...Вы что там все подурели!

– А ну вас. Розбирайтесь сами, – и кинув слухавку».

Та не тут то було. Кар'єрист знову і знову, мов та п'явка, присмоктався до телефону. Збоку здавалося, що Грицун злився з апаратом в одне ціле. Він дзвонив усюди, хіба що тільки не в церковні дзвони. Злидень наказував і благав, шантажував і загрожував. Нарешті він досяг свого. До телефону Михайла запросив секретар губкому Борис Маркович.

– «Михаил, что ты там чудишь с этим придурком? Послушай меня, как старый большевик, большевика. Прикажи своим селянам вернуть все это клятое зерно назад в амбар, будь оно трижды неладное и точка. Убедительно тебя прошу, не трогай ты это «ге»..., что бы оно не «вэ»... на всю страну. Ну ты сам меня понимаешь. Поверь, дорогой ты мой человечиска! Я как никто тебя понимаю. Не можешь ты по другому – так бери Дашутку и драгоценных своих деток, и давай ко мне в город, а там хоть трава не расти. Ну понял! Тебе что с этим быдлом детей крестить? Ты только не переживай, подберем тебе другое более подходящее место! Была бы шея, а хомут найдется. Ну не клином же сошелся белый свт на этом, будь он неладным! *«Колгосп Іліча»* На один колхоз меньше или больше, ну какая нам разница. Главное Миша, как говорил товарищ Сталин:

– Кадры! И еще раз кадры, которые решают все!

Дошло тебе, нарешті-то! Так что ти там не умничай. Это резолюция партії и точка! А против ветра знаєш, не попрєшь».

Проте відступати Михайлу було нікуди, та й не мав він зроду такої звички, щоб кидати у тяжку хвилину тих, хто йому довірився.

— Ні, Борисе Марковичу, я так не можу.

— «Ну и дурак! Поверь, все что можно для тебя сделать я готов был сделать, как старому своему боевому другу, буденовцу в конце-концов. Но ты сам не хочєш даже мезинцем пошевелинуть для своего же блага. Пеняй потом сам на себя.»

Помовчав, цей більшовицький діяч глухо додав:

— «Передай трубку інструктору Злыдню, а сам немедленно явись в повітком.»

Тут окрилений довірою партії Гриць відчув попід ногами опору і вирішив узяти реванш за приниження і зневагу збоку голови колгоспу, та ще на очах у селян. І вже відпрацьованим багатократно перед люстерком командним голосом він наказав:

— «А ну Соловьяненко, здай сейчас же мне свой партбилет!

Знав би Гриць, то краще не казав би того, бо у відповідь він отримав скручену смачну дулю, та ще під самісінький, скажу вам, картопляний червоний ніс».

Навіть селяни ніколи не очікували від такого здавалося завжди стриманого і виваженого свого голови колгоспи Михайла Свиридовича подібного відкоша, та ще начальству.

— Ось тобі, а не квиток! А ти мені його давав? Не тобі і відбирати! Може мені його сам товариш Ленін вручав. Ти ба, цабе, яке велике зайвилось? Потрапив би ти мені раніше під гарячу руку — на капусту пошаткував би тебе не моргнув би й оком. Геть нечиста сила з моєї дороги! А не то, як вріжу тобі очі «Гросбухом» по твоєму дурному черепку,

то враз контузію отримаєш! Грицяк мов ошпарений окропом відлетів з-під занесеної над ним загрози і витягнув з дерев'яної кобури свого маузера.

— Чого дивишся блюдолиз! Стріляй! Мені втратити більше нічого!

Грицяна теліпало, як у лихоманці. Вистрелити він боявся, бо хто його знає як воно ще може обернутися. Як не як, а Мишко з самим першим секретарем приятелював із громадянської. Того і дивись. Чого доброго і промашка може статися. Тому він заїкаючись видавив із себе:

— «Извольте выполнять Михаил Свиридович распоряжение начальства». — і вдарив під зад одного, другого свого червоноармійця наказав їм супроводжувати Солов'яненка до міста при тому наставляючи:

— «Чтобы эту нашу драгоценность никто из кулаков преждевременно не грохнул».

Михайлу Солов'яненку нічого іншого не залишалося, як розпрощатися із дружиною і дітьми, та підкоритися партійній дисципліні. Він добре знав, що доки його не виженуть із партії, то сім'ю не чіпатимуть.

VII

Геноцид

Не встиг голова колгоспу ще від'їхати подалі від села, як почалося пограбування селян. Червоноармійці і озброєні «комбедівці» приступили до взяття на «буксир» колгоспників. З металевими штирями вони пішла нишпорити по дворах шукати в землі те зерно, що селяни вночі не встигли як слід приховати, або винести за село. Жінки зривали із себе хустки і виставляли поперед себе своїх замурзаних, заплаканих напівголих діточок приречених на голодну смерть. Чоловіки хапалися за вила і коси, але відразу

отримували кулю в лоб чи багнет у живіт. Правнуки отих запорозьких козаків падали мов обмолочені снопи пшениці на свої вже кров'ю і потом політі чорноземи. Село гуло мов вулик із сполюханим роєм, і вже через мить воно перетворилося у суцільний цвинтар. Постріли, передсмертні зойки і відчайдушні крики людей з відтіль долинали далеко в степ, аж до брички, на якій конвоювали до міста голову колгоспу два озброєних продзагонівця. Від безсилля зарадити біді, по обличчю у Михайла Солов'яненка текла скупа чоловіча сльоза. Скільки цей, арештантський ескорт добирався до міста сказати важко, але Мишку це здалося вічністю. З оціпеніння його вивело лише те, що біля ганку повітового комітету партії більшовиків він побачив губкомівський «Форд». Тут видно давно вже хазяйнував перший секретар губкому товариш Самуїл Аронович Заславський, колишній годинникар, пізніше він був розстріляний більшовиками у 1937 році. Всі члени бюро, само собою, вже були на місці і в повному складі. Не відкладаючи справу, як мовиться, у довгу скриню, розпочали збори. Порядок денний складався із трьох питань:

1. Неукоснительное соблюдение резолюції июльського пленума ЦК ВКП (б)

«О преодолении кулацкого саботажа».

2. Рассмотрение персонального дела члена ВКП (б) с 1905 года М. С. Соловьяненко.

3. Разное.

По першому питанню заслухали коротеньку доповідь, так на дві години, товариша Самуїла Григоровеча по матеріалам «Про саботаж і супротив, що чинять класові вороги кулаки та їхні пособники». По другому питанню порядку денного, яке було доповідачем тісно пов'язано з першим, козлом відпущення усіх гріхів, безумовно, став М.Солов'яненко. І тут, мов у провінційному театрі, почалася справжнісінька вистава. Спочатку, як було заведено, для

58

затравки виступили із заздалегідь розписаними на клаптиках обгортного паперу ролями, оратори місцевого гатунку: доярка, конюх, прибиральниця, комірник, двірник і т. п. Часто-густо це були мало освічені люди. З усіх боків лунало оте, трафаретне волевиявлення трудового народу – виключити Михайла Свиридовича Солов'яненка із лав членів ВКП(б). Отож йдучи на зустріч побажанням трудящих мас, проголосували – «За» одноголосно. Точнісінько так, як оце робиться зараз на розширених засіданнях, підзвітних, залежних профкомах. Особливо коли потрібно адміністрації позбутися когось неїстівного. Михайло поклав свій партквиток на засланий кумачем стіл і обвівши мутним поглядом членів президії, мовчки вийшов у коридор. Серед облишеного ним кагалу своїх вчорашніх друзів, йому вже робити було нічого. Нарешті тому дійшло, що ці засідранці, кому він присвятив свої найкращі роки життя – значно гірші за папських інквізиторів. Вони не поцікавилися навіть його думки, про причини вчинку і не надали йому останнє слово для спростування того звинувачення. Цім фанатам було наплювати на ідеали будь-кого, якщо вони йшла у розріз, частенько суперечним і як правило шкідливим, постановам ЦК ВКП(б). Та і навіщо йому було виправдовуватися. Він не завинив ні перед ким. За дверима актового залу чулися гучні оплески і молодецькі вигуки з місць. Там продовжували свою чорну справу майбутні жертви партійних чисток і репресій ГПУ-НКВД. Про це буде мова потім у наступних 1932, 1937-39 роках, а зараз, у розділу Різне, поступила слухна «пропозиція» від доярки колгоспу «ім. Леніна» Одарки Вирвikiшка, щоб передати справу Солов'яненка до Державного Політичного Управління.

В 1937г. ГПУ було реформовано в НКВД ССРСР у зв'язку з відкриттям цілого конвеєру по знищенню населення, навіть не за політичними чи будь якими соціальними ознаками.

Знову у залі засідання губкому над головами здійснюлося оте одноколосья. Хоча би одна чиясь здійснюлася рука –

проти. Ні, ніхто не намагався навіть утриматися, чи там припуститься думки, що своєю одностайністю однопартійці підписували і собі вирок, хіба що відтермінований інколи – до ранку. А вже завтра на місці цього звільненого з партії «ворога народу» опиняться вони ж самі, або їх рідні, близькі, друзі чи знайомі. Навколішки вони будуть благати помилювання, простягати свої руки до товаришів по партії, бити себе у груди кулаками, присягатися у вірності ідеям Всесоюзної Комуністичної партії більшовиків на чолі з безмежно любимим Йосипом Сталіним, вірним послідовником Володимира Ілліча. І будуть каятися, у несусвітніх, частенько надуманих гріхах, щоб тільки не чіпали їх родини і малолітніх дітей. Але зараз, без суду і слідства, не виходячи із будинку, відбулося засідання ревтрибуналу у складі трійки на чолі з першим секретарем губкому Станіславом Заславським, прокурором Іваном Зоріним і начальником міліції Тарасом Дубиніним. Ревтрибунал, не довго думаючи, засудив колишнього вірного бійця революції, учасника громадянської війни, більшовика Михайла Солов'яненка до вищої міри революційного покарання – до розстрілу. Присуд іменем СРСР остаточний і оскарженню не підлягав. Попереду Михайла чекали допити, приниження і тортури, але то буде потім. А поки що його взяли під варту і відвели під багнетами до буцегарні.

Зима не забарилася. Голод, як мовиться не тітка, і він довів до розпачу і Дашу, дружину Михайла. Волею долі вона з двома дітьми змушена була залишатися на селі. Малі діти нічого не хотіли розуміти і весь час плакали. Малеча протягувала до неї свої рученята і просила їстоньки, а дати було нічого. Мерзлий буряк і картопля, який вона поночі намацала на пустому колгоспному полі вже кінчалися, а до літа ще ген-ген скільки чекати. Та люди добре пам'ятали, як заподіяне більшовицькою владою зло, так і добро, яке намагався принести їм п'ятитисячник Михайло Солов'яненко. Тому час від часу на ранок Даша за тином у снігу знаходила, то підкинуту потай чийось обпатрану

60

курку, то торбинку квасолі, зернятка соняшника і навіть борошна. Мабуть вночі комусь вдавалося розмолоти на домашніх жорнах те зерно, яке роздав їм Мишко перед своїм арештом, промайнула у жінки думка. Коли не коли відриваючи останнє від себе вдячні односельці не дали померти з голоду родині Мишка. Проте були й такі, що доносили на своїх сусідів, щоб отримати узаконену більшовиками нагороду – частку від відібраного у чужих дітей, навіть якщо це тарілочка баланди. Нарешті наступила весна, яка принесла свої нові клопоти. Саджати у землю Даші було нічого і дружина Солов'яненка, того самого репресованого голови колгоспу «Промінь Ілліча», змушена була повертатися до міста. Куди вона тільки не зверталася за свого Мишка і до кого тільки не писала і всесоюзному старості Калініну, і батьку всіх народів Сталіну, та відповідь була одна – «Ваше письмо передано в компетентные органы осуществлявшие арест вашего мужа – М.С.Солов'яненка». Вчорашні запеклі друзі і близькі знайомі почали шарахатися від неї немов від прокаженої. А були й такі, що намовляли пошепки розвестися з чоловіком допоки не заgrimіла разом з дітьми до Сибіру, як родина злісного «ворога народу». З такою анкетною у особистій справі годі було думати про будь яке працевлаштування навіть двірником. Тому потайки від докучливих фінінспекторів Даша по ночам шила і перелицьовувала людям одержину. Виручала подарована батьками до весілля швейна машинка «Зінгер». З того вони і жили. Я ніколи не забуду розповідь тітки Даши, про той щасливий у її житті випадок, коли під час голодовки вона упіймала собаку, яка уквала десь у лавці кільце ковбаси. Відбив палкою у тої ковбасу вона вперше накормила дітей.

Підводи із збіжжям під посиленою охороною з'їжджалися до залізничних полустанків. В «Заготконтору» неначе струмки збігалися у могутню річку, точніше завозилося на підводах з навколишніх сіл зерно. Важко було повірити українцям з Карпатської і Малої України, Білорусії, Польщі, Угорщини, Румунії та іншим нашим братам і

сусідам по західному кордону, що на просторах Великої України, традиційної житниці Європи – неподалік цілих курганів утворених від звезених сюди хлібних злаків, пухли і вмирали з голоду діти і їх ще працездатні батьки. Дощ і негода мов іржею роз'їдали зсипане під відкритим небом на подвір'ї «Заготовительной конторы» відібране у людей зерно. Воно пріло, диміло і проростало корінням. А далі не захищені навіть брезентом кургани заростали бур'яном під пильною охороною червоноармійців, щоб бодай яка дитина не ухопила в жменьку зернину і не сунула її до ротика. Непохитна радянська влада, тоді лише за три колоски засуджувала усіх злісних «расхитителей народного хозяйства» на 15 років до Сибіру, з конфіскацією майна і без права переписки. А ще у пакеті присуду додатком йшло «поражение в гражданских правах» – це б то без права голосувати на протязі 10 років після відбуття покарання.

Микола Якович Пучко мав середню освіту і тому працював у конторі «Заготзерно» «делопроизводителем». Мабуть завдяки тому, оті слюсарчукові діти, як звали по вуличному родину Пучків, і вижили. Так, принаймні, плескали дурними своїми язиками плетуни. Та в кожній брехні, звісно, була й гірка правда. Бувало, коли Микола повертався з роботи, його рідна сестра Мотря, що заступала хлопцям хвору матінку, старанно витрушувала з його черевиків і кишень чи то випадково, чи то навмисно попавши туди зерно. Якось вночі, за наклепом заздрісних сусідів, арештували Миколу і відправили до в'язниці, аж у сусідній район. Кожен день десятки верст проходила пішки туди і назад Мотря. Скільки тижнів і місяців сестра виплакала сліз поки в ГПУ розібралися, що хлопець не міг навіть за віковим станом служити у Третій Залізній Стрілецькій дивізії УНР Симона Петлюри. З того часу минув не один місяць допоки худий, мов скелет, Микола хворий на сухоти нарешті повернувся до дому і зліг.

VIII

«Чума» в степах України

Саме тут, неподалік залізничного полустанку Галещина, що з'явився у 1869 році в наслідок будівництва купецькою гільдією, що торгувала зерном за кордон, «чугунки» Харьково-Миколаївської, тепер Південної залізниці і розгорнулися події про які далі піде мова. Масове облаштування на території України і Білорусії в 30 роках цілої мережі фабрик по виробництву біологічних сполук, точніше, біологічної зброї масового враження дісталось і до цього віддаленого поселення в степах України. Ніде інде, а на території, що підпорядкована була першій столиці Радянської України – місту Харкові, в 1929 році і розпочалося секретне будівництво філіалу одного з багатьох науково-дослідних інститутів СРСР. Цікаво й те, що в тому ж таки році співпало закриття Козельщанського жіночого монастиря. Навряд чи цей збіг обставин можна віднести до випадкових, як і те що будівельні роботи на цих, псевдо наукових, об'єктах велися силами виключно в'язнів. Пізніше це явище називалося відбуття строку покарання на хімії.

Щоб зберегти секретність, після завершення подібного будівництва мереж біологічних фабрик, чи інших секретних споруд, як наприклад 11 підземних бункерів для Сталіна по всій території СРСР, то усю наявну робочу силу енкаведисти знищували. Як правило ліквідація свідків проводилась на місці, або згідно інструкції НКВД в межах 3-4 кілометрів від об'єкту. Такий досвід зачистки свідків пізніше перебрали у більшовиків і нацисти при будівництві секретних підземних заводів по виробництву зброї помсти і інших об'єктів, як то: дослідницьких полігонів по випробовуванню паралітичних газів та пускових майданчиків для ракет «FAU-1», «FAU-2» і т.п. Варто пригадати одне тільки будівництво в 1941-1942 роках квітня місяця у двадцяти

кілометрах на північ від Вінниці Командного пункту № 3 для Гітлера «Eichenhain» – Дубовий гай, перейменованого 43-го року на «Werwolf» – Перевертень, вовк. Після завершення будівельних робіт німцями було знищено 1100 військовополонених задіяних лише на цьому будівництві. Про що з-під Рівна доповідав у Москву командир терористичного загону «ім. Й.Сталіна» майор НКВД Медведєв. По зізнанню у місцевій пресі перед самою смертю чекіста Медведєва, автора книги «Сильные духом» усі учасники націоналістичного підпілля, які допомогли Червоній Армії у викритті цього бункеру Гітлера на Україні, пізніше були замордовані у сталінських концтаборах.

Та повернемося до радянського стратегічного об'єкту Біофабрики №17 «Новая заря». Привертає до себе увагу подробиця, що навіть час завершення робіт у Галещині, чомусь співпадає з пуском Біохімічної лабораторії в селі Козельщина у 1931 році. Підпорядкування цих двох об'єктів разом із територією їх розташування спочатку до Харківської області – 26.IV.1933 року, а пізніше віднесення їх до новоутвореної в 22.IX.1937 році Полтавської області, сприяло знищенню будь-якої наявної інформації в державних архівах про характер діяльності не тільки цих об'єктів, але і підземної в'язниці під церковною культовою спорудою у селищі Козельщина.

Отож, через декілька місяців, після арешту, та доведення на допитах Михайла Солов'яненка до психологічно виснажливого стану, його присудили до вищої міри покарання. Від вироку трійки – розстрілу, Михайла врятував щасливий випадок. Одного дня до камери смертників зайшов помічник тюрми разом із незнайомою особою у штапельному костюмі із записничком в руці.

– Мабуть, прокурор перед стратою, з процедурними запитамми стосовно останніх побажань приречених, – промайнула у голові кожного смертника слухна думка.

Однак, поважний товариш в окулярах суржилом запитав:

– «Есть серед присутніх здесь товарищей плотники и каменщики?»

– Тамбовський вовк тобі товариш! – з сарказмом у голосі відповів один із в'язнів.

– Може і єсть тільки не про вашу честь! – додав хтось із нар.

Михайло відразу зрозумів, що це підвернувся саме той один із тисячі шансів, щоб уникнути розстрілу, тому відразу зголосився. Раніше, у юнацькі роки, йому доводилося з батьком підробляти по людях. Вони перекривали і обкожували хати, перекладали груби, будували комори і не тільки. Тому Солов'яненко, підморгнув сокамерникам, зголосився на цю авантюру. Цивільний тип старанно записав персональні номери кожного хто мав хоч якесь віддалене відношення до будівництва. Не минуло і кілька годин після уходу химерного відвідувача, як Солов'яненко разом із такими як він сам «ворогами народу», викликали з речами на вихід. На них у дворі в'язниці вже чекав «Воронок». Вертухаї позаганяли їх по одному у цей «автозак» і відправили на залізничний вокзал. Збоку глухого кутка перону, де за звичаєм зупинявся виключно під розгрузку поштовий вагон, їх по одному із заломленими руками за спини перегнали, мов баранів, у «столипінській» вагон. Ці товарні вагони у свій час мали прозаїчне призначення для переселення малоземельних хліборобів з України до Сибіру на вільні землі, під час аграрної реформи прем'єра і водночас міністра внутрішніх справ царської Росії Петра Столипіна у 1908 році. З того часу відсіки вагонів, де переселенці мали тримати домашню худобу, були переобладнані для перевезення спецконтингенту, засуджених або попередньо ув'язнених. Камери з вузьким дверцятами були розділені перегородками, одна сторона яких мала ґрати від полу аж до самої стелі. Невдовзі потяг смикнувся, мов епілептик у конвульсіях, і тут вже хтось із урків затягнув оту свою:

*Таганка дорога дальня
Все ночі полніе ога
Дорога дальня...*

Так розпочалося для Солов'яненка оте нове микання по покутах. Спочатку їх повезли в одному, потім в іншому напрямку. Вагон то причіпляли, то відчіпляли від ешелону. Інколи здавалося, що про них часом зовсім забували, бо на кілька діб залишали на залізничних тупиках. Потім якось згадували і ця в'язниця на колесах приходила у рух і знову десь зупинялася на рейках за світлофором. Чи то навмисно так робилося, чи ще як розуміти ту дурість, але невдовзі арештанти зовсім втратили не те що відлік часу, але і орієнтацію у просторі. Наштовхані, мов оселедці у діжці, люди мали природні потреби, які відправляли у кутку на підлозі, тому дихати ставало практично нічим. Стояв нестерпний сморід. Малесеньке загразоване віконце вагону не справлялося із задухою і люди хворі на серце і астму були приречені. Проте конвоїри мертвих не прибирали і трупи знаходилися у вагоні поряд із живими претендентами на знищення. «Жмуриків», як правило складали в штабеля, щоб при передачі контингенту етапованих зійшлося оте сальдо – між живими і напівмертвими. Нарешті, одного дня, потяг зупинився на якомусь залізничному полустанку і засувні двері вагону з металевим вищанням відчинилися. Сп'янілі від припливу насиченого киснем свіжого повітря, люди чуманіли і просто випадали з дерев'яної труни на колесах. Цю залізничну платформу в степу навряд чи назвеш станцією. Конвоїри, не давши в'язням прийти до тями, почали їх підганяти прикладами гвинтівок і шомполами. Ці нацмени били куди їм заманеться; в спину, голови, плечі. У такий спосіб вертухаї примушували знесилених арештантів йти вперед і нести ще з собою останки своїх померлих колег, для балансу в акті прийому-передачі конвойних військ НКВД. В'язнів, мов закалян у тварину,

погнали кудись в степ. Невдовзі прибулі потрапили у нову загороджену колючим дротом секретну зону. Як продекламував Тараса Шевченка один із прибулих:

— Серед степу широкого на Україні милій.

Неподалік виднілися сиротливо розкидані один від одного білесенькі хатинки-мазанки з отими невід'ємними вишневыми садочками і струнками тополями обабіч битого шляху. Ну, чим справжнісінькій не рай? Проте, під ясным небом хай і ньеньки України тут недовго було і ноги навіки протягти. Воно хоч і рання весна, а по ночах було ще, я вам скажу, далеко не Ташкент. Отож, в'язням доводилося весь час тупцювати на місці або куняти по черзі біля розведеного із сміття багаття. Спочатку, мов кроти, прибулі раби вирили собі оті кротячі нори і там жили. Коли завезли лісоматеріали, то по ночах вони почали і собі будувати з обзолу барак, щоб було де сховатися від негоди, бо вдень треба виконувати, будь вона неладною, оту наркомівську норму. А якщо ні, то не отримаєш отієї баланди з кісткового навару і полови. «Прорабы» начебто з одного боку були наші, із Слобожанщини, а з іншого – суцільне покруччя. Мишко їх чомусь кликав манкуртами, цебто яничарами – тими, що забули не тільки свою мову, але і рід своїх пращурів.

Будівництво почалося зі зведення двохметрового цегляного муру навколо розміченого розташування майбутнього об'єкту. На вершечку цегляної огорожі рабів змусили вмурувати скляні уламки і натягти піддашок з колючого дроту. А у довершення вони ще мали клопіт обсадити навколо майбутнього підприємства пірамідальні тополі, завезені з Криму, і викопати попід муром глибоченький рів. Чи то щоб огорожа вищою здавалася зовні, чи то щоб ми не робили підкопи і не втекли. Ну чим вам не твердиня Київської Русі. Далі ця безвідмовна рабсила побудувала понад шляхом двоповерховий будинок, де розмістилося усе керівництво біофабрики; бухгалтерія, науковці, охорона і всяка прислуга.

Залізницею сюди, на полустанок Галещина, постійно доставлялось різне технічне обладнання і будівельні матеріали такі як: ліс, бруси, дошки, цемент, металеву бляху, вапно окрім звісно цегли і глини, які доправлялися сюди з сусідньої монастирської цеглярні та глинища. Отож, в'язням доводилося постійно те добро вивантажувати. І тут трапився один кумедний випадок. Якось, для секретного відділу біофабрики з столичного державного банку доставили по залізниці здоровезний дореволюційний вогнетривкий сейф. Здається, той був якогось швейцарського виробництва. Коли кинулися його відчиняти, то не змогли знайти чим відімкнути – деś при транспортуванні запропастився ключ. Тут у працівників розумової праці почалася справжнісінька істерика. Ніхто не знав, що робити далі із клятою залізякою. Хоч бери це одоробло і вези назад, звідки привезли. Кому, скажіть мені, потрібні такі меблі? А це ж усе таки відіграється на наших руках і спинах, бо ми ж «на пупка» оте одоробло ледве втягли в кабінет. Тому теж розуміли, що якщо вперше ця потвора нас пощадила і не покалічила, то удруге нам може і не так поталанити. Ось тут і знайшовся серед нас Кулібін.

А було це так. «Кум» – головний вертухай, так заведено було називати начальника табірної охорони, при всіх пообіцяв, що тому хто відчинить цей клятий сейф дасть п'ять пачок Грузинського чаю № 36. Проте ми безкомпромісно заявили, що серед політичних в'язнів «ведмежатника» немає і бути не може. Який же подив був у начальника охорони і головного бухгалтера біофабрики, коли після обідньої перерви у їх кабінетах на полу купою лежали складені усі наявні у приміщенні вже відчинені замки. Навстіж розчинений супер-пупер секретний сейф вітав своїх нових господарів відчиненими навстіж броньованими товстелезними дверцятами. Своєю чорною порожниною головного бухгалтера теж зустрів розчинений і його сейф, фірми «Кгирр», з подвійним секретом. Переляканий товстун

бігав по сусідніх кабінетах і волав. Він незрозуміло до кого звертався і невідомо кому доводив:

– «Товарищи! Я же не просил нікаво, слышите меня, открывать мой сейф! У меня же, в конце концов, есть в наличии свой ключ от персонального сейфа, и я его не терял, как некоторые товарищи. Я не буду на них указывать пальцем, вы и так меня поняли. Вот вам истинный крест. Есть свидетели. Смотрите! Смотрите я вам не вру.» – При цьому пузань демонстрував масивний, неначе від амбарного замка, металевий ключ прив'язаний намертво мотузкою до його лантухоподібних штанів. Нестримний регіт колег котився коридорами і вигулькнув з будинку на зовні, чим привів у істеричний сміх усіх присутніх у дворі в'язнів.

Ніхто у «содеянному поступке» так і не зізнався, як то не намагався кум спокусити майстра по замках підвищенням своєї премії до неймовірних розмірів. Погодьтеся, кому з нас потрібно було мати проблему, на одне місце, коли у якоїсь там роззяви щезне щось із сейфу або із замкненої шухляди столу, чи шафи. Звісно, що підозра відразу впаде на майстра і тоді спробуй довести слідчому, що ти не верблюд і нічого не брав. Тому ота заслужена нагорода «чефир» так і не знайшла свого безіменного героя.

Об'єм усіх будівельних робіт, згідно генерального плану цієї науково-дослідної забудови державного значення, ніяк не вкладався у відведений річний термін. Як казали деякі оптимісти-реалісти:

– Ця робота на три дні. Може зробим, а може й ні.

Так пройшов у клопотах непомітно цілий рік. Наступний не провіщав ударникам індустріальної п'ятирічки нічого доброго. Від більшовицької гідри очікувати вдячності за вчасне завершення будівництва міг хіба, що навіки хворий на усю голову. Вже були побудовані навпроти в'їзду до біофабрики «віварії» – бокси для утримання піддослідних кроликів, рогатої худоби, морських і свійських свинок, птиці. Зліва від масивної брами побудували навіть їдальню.

Ось тільки вона чомусь збоку нагадувала, скоріше за все, вхід до бомбосховища. Епідеміологічний статус цього об'єкту мабуть передбачав повну ізоляцію контингенту науковців від зовнішнього світу і автономізації його існування у разі витoku вірусів чи бактерій. Трохи далі від їдальні знаходилися операційний і утилізаційний бокси. Там ми встановили такі блискучі зовні електропечі з герметичними люками на закрутках «барашках». Як стверджували науковці, що ті автоклави здатні спалювати на попіл навіть людські кісточки. Ну чим не крематорій німецького концтабору «Dachau» – де у березні 1833 року за наказом Гиммлера проводилися експерименти на людях

Правіше від цього крематорію через дорогу ми побудували одноповерховий будинок – цех вакцин і сховище для збереження модифікованих рідинних штамів вірусів виділених з організмів інфікованих тварин або людей.

Якось, під час транспортування до лабораторії, прибулих по залізниці контейнерів із різними рідинами, один з параноїдальний фанатиків всю дорогу нам навіщось пояснював тему своєї наукової дисертації. Начебто, віруси зі світу тварин носять назву зоонози і можуть передаватися від тварин людям безпосередньо через кров. У тулубі людини цей звір мутує і з'являється новий вид вірусу, шкідливий для людини. І що у світі не існує жодного вірусу, який би був нездатним знищити усе людство на планеті. Він також нас попередив, що прибулі у поштових скриньках штативи містять у середині склянки, точніше сказати пробірки, у кожній з яких малися готові зразки різних штамів наділених фізико-біохімічними властивостями, як то сибірською язвою, холерою, віспою, малярією, свинячою чумою, іспанкою і ще бозна з чим. Тому від нас вимагалася особлива обережність. Звісно, ми не мали захисного одягу і вразі необережного руху могли відразу заразитися вірусом, на який ще не було винайдено в світі анти вакцини. Мокрі, як хлющ, не стільки від фізичних зусиль, як від нервової

напруги ми нарешті затарили це, м'яко кажучи, осине гніздо. В якості подяки цей науковець зробив презент Солов'яненку. Він подарував йому повну колбу з прозорою рідиною із написом C_2H_5OH , яку Михайло приховав подалі на всякий випадок. Усім своїм нутром Михайло Свиридович відчував, і чисто по лєнінськї розумів, «Что час расплаты настал». Не сьогодні так завтра, відкладений йому вирок «трійки» може бути приведений до стану виконання вже тут; прямисінько під самим муром Альма-мами вірусів. І як співають в'язні:

— «И некто не узнает, где могила твоя».

IX

Втеча

Солов'яненко добре розумів, що треба з цієї фабрики смерті, як в таких випадках кажуть «зеки», так називали себе «забайкальськими комсомольцями» в'язні, робити ноги. Але як? Ця думка не полишала його, а ні в день, а ні вночі. Михайло перебирав у голові різні варіанти втечі. Від використання транспорту по доставці будматеріалів, таких як: цегла, глина і пісок, що привозили з неподалік розташованого монастирського цегляного заводу і копальні. Та не тут-то було, воєнізована охорона самостійно заводила на територію підводи, а після вивантаження сама повертала їх погоничам. У такий спосіб вони позбавляли можливості стороннім навіть зазирнути одним оком на те, що там за муром коїться. Тому версія втечи пов'язана з підвозом будматеріалів не мала жодного позитивного шансу.

Як більш освіченішого Михайла, іноді допускали до планів забудови, для уточнення місць прив'язок котлованів окремих споруд і риття комунікаційних траншей. Колишній

вірний ленінець добре усвідомлював, яку загрозу для людства несе подібний інкубатор епідемій. Ця бактеріологічна зброя масового враження людей у руках параноїдальних кремлівських недомірків здатна була знищити навіть цілі європейські держави. Відомо, що пандемія тварин знищила не тільки скіфів, залишивши у спадок по собі хіба що кам'яних степових баб із зображенням їх страждань від хвороб. В Північній Америці залишилися одні тільки піраміди від племені Мая, після привезення туди конкістадорами європейських збудників хвороб. Тому десь на підсвідомому рівні Солов'яненко вирішив, якось завадити цьому лиху. Спочатку Михайло на шматку ганчірки перемалював, ще не знаючи навіщо, розташування усіх об'єктів, що знаходилися на території цієї секретної науково-дослідницької установи. Потім зашив під підкладку своєї фуфайчини план розташування Біофабрики №17, яка судячи по двозначному номеру, була далеко не єдиною, а скоріше за все типовою в ССРСР. Отож М.Солов'яненко почав готуватися разом із своїми однодумцями до втечі, щоб донести людству інформацію про очікувану загрозу. Якось він не міг заснути і до нього несподівано дійшла слушна думка, що треба скористатися моментом допоки не закінчили будівництво водогону. Справа у тому, що для усяких потреб воду, поки що, завозять у великій дерев'яній діжці на бричці з озера. Цією справою якраз займався завжди на підпитку водовоз. Частенько цей безвідповідальний товариш відсипався цілий день десь там у якомусь закутку, а коли вода кінчалася, то його довго і нудно шукали. Подібні трудові резерви, як ніхто інший, вирішували все у більшовиків і пасували радянській владі. Такого п'яничку у любую хвилину можна знищити без будь яких ускладнень. Ось тут і стала в нагоді прихована колба з отією життєдайною рідиною C_2H_5OH – віні спіртус ректифікат. Михайло добряче підпоїв ласого випити на дурняка водовоза. Далі він, на всякий випадок, завів п'яничку до своєї

комірчини і коли той заснув швиденько переодягся у його лахміття. Потім Солов'яненко приклеїв собі живицею на обличчя заздалегідь виготовлені вуса й бороду, що пожертвував йому кудлатий Шарик. А ще до повного маскарладу натягнув аж до самого носа всепогодного малахая. Далі він всівся на передок водовозки і вхопив в руки віжки і «ньокнув». Флегматично налаштована, як і його хазяїн, кобила на прізвисько Марго, порядком настоявшись не поспішаючи рушила з місця. Коли ота ряба кобила причалапала до воріт, Михайло, як справжнісінькій конюх, щось там бурмотів собі під ніс і погойдував своєю неслухняною головою. Треба сказати, що на той час на дворі дрібно зачастив дощ. Охоронець зіщулившись у комір своєї куцої шинельки з рушницею на плечі вискочив із нагрітої будки, як той біс із табакерки. За напрацьованою, згідно інструкції схемою, він скочив спочатку на дерев'яну діжку і зазирнув головою у середину. Потім навіщось ще присвітив собі сірником і помацав рукою туди-сюди і впіймав облизня – сплюнув. Опісля присів і теж, на всякий випадок, ще зазирнув під підводу. Коли запопадливий служивий переконався, що нічогоісінько ніде не має, то підтюпцем подався відчиняти металеву браму. Ще не добігши до неї, він на ходу вже почав заклично махати руками, мов вітряк крилами і гукати:

– «Давай, придурок! Виїжджай поскорей!»

Не дочекавшись, коли бричка з бочкою виїде з двору на вулицю, вартовий мерщій кинувся зачиняти браму. Нічого не запідозривши, він бігцем повернувся до своєї розпеченої до малинового кольору саморобної буржуйки. Якби цей караульний був більш менш пильнішим, то помітив би, що коли колеса водовозки в'їхали у викопаний перед самісінькою брамою рів, то їздовий від несподіванки без малого не вилетів з свого навідала. А та перешкода для витоку вірусу була заповнена якоюсь брудного кольору рідиною та ще підступно присипана тирсою. Звідти бридка суміш за три версти тхнула не то йодом, не то касторовим маслом і

креозотом одночасно. Якщо б Михайло туди впав, то можна було б поставити хрест на його втечі. По одному тільки запаху його могли б вистежити без собак навіть хворі на нежить вертухаї. Виручила кобила Марго. Звичним рухом вона рвучко витягнула з канави спочатку передні, а вже потім задні колеса брички і не на мить не зупиняючись повернула у напрямку до своєї стайні.

– Цього ще тільки мені бракувало, засипатися у самому кінці, – злякався не на жарт Мишко.

На мить він навіть уявив сцену з вистави, як вартовий з благими намірами кинувся би йому допомагати вибратися з тієї багнюки і усістися на водовозку. Ото насправді було б весело декому подивитися. Михайло навіть уявив на мить німу сцену – здивованого і переляканого вартового з перекошеним обличчям, коли той угледів би у ньому не візника. Від подібної розвитку подій піт відразу пройняв втікача наскрізь, але слава Богу пронесло.

– Від'їхав подалі від цієї «Чуми двадцятого сторіччя», так принаймні приречені в'язні називали цю біофабрику, Михайло зіскочив на землю і кинув в середину воза віжки. Марго на мить зупинилася і покосилася не блимаючи оком в бік Михайла з німим виразом морди, чого воно так, а потім, мотнув на прощання мордою, немов бувай, зарозуміло потягла порожню бочку далі. Голодна скотинка добре знала свою справу і на автопілоті правила до свого постю. Весь час стримуючи себе, щоб тільки не побігти і не привернути до себе зайвої уваги, втікач розміреною ходою подався на залізницю.

Смеркалося, коли стара Пріська, вже давно звикла до подібного явища, що кобила сама поверталася на подвір'я і тому на цей раз не звернула на це жодної уваги. Не надто хвилюючись за свого чоловіка. Таке з ним траплялося не вперше. Тому літня жінка випрягла Марго і задала їй сіна, а про себе подумала:

– Ось нехай тільки явиться п'яничка ! Ой і задам я прочухана старому хвойді!

Та на ранок її Хома не з'явився. Де ж це мій чоловік так забарився? Невже знову у кума залишився? Ну постривай! А проте ніде не дінеться. Їсти захоче, як облуплений, сам явиться.

В ту вечірню годину втечі рясний дощик позаганяв мабуть останню собаку у будку. Тому Михайлу ще крупно поталанило, що не пострічав нікого. А тут на об'їзній колії якраз ще зупинився товарняк. Непоміченим, як йому принаймні так тоді здалося, він прослизнув до напіввідчиненого товарного вагону. У півночі чутно було як мирно жували і переступали копитами коні. Залізши подалі в куток вагону втікач зарився у сіно і притих. Ніде не чутно було погоні чи якихось підозрілих сторонніх шумів. Одні тільки коні мирно переступаючи ногами мовчки хрумкотіли, перетираючи щелепами сіно. Пропустивши зустрічний пасажирський потяг, товарняк і собі свиснув гудком та шарпонував зцепкою рушив далі на північ. З кожним стуком серця Солов'яненко фізично відчував, як все далі і далі віддалявся від своєї неминучої смерті у глибочині «необ'язтної Родины своєї».

X

Переполох

На залишеному втікачем секретному інкубаторі смерті біля полустанку Галещина, вечірня перевірка в'язнів пройшла у звичному режимі. Знайшлася таки добра душа, що у півночі відгукнулася на номер в'язня 23-46. Ризик звичайно був, хоча за донос арештанти карали всіх «стукачів» самосудом. Та мабуть тут ще спрацював отой людський фактор. Надто всім «ворогам народу» кортіло допекти отих

своїх опікунів, щоб хай хоч один із них врятується з цього чумовитого кубла. Ось чому Мишко до ранку мав фори. День на секретному об'єкті розпочався із справжнісінького кіно. Проспавшись, візничий Хома, на ранок нарешті вибрався, як ведмідь зі своєї барлоги. Точніше з під наваленого на нього різного непотрібного барахла. У п'ятні наш п'яничка перечепившись через якийсь там мотлох і нарешті лобом намацав вхідні двері. І ось тут вже відбулося справжнє «Явлення Хреста народу». Уявіть собі на мить, як на подвір'я фабрики з'являється напівголий, замурзаний на своїх чотирьох кістках не опохмелений Хома. Цей хронічний алконавт постав у всій своїй скелетоподібній екзотиці. Вам не передати, якій у цього водія кобили виник подив на обличчі, коли протерши свої запливши з перепою зіньки, він не побачив у дворі, а ні своєї чотиринової Марго, а ні діжки на колесах. Тому з істеричним криком:

– Пограбували іроди!

Хома кинувся бігом на вахту до брами питати, чи була не виїжджала без нього ряба кобила. І треба ж було так співпасти, що в цей час на караул заступив саме той вартовий, що випускав водовозку. Микола Барабаш, бо саме так звали цього невдачу, з переляканим обличчям замахав руками на п'яничку і затупотів ногами. Не інакше як відбиваючись від цілого рою в'їдливих бджіл. Микола задерев'янілим язиком залопотів:

– «Згинь! Нечистая сила! Я тебе уже випускал! Де ти взявся? Пошол вон со своей долбаной кобылой!»

На крик збіглися усі, кому тільки було не ліньки, особливо в'язні. За всіх найгучніше і зловтішніше реготали звісно оті «вороги народу». Начальник караулу, почервонів від люті наче хвіст обпатраного в окропі раку. Ледей не луснув він почав біснувати молотити залізякою по висячому вагонному буферу, мов скликаючи усіх мертвих і живих на пожежу чи при загрозі повітряного нападу ворога. Витріщив

свої побагровілі від запою булькаті зіньки, кум враз усе зрозумів. Мов навіжений він заволав благім матом:

– «Мать вашу...в дрова! В кочережку и в печонку... Побег! Тревога!»

Вихопив із кобури свого вороного нагана, цей припадо-чний начальник, почав смалити з нього куди попало, то в землю, то в небо аж допоки не скінчилися набої. Коли врешті-решт вертухаї позганяли у кучу в'язнів і перерахували усіх по головах, то виявилось, що бракує одного. Ним виявився «ворог народу» за № 23-46 – Михайла Солов'яненка. А з натовпу гостроязикі благодійники, з числа в'язнів, ще запопадливо так підказували:

– Відсутня також кобила Марго і водовозка на колесах!

Тут, за мурами майбутнього розсадника вірусів, виник незатухаючий регіт. Миколу Барабаша, бійця воєнізованої охорони, відразу скрутили і відібрали рушницю. Боєць воєнізованої охорони виривався з рук, падав навколішки і повзав у ногах вчорашніх своїх напарників, невинно волаючи, неначе недорізаний півень або злочинець перед стратою:

– «За что, братцы? Я же свой! Я не виноват! Бес попу-тал! Он сам ушол!»

Вже, опісля розслідування і допитів в Державному Політичному Управлінні (ДПУ) – каральному органі Радянської влади, Ревтрибунал визнав Барабаша організатором втечі особливо небезпечного злочинця. Але враховуючи, клопотання і добру характеристику і те, що вартовий був племінником начальника караулу, то йому пом'якшили вирок і перекваліфікували справу, як ненавмисне сприяння втечі особливо небезпечного злочинця. Тому цьому посібнику присудили, відбуття хімії на 10 років ув'язнення на цьому ж секретному об'єкті. Треба ж комусь кормити і прибирати за тваринами у закритій цій науково-дослідницькій заразній зоні.

Десь через кілька місяців потому трапився ще один випадок, що знову потряс усіх. Справа у тому, що на біофабриці тримали кількох «відморозків» з числа кримінальних злочинців, яких використовували в якості різників тварин. Так ті живодери одного дня чи-то по завданню зоотехніка, а може і якогось аспіранта оббілювали живцем ягня. А коли той науковець зайшов у бокс і нагнувся над паруючою тушкою, то цей кривавий клубок м'яса ожив і вскочив на ніжки. Яке ж, то було здивування у того ветеринара, коли те чудо почало несамовито бекати – Бе! Бе! Від несподіванки очкарик у халаті впав на сідницю і зомлів. По нахиленому дощаному скату голе ягня, безперешкодно вискочило з боксу на подвір'я. Увесь наявний персонал і охорона кинулися ловити це чудо по усьому двору. Несчасне ягня, яке звісно, тепер вже порозумнішало, як дехто з нас в останню мить, нікому в руки не давалося. Обвалене в пилюці це живе м'ясо вирішили пристрелити. Однак з першого пострілу влучили тільки в стегно «куму», другим пострілом у сідницю науковцю і аж за третім разом рикошетом від цегляного паркана вистрелили піддослідну тварину. Реготали тоді, правда, тільки збоченці, бо науковцям було не до жартів. Як пізніше з'ясувалося, паніка була виправданою, оскільки вражена на тропічну лихоманку тварина могла механічним шляхом інфікувати багатьох людей. Не вистачало тільки, щоб на залізничній станції Галещина сполученням Харків-Одеса, поряд із пунктом «Заготзерно» відбулося поширення епідемії в Україні. Дехто із науковців після цього випадку навіть посивів. Саме тоді в'язнів вивезли з Галещини разом з конюхом Хомою у невідомому напрямку. Як розпускали плітки співробітники біофабрики, наших «ворогів народу» перевезли на іншу ударну будову п'ятирічки. Проте чи варто було вірити цім фанатично відданим науковцям? Вірогідно, в'язнів чекали Козельщанські підземні бокси, як піддослідний живий людській матеріал.

Дико також було дізнатися ще й про те, що доведені до голодного стану сім'ї співробітників цієї біофабрики рятувалися від голоду в досить таки жахливій спосіб. Батьки крали все, за що тільки можна було отримати гроші. Вони приносили до дому якісь склянки з рідиною, що пахли спиртом. Різники підв'язували до свого тулуба вирізки м'яса заражених хворобою свиней, баранів, бичків, тушки кроликів, яких належало утилізувати в печах. Таке недбальство траплялося тому, що сировиною для вірусів харківським і московським науковцям придатною була лише кров. Як запевняв один із таких різників:

– Ми добре пережарюємо крадене м'ясо на пательні і під пляшечку перваку нічого – все проходило класно, навіть мої діти не вмерли і ні на що не скаржилися.

Залишається тільки дивуватися, як цілі родини працівників цієї біофабрики нічим не заразилися і не заразили інших. Відомо усім обізнаним й те, що деякі епідемічні хвороби тварин, як туляремія є небезпечними і для людей. Хоча зараз на прикладі зараження «снідом», отриманого від африканських шимпанзе, людство різко змінило своє ставлення до прориву вірусів зі світу тварин до людини. Чомусь спонтанно виникає підступна думка:

– А чи не робили свої експерименти над персоналом біофабрики науковці? Хто може гарантувати, що у їдальні на території фабрики людей не кормили зараженим вірусом м'ясом? Сьогодні коли підприємці легалізували свій приватний бізнес на базарах ми частенько спокушуємося дешевою ціною на продукти харчування – м'ясо-молочні вироби, навіть не замислюючись, ні на хвилинку, над дійсною природою виникнення дешевизни. Під привабливим кольором і приємним смаком дешевої ковбаси не виключається, що можна придбати собі невиліковну хворобу. Багато чого слід було б ще додати до сказаного, але більшість колишніх заляканих навіки співробітників подібних фабрик смерті, навіть, прибиральниці і ті давали

підписку радянській владі про довічне нерозголошення службових таємниць. Вимушені, або випадкові ці співучасники більшовицьких злочинів проти людства, отак без покаяння понесуть мовчки з собою в могилу отой свій тяжкий гріх.

XI

Андрійко

Серед доказового матеріалу навряд чи залишать, будь-кого, байдужими сповіді безіменних свідків, що тисячами полягли у братських могилах. Вони варті того, щоб про них не забували і щоб їхню часом гірку правду ми донесли до нащадків. Тому пропонуємо до вашої уваги історію покрученої долі одного із багатьох свідків злочинів радянської влади.

Жили ми з ненькою на хуторі у рідного діда. Батька свого, що загинув на річці Халхін-Гол у серпні 1939 року під час монголо-японського військового інциденту, я пам'ятав невиразно. З марева спогадів виринали хіба що окремі уривки; як вусатий здоровань підіймав мене на своїх дужих руках і високо підкидав над своєю головою, або як поколюючи своїми козацькими вусами цілував мене на залізничному пероні перед відправкою на війну. Підлітком я допомагав матусі чим міг. Бувало піду в степ і на відьминих колах назбираю печериць, або принесу на вечерю перепелячих чи качиних крашанок, ловив плетеним із ниток мереживом «понсом» горобців. Мабуть тому мене манило до чоловіків новобранців, що мешкали в наметах далеченько так в степу. Поряд з лісосмугою неподалік залізничного полустанку Ганівка вони розбили свій табір.

Ще задовго до початку Другої Світової війни, у безкрайніх степах України, розміщалася ціла мережа хімічних

військ. От і у нас біля залізничного полустанку Ганівка, у вигородженому колючим дротом на кілках майдані, розташовувався військовий підрозділ хімічних військ РСЧА. Не пам'ятаю, яка така муха мене вкусила того дня, але з самісінького ранку якійсь гедзь заніс мою душу саме у ці віддалені в степу місця, та ще у ту лиху годину, коли трапилося це лихо. А почалося все з того, що покружляв на пасовищі і посперечавшись із задиркуватими пастушками, моїми однолітками, я подався в пошуках пригод на одне місце, до своїх дорослих товаришів. Ласкаве сонечко світило так лагідно і мило, що здавалося день ніщо такого несподіваного для мене не передвіщав. Здала вже виднілися вицвілі на сонці блідо-зелені військові намети, але якась невідома сила мого ангела хранителя відвернула мене від отих відвідань. Розморений полуденною спекою я вирішив трошки перепочити, тому походу звернув до копиці сіна. Вимостивши з польових квітів і трав собі гніздечко, мов лелека, на самому вершку копни я впав туди і наче той орел крила, розкидав свої руки. Підняв увись очі. Чомусь задивився у безкрайнє синє небо. Наді мною пропливали казкової форми пухнасті, як у бабусі пухові подушки, хмаринки. Якщо довго і пильно вдивлятися у ту лазурову безодню, то здається що не хмаринки, а ти сам плиवेश синім морем над землею. Легкій вітерець проносив над моєю криївкою всілякі комахи, що не переставали настирливо дзижчати, дзинчати і сюрчати. Отак не вчувся як під ту лугову какофонію і задрімав. Прокинувся від того, що жайворонки, що звично зависнули у вишині на одному місці, перестали виспівувати свою до нестями приємну колискову. Та що казати, навіть коники-стрибунці і ті причаїлися у траві. Коли я озирнувся, то помітив, що до залізничного полустанку прибули один по одному три ешелони. Чогось подумав, що якого це лиха їх принесло у цю глухомань. Було це десь опівдні. У незнайомій мені формі якісь засмаглі низькорослі солдатики з гвинтівками напogотів почали відсовувати на вагонах двері і

виштовхувати звідти геть на землю людей. Тримавши у руках якісь вузлики з пожитками і малолітніх дітей, прибулі заходилися спускатися на платформу. Їх, немов тварин, солдати у синіх кашкетах із червоними околицями, посортували по п'ять душ у шеренги на дві колони. Молодих погнали в степ у напрямку до Ганівки, а інших переважно літніх людей і дітей «погоничі» почали ногами, взутими в обмотки і кирзові черевики, строїти по п'ять душ в іншу колону. Далі без зупинки людолови погнали і цих прибулих тільки вже в протилежний бік степу. Звідки мені було тоді знати, що то за одні, яких заганяли за колючий дріт. Проте, цікавість брала верх. Як отой партизан, із кіно про громадянську війну, я замаскувавшись у копиці сіна почав спостерігати за тим, що відбувалося навпроти моєї схованки. У загородях, неначе різники тварин, у шкіряних фартушинах і в таких же картузах брунатного кольору блукали якісь незнайомці, від яких жахалися не тільки діти. Я знав багатьох солдатів особисто і на прізвище, але то були якісь чужі казна-звідки прибулі. Старший, у петлицях із «шпалами», від конвойних військ НКВД, отримав підпис на якихось своїх папірцях і вскочив на ходу у порожняк до своїх поплічників. Три ешелони людоловів усі разом покотили далі, мабуть за новою партією «ворогів народу». Дочекавшись відправки останнього потягу, начальство у цивільному одязі відразу заходилося втілювати свої наміри. Як пізніше з'ясувалося ті науковці приступили до проведення дослідів з паралітичним газом над прибулими – членами родин «репресованих». Степом картавно пролунала команда для червоноармійців:

– «Стгоится! Стгоем, на гостаянии десяти шагов от правофлангового – Маши!».

Вишукавшись у лаву, солдати хімічного підрозділу Червоної армії з гвинтівками і зеленими торбинками через плече розміреною ходою розійшлися ланцюжком на всі чотири сторони. Відійшовши, як можна подальше від майда-

ну, вони обминув копицю з сіном де маскувався я, зупинилися на варті далеко позаду від моєї схованки. По команді «товсь» солдати-хіміки обклали табір, чомусь з моєї сторони, якимись пузатими і продовгуватими металевими штуковинами. Потім у небачених мною до цього нарильниках, на кшталт свинячих писків, чудовиська в гумових халатах покрутили щось біля принесених солдатами отих жовтого кольору гостинців і, як тепер я розумію, відкрили краники на хімічних балонах. Вітер потужно підхопив вивільнену з балонів хмару жовтого кольору і поніс її у напрямку до піддослідних. Раптом відтіль почувися роздираючі душу нелюдські крики, які чутно було за декілька десятків верст на сусідньому хуторі Плавлі і в селах Лутовинівка, Ганівка. Сталося щось таке незрозуміле для мого дитячого сприйняття. Степ оповило моторошне суцільне виття від чого у мене відібрало дар мови. Волосся на моїй голові заходило ходуном і піднялося дибки, а ноги зробилися ватяними. Піт струмками стікав по спині і моєму обличчю заливаючи очі. Крізь марево помаранчевого туману було видно, як люди кидалися грудьми на колючий дріт у паніці. Інші бігали мов навіжені у загороді і рвали на собі одяг, волосся. Матері видряпували собі очі, щоб тільки не бачити передсмертних страждань і судом у своїх ріднесеньких останніх кровинок і стареньких батьків. Малолітні дівчатка, хлопчаки і такі як я підлітки, так ті падали відразу, мов підкошені серпом колоски. Я, рачкуючи сповз на самісіньке дно свого кубельця, щоб тільки не бачити і затулив долонями вуха щоб і не чути того пекла на землі влаштованого нелюдами. Пройшла здавалося вічність, коли свіжий вітерець розігнав по полю ту смертоносну хмару. Між тим, до обнесеного колючим дротом повального побоїща посунули якісь поважні люди в окулярах. Зодягнуті у білі льняні костюми і у плетених із рисової соломки брилях, вони поважно, мов павичі, переступали через людські останки, щоб не забруднити ненароком оті свої модні білі парусові черевики. Прибулі із столиці по

діловому нагиналися і вдивлялися в скляні очі піддослідних, щось там мацали своїми кістлявими пальцями у гумових рукавичках на шиї, руках – шукали, як я зараз розумію пульс. Це вже пізніше я зрозумів, що допоки останній піддослідний не скінчився лікарі старанно вели свої спостереження. Далі ці поважні особи вимірювали рулетками відстань від балонів до огорожі і останків людей, переконавшись у чомусь такому недосяжному мені дійстві (у ефективності дослідів з паралітичним газом на певній відстані), похитуючи задоволено головами, мов захарчовані бабусині гусаки, винахідники душогубок почали слинявити хімічні олівці, щось там занотовувати до своїх зошитів. І як здалося мені, вони навіть задоволено ще мугикали собі під ніс модний тоді німецькій шлягер взятий за основу радянського маршу авіаторів: «– Все вышэ! Вышэ! И вышэ!...» Проте тих, хто ще подавав якісь ознаки життя, так тих вже інші московські добродії у шкіряних фартухах і крагах відразу добивали в потилицю, з револьверів. Щоб ті чи не погіршували статистику, чи не мучилися – як подумав ото я. Несподівано немов на ратне поле невідомо звідки налетіла величезна вороняча зграя, що на мить закрила собою сонце. Не без того почорніле від розкуйовдженого жіночого волосся палих до землі жінок, чорних хусточок і спідниць того невибагливого селянського одягу на вбитих діточках і від сіряків у стариків, поле раптом зарухалося, загойдалося і здіймаючи крилами куряву пилу піднялося увись. Збоку здавалося, що то не птахи, а у чернечих рясах ченці з храму почали свій обрядовий танок. Похоронна команда, відганяючи настирливих і каркаючи птахів-падальників, металевими гаками почала стягувати трупи у заздалегідь пригнані конфісковані селянські вози. Сторожко поводячи вухами, коні дико хрипіли і біснувато дивилися урізнобіч виряченими очима на мерців. Переповнений трупами гужовий транспорт підрулював до залізничного насипу. Тут вже їх очікував, пухкаючи паром на залізничній колії потяг «порожняк» з полу-вагонів. Він був поданий у зазначену

годину і хвилину, як мовиться строго за приписом і розкладом руху потягів. Треба не забувати, що залізничники тоді прирівнювалися до саперних військ, тому їх не брали на строкову службу. А в той час останки загиблих від отруєння газом з грабарок почали перетягувати у порожні вагони і складати шаблями вже інші солдати, що тільки повернулися з оточення. Заповнені у кілька десятків шарів вагони-скотарники запирали на скобу і конвоїри разом із залізничниками чіпляли туди свинцеві пломби. Потяг, давши декілька попереджувальних гудків, сів на двічі вагонними зчепами і брязкаючи буферами, важко посунув із місця. Залізничний катафалк зник у напрямку до Козельщини у бік Кременчука. Вірогідно до згаданих раніше далеко не богоугодних закладів – Піщаного кар'єру. Після такої далеко не праведної праці дороженькі захисники свого робітничо-селянського народу, з хімічного підрозділу РККА, пішли до лісосмуги »умивати руки«. В холодоچку їх вже чекали збиті з дощок лави і столи на яких лежав приготований для кожного учасника «розгрузки» святковий «сухий пайок» – 200 гр. спирту, кусок сала, банка «Тушонки», цибулина і пів буханця. Сало чомусь не лізло їм до горла, а алкоголь вживати новобранцям ще не доводилося. Не прийнято було раніше по селах, щоб молодь при живих батьках вдавалася до ганебних звичок. Багатьох із похоронців нудило і вивертало навиворіт їх утробу від побаченого і пережитого. У них ще і досі перед очима стояла жива картина понівечених стражданням людські обличчя. Переплетені в дикому танці руки й ноги жертв ввижались солдатам простягнутими до них з благаннями. З ротової порожнини у декого з отруєних дітей йшла біла піна і цебеніла прозора сукровиця. У вухах хіміків-новобранців стояв суцільний розпачливий людський душе роздираючий крик. Випуклі дитячі очі з докором дивилися на них немов промовляли: «Дядечко, а за що це ви нас так вбили? Що ми вам поганого зробили?»

Вже добряче на підпитку до одного із молодих солдатів підійшов прибулий із московської «зондер» команди офіцер. У новесенькому однострої і в шкіряних чорних рукавичках (серед літа), риплячи хромовими чобітьми та ремінцями портупеї він, якимось так неприродно поточившись вбік, витяг із кобури свого воронованого пістолета і приставив до скроні чергової своєї жертви тільки вже солдата. Заслинившись по самі вуха, цей пропащій п'яничка, нарешті спромігся видавити з себе і просичати:

– «Пошто не п'єш, хохол? Пей, а не то пгодаш!»

Оскалив по вовчому свої зуби із золотою «фіксою», він раптом дико зареготав. Всі ті, хто тільки що вагалися «пить иль не пить», не чекаючи персонального запрошення, одним ковтком осушили по чайному стакану горілки. Вони зробили це не стільки з страху за свою заплямовану кров'ю невинно убієнних душ, а скоріше за все, щоб остаточно не лишитися розуму. До самісінького вечора, як на долоні серед безкрайнього степу, я пролежав у копиці сіна не поворухнувшись. Увесь час я тільки благав Бога, щоб той відвернув від мене погибель. Коли стало смеркатися і почав накрапати дощик я майже рачки, на задерев'янілих ногах ледь дістався до нашого хутора. Ненька угледів мене сплеснув долонями запричитала:

– Де ж це тебе, гайдамако, цілий день нечиста сила носила?

Але придивившись пильно до мене сплеснула руками і затужила мов над небіжчиком:

– Ой Боженки ж ти мій! Ой людоньки добрі! Погляньте на нього!.

На крик із сіней з'явився дід.

– Чого це ти так доню побиваєшся?

Але поглянув на мене дід відсахнувся.

– Чур йому й пек! Що з тобою онучок сталося? Де ж ото поділося твоя русява чуприна?

– Дитинко моя, чому ти став білим як лунь?

Припавши до грудей свого убіленого роками діда, захлинаючись у сльозах я розповів йому все бачене мною з усіма подробицями, на які тільки здатна передати безгрішна моя дитяча душа. До кімнати непомітно увійшла стара Мотря. Бабуня із другої половини хати усе чисто чула. Закурив козацьку люльку старий нащадок Кармелюка промовив:

– Ти дитино більше туди не ходи і забудь усе що бачив. Так буде краще усім.

Потім наказав, щоб як будуть розпитувати:

– Де ти був? Відповідай, що занедужав ще зі вчорашнього дня і заліг.

Бабуня тоді заварила мені на молоці якесь зілля, що пахкотіло маком і м'ятою, і я проспав мабуть кілька днів. Невдовзі матусю викликали до слідчого у Говтву, але вона здвигувала плечима і на всі питання давала одну відповідь:

– Нічого не чула і не бачила. А синок хворіє давно, тому нікуди ми не виходили з хати.

Минуло багато років, коли ми дізналися, що якби не почалася війна з германцем, то всі як один не те що селом, а усім колгоспом і навіть районом загуркотіли би, в отих самих столипінських вагонах на Соловки за Урал до Сибіру, або у кращому разі в голодні степи Казахстану.

XII

Солдат хімічних військ РСЧА

Невдовзі розпочалася Німецько-Радянська війна і життя уготувало мені несподівану зустріч із одним із моїх давніх приятелів по злочасній військовій хімічній частині. Сталося це вже, коли Червона Армія дружньо наживала п'ятами залишаючи міста і села України. Де у кого були радіоприймачі так і ті у нас позабирали дільничні міліціонери, тому як і раніше, щоб дізнатися будь яких новин

підліткам доводилося бігати на залізницю. Тут, на нашому полустанку, іноді зупинявся ешелон з пораненими чи товарняк із тими, хто тікав до матінки Росії, пропускаючи зустрічний потяг із «гарматним м'ясом». Траплялись частенько і такі вагони щент набиті сільськогосподарським збіжжям, промисловими верстатами, які наші слуги народу дружньо вивозили із України. У машиністів ми цікавилися, де зараз німець, а ті часом і самі того не знали.

Вогняний вал війни несподівано дістався і нашого краю. Запалав світочем весь степ, аж до самого неба. Горіли скирти соломи, цілі ниви незібраного врожаю, у містах елеватори. У полум'ї пропала вся живність, що віками водилася у дикому полі. Чим буде харчуватися кинутий на призволяща народ? Це питання нікого із партпрацівників не турбувало. Більшовицька політика «випаленої землі» нічим не відрізнялася від тактики царів Петра I при наступі шведів, чи пізніше Олександра перед французами у 1812 р. Полум'яний вал прокотився через наші шибайголови і подався далі на Полтаву, Харків, Київ, Смоленськ. Давно не чути по ночах артилерійської канонади. Одного дня я подався на залізницю збирати розсипане з піддувалів потягів зашлаковане вугілля. Ми оте добро пересівали і рятувалися взимку у такий спосіб від холоду. Ешелони, переважно з німецькими панцерниками, гарматами і іншою військовою технікою нам здавалися нескінченною лавиною йшли на схід. На захід поверталась розтрощена військова техніка і купи понівеченого залізниччя та тисячі поранених вчорашніх сталінських «Kamerad» у німецьких санітарних ешелонах. Були серед тих вагонів із награбованим цінним скарбом з музеїв експонати, які ніколи не повернулися на батьківщину. Прикро визнавати, але у вагонах-телятниках гітлерівці вивозили на примусові роботи до Німеччини наші цвіт нації – молодь. Дівчата і хлопці у вагонах-телятниках відчайдушно співали стародавні українські пісні про тяжку турецьку неволю, рідну неньку. Я не пам'ятаю жодного

випадку, щоб хтось сам зголосився гнути спину на якогось там «бауера». У батьків тих дітей, що тікали з ешелонів, німці палили хати і взимку виганяли німецьких батьків в сараї гинути від голоду і холоду. Звісно хто не бажав своїм рідним такої смерті, мовчки закусив губи їхали у рабство «добровільно». Всі ті німецькі потяги для нас тепер були, як і ми для них, м'яко кажучи «wszystko jedno» все одно. Та цього разу в бік Кременчука гнали товарняк із нашими військовополоненими. Схудлі живі мерці визирали з-за ґрат оббитих колючим дротом вагонів-телятників.

Раптом у малесеньке віконце із відірваними ґратами протиснулася худорлява людина і скочила під укіс залізничного насипу. З гальмової площадки заднього вагона відразу пролунала автоматна черга, яка переперезала втікача навпіл. Не зупиняючись потяг стукаючи колесами по стикам залізничних рейок покотив собі далі. Жандарм неначе ніщо і не трапилося помахав мені шкіряною рукавичкою, жаб'ячого кольору, на прощання та прогарькавив оте своє:

– «Kinder, alles Gut!»

Озирнувшись навколо і не помітивши нікого, я стрімголов підбіг до нерухомо лежачого втікача. Коли я його перевернув на спину, то впізнав свого старого знайомого приятеля із хімвзводу. Він стікав кров'ю і важко стогнав. Я зірвав з себе останню сорочку і пошматував її на бинти, перев'язав нею як умів. Потім підклав тяжко пораненому під голову свою торбинку. Та кров неначе вода з друшляка цебеніла по тілу і поступово покидала пораненого. Та ось втікач розплющив очі і теж мене впізнав.

– А, це ти Андрійко! Ба, розбишака ти теж білий як я став.

Він важко закашлявся поперхнувшись кров'ю. В середині у нього щось хрипіло і булькало.

– Та як же тут із вами не посивієш дядько Іване, – вирвалося у мене.

Поранений відкрив очі і промовив:

– Я тебе ще тоді, пам'ятаєш Андрійку, як прибули оті ешелони з родинами репресованих, зранку побачив. Ти йшов до нас, а потім чомусь звернув до копни сіна. Тоді я навіть перехрестився і подумав може хоч тебе якось відведе твій ангел охоронець. Коли нас послали в оточення я навмисно пройшов поряд, щоб тебе ніхто не помітив. А то як свідка тебе, за інструкцією потрібно було відправляти до отих циган-молдован. Хоча по правді кажучи серед прибулого контингенту були люди різних національностей.

Він раптом попросив пити. Я хоч був ще малим проте вже добре знав, що при пораненні у живіт не можна давати пити. Тому маминою хусточкою я з пляшки налив трохи води і протер йому губи. Перепочив полонений знову відкрив очі і я йому випалив все те, що було на моєму завжди гостренькому язичі:

– Так чого ж ви тоді втратили таку нагоду відзначитися?

– Кризь біль червоноармієць всміхнувся і промовив:

– А хто ж мене перебинтував би зараз і доглянув до смерті, – відшуткувався він.

– Чи відомо вам, дядечку Іване, що якщо мене зараз застукають біля вас, то вже не совіти, а німці вб'ють на місці за надання допомоги червоноармійцю.

Щоб якось змінити важку для нас обох тему, я поцікавився у нього, як він потрапив у полон.

– Та так як і всі сотні тисяч невдах, – відповів полонений.

– Наш взвод залишили спочатку прикривати відступ військового з'єднання, а коли у нас закінчилися набої, то ми пішли у рукопашну. Неподалік від мене розірвалася німецька граната і я прийшов до свідомості вже у полоні.

– А чому ви не застосували газ проти німців, як це ви вдало робили проти цивільних?

– Ти не все знаєш синку. Гітлер тільки того і чекав, щоб ми застосували газ. Тоді у нього були б розв'язані руки. Цілі

ешелони з цистернами скрапленого паралітичного газу вже на підході до Смоленська стояли на запасних коліях.

– Ну а що було далі?- перепитав я.

– Нас погнали до розподільчого табору у Полтаві «Дулаг-151». Чув про такий?

– Та ні, якось не доводилось, – відповів йому я.

Одного разу слизькоязыкий поліцей з охорони обмовився, що тут у них еще «цветочки», а вот завтра в Кременчугском «Шталаге – 346», там тебе будут ягоды. Ты, хохлятская твоя морда, узнаешь почем фунт лиха. В Кременчугском концлагере для таких военнопленных как ты, еще не раз икнется. Полтавський наш транзитный лагерь, который тебе от туда покажется санаторием». Ось чому я вирішив, не чекати своєї погибелі в Кременчуці і при найменшій нагоді тікати. Та тільки бач, як мені не поталанило. Мабуть занадто багато гріхів на мені, – зробив він висновок.

І немов на сповіді солдат почав розповідати, як їх картаті енкаведисти принижували і про те, що спочатку на них самих випробували отой смертоносний газ. Коли кількість смертельних випадків у армії перевищила – прибулих, аж тоді вийшов інший, новий Наказ наркома оборони ССРСР використовувати в якості піддослідних репресованих «ворогів народу». Пізніше вже і членів їх родин отих знищених теж почали використовувати в якості піддослідної сировини. Причому, незалежно від віку і статі. Не гребували навіть вагітними їх теж з ненародженими в утробі матері малятами труїли газом.

Я намагався зупинити цю словесну зливу жахів, але вмираючий мов навіжений мене не слухав. Він рвучко відсторонив рукою від свого рота мою долоню. Приречений на невідворотну смерть солдат хімічних військ РККА ССРСР намагався позбутися отієї страшної ноші грішного тягара, що краяв його занежаяну душу.

– Коли розпочалася Польська компанія, – продовжив він.

– До нашого полону у вересні 39-го потрапило десятки, а то і сотні тисяч громадян Польщі. Не отримав статусу військовополонених, оскільки начебто ми виступали тоді як рятівники всього світу, польські офіцери і солдати стали поза законом існування у нашій державі. Тому їх без проблем пустили у витратний матеріал на досліді.

23 грудня 1953 року разом з Лаврентієм Берією був розстріляний і заступник наркома внутрішніх справ СРСР член «тройки» Богдан Захарович Кабулов, якій дав свідчення, що «14 марта 1940 года высшим руководством государства (ПБ ЦК ВКП(б)) было принято решение, что 14 тысяч польских офицеров, арестованных в сентябре 1939 г., должны быть расстреляны».

Якось нас змусили випробовувати на польських офіцерах новий зразок паралітичного газу. Ти бачив на свої очі, як це робиться. Але тоді із самого ранку все якось не заладилося. Мене поставили на чата «днювалисти», а мого рідного брата Ярослава задіяли в роту оточення, для забезпечення таємності проведення дослідів.

Вони десь за кілька кілометрів через кожні 100 метрів ставали на варті. Вдень тоді вітер різко змінив свій напрямок і під газову хмару потрапили ми самі – червоноармійці. Хто встиг, так той натягнув на себе гумову маску і залишився живим, а хто запанікував, чи забарився або щось у нього не заладилося, то ті удушилися. Серед тих солдат кому не пощастило опинився і мій брат близнюк Ярослав. Що я мав відписати нашій неньці і батькові? Боявся розповісти своїм рідним правду, щоб військова цензура мене не арештувала, чи щоб батьки не прокляли мене за таку участь у ганебній справі.

Я не втримався і затулив собі вуха долонями, щоб тільки не чути того жахіття про яке розповідав мій давній приятель – солдат. Та раптом тілом пораненого пройшла

хвилию агонія і він намертво заціпив свої губи замовк – навіки-віків. Іван забрав у могилу усі свої гріхи, які не вправі був я йому відпустити. Знявши картуза, я заляк на колінах перед пошматованим кулями тілом ще однієї з мільйонів таких жертв війни. Де могила цього солдата хімічних військ РККА? Вправі запитати кожен. Вона там біля залізничного полотна Ганівка – Полтава. Серед сотні, а може і тисячі тих, що лежать обабіч залізничних укосів без хрестів чи обелісків на могилах.

Очевидці ще пам'ятали у післявоєнні часи залишки від почорнілих бараків і купи хімічних речовин у металевих діжках, покинутих напризволяще, попід лісосмугою біля залізничного полустанку Ганівка. Такі знаряддя вбивства під чистим небом радянська влада видавала за склади хімдобрива. У Москву навіть відіслали звіт про повне знезараження і вивезення з полігонів зброї масового враження людей, але постійні вибухи і детонації на подібних об'єктах не викликають чомусь ні в кого довіри.

XIII

Іван Гнибіда

Посеред галявини в лісі стояла почорнів від віку рублена з колод дерев'яна хата. На цьому Богом і людьми забутому куточку землі поряdkувала родина лісників на прізвище Гнибіда. Молода і вродлива господиня Ольга і її чоловік Іван та малолітній синок Василько ото і всі мешканці хутора Підлісся. Хлопчина ріс без батька, якого у жовтні 1939 року забрали на Фінську війну. Не маючи фотокартки малий весь час думав, що отой вусатий дядько Сталін надрукований на папері отриманому на пошті в 1943 році у похоронці на червоноармійця Івана Фроловича Гнибіди і є його татко.

Ця химерна, Фінська, війна затіяна Радянським Союзом 30 листопада 1939 року, що тривала до 19 квітня 1940 року – 104 дня, забрала безвісті 39369 чоловік. З 64188 радянських солдат, що потрапили в полон до фінів 18700 – померло. Серед 5395 радянських військовополонених переданих фінами в обмін на 806 фінів був і батько Василька. Проте рішенням *«Особого Совещания НКВД СССР – 4354 чел. из числа бывших советских военнопленных было осуждено к исправительно-трудовым лагерям сроком от 5 до 8 лет, а из 314 чел. от мл. лейтенанта до майора – 232 были приговорены к расстрелу. 19 апреля 1940 года в «Южском лагере» приговор был приведен в исполнение. В конце августа 1940 года этапированных из Южского лагеря НКВД СССР – 728 бойцов и командиров Красной Армии были расстреляны в Иваново».*

Тяжкопоранений фінським снайпером «жукушкой» І.Ф.Гнибіда чудом не потрапив до того клятого розстрільного списку, і тому після шпиталю він був направлений на офіцерські курси в одне із підмосковних військових училищ. В Подольському артилерійському училищі 22 червня 1941 року Іван зустрів ще один день початку другої для нього війни, тільки тепер вже безпосередньо з Німеччиною. Рівно через місяць, з дня початку війни, 21 липня 41-го «Люфтвафе» вперше вчинило спробу бомбити Москву. Проте, радянські винищувачі завчасно попереджені постами виявлення повітряного ворога ВНОС «Войсками воздушного наблюдения, оповещения и связи», ще на підходах до столиці заздалегідь зустрічали зграї «Юнкерсів», «Месерів» і «Хенкелів». Тоді чітко працювало ПВО столиці. Від пострілів зеніток небо Москви здавалося покривалось суцільною білою хмарою утвореною вибухами. Підняті в небо дирижаблі з підвішеними сітками перешкоджали влучному бомбометанню. На місці парків і скверів на околицях міста споруджувалися муляжи головних споруд Москви. Для дезорієнтації авіації супротивника, різнобарв-

ними фарбами, тоді розмалювали головні об'єкти Кремля. Картонними коробками з піском заклали мавзолей і намалювали вікна. Таке мальовниче безладдя змінювало до невпізнанності зовнішній вигляд Москви і робило неефективним бомбометання з німецьких літаків. Не відповідає дійсності пропагандистській міф, що начебто в перші дні війни радянські літаки бомбили Берлін. Лише тільки через півтора місяця після нападу на СРСР – 5 серпня 1941 р. з аеродрому підскоку Кагул, що знаходився на острові Балтійського моря Езель, силами декількох з 15 літаків ДБ-3 Балтійського флоту на вимогу Сталіна було розпочато короточасне, чисто амбіційного характеру, хаотичне бомбардування гітлерівської столиці. До 5 вересня 1941 року продовжувалася ця авантюрна операція по бомбардуванню Берліна, яка мала вбивчі наслідки, перш за все, для радянської авіації. Переобтяжені додатковими баками із паливом і авіабомбами, бомбардувальники не набрали потрібної для зльоту швидкості на короткій злітній смузі, тому нерідко зривалися і падали в море, або розбивалися об аеродромні споруди. Більш того, запасів палива у літаків вистачало тільки при прямолінійному польоті туди і назад, що стало головною причиною великих втрат і припинення бомбардування Берліна вже пізніше з аеродромів Ленінграда. Але був присутнім і людський фактор. Літуни боялися, більше смерті, бути збитими над територією зайнятою німцями, оскільки в такому разі вони автоматично ставали «безвести пропавшими». Точніше «перебежчиками», що добровільно здалися в полон ворогу, з відповідними наслідками для своїх родин.

Та повернемося до Подольську. Постійні повітряні тривоги, «марш броски», окопування і навчальні стрільби по дощатим щитам-танкам вимотували курсантів артучилища так, що ті вже спали на ходу. Отож коли викладач тактики капітан Кронберг давав на марші ввідну команду:

– «Враг слева! Враг справа! Враг с тыла!»

Курсанти на них вже не реагували і як глухонімі чи сліпі, продовжували йти вперед із заплющеними очима.

Цей старого гарту вояка любив де тільки міг ліпити, отой суворівський вислів, що «Тяжело в ученьї – нелегко в бою!» На що неодмінно отримував у відповідь репліку з колони курсантів, що «загнаних лошадей на переправе пристреливают». 7 жовтня радянська повітряна розвідка доповіла начальнику розвідки Телегіну, що у напрямку Малий Ярославець прямує танкова колона німців у супроводі піхоти. Командуючий обороною московського військового округу генерал Артємєв заявив, що такого не може бути, а від так – пілота за дезінформацію слід негайно віддати під військово-польовий трибунал і показово розстріляти перед строєм за розповсюдження паніки.

Ось вам і відповідь на причину начебто раптового нападу на СРСР збоку гітлерівської Німеччини – ніхто з командування не бажав бути в очах Й.Сталіна панікером або провокатором, а ще більше бути показово знищеним разом з дружиною і дітьми.

Після того, як інший пілот вилетів на літаку-розвіднику у вказаний квадрат і зробив аерофотозйомку на низькій висоті де на фотоплівці чітко було видно німецькі хрести на важких панцерниках – командування вирішило заткнути діру в обороні курсантами. А героя розвідника, який приніс своєчасне застереження командуванню про прорив німців в останню хвилину перед розстрілом було урочисто нагороджено помилуванням.

Начальник Подільського артилерійського училища Стрельбицький отримав тоді наказ зі ставки Головнокомандуючого: «Поднять по тревоге наявный состав и прибыть в район села Ильинское» оскільки Юхновку вже зайнято німцями. В одних лише «х/б» «хлопчато бумажних» гімнастерках, причепив до кількох наявних «Полуторок» по 2-3 малокаліберні гармати, бо інших в училищі не було, без шинелі 1,5 тис. курсантів артучилища і 2 тис. курсантів

піхотного училища маршем прибули на місце майбутньої кривавої бійні. Добре, що хоч місцеве населення дещо успіло тут нарити, проте курсантам денно і ношно довелося розширювати шанці, рити ходи сполучення і закопувати протитанкові гармати 45-ки., розширювати сектора обстрілу, насипати бруствери. З села принесли лопати і ломы, бо оті малі саперні лопатки тільки морили людей. Німецька авіація постійно бомбардувала зайняті курсантами позиції, тому про побудову бліндажів не могло бути й мови. Кухарі умудрилися тоді наварити горохової каші, але попоїсти її було вже ніколи і нікому, бо ворог невпинно просувався з півдня. Та й перед боєм бійці намагалися не їсти, оскільки при пораненні у живіт це зводило шанси на виживання до нуля. Ніч видалася зоряною і холодною проте копали безперервно та так, що з людей йшов пар, як із ломових коней. Тому коли на ранок підвезли шинелі, то в них не було вже жодної потреби. Тоді ставало не до них. Поснідав німці розпочали свій наступ. Спочатку прямо з лісосмуги з'явилися німецькі панцер-автомобілі. З них, мов з троянських коней, почали висипатися по всьому полю мишиного кольору піхота.

Якраз в цей час з підмосковних складів підвезли захисникам Москви протитанкові і протипіхотні гранати «лимонки» Ф-1 і РПГ. Також курсантам роздали брезентові сумки, що містили по 3-5 пляшок наповнених запальною сумішшю «Молотова». Вже не одна німецька машина палала перед окопами курсантів, але німці все лізли і лізли, немов обпоїні якоюсь психотропною речовиною. Подібний досвід використовувався і в Червоній Армії де до спирту інтенданти таємно від солдат підмішували усякі дурманячі хімічні сполуки згідно інструкцій. Тому більш досвідчені вояки робили вигляд, що начебто п'ють фактично пригублюючи оті наркомівські 100 гр. – розведеного етилового спирту. У той час новобранці напивалися до одуріння і якщо вибуховою хвилиною такого вояку повертало у протилежний до

атаки напрямом, то цей герой з перекошеним ротом, гнучи мати, летів на свої заградзагони і кулі. Стволи кулеметів і гармат від скорострільності червоніли так, що доводилося поки дві гармати стріляють – дві інші охолоджувати своїми мокрими онучами і гімнастєрками. Коли одні курсанти-артилеристи влучним пострілом заклинювали башту німецького панцерника, то інші курсанти-піхотинці добивали його пляшками, чи гранатами намагаючись підірвати його траки (гусениці). Раптом, мов вовки на молодика, завили німецькі шестиствольні міномети прозвані німцями «Ванюшами», але у відповідь по них вдарили зі 122 мм. гармат прибула на підмогу 379 стрілецька резервна дивізія.

Біля 40 пораних, обірваних і обгорілих курсантів оце і все, що залишилося тоді від Подільського артилерійського і Подільського піхотного училищ. Скрізь лежали гори трупів і вже не розбереш де свої, а де чужі. Уцілілих курсантів, серед яких був і Іван Гнибіда, відправили до тилу де їх відмили і переодягли. Кожному із виживших достроково присвоїли звання молодших лейтенантів і нагородили орденами «Красного знамени». Молодих офіцерів чекали призначення у різні діючі дивізії, полки, батальйони Західного фронту. А відпусток у Червоній Армії під час війни тоді ніхто нікому не давав, на відміну від німецької армії.

За короткий термін німці наблизилися на 27 км. до Москви і вже у бінокль Фон Бок визначався звідки він ввійде до Москви. На столі у нього лежали заздалегідь надрукована купа запрошень на участь в параді-переможців на «Красной площі». Та сталося не так як Гітлеру гадалося, 7 листопада 1941 року з ранку випав по пояс сніг і передчасні морози, зробили безпорадною усю німецьку військову техніку. Починаючи від гвинтівок і закінчуючи гарматами та панцерниками. Загустілі мастила заклинювали всі рухливі частини зброї, а завалені снігом літовиська паралізували діяльність «Luftwaffe». Ця рятівна випадковість

врятувала життя багатьом учасникам авантюрного параду на Червоній площі на честь 76-ої річниці Жовтневої революції (точніше військового заколоту). Проте зовсім знекровлена Червона Армія не здатна була без поповнення резервістами дати гідну відсіч «Wehrmacht», якій аналогічно втратив до цього часу майже весь регулярний склад німецької армії, правда у співвідношенні на свою користь 1/5 – 1/7. Ось чому, щоб виграти час на реорганізацію і підтягнення додаткових військових сил із окупованої Європи і своїх колоній у Африці – Німеччина, а від так і Радянській Союз почав стягувати свої резерви із західних кордонів. Проте мало кому відомо, що війська РККА з Ірану до самого закінчення Другої світової війни так і не були виведені тому не прийняли участь в критичний момент оборони СРСР. Сталінські дипломати в обхід офіційних каналів тоді почали через треті особи вести сепаратні перемови з урядом нацистської держави – за мир. Як і у Брестському договорі зробив Ленін, так і Сталін розмінною монетою знову зробив Україну. На що Адольф Гітлер заявив, що «торг неуместен» – Україна і так його.

Ось такі були передумови подіям про які далі піде мова. Коли молодший лейтенант Іван Гнибіда прибув на командний пункт 5 дивізії під командуванням генерала Говорова, то вже вечоріло. З самого порогу його, як мовиться, накрив мокрим рядном комісар дивізії.

– «Товариш офіцер! Мы вас уже давно жаждались. Нас предупредили о вашем прибытии»

– «Разрешите доложить!» – промовив Іван.

– «Прекратите пререкание! На четвертую батарею бегом – арш!».

– «Есть! Товариш командир» – тільки і спромігся вимовити оцей гвинтик війни.

На дворі стояла глупа ніч. Де ж та четверта, чи ще там яка?, бодай ніколи не знати цю їхню батарею? – подумав Іван.

Зв'язковий сержант порадив йому, щоб тримався рукою за жовтий телефонний дріт:

– «Куда он туда и тебе. Понял!»

Лейтенант кивнув головою і побіг світ за очі. Гнибіда провалювався у снігові замети, падав, піднімався і знову біг міцно стискаючи у закривавлених долонях, будь він неладний, отой гострий на морозі, як лезо ножа, телефонний дріт. Він знав, що варто йому хоч на мить випустити його з рук і у цій павутинні інших дротів, що перетинали йому шлях у різних напрямках, знайти серед голубих, зелених, сірих і брунатних отой свій жовтий, та ще вночі під час хуртовини, практично було неможливим. Ще до свого призначення в штабі округу він чув від штабних офіцерів розповідь про комісара-самодура Л.З.Мехліса і про молодого офіцера з Подольського училища, який заблукав у заметілі і тільки на ранок прибув на свою батарею. Тоді того невдачу привселюдно було розстріляно за невиконання бойового наказу.

Серце у грудях Івана стискалося мов у металевих лещатах і ось, ось мало вискочити. Аж раптом дріт пірнув кудись вниз у замет. Іван і собі пірнув у той снігом прикиданий, брезентом завішаний вхід до НП (спостережний пункт). Таким ось чином він потрапив до бліндажу. Проте, і тут на нього вже чекало оте кляте запитання:

– «А где же это вы столько пропадали? Нам давно о вас звонили с КП!»

Рука Івана мимоволі потяглася до кобури пістолета, а в голові зароїлася лише одна думка:

– Краще б німці пристрелили в останньому бою, ніж постійно терпіти такі знущання над собою. Такого приниження не допускали собі навіть фіни.

Начальник батареї теж помітив цей рух. Його «ППШ» висів на цвяху на відстані, так що відразу і не дотягнутися. Тому він відразу змінив свій командний тон на більш людяний:

– «Раздевайтесь и присаживайтесь поближе к столу. Давайте знакомиться».

Зняв з голови мокру, як хлющ, шапку вушанку і вологу шинельку, Іван постав у новенькій гімнастерці з орденом «Червоного прапора». Старший лейтенант відразу знітився оскільки чекав на жовторотика, а отримав бойового офіцера. Іван розцінив це по-своєму пояснюючи свій, як з голочки, новий однострій тим, що командир не бачив його три дні тому.

Комвзводу протитанкових 76 мм гармат простягнув йому руку

– «Олександр Радичев!»

– «Младший лейтенант Иван Гнибѣда», – доповів він.

За кухликом кип'ятку Радичев ввів його в курс справи:

– «На 6 октября готовится всеобщее наступление. Ну а перед нами поставлена задача; на утро 5 октября вызвать на себя огонь вражеских батарей, чтобы раскрыть их огневые позиции. В случае чего заменишь меня» – додав він.

Іванові ще з училища був добре відомий цей тактичний прийом – розвідка боєм, бодай його і не знати. На практиці це означало викликати вогонь на себе, щоб виявити дислокацію ворожих батарей Та ранок вніс свої корективи. Чи то німці щось пронюхали і почали дії на упередження наступу, чи то співпало так, але після сніданку, мов за розкладом, прямо на батарею поповзли німецькі «Тигри». Навколо почали вибухати снаряди і міни. Дуель закінчилася тим, що на протитанковій батареї вцілілою залишилася одна гармата з якої Радичев підбив біля 12 танків, за що йому присвоїли звання Героя Радянського Союзу. В цьому бою Іван вперше побачив собак-самогубців, що кидалися під гусениці німецьких танків і самі підривалися. Як правило це були оті безвідмовні кудлаті дворняги, яких привчали отримувати їжу під працюючим танком. Та німці були не такі вже і дурні, як декому здається. Тільки-но на полі бою з'являвся пес обвішаний вибухівкою, як німецькі панцерники зупиня-

лися і виключали двигун. Голодна псина, привчена отримувати їжу виключно під гуркіт залізяки, розверталася і бігла від них далі під інший працюючий панцерник. Нерідко це були вже радянські Т-34, КВ, ІС. За такий «подвиг» видатний радянській дресирувальник отримав штрафбат і ледве вижив. Так що кінофільм «Полосатий рейс» міг би і не відбутися. На відміну від людей, вівчарки були розумнішими і навіть під дулом пістолета, відмовлялися кидатися під ворожі траки панцерників. Тому їх використовували в якості санітарів з причепленими санчатами, та з сумкою перев'язочних бинтів. Дивно було Івану бачити, як під кулеметний вогонь, майбутні маршали перемог, кидали грузнучи по самі брюха і безпорадно вовтузячись у глибокому снігу кінні полки і цілі дивізії. На білому снігу ці чорні мішені, мов мак у білому пирогу війни, розквітали червоними квітами від німецьких кулеметів і мінометів. А на ранок прибулі з Дону, Кубані і Кавказу нові кінні козацькі полки. Прямо із залізниці їх кидали в атаку під кинджальний вогонь німецьких кулеметів і мінометів. Вони безвідмовною масою гинули засіваючи собою і тисячами кінських трупів підмосковні чудові краєвиди.

Серед підбитих німецьких панцерників виявився новий тип «Тигра», який по причині слабкої потужності двигуна застряв у снігу серед поля битви. Відтягнув трофей у глибокий тил радянські зброярі цю потвору обстріляли під різними кутами. А знайшовши, так би мовиться, у важкого німецького панцерника Ахіллесову п'яту – збоку башти, розвіяли ще один міф про непереможність німецької зброї. Після останнього бою тяжко поранений молодший лейтенант Гнибіда потрапив до госпіталю і був евакуйований санітарним потягом у глибокий тил до Ташкенту.

XIV

Василько

*Земний вам уклін, Діти війни!
Ще Бог його знає, якби то не ви,
В тилу на заводах по 20 годин
Голодні стояли у верстаків.
Точили, стругали ви норму війни,
Під окупантами вижили ви.*

Отже, продовжимо оповідь з територіально-земельного регіону України вже «Волині». Ще задовго до початку подій про які далі піде мова, доля безбатченка була уготована малому Васильку, а від так його неньці Ользі – солдатської вдови. Та це трапиться значно пізніше, коли Червона Армія перетне кордон з Польщею і з-під Варшави прийде остання вісточка від батька, точніше сказати похоронка, в якій повідомлялось, що Іван Фролович Гнибіда пропав безвісті під час переправи через річку Віслу. Таким казуїстичним формулюванням радянська держава позбавляла мільйони родин власних «співвітчизників», що втратили своїх годувальників, державного піклування і матеріальної підтримки. З цієї метою починаючи з 1942 року в Червоній Армії були відмінені особисті медальйони «смерті».

Мов весняна повінь, що піднімає на поверхню і виносить на своїх хвилях геть усяке сміття, ця народна трагедія несла в собі багато чого такого, про що дехто з радянських історіографів ладен замовчувати. При панічному відступу Червоної Армії, каральна інституція ВКП(б) – НКВД мала припис на знищення по тюрмах своїх політичних опонентів. Водночас червоні комісари випускали на волю менш небезпечних для їхньої ідеології кримінальних елементів. Діючи за принципом, чим гірше тим краще, вони створювали умови коли на окупованій німцями території злочинці безкарно почали грабувати мирне населення. В ті часи

зловмисники нічим не відрізнялися від, так званих, «червоних партизанів» оскільки теж бажали їсти і вижити у будь який спосіб. Про це мається згадка у мемуарах командирів партизанських з'єднань С.А.Ковпака і М.І.Наумова. Червона армія при відступу застосовувала ту ж саму тактику, «Випаленої землі» що і Петро І перед шведами у 1708 році. Нерідко траплялося так, що «захисники народу» при відступі спалювали елеватори із зерном, як то у Кременчуці, прирікаючи у такий спосіб сиріт, бранців німецьких концтаборів та інших безхатченків на вірну голодну смерть.

Як розповіла Мотрона Яківна Пучко, 14 вересня 1941 року під час вступу німців до Миргорода, було відкрито вапняну яму заповнену трупами політичних в'язнів із місцевої тюрми. На наступний день, гітлерівці зігнали на центральну площу мешканців містечка для впізнання трупів. Офіцер СС наказав жінкам разом з Мотрею обмити останки замордованих в'язнів. Виявилося, що руки у приречених перед смертю були скручені за спинами колючим дротом, а в порожнині рота і стравоходу малося вапно. Це свідчило про те, що людей живцем кидали до наповненої вапном ями і їхня смерть наступала від асфіксії. Таких похорон Миргород не знав ні до цього дня, а ні після. Православний батюшка відправив заупокійну службу. Жінки рвали на собі волосся і одяг. У них відмовляли руки і ноги. Матері падали на бездиханні тіла своїх дітей і чоловіків тому їх доводилося майже силоміць відстороняти від дорогих їм синів і доньок. Стояв суцільний плач і дитячий крик. Вапно ще не встигло ушкодити тіла і усіх страчених було упізнано. Мешканці цього мирного міста, за християнським звичаєм, поклали невинно убієнних у вистругані свіжі труни і поховали на міському цвинтарі.

Подібні звірства були вчинені при відступі Червоної Армії також у Львові, Вінниці, Івано-Франківську, Мінську,

Смоленськ, Харкові, Києві і в інших містах і районах Західної і центральної України та Білорусії.

Жахиття і людські трагедії, що несла з собою війна обминули тоді віддалений хуторі де мешкала родина Івана Гнибіди. У глухомані лісу на одній із галявин, під старезним розлогим дубом, притулившись до стовбура, стояла стара хата. Нічим не огорожене це обійстя, немов якимось магнітом притягувало до себе усяку нечесть. Ось чому малий Василько, маючи суворий наказ від неньки дивитись в оба, був завжди на сторожі і пильнував, щоб ніхто не заскочив його зненацька. Під причілком хати попід ринвою стояла стара дерев'яна діжка заповнена дощовою водою. За цілий день вода в ній прогрівалася так, що можна було годинами спокійнісінько бовтатися в діжці. Не раз малому перепадало на горіхи від своєї неньки, за те щоб той не переводив м'яку воду призначену головним чином для миття голови і прання білизни

День як завжди тоді розпочався з того, що з самого ранку Ольга Гнибіда зібралася до німецького польового літовиська допомагати своїй шкільній подрузі Вірі, що працювала там підсобною при кухні. За таку чорну роботу їм дозволяли брати недоїдки та картопляне лушпиння. А у цей час її синок Василько змушений був сидіти вдома. Залишений сам на сам, малий був вільним у своєму виборі розваг. Від нічого робити той, як завше, зайнявся майструванням із кори дерева кораблики, а із пір'я птиці вітрила. Потім, у діжці переповненій дощовою водою, розгорталася справжнісінька морська баталія, що завершувалася гучною вікторією з потопленням ворожої ескадри. А при тім, за забавками хлопець угледів, що просікою в його бік прямують якихось два незнайомця. Один із них був височенький на зріст і худорлявий, мов лелека, а інший нижчий – проте опецькуватий. Хлопець на всякий випадок вирішив заховатися. Ледве він встиг підхопити старе цеберко, що стояло поруч, і начепити його собі на голову, як з-за рогу з'явився

цей набрид. Продірявлена цвяхами ця бляшанка, призначене для просіювання вугілля, як ніколи стала малому в нагоді. Немов, стародавній лицар у шоломі Василько через забрало бачив все, що творилося навколо. Водночас хлопець залишався у діжці непоміченим для сторонніх очей. Відчинив підперті кілком хатні двері, ті двоє увійшли до світлиці. Перед їхніми очима відкрилася зовсім неприваблива картина. Посеред кімнати там стояв поїдений шашелем стіл і лава, а у кутку знаходилося старе ліжко. Його облуплені від голубої фарби залізні бильця із різноманітними там заіржавілими блищиками мабуть ще пам'ятали діда й прадіда. Заслане старою рядниною ліжко, не викликало у першого ліпшого довіри; не те що лягти, але навіть присісти. Навпроти печі, по діагоналі, у червоному кутку кімнати, висіла на цвяху почорніла стародавня ікона Святого Миколая, який на Різдво приносив Васильку у шкарпетці дарунки.

— «Вот злыдота, даже взять-то нечего!» — з докором у голосі промовив худоребрый зайда і ухопив кочергу поліз під ліжко вигрібати звідти, хіба що мотлох.

Його гладкий напарник в свою чергу теж почав рогацем хазяйнувати в печі, і не знайшовши там нічогосінько такого заслуговуючого на увагу, окрім золи, виліз звідти. Плюнув з досади він вийшов на ганок. Злодійкуватий погляд прибульця привернуло увагу перевернуте до гори дном металеве цеберко, яке чомусь не тонуло у воді, а плавало, неначе рибальський поплавець. Провагавшись деякий час і виключно з цікавості, товстун попрямував прямісінько до діжки. Точніше до спостережного пункту Василька. Тому треба було негайно звідти забиратися. Але куди і як? Малому нічого іншого не залишилося, як тримаючи міцно в руках над собою перевернуте вверх дном цеберко, немов верхню палубу субмарини, розпочати термінове занурення в діжці.

Це було зроблено вчасно, бо над поверхнею води почулося важке сопіння, неначе дорідний кнур зависнув над коритом. Від того шукача скарбів тхнуло тютюном і

сивухою. Затамувавши подих малий «слідопит» пірнув під воду.

Та ось із розчиненого навстіж вікна хати почувся голос того напарника:

– «Ты ента таво! Чаво там застрял? Нашел што? Али так, бить баклуши взялся? Может на устрицы потянуло?» – поцікавився той.

– «Да вот там ведро до горы дригом торчит из бочки и понимаешь не тонет, » – відказав той.

– «Так в чем же дело? Бери его! С паршивой овцы хоть шерсти клок».

Та краще б він цього не радив, а його колега того не чув, бо якраз у цей момент у Василька катастрофічно забракло повітря. Пускаючи вже останні бульбашки, наш пірнальник змушений був у аварійному порядку, почати спливання. Міцно утримуючи над собою цеберко, яке тягнув до себе крадій, наш «останній із Могікан», різко відпустив його. Зрозуміло, що металева посудина влучила дном прями́сінько до лоба нахиленому над діжкою кругло-видому мародеру. Водночас, розпрямивши ноги Василько, немов пінгвін, що скочив на кригу, випірнув із під води. Вугільна пилюга, шаром десь мабуть у два палиці, відлущившись від дна імпровізованого сита враз висипалась та прями́сінько на хлоп'ячу голівку, утикану курячим пір'ям. Отож на злодія із діжки вже глянула, як тому здалося нечиста сила. В довершення всього, це чорне бісеня залупало своїми великими білими зіницями. При цьому воно відчайдушно крикнуло отой пронизливий індійський войовничий заклик від якого в іспанських конкістадорів мурахи бігали по спинах:

– Ха-а-а!!!

Водночас черномазий дикун висунув свого червоного, як перець чілі, язика. Від несподіванки лисий тип гепнувся на цеглини, що підпирали діжку. Далі оте справжнісіньке породження нечистої сили пустило ротом фонтанчик води та прями́сінько у обличчя непритомному завойовнику.

Потім, оте дитя пекла, повернув голову так зневажливо подивилася на розчинене хатнє вікно де застиг від жаху інший волоцюга. Від такого прискіпливо погляду до своєї персони, жердино подібний грабіжник не втримався і з криком:

– «Нечистая сила!» – вмить виплигнув із хати у вікно.

Мов планер без шасі, та патолоч приземлилася у саму гущавину жаливи. Весь у реп'яхах, геть обірваний і подряпаний у кров, цей романтик тернистого шляху, кинув на призволяща свого найліпшого товариша – дав дьору. Тут вже, як мовиться, не до жиру, аби бути живу.

Що ж бідному Васильку тоді залишалося робити. І малий нічого іншого не придумав, як виключно із добрих намірів – рятувати зомлілого геть дядечку. А коли ота лиса шушваль прийшла до тями, то над собою побачила чорновиде бісеня з ріжками. Саме тоді отой бідолаха вдруге зомлів. Не довго думаючи, шляхетний малий вирішив полити потерпілого водою, як це робила матуся, коли нечиста сила кинула його із дуба. Василько ухопив дрючок і як важелем піддів діжку за дно, щоб з неї струмком полилася вода на жертву непередбачених обставин. Але сталося не так як малому бажалося. Діжка крутнулася на одному місці, як дзига, і посунулася боком, скоком, а далі впала, та прямисінько на живіт лежачого незнайомця. Лунко гепнувши, вона придавила гладкого злодія до землі. Від такого радикального способу штучного дихання, той пацієнт хекнув і ледве не віддав Богу душу. Під струмом води, із переляканим в смерть виразом обличчя, мародер почав відчайдушно хапати ротом повітря. А далі розводячи руками, мов плавець «брасом», він взявся дригати по жаб'ячому ногами. Коли у черговий раз неборака прийшов до тями, то йому здалося, що для нього все давно закінчилося і що він вже у раю. Як тільки із поваленої діжки збігла уся до краплини вода, то цей волоцюга, наче ящірка, заходився мерщій виповзати з під неї. Не здатний піднятися

на ноги, лиходій з останніх сил, виключно на одних руках, посунув прямисінько до рятівних кущів. За ним по піску потяглася суцільна борозна, як від орала. Десь так через деякій час збоку лісу полосонула одна, друга кулеметна черга. Не влучив ні в кого, кулі просвистів тоненько над голівкою у Василька подзьобав хатній зруб. Далі все навколо надовго стихло.

Після цього злощасного випадку старі бабусі з віддалених хуторів зачастили до Ольги. Вони приносили на гостинець Васильку пиріжки з калиною і потрібкою, а між іншим цікавилися, як ото на їхній садибі нечиста сила в смерть загнала волоцюг. Васько із задоволенням уплітав за дві щоки ті підношення і при тому вкотре пояснював, що то був він сам. Проте, ніхто із прихожанок його не слухав, бо ті чули тільки те, що їм хотілося почути. З кожним разом у переказах тих плетух обставини розправи над мародерами обростали такими новими подробицями, про які не здогадувався навіть сам винуватець подій. І що дивно так це те, що кількість загиблих грабіжників із кожним переказом у язикатих бабусь збільшувалась в арифметичній прогресії.

XV

Карателі

Та одного дня на хутір нагрянули німці. Вони прибули на трьох напівгусеничних автомобілях марки «Mercedes-Benz» та п'яти мотоциклах – «BMW» з люльками та кулеметами. Вискочивши зі свого Кюбельвагена «Volkswagen-82», мов дідько із бляшанки, есесівській офіцер наказав своїм воякам зробити привал. Прямо у дворі ця «Sonderkommando» розвернула польову кухню. Німець у білому капелюсі і в такій же куртці відразу почав з концентратів варити їм страву. Трьом німецьким мисливцям, на

домашню дичину, вдалося спіймати у клуні кількох курей. Розпотрошивши їх, як ото робить лис в курнику, на імпровізованих веретенах у дворі, дикуни розклали багаття і почали обсмажувати здобич. У німців пішли в хід також усі знайдені ними курячі крашанки. Ота потолоч тут же, як отой тхір, повисмокнувала їх і розкидала скрізь шкарлупу. Василька кухар примусив колоти дрова і підносити з колодязя воду. Далі цей новий експлуататор дитячої праці поставив перед хлопцем повне цеберко з картоплею і однозначно вказав на неї ножем наказав:

– «Arbeiten, Kinder! Schneller! Aber schiessen. Пуф, паф! Verschtehen?» – і заржав від такого, як йому здавалося, дотепного жарту.

Двічі повторювати не довелося. Василько взявся до справи з надією, що його німці чимось нагодують. Вдома малому частенько доводилося допомагати матусі готувати, тому ця домашня справа йому була знайома. Німець це теж помітив і належно оцінив:

– «Zer Gut! Карашо, Іван!»

Коли німці пішли до кухні зі своїм алюмінійовим посудом, Василько ухопив череп'яну тарілку і собі став за ними. Та коли черга дійшла до нього, то отой шеф-кухар на прізвисько Ганс розвів руками:

– «Alles! Nicht Essen!»

У Василька на очах з'явилися сльози. Отакої. Гнув спину на вас цілий день, а замість подяки отримав облизня. Раптом до кухаря підійшов старий капрал і ткнув пальцем у бік хлопця щось тому невдоволено рявкнув. Кухар враз виструнчився і клацнув підборами заволав оте своє:

– «Jawohl!» – і поклав хлопцю у тарілку трохи галет.

А потім він підсунув до Василька спорожнілі консервні бляшанки і висолопив свого побілілого язика, показав як їх треба вилизувати, промовляючи при цьому оте своє:

– «Schlecken, Schlecken» – лизати.

Запив якоюсь там бовтанкою, завареною в окропі з брунатного кольору борошна, щось на зразок кави, німці

почали шукати собі на одне місце пригоди. Офіцеру вони натягнули поміж дерев гамак і той там зібрався куняти з гаванською сигарою в зубах. Ті що були чином по нижче, так ті почали кидати паліччя і з криком – «Апорт!» змушували свою велику вівчарку приносити їм покидьки. Інші, не знаходячи собі застосування, просто нудилися, мов неприкаяні. Роздягнувшись по пояс, дехто з есесівців почали навіть засмагати на сонці. Один із карателів, що присів у затінку, піймав на собі прискіпливий погляд Василька і прослідив за ним зрозумів чим малий зацікавився. Він здогадався, що той не відривав своїх очей від його ліхтарика. Фельдфебель демонстративно почав натискати різні там важелі і гудзики, змінюючи скельця на червоний, синій і жовтий колір, на відзеркальній поверхні «Даймона». А потім зі словами:

– «Bitte schon!» – запропонував малому свій ліхтарик.

Коли Василько зі своєю дитячою безпосередністю простягнув руку за подарунком, то німець відразу сховав ліхтарик за спину. В передчутті якоїсь там вистави, всі німці облишили все і позбігалися на галявину. Навіть рудий ефрейтор перестав грати на своїй губній гармонії отой нудний німецькій шлягер, чи як зараз кажуть модний хіт:

– «Ах, ты милый мой Августин, Августин! Августин!»

У цей час отой рижий і конопатий почав показувати жестами, що треба зробити щоб отримати ліхтарик. Він під гомеричний регіт своїх колег спускав штани і біг до дерева туди і сюди. При цьому, цей збоченець наче чапля на болоті підкидав до гори свої волохаті, худорляві ноги, як ото в борделі повії пританцьовують канкан під мелодію Імре Кальмана. Всі присутні хапалися за животи від подібної витівки. Хлопець переминаючись з ноги на ногу на одному місці опинився у замкнутому колі глядачів. З одного боку йому аж ніяк не хотілося привселюдно знімати штанці, але з іншого боку так кортіло мати отого злосчастного ліхтарика, що так спокусливо миготів в руках у німця. Внутрішня

боротьба з відчуттям сорому і бажанням отримати за дурняка ліхтарика виливалися в оті відверті його вагання, які були аж занадто помітні нелюдам. Забувши про обачність і залишивши зброю в кузові автотранспорту, самовпевнені німці позбігалися до купи. Кожен із них намагався підохочувати хлопця плескотом у долоні і вигуками:

– «Vorwärts! Давай Kinder!»

– А будь що буде – поборов свою цнотливість вирішив Василько.

Скинув зі своїх худеньких плечиків помічі і тримаючи в одній руці штанці, щоб не загубити, він мов отой прапорносець, побіг мерщій від порогу до дерева і назад. П'яти у малого прилипали аж до самих сідниць та так, що виляски йшли навколо. Шквал реготу підняв з дерев навіть сонливе вороняче царство, яке у передчутті поживи постійно супроводжувало цих різників. Карателі хапаючись за животи повзали по траві, мов вужі. Звісно ніхто не збирався малому віддавати ліхтарика. У Васька від такого обдурювання затрусилася нижня губа, а з очей полилися невітніні сирітські сльози. Це викликало у зайд ще більший регіт, та раптом ззду них почулося притаманне їм, оте окличне :

– «Halt! Hande Hoh!»

Вмить на подвір'ї наступила гробова тиша. Тільки десь там у лісі зозуля почала гулко так кукувати, розпочав відлік відведених для окупантів залишки життя. У декого з есесівців враз змокріли підштаники, звісно не від реготу, а з переляку. Зібрав з автотранспорту облишену без належного догляду німецьку зброю, позаду карателів стояли українські повстанці. Бородач, у пілотці з тризубом, мабуть старший, при тому з докором у голосі зазначив:

– Не годиться отак дорослим кривдити дітей!

Командир, підійшов і зірвав з гудзика на грудях у рижого фельдфебеля ліхтарик і вдячно простягнув його Васильку.

– Тримай синку. Ти його по праву заслужив. Якби не ота твоя витівка з стриптизом, могли загинути багатько наших вояків – відказав він.

Зодягнутий у трофейну уніформу цей, видно доброї душі чоловік, чомусь нагадав Васильку його батька.

– Тільки чого вони отак як німці зодягнуті? – подумав малий.

А воно, якщо добре збагнути і не дивно, бо порівняно молода Українська держава окрім свого знедоленого народу, ще не мала на той час у повному обсязі а ні своєї зброї, а ні обладунків чи у повній мірі державної атрибутики.

Повстанці погрузив карателів на їх же автотранспорт повезли їх туди, куди непрохані гості збиралися самі – до Чорного лісу. Німецька вівчарка отримавши волю і позбувшись своєї колабораціоністської приналежності не захотіла ні з ким із них бути, бо мабуть по натурі була пацифісткою. Проте, то було потім, а зараз один із колишніх червоноармійців, навіть направив на неї свою «трюхлінійку», але Василько підбіг і затулив собою собаку. Командир з докором поглянув на свого підопічного вояку. Не чекаючи нічого доброго від озброєних незнайомців, вівчарка крутнувши на одному місці коло, чкурнула до лісу. Коли всі відходили, то німець, що скоріше за все походив з багатодітної родини, ткнув Васильку плитку шоколаду. Поглянув на фото своєї дружини і доньки єфрейтор і собі віддав йому губну гармоніку з таким виразом на обличчі неначе наперед знав, що їх чекає далі. Щоб хто не казав, але ким би не був до початку війни німець чи австрієць, там: фермером, робітником чи крамарем, все одно у душі це покоління назавжди залишилося враженим нацистським фанатизмом «Deutsche uber alles»

Не пройшло і години по тому, коли цей набрід зник за поворотом шляху, як із лісу донеслася безладна стрілянина і великої сили вибух. Як пізніше з'ясувалося, карателі якимось чином розв'язалися по дорозі і напали на охоронців. Зав'язався рукопашний бій. З тої пори неподалік від цього хутора на галявині лісу з'явилися п'ять свіжих земляних горбочків з дерев'яними хрестами. Хто під ними

назавжди заспокоївся, ніхто не знав. Щоб не наражати на небезпеку рідню, такі могили майже завжди залишалися місцем спочинку невідомого вояка. Правда у німців на грудях завжди висіла овальної форми алюмінієва табличка з подвійним номером, одну частину якого відламували, а іншу залишали при загиблому. Зосталося загадкою, куди поділась німецька ота техніка? Важко сказати. Вірогідно повстанці її загнали у болото і підірвали. Пізніше там школярі знаходили різні залізні уламки з яких майстрували собі ножі і самопали.

XVI

Няня

Коли двір спорожнів від непроханих гостей, Василько знайшов собі інше застосування. Він по приставленій до даху драбині заліз на горище своєї хати і за допомогою трофейного ліхтарика натрапив там серед різного антикварного мотлоху, на мисливські чоботи. Отож, не довго вагаючись хлопець притягнув їх на ганок. Далі малий почав взуватися. Правда для нього і одного чобота вистачило би, як мовиться із головою, бо худеньке тільце майже повністю влазило до однієї халявки. Зовні з чобота, мов з лицарського обладунку стирчала лишень русява голівка. Раптом на відкрите всім вітрам подвір'я вскочив величезний чорний вовк. Василько ладен був втекти у відкриті навстіж сінні двері до хати, але де там. Отак відразу вилізти з цієї штучно зробленої ним самим пастки, куди сам себе засадив, у нього ніяк не виходило. Втративши рівновагу, шкіряний скафандр покотився з ганку та прямісінько, як то мовиться, до вовка в зуби. Роззявлена здоровенна чорна пащека звіра наблизилася до нього. Хлопець з переляку навіть зажмурих свої оченята і відразу відчув дотик до носа шорсткого вологого

язика. То звір лизнув його, та прямісінько в обличчя. З чорної при чорного пащі кудлатого вовка на нього дмухнуло кислувато-молочним подихом. Коли Василько нарешті спромігся відкрити одне око, то побачив над собою симпатичну морду здоровенного вовкодава. Губа у кутках пащі звіра посмикувалися до гори відкриваючі кутні зуби, та так, що здавалося вовк нахабно усміхався до нього. Нарешті, Василько упізнав в цій чорній звірині врятовану ним німецьку вівчарку. А та, ухопивши хлопчину за коміречь сорочки почала витягати його, мов своє неслухняне щеня, із полону чобіт. Далі собака простягнула до Васька свою праву лапу, неначе здоровкаючись чи укладаючи мирну угоду. Малий потис її правицю, і мотнувшись до хати, через хвилику приніс прихований матусею для нього глечик із перловою кашею. Голодна псина з жадібністю накинулася на їжу і вилизала до блиску щербату полив'яну миску, в яку хлопець висипав свій обід. Коли на вечір Ольга повернулася до дому, то ледь не впала від побаченого – на ганку в обіймах із здоровенним вовком спав її синок. Жінка кинулася вперед, щоб визволити дитину, але чорний звір лизнув їй руку і обережно, щоб не розбудити малого, тихесенько заскавучав їй. А далі ця приبلуда посунулася вбік пропускаючи господиню до хати. Не знаючи, що його собі подумати, Ольга стояла не в змозі зрушити з місця. Собака так жалібно дивилася на неї і при тому тихесенько попискувала, що жінка не втрималася і на пів жартівливо промовила:

– Та не заберу я його від тебе! І врешті-решт, чиє ж це дитятко? Твоє чи моє?

Вона і сама в дитинстві любила собак, але коли ж то було. Неначе відчув присутність матусі Василько враз прокинувся і відкрив свої оченята.

– Синку, а що це за кудлата приبلуда у нашому хазяйстві? – поцікавилася у нього Ольга.

– Та це матуся германів собака. Мабуть у неї окрім мене не залишилося нікого – зробив той свій логічний висновок.

– Мамцю, хай собачка залишиться у нас. Будь ласка, не проганяй!

– Ага собачка. Та це ціле телятко. А чим же я буду вас годувати? – забідкалася жінка.

– Та якось воно там буде, – почесав потилицю невпевнено відповів синок.

Неначе і собі щось вставляла підгавкуючи, по своєму вторила йому зарозуміло вівчарка.

– А як же хоч звати тебе шельма? – запитала Ольга.

– Та Либа. Дивись мамцю як вона сміється.

Неначе почув про свій хист, собака у підтвердження слів задрала верхню губу, як справжній жартівник.

– А й справді, – погодилася вона.

Повертаючись із роботи, де Ольга підробляла вже посудомийкою на кухні німецької їдальні для літунів, вона не раз приносила Либі кісточки. Ухопивши якісь там маслак, та бігла мерщій ховати його на город, про чорний день. Щодо Василька, то собака для нього була справжньою живою лялькою. А що ця двійня витворяла при її відсутності, то це треба було тільки бачити. Здоровезна, мов телятко, вівчарка розганялася і прожогом неслася на хлопчика, але перед самим його носом різко звертала вбік або перестрибувала, як ото робив Василько плигаючи через пляшку. Бувало й так, що вівчарка падала біля Василька і той вилазив їй на спину. Потім Либа піднімалася на всі чотири лапи і обережно, щоб той не впав, катала свого Мауглі по усьому двору. Та Василько мріяв мати справжнього коника-горбунка, про якого не раз перед сном розповідала йому в казках матуся. Якось Ольга дорікнула сина, що як можна бадлятися із такою брудною невмивакою, як Либа. Василько, як мовиться, намотав те на вус. Отож коли ненька відлучилася кудись, він вирішив викупати собаку. Спроба затягнути Либу у діжку з водою закінчилася повним фіаско,

бо важка вівчарка була ще не під силу малому. А хитрюща звірина робила вигляд неначе ніяк не могла збагнути, що малий від неї хоче. А про себе мабуть таки подумала:

– Ще, чого доброго, втопить.

Впертий Василько, для усунення зазначеного матусею недоліку, витягнув волоком із сіней дерев'яні ночви і поставив їх посеред двору. Потім почав з колодязю доставати воду. І треба ж було йому отак не втримати мотузку прив'язану до цеберка. Повна води посудина зірвалася з рук і полетіла вниз розмотуючи мотузку, а від так колодязну корбу. Ось чому Васько відразу отримав добрячого стусана по голові від розкрученої ручки. Хлопця неначе корова язиком злизала, але відлежавшись на траві він не покався. Із завидною впертістю Василько вирішив все таки завершити намічену санітарну операцію. Ухопивши, бідну Либу за лапу Василько з останніх сил потяг її до корита. Навіть тоді, коли малий мив собаці пальці лап і обкатував водою її чепрак, то та псина героїчно усе терпіла. Проте умокрівши до нитки, вона віддячувала малого сповна тим, що обтрушуючись обкатувала того з голови аж до п'ят тисячами бризок. Частенько здалеку Ольга спостерігала цю кумедну картину. А про те вона добре знала, що за Васильком є кому вдома доглянути. Волохата нянька не дасть його образити нікому. Нарешті, угледівши неньку, синок зі своєю вірною чотирьохлапою подругою, здійнявши лемент і куряву аж до самого неба навипередки летіли їй на зустріч. Інколи, загравшись, малий засинав у собачій будці, яку він разом із матусею змайстрував з ящиків від авіабомб. Василько так любив Либу, що не раз засинав у неї на лапах, міцно обійнявши своїми рученятами за кудлату голову. Та ось, нарешті, прийшла зима. Випав скрізь сніг. Василько почав запрягати Либу в санчата і вони, мов чукчі чи евенки, відправлялися на полювання. Та коли вдарили по справжньому різдвяні морози, то матуся дозволила Либу забирати в дім. Біля печі для неї вона навіть постелила килимок, але

варто було Ользі кудись там відлучитися, як Либа в зубах переносила свій килимок до ліжка на якому спав Василько. А от коли малий прокидався, то тоді починали ходуном ходити дошки підлоги від їхніх ігрищ. Минали дні за днями, а місяці за місяцями. Нарешті, прийшла довгоочікувана весна, а із нею тепле сонечко. Забили ключі і на галявині розцвіли проліски і лісові фіалки, від чого все подвір'я навколо здавалося покритою голубим килимом. Василько збирав цілі букети лісових і полових весняних квітів, якими, як міг, прикрашав хату. У хід тоді йшли усі бляшанки і склянки, банки і баночки. Стіл, підвіконня, припічок, поличка усе де тільки можна було прилаштувати букети були заставлені пролісками, фіалками і сон-травою. Їм на зміну приходили великі польові брунатні дзвіночки і білесенькі дзвіночки конвалії. Цілі оберемки персидського махрового бузку різних кольорів і відтінків разом із цвітом акації до запаморочення наповнювали квартиру. Квіти аж до самої глибокої осені ставали чи не єдиною прикрасою їхнього повсякдення.

XVII

Годувальниця

Десь так на паску з лісу до них приблудила худоребра корівонька. Звідки вона прибилася? Від кого втекла? Хто його знає. Та тільки подібні випадки у ті часи були далеко не поодинокі. Багато колгоспної худоби не евакуювали і погоничі гнали її за лінію фронту на схід своїм ходом. Коли німці завертали стадо, то змушували пастухів гнати скот у зворотному напрямку. Тоді багато чого і кого блукало лісом не тільки з домашньої худоби, але і з лісової братії: унерівців, бульбовців, мельниківців, бандерівців, червоних партизанів, бранців з німецьких концтаборів і просто

біженців з розстріляних чи спалених селищ. В той день якраз Ольга була вдома, коли у розчинене вікно почула оте жалісливе мукання. Не вірячи своїм очам, господиня вийшла на подвір'я. Там жінка і угледіла приبلуду – рябу корівку, біля якої крутилася Либа. Мабуть це її була робота, бо та намагалася весь час заглянути Ользі в обличчя і почути схвальний відгук, а ще краще отримати чогось такого ласенького у нагороду. Роздуте вим'я не давало бідній скотинці, а ні ходити, а ні стояти на одному місці.

– Ой, Боженьки мої! – тільки і спромоглася вимовити жінка.

Сплеснувши долонями, вона ухопила старенькій ослінчик і єдину стару каструлю із залуженим оловом дном. Ольга кинулася негайно поратися біля смирної такої, і по очах видно, розумної корівоньки. Хазяйка дала їй кусень чорного добре посоленого хліба і помила теплою водою з діжки вим'я. Потім лагідно так приказуючи до неї почала доїти:

– Бідолаха ти моя! Чого ж таку красуню хазяєва не доглянули? Ще б трохи і у тебе, красуня ти наша, молоко перегоріло.

Корівка скоса поглядала на свою рятівницю і буцімто погоджуючись, погойдувала схвально своєю рогатою головою. У кого, а у Василька з цього приводу радощів було повна пазуха. У перше в житті він від пуза напився свіжого солодкуватого на смак молока. Коли матуся наварила йому з молока і ячмінного борошна киселю, то хлопець був на сьомому небі. Де тільки міг Василько познаходив, якусь більш менш підходящу посудину і перемив її. По самі вінця він позаповняв їх кисляком і вершками. Підвісив на мотузках під стелю до бантини колиску з наполовину повною вершків сулією, вони гойдали з ненькою її до поки не зіб'ється справжнє коров'яче масло. Дісталосся молока і незмінній подрузі Василька вівчарці Либі, яка смачно чавкала, а потім старанно вилизувала язиком з тріснутої

миски все молоко до останку. А ще вони полюбляли робити запіканку з сиру і вбитими туди курячими крашанками.

– А як же будемо кликати корівоньку? – запитала сина Ольга.

– Та звісно, що Найдю, раз вона знайшлася, – немов старий, відповів той.

Отак з'явилися у Василька нові клопоти. Тільки ото сходило сонце, як подоїв корівку, матуся відпускала нерозлучну цю трійцю на пасовисько, а сама бігла на роботу. Проте хто кого і куди вів, чи випасав, то ця відповідь була під великим знаком запитання. Здалеку із зарості різнотрав'я видно було лише корівоньку, а осторонь чорне телятко. Проте якщо уважно придивитися до високого стебла польових мальв та свічок кінського щавлю, дивини, то поруч можна було розгледіти також і русяву маківку пастушка. Найда весь час озиралася на свою гоп компанію, чи була хто там із них не відстав, і зачекавши, знову рушала на квітучі свої галявини. Василько купався у цьому різнотрав'ї і здавалося, що той пастушок із нігтик є невід'ємною квіткою у букеті духмяного червоного пахучого і синього кудлатого дикого горошку, золотавих лютиків, голубого барвінку, синіх топірців. Обабіч стежки синіми квітками упирався до неба Івана батіг. Бузковий квіт медуниць, білих ромашок і червоних кульок конюшини здавалося заповнило весь простір. Вівчарка Либа мала чудовий слух, тож коли з лісової гушавини наближалися сторонні люди вона чимдуж гнала корівку подалі. Притому ухопив Василька за край сорочки, вона хазяйновита ховала малого в кущах, як то у нас мовиться, від гріха подалі. Вона мабуть знала, що розумний викручується з кепської ситуації, а мудрий ніколи не потрапляє. Борсаючись із собакою, Василько забував про все на світі. Непомітно отак минав час. Та якось трапилося, що не сіло вам, не впало замукала Найда і друзі кинувся до неї на поклик. Дивно, але навколо нікого не було, та і

кудлата Либа за цілу версту давно вже почула би присутність когось чужого.

– Щоб то воно могло означати? – подумав малий.

Який же подив був у нього, коли перед мордою Найди пастушок угледів білі відьмині кола пророслі луговими грибами печерицями, які у народі мабуть не випадково прозвані коров'яками. Ота круторога годувальниця стояла мов укопана і значуще так погойдувала головою, мовляв налітай не лінійся, збирай. Зі своїм уловом на вечір поверталася уся ота чесна компанія. Коли Ольга здаля побачила на пів голого свого засмаглого синочка із торбою за плечима то відразу і не зрозуміла, що то й до чого і де поділася його сорочка.

– Мамцю, ось тільки поглянь, скільки грибів ми назбирили! – похвалився Василько.

– І де ж це ти їх стільки познаходив? – поцікавилася матуся.

– Ви, мамо, не повірите, але то наша Найда знайшла їх на пасовиську, – відказав він.

У підтвердження сказаного ота рогата скотинка ствердно замахала рогами. А які такі добрі виявилися оті гриби, та ще смажені на коров'ячому маслі, то це передати просто не можливо. Їли гриби всі, навіть всеїдна Либа із задоволенням смакувала. У клопотах непомітно пролетіло червоне літечко. Прийшла осінь і бабине літо останніми промінчиками золотило курносеньке обличчя Василька. Десь так на Покрову, ні сіло ні впало, серед білого дня повалила пороша. Зів'яла трава враз покрилася льодяною скоринкою. Ноги у Василька почали розходитися у своїх думках, куди ото їм заманеться. Провалюючись, аж до землі, Найда обійшла безпорадного пастушка і простягла тому свій хвіст. Ухопившись однією рукою за нього, мов за мотузку, Василько простягнув свою торбинку в зуби Ладі, що мов кобила на льоду теж безпорадно ковзалася на животі. Зустрічний вітер валив їх із ніг і сліпив очі. А про те рогата нянька, з купою снігу на лобі, мов у хутряній шапці, краще

за всіх знала куди їй правити. Вона, мов приречений штрафбатівець, що йшов під зливою куль на кулемет, вперто тримала курс до рятівного лісу, ламаючи під своєю вагою снігові коржі. Під кронами дерев вітер трохи послабішав і вже можна було хоч через раз дихати. Отак вервечкою, мов отой дід за ріпку, а Жучка за внучку, прибув цей караван до клуні. Крізь шпарки у стелі і тут просипався на сіно сніг. За віконцем гуділа і вила біснувата хурделиця, а в середині було порівняно тепло і затишно. Від корівоньки йшов пар, а з її боків, мов обладунки панцера, сповзала льодова шкарлупа. Василько заходився мерщій обтирати ганчірками свою рятівницю, а та вправно підставляла йому то один, то інший бік. Отак під одноманітне хрумтіння жуйки в обнімку з тепленькою Либою у яслах хлопець незчувся як і заснув.

Коли Ольга побачила, що заходить з-за лісу чорна хмара, то побігла до дому, а це не близькій був світ. Добре, що хоч сусіда підвезли. Коли уся засніжена вона вбігла до хати, то там не застала сина. Жінка кинулася в першу чергу до клуні. Відгорнув з проходу сніг і розчинив двері Ольга угледіла незворушну картину, а саме оту нерозлучну трійцю мушкетерів на привалі. Вона зупинилася на порозі в нерішучості порушити цю ідилію. Покосившись у бік Василька, плямиста корова усім своїм видом давала жінці зрозуміти, щоб та не хвилювалася.

— Усе буде добре. Бачиш я тут із ними, — неначе говорила та.

Ольга на все те дивилася немов крізь пальці. На одну няньку більше чи менше, яка вже там їй різниця. Либа не спала, бо собаки, як відомо, зовсім не вміють спати. Якби не вони, то втомлена за день доісторична людина ніколи не вижила в оточенні хижого звіра, навіть у печерах. Дикі хижаки напали б на безпорадного сонного володаря світу, так принаймні вважають себе деякі тупоголові індивідууми, і роздерли б свого конкурента-м'ясоїда на окремі шматочки. Ольга взяла сина на руки, і загорнувши у свою теплу хустку, понесла звідти. Звісно, що Либа не відставала від

неї, а ні на крок, і теж, задираючи голову, попленталася до теплої хати. Жінка протопила і миттєво у хаті стало тепло, затишно, як у Бога за пазухою.

За ніч хурделиця вшухла, а на ранок знову виглянуло сонечко і сніг навколо розтанув, неначе його ніколи і не було. Поснідавши зі своїми друзями, Василько вже зодягнутий у більш-менш теплу одежину, подався на зустріч новим пригодам. Немов читаючи заповітні думки свого підопічного, Либа, якимось, пригнала з лісу ще і кульгавого коника. Хто-хто, а Василько був на сьомому небі від щастя. А як же, це йому Либа підігнала справжнісінького коника. У батьків Ольги до розкулачення були коні. Працюючи з раннього ранку до пізньої нічечки, мов прокляті, часом не доїдаючи, багатодітна родина гуртом доглядала за кіньми, як за немовлятами. Її батько весь час приказував, що добро само до хати не заходить. Прокинувшись від далеких спогадів дитинства, Ольга запитала у Либи, що за звичкою крутилася поруч, заглядаючи їй в обличчя, чи була та не похвалить її за гарний вчинок. А може за труди ще чого доброго і цукрову кісточку дасть.

– І чим же я буду ото годувати твого коня-приблуду, та ще калічку? – запитала Ольга.

– То звісно чим, сіном, – зарозуміло відказав Василько.

– А я не у тебе запитую, – осмикнула сина Ольга.

– Багато ви обоє розумієте, – і додала:

– Вівса треба давати тобі конику!

– І молока, – встромив свого носа Василько.

– Ну що ж, хай буде по вашому, – погодилась вона.

У знак примирення Ольга погладила Либу і почухала їй за вухом.

– Ура ! – закричав Василько, і вони з Либою підскочили, мов по команді, вгору.

Коника прозвали Буяном, бо він виявився такої самої вдачі як і Василько та Либа. Тепер-то, було вже у Ольги цілий комплект мушкетерів. Добре, що під вікном ріс гостролистий зелений куц живокосту. Отож, накопавши у

дворі коріння живокосту, Ольга запарила його і почала прикладати до хворих суглобів коника компреси. Вже через кілька тижнів Буян, як нічого не трапилося з ним, вистрибував у дворі разом з усіма домочадцями. Після одужання коника Василько пристосувався сідати на нього спочатку із дерева, а пізніше із драбини. Невдовзі у такий спосіб він навчився без сідла верхи кататися на Буяні. Широка спина і густа грива, що ще потрібно справжньому козацькові. Ось тепер, малий вже не губився у високих заростях чагарнику чи очерету. Якось, Ольга випросила у людей на хуторі плуг і підводу. Спочатку вони викопали усю картоплю і посадили озимину. Правда за плугом ходила Ольга, а за погонича був Василько і Либа. Вправившись ота бригада відправилася на заготівлю на зиму сіна. Матуся серпом жала траву, а Василько згрібав її граблями у стіжки, а вже потім, погрузивши на підводу, верхи правив до дому. По справедливості кажучи, Буян і сам добре знав куди йому треба було йти.

XVIII

Ім'ям радянської влади

Плинув час. Десь так вночі налетіли радянські бомбардувальники і у пух і прах рознесли оте німецьке літовисько. Війна стороною обійшла їхній хутір і посунула далі до кордонів Польщі, Чехії, Словенії, Угорщини, Румунії та Австрії. Якби не корівка Найда, то невідомо як би вони усі і вижили. Уся надія покладалася тільки на неї. Але у житті не може весь час бути добре, та ще де, – у Радянській державі. Я не маю на увазі ще, той податок, яким обкладала влада навіть курей. Інспектора з фінвідділів діставали людей навіть, якщо ті оселялися на островах, як то у Кременчуці на острові Динці серед Дніпра. Проте, заздалегідь забачивши збирачів податків, рибалки виганяли у плавні і гушавини

лісу усю наявну худобу, бо дійшло до того, що своїм дітям доводилося молоко розбавляти водою. Чи то завидющі очі сусідів, яких завжди жаба давить, чи то так світ влаштований, але незабаром і до родини Гнибіди підібралась біда. А тут, як мовиться, біда ходить не одна, а зі своїми бідунятами та так, що відчиняй навстіж не хвіртку а браму. Правда у вдови обійстя було не огорожено, так що біди, мов ті таргани, полізли не те що з усіх шпарин, а навіть із усіх сторін.

А почалося все з того, що старий каліка поштар на ровері доправив казенного листа в якому повідомлялося, що капітан Іван Фролович Гнибіда безвісно пропав. Від тоді Ольга почала боятися вже не німців, як родина червоного командира, а отих своїх ріднесеньких визволителів, як родина ворога народу, що перейшов буцімто на бік німців. З якого ото пришелепуватого розуму, хто переходив би до приречену на поразку після розгрому під Сталінградом і Курськом гітлерівську армію. Щось не було зареєстровано, щоб німці добровільно переходили на бік Червоної Армії, коли та панічно відступала до Москви. Хіба що на початку війни кордон перейшов в районі застави Лопатіна і то всього-на-всього один німець на прізвище Альфред Лістов. Проте, у нашому випадку оргвисновки не забарилися. Невдовзі верхи на коні до хати прибув «яструбок» на прізвисько Петро Абрамов. Згідно «беріївської» амністії, цей Іуда здав усю криївку зі своїми вчорашніми однокашниками. Тоді за доносом зрадника прибув на американських «Студебекерах» ціла рота викормлених на народних харчах, озброєних до зубів енкаведистів. Оточивши з усіх боків хату, вони розкрили схорон і наказали повстанцям здатися. У відповідь вони відстрілювалися до останнього набою, а останню кулю кожен залишив собі. Отак, «искупили свою вину перед Советской Родиной» не тільки цей зрадник. Мало того Петро Абрамов почав прислужуватись перед новою окупаційною владою. По його доносу оперуповно-

важений без суду і слідства прийняв рішення *«Именем Советской власти конфисковать у немецкой пособницы и жены перебежчика, Ольги Яковлевны Гныбиды, корову и коня»*.

Цей Петро сам напросився бути виконавцем того вироку. А утім, коли «яструбок» з форсом прибув на подвір'я вдови, то настовбурчивши шерсть і вишкіривши зуби, його зустріла німецька вівчарка. Хоча вона, напевно, не знала грамоти і припису постанови не читала, проте, відразу збагнула наміри цього «благодійника». Розігнавшись і плигнувши зі всієї дурі на круп худореброго коня, як це роблять вовки, Либа так підсадила чотирьох копитного, що той із переляку, без малого не простягнув копита разом зі своїм вершником. Переляканий у смерть кінь, кольору дитячої випадковості, рвонув звідти та так, неначе згряя вовків гналися за ним.

Коли з роботи повернулася Ольга, то Василько розповів їй про цю, як йому тоді здавалося кумедну історію. Але ще досить молода жінка відразу зрозуміла, що до чого і звідки ото дує вітер. Зовсім недавно, цей Петро отримав від неї відворот у своїх домаганнях, і у такій спосіб цей аморальний тип вирішив помститися, та ще кому – дитині. Багато чого недоброго розповідали люди з околиць сіл про цього підступного колишнього комсомольця, та якось їй не вірилося, що той колишній однакашник добереться і до них. Замислившись про щось своє, ненька впевнено промовила:

– Прийшов час тепер і тобі Василько поберегти нашу Либу, як вона рятувала тебе. Звісно цей недобиток, допоки буде жива наша захисниця, не суне свого носа сюди на хутір. Тож буде шукати спосіб позбутися собаки. Тому, при найменшій загрозі ховай Либу подалі. Зрозумів, синку!

– Та що я маленький, – звівши до купи брови для солідності, відказав він.

Отож, як тільки Василько помічав щось підозріле, малий відразу хапав за нашійник Либу і вона по команді

«місце» прожогом бігла до собачої будки. Немов син ворога народу Костя Ємельяненко, що кинувся на амбразуру дзоту під Павлишем, так і Василько затуляв собою від смерті найдорожче що мав.

Та одного разу Васильку не поталанило. Він пізно угле-
дів, як зайчик від оптичного прицілу німецької гвинтівки
ковзнув по будці. І треба ж було саме в цей час висунути
голову Либі і дослухатися до чужих кроків збоку лісу.
Відразу пролунав, мов зламаний сук, постріл, і куля
пролетіла у малого повз вухо, поцілила в Либу. На чорному
тлі з лоба вівчарки зразу заструмилася цівка крові. Василько
підставив долоні, але рученята переповнювалися червоною
палаючою життєдайною рідиною, що покидала його
найліпшу подругу, якою для нього була Либа. Він гладив її
однією рукою, а іншою намагався долонею затулити
кровоточиву рану. Малий безпорадно обтирав кров і кликав
собачку, не розуміючи чого вона мовчить і не ворухиться.

— Либа! Мила моя! Відгукнись. Прошу тебе ріднесень-
ка. Відкрий свої оченятка.

Малий брав і своїми пальцями відкривав Либі вгасаючи
помутнівши враз карі очі.

Ользі з самого ранку було якось на зле, а потім ураз
наче щось обірвалося всередині. У передчутті біди вона
кинула роботу і побігла до дому. Дивно, але її ніхто не
зустрічав. Здала вона угледіла розчинені навстіж хатні
двері, а біля будки у калюжі крові скривавленого сина. У
неприродній позі лежав Василько, міцно притискаючи
своїми рученятами до грудей чорну, мов вуглина голову
Либи. Невтішне горе звалилося на його білобрису голівку.
Природа попідкувалася так, щоб не травмувати свідомість
дитини і тому малий був у тому близькому до сну стані.
Наблизившись, вона побачила у всій потворності криваву
бійню біля своєї хати, що вчинив тут радянській запрода-
нець. Ольга впала на коліна і підхопивши, наче пір'їнку,
тільце свого сина, високо підняла його над головою і

заволала на весь ліс отим роздираючим душу материнським криком:

– Боже! Благаю! Змилосярдся і не відбирай у мене останній колосок!

І сталося чудо: Василько відкрив оченятка і спантеличеним поглядом почав озиратися на всі боки. Ольга собою затулила будку із вбитою Либою і понесла малого до хати, а поклавши на ліжку, тихо приказувала:

– Спи, синку, все буде добре.

Коли малий мирно засопів, вона тихесенько переодягла його у чистий одяг, і взявши вишитий вінчальний рушник, вийшла з хати. Неначе свою первісточку доньку, Ольга загорнула до нього Либу і віднесла до садку. Там біля могилки своєї донечки під яблунею вона викопала заступом могилку і поховала няню свого сина, яка за такий короткий проміжок часу стала для них повноправним членом родини. Ольга стояла і по її щоках текли нескінченні гіркуваті, мов полинь, вдовині сльози.

– А де ж твоя могила, коханий ти мій Іванко? – піднявши голову до неба, питала вона.

– Чи поховали тебе по людські, чи як отого харцизяку, металевими крючками затягли на купу до ями і чи загорнули або присипали? – зверталася вона до свого коханого чоловіка.

У ту ніч пожалували і нові хазяї на чуже добро. Вони увели корівку і коника. Ольга навіть не вийшла із хати і не чинила отим голодранцям перепони. Їй досить було і втрати її батьків, що згнили у Соловецькій буцегарні. У неї був син Василько заради якого їй треба було жити і за якого її питає чоловік, хай хоч і там на небесах.

На ранок Василько прокинувся і відразу кинувся на подвір'я. Він кликав і не знаходив свою подругу.

– Либа! Либонька моя! Де ти від мене сховалася?

Але тільки Чорний ліс вторив йому відголоском:

– Либо! Де ти?

Василько кинувся до сарайчика, але і там було пусто.

– Мамо! Що це коїться? Де Найда? Де Буян? Куди все поділося? Хіба так буває?

Син дивися на неньку отими голубими батьківськими оченятами і у тому погляді стояв невтішний дитячий смуток.

– Не вберегли ми, синку, свого щастя. Вночі прийшли з отим проклятушим Петром із сільради п'янчужки, і відібрали у нас все. Знову синку нас залишила радянська влада на призволяща.

Притуливши до грудей ураз подорослого сина, Ольга залилася рясними вдовиними слізьми. Вони здоровими горошинами падали малому на голівку з якої неодмінно виростають месники.

– Мамо, а коли до нас повернеться Либа? – знову по дитячому не вгавав Василько.

– Ото як відіб'є нам нашу корівку і коника, ось тоді і прибіжить, – відказала Ольга, старанно прикриваючи спиною свіжий горбик за своєю спиною у садку.

XIX

Де ж ти дитинство моє волошкове?

Втрата годувальниці доконала Ольгу і вона наступного дня вже злягла. Дали взнаки ще тяжкі роботи у наймах. Матуся горіла жаром і не могла вже на ранок а ні підвестися, а ні підняти голови. Вона покликала сина і наказала йому назбирати крашанок і йти на залізничний полустанок до їхнього далекого родича, до дядьки Павла.

– Попрохаєш його, щоб той дав якоїсь там розтирки. Йтимеш по просіці прямо і нікуди не звертай, а коли дійдеш до вузькоколійки там його і знайдеш. Зрозумів? – кволим голосом промовила вона.

Поставивши на ослінчику, поряд з ненькою кружку з водою, малий поклав їй на голову мокру хустку і зібрав у дорожню торбинку крашанки, подався на залізницю, щоб засвітла повернутися до дому. Поглядаючи весь час під ноги, він ніс поперед себе, неначе якісь скарб, свою торбинку. Несподівано, на узліссі хлопець натрапив на озброєних чоловіків, що посідали край дороги і збиралися поснідати.

– Стій хлопчино! А з яких і чий то ти будеш, і чому сам блукаєш по лісу?

Василько від несподіванки зупинився, мов укопаний. Зняв з голови кепку, як годиться, він привітався із незнайомцями

– Слава Ісу!

– Навіки слава! – відповіли йому люди.

– Постривай, синку, а я тебе упізнав. Та це ж Васильок з хутора Полісся, – промовив командир.

– Пригадуєте? Це той самий малий, що відволік увагу німчури коли ми їх прищучили.

А потім раптом перемінив тему розмови і запитав:

– Що трапилося, Васильку, на вашому хуторі? – поцікавився він.

Не знаю чого, але коли малий почав розповідати про біду яка звалилася на їхню голову, то не втримався і розплакався. Він повідав їм усе, як на духу і про батька, що невідомо де загинув на фронті, і про те як пропала Либа, і як у них совдепи забрали останню корівку і увели коника. Особливу увагу в лісовиків викликала розповідь про «яструбка». Перезирнувшись, вояки якось так надто недобре посміхнулись, чи то Васильку так здалося, чи може й справді так було. Мовчки простягнувши малому дерев'яну ложку, лісні брати посадили сироту поближче до казана і запропонували йому скуштувати їхнього кулешику. Відкраяв трофейним есесівським тесаком скибку хліба і кусень сала бородач, загорнув харч у чисту ганчірку і

поклав йому все це до кишені, як мовиться на дорогу. А ще загорнув у папірець якісь пігулки і засунув їх до іншої кишені. Командир повчав Василька, щоб той тричі на день давав їх матері. А ще наказав, щоб нікому не розповідав про їхню зустріч. Отак старі знайомі розпрощалися, і вже шкода, але більше Василько з ними ніколи в житті не зустрівся. Правда окрім командира, але то зовсім інша історія.

Невдовзі закінчився ліс, і здаля почувся брязкіт вагонів та гудки потягів. Саме тут перевантажували вагони із вужчої колії, до великої. Працювали, мов каторжні, як ото мовиться робили все на пупка. Підійшовши до гурту людей, Василько привітався і поцікавився, де можна знайти дядечку Павла. Кремезний чоловіча обернувся до нього.

– Ну, я Павло! І То і що із того?

Василько розповів тому про свою хвору матусю і зі словами :

– Це вам за «розтірку» для мамі, – простягнув йому вузлик з крашанками.

– Так ми теж полюблюємо «розтирку», – зареготали вантажники.

– Годі вам скалити зуби над дитиною. Краще б так працювали, а то чого доброго ще за «простой» вагонів доведеться платити. А ти племіннику йди у сторожку і там зачекай. А як темнішати почне і «попки» на вежах посліпнуть, то ми цистерну з сирцем подоїмо і прийдемо.

Нічогісінько не второпавши із того їхнього професійного сленгу, обвів навколо поглядом де та корівка, хлопець пішов до залізничної будки. В хатині було натоплено. На припічку лежала біла з чорними плямами кішка з кошенятами. На столі, купою навалені, якісь бляшанки з намальованою рибою. Під рушником цеглинками лежав чорний і крихкий, мов тирса хліб. Десь так через годину прийшли робітники, проклинаючи дощ і кума, який таки намагався на них повісити провину за вимушений «простой», як ото на

стрілочника залізничну аварію. Дядько Павло виявляється був у них за бригадира, тому по хазяйські поставив на стіл одну пляшку, а іншу приховав під стіл.

– Зараз повечеряєш з нами, а як вщухне злива підеш, – промовив він.

Німецькими багнетами від карабінів робітники повідкривали бляшанки з бичками у томаті і порізали на куски хліб. Підштовхнув до хлопця консерви дядько промовив:

– Їж, а то бач як схуд, немов обзольна щепа, – усі розреготалися.

Але як ото було без ложки їсти – хлопець не знав. Павло помітив його розгубленість.

– Та ти племіш не губися бери ножом з братської могили хвости і голови і клади їх собі на хліб. А ні, то їж так з бляшанки. Тільки не відріж собі передчасно язика, бо ніяк буде мамці розповідати, які тут гарні дядьки, – підсміювався чудний дядько Павло.

– Ото поки усе не з'їси – «розтирки» не отримаєш.

Дядько Павло вправно повідкривав, ще кілька бляшанок і підсунув до нього буханець хліба. Коли всі випили і закусили він зі словами:

– Ну, що братва! Перекусили трохи і годі. Пішли, бо на наш подвиг чекає товариш Сталін, – Хтось матірно вилаявся і всі вийшли на подвір'я.

Знову, десь через кілька годин, мокрі, мов хлющ, ударники комуністичної праці зайшли до хатини підсушитися і погрітися.

– А що це за фокуси?– начебто так здивовано заявив бригадир.

– У нас тут поросят не має. Доїдай! А ні – забирай свої крашанки назад і йди до своєї матері. Четверта і п'ята бляшанка явно була для Василька зайвими. Та і ніч насувалася невблаганно, а йти треба ж було ген скільки та ще через ліс.

Проте, щоб не відпускати хлопця проти ночі Павло схитрував і до чаю долив трохи спирту. Не підозрюючи каверзи, малий ковтнув оту рідину і йому здалося, що він проковтнув червоного перцю. Хлопець ротом почав безпорадно хапати повітря. Йому простягнули кружку з водою, а далі Василько вже нічого не пам'ятав. Стеля пішла обертом. Ноги зробилися ватяними і якби дядько Павло завбачливо не підхопив його, то напевно упав би. Лесть чутно губи дитини шепотіли:

– Там залишилася одна хвора ненька. Що ви зробили дядечки!

Світало, коли Василько прокинувся. Скрізь покотом спали і хропіли втомлені люди. У головах у нього лежав задалегідь зібраний Павлом вузлик із харчами і мікстурою. Василько ухопив отой гостинець і ні з ким не попрощавшись прослизнув у двері. З того часу, аж до самої смерті він не міг не те що дивитися на ті остогидлі бички і кільку, а навіть не в змозі був випити хоч склянку томату.

Хлопець біг, перестрибуючи пеньки, як отой багатоборець, не відчуваючи під собою землі. Раптом у кишені у нього щось заворушилося. Коли він просунув туди руку, то намацав там пухнасту м'яку грудочку, а коли витяг звідти, то це виявилось чорненьке кошеня. Як воно потрапило до нього туди? Важко сказати, але то була мала віддушину для обкраденого дитинства. Коли Василько вбіг до кімнати Ольга з облегшенням видихнула. Ненька картала себе за те, що додумалася відпустити малу дитину і вже втратила будь-яку надію, що побачить ще коли сина. Та слава Богу, усе обійшлося. Ольга трохи підвелася і промовила, що його тільки за смертю можна посилати.

– Матуся, я не винен! – виправдовувався Василько і витягнув з вузлика пляшку, консерви а з кишені пігулки, хліб і сало. Потім, оповів як його затримав дядько Павло.

У душі Ольга була щиро вдячна двоюрідному брату Павлові, що у того вистачило розуму не відпускати проти ночі Василька.

- От і добре, – погодилася вона.
- А то в лісі багато розвелосся вовків і усякої нечисті.
- Це не так матуся! Там багато і добрих людей.

Василько під великим секретом розповів їй усе про зустріч з лісовими братами. Тими, що минулого літа побили німців, які несподівано нагрянули до них на хутір.

– Мамцю, так то повстанці, коли дізналися про нашу біду, передали тобі ліки і наказ одужати.

Незабаром прийшла тітка Марія довідатися чого це не виходить на роботу Ольга. Коли вона дізналася про її хворобу, та про грабунок, який вчинили представники радянської влади, то на наступний день пригнала їм свою козу. Ота рогата Майку і не дала їм вмерти з голоду. Десь так через тиждень тітка знову завітала до нас і розповіла, що в лісі неподалік хутора на галявині знайшли підвішеного за ногу «яструбка» Петра Абрамова. Птиці начебто йому вже встигли видзьобати очі і обличчя та так, що його упізнали лише по одягу. Ото і не вір після цього, що зло обертається бумерангом проти того хто його породжує. Чи то ліки, чи мікстура, а може кошеня, що весь час лежало на грудях у Ольги, але все то разом взяте допомогло одужати. Через тиждень Ольга вже змогла встати з ліжка, та на цьому їхні біди не закінчилися.

Майка як, оте зінське щеня скрізь ходила за Васильком, а коли той лазив по деревах доїдала груші-падалки і яблучка-дички. Оті останні лісові ласощі, червоні зовні, від великого вмісту в них заліза, відразу червоніли на зломі. Та ця рогата гурманка найбільше любила абрикоси. Вона спочатку їх чавила лапою, а вже потім злизувала кашку. З нею можна було навіть у жмурки грати, проте, вона разом із Чернишем не могли замінити йому Либу. Треба визнати, що кошеня зовсім не піддавалося дресируванню, хіба що коли хотіло їсти. Тоді воно сідало на задні лапи, і піднявши до гори передню лапу, неначе школяр руку у класі, просило їсти. Правда, під настрій Черниш, ще міг покружляти на

задніх лапах. Проте котик за пів версти чув коли Василько, наловивши карасів, повертався з лісового озера. Йшов час. Черниш вже підріс у доброго kota і теж бігав зустрічати зі школи Васька. На тому всі його здібності і обмежувалися.

Прийшла осінь. Давно відгриміла війна і треба було якось прилаштовуватись і жити далі. В сусідньому селі відкрилася школа. Отож, Василько мусив навчатися. Ольга пошила йому велику торбинку для букваря і маленьку для сніданку, бо в той час дітей не годували по школах. Спочатку мати водила сина до школи, а вже потім він ходив сам. Уроки починалися, як і робота на підприємствах, о сьомій ранку. Йти до школи було десь так за вісім верств, та ще з отим гаком, що ніким ніколи не був вимірним. В ті часи школярі навчалися майже тиждень, за винятком неділі. Кожен ден треба було відсидіти шість уроків, та ще у тому одному комплексному класі. Що то таке комплексне заняття – мало кому відомо з сучасників. А це, коли одночасно розсівшись за партами, перший ряд виводив по правопису палички і крючечки, а середній розв'язував арифметичну задачку, з пункту «А» в пункт «Б». А у цей самий час старшенькі вигадували твір по малюнку Олексія Саврасова «Грачі прилетели». Довга ніч і короткий день змусили Василька зробити собі смолоскип і з ним бігти через ліс до сусіднього хутора, десь так за півтори версти. Постукавши у віконце до товариша, вони разом вже бігли до іншого хутора і так далі. Загасивши смолоскипи, вони кидали їх обабіч шляху, і повертаючись зі школи, підбирали. Великою перешкодою для школярів була неглибока, але досить таки широченька річенька. Через неї було перекинуто стовбур дерева. Траплялося, що дехто з учнів падав з отого клятого містка і тоді вже мокрим прибігав до школи. Ніякої звісно сушки там не було, тому не переодягнувшись, обсихали біля буржуйки підчас занять. В класі запалювали підвішені до стелі і стін гасові лампи з абажурами. Вони різнилися між собою за шириною гніта, що відповідало лініям (одна

двадцять дюйма). Як правило це були 11, 15 та 20 лінійні лампи. Товщина гніта вимірювалася у міліметрах і відповідала силі світла, яка прирівнювалася до свічок, а не до люксів чи ват як зараз. Захисне скло такої 20 лінійної лампи у діаметрі дорівнювало 50,8 мм. з гнітом відповідно 2,5 см. Чад від «нової камфіни» – гасу, дурманив учнів. Проте, діти є діти, вони і в Африці залишаються дітьми. Звісно бешкетували всі. Намазували перед контрольною роботою шкільну дошку вощиною, або салом. Також з мідних трубочок від двигунів підбитої трофейної техніки стріляли, у кращому випадку, тополевыми горошинами чи жованою паперовою промокашкою, а в гіршому випадку – сіркою за допомогою цвяха гуми чи згвинчених болтів із гайкою. Робили також рогатки і самопали, якими калічили собі не тільки пальці, але і очі. Отак, озброївшись, вони ходили до тієї столітньої школи.

Прийшов 1947 рік, що приніс нові біди та випробування для України. Зі Східної, так званої Великої України, у цей рік вивезли майже все сільськогосподарське збіжжя і там розпочався справжній голод, в той час як на Західній Україні люди із зброєю у руках не дали грабувати себе. Щоб покінчити раз і назавжди з повстанцями, з Москви прийшов наказ про завершення останньої фази операції «Вісла», згідно якої відбулася одночасна етнічна чистка, як збоку прокомуністичного режиму Польщі і Чехословаччини, так і збоку Москви. Всіх потенційних посібників «бандерівців» почали депортувати з етнічних земель Закерзоння на «Ziemie Odzykane». Ще у січні 1945 р. на Ялтинській конференції, «Керзонову лінію», на цей раз прийняли з поправками на користь Польщі, як польсько-радянській кордон. Ця угода була санкціонована у договорі між СССР і Польщею 16 серпня 1945 року. Саме тоді непольське населення почали примусово вивозити з південно-східних регіонів Польщі на північні і західні терени, що раніше входили до складу Німеччини. Депорту-

вали і поляків зі Львівщини і інших земель, що відійшли до складу УРСР, точніше до ССРСР.

Ось за таких політичних умов створених тоталітарними режимами колишніх сателітів Гітлера, а тепер друзів Сталіна, розпочалася злочинна акція під кодовою назвою «Вісла». Дійшла черга і до хутора Полісся, і навколишніх сіл. Немов бандити, вночі на їхній хутір увірвалися міліціанти і Василька разом з Ольгою, мов щенят, погрузили до кузова трофейної автівки – «Доджа 3/4», яку Василько запам'ятав на все життя. Ніхто навіть не зважив на те, що це родина червоного командира Івана Гнибиди, що загинув під час війни. Учораšní визволителі депортували їх разом з іншими людьми, кого у центральні райони України на поселення, а запідозрених по доносах «стукачів» у зв'язках із УПА – прямо до Сибіру. Проте, то вже інша історія, що мала своє продовження не тільки до 1951-55 років. Я не виключаю, що по лісах і досі зберігалися окремі схрони. Такі собі вириті в землі бліндажі, нерідко із замаскованим автономним виходом. Повітря до подібних підземних домівок надходило із якогось там дупла порожнього з середини дерева. Схрони мали різне призначення, як шпиталь, так і склад продовольчий чи зброї. Однак, при викритті схованок вони ставали і спільною домовиною для повстанців, які знаючи про жорстокі тортури на які вони наражаються, ніколи добровільно у полон не здавалися. Через те, на наказ полковника здатися у полон у відповідь були черги з скорострілів. Та коли кінчалися набої із схоронів лунала пісня «Ще не вмерла Україна». Тоді енкаведисти закидували схрони протитанковими гранатами. У свій час президент республіки Шарль де Голль заявив, що якби у нього була така армія, то німецькій чобіт ніколи не ступив би на землю Франції.

Так, десь у 90-х роках під час екскурсії до Молдови на трасі Кіровоград-Дубасари біля кафе «Південний –Буг» до нас в автобус підсів товариш у цивільному. Коли розгово-

рилися, то він поскаржився на те, що як експерта, його послали по виклику з Управління КДБ дослідити викритий недавно бандерівській схорон. Він розповів історію, що перед самою кончиною, батько повідав сину де знаходиться схорон із зброєю і набоями призначені для борців за волю України. Комсомолец, вихований на комуністичних ідеях і ідеалах, порушив дану батькові клятву і видав місце знаходження боївки. Отак, із докором у голосі завершив свою розповідь цей незнайомец. Дорога була далека і ми розговорилися. Незнайомий мені чоловік розповів, як йому довелося служити за Уралом. Після закінчення військового училища його по «рознарядке» направили до одного із таборів. На той час він був вже одруженим, а жінка у нього була на сносях. Ось і попрохав він начальника табору, щоб той дозволив взяти собі у помічники по господарству когось із в'язнів. А приглянувся йому бородатий дядько Микола. Золоті руки мав той чоловік і добре допомагав по господарству. На ніч він мав повертатися до бараку, та я домовився, щоб той залишався у мене, куди йому дітися, навколо тайга. Якось за столом, коли ми гуртом пили чай, дядько Микола сказав, що я з України і що в дитинстві мене матуся кликала Васильком. Безумовно я був спантеличеним.

– «Откуда это вам известно? Николай Афанасьевич!» – Запитав я.

На що дядько Микола приємним таким голосом тихо заспівав:

– Ой у лісі, на поляні, зібрались повстанці.

Посідали край дороги зробити снідання.

Що то було за снідання...– до щему серця знайома мені пісня увірвалася в мою душу і я не вчувся як підхопив її.

Неначе довбнею мене вдарило і я і кинувся до бородача вже у літах із криком:

– Командире, це ти.?

– Пробач синку. Так це я, – у «ворога народу» по зморщеному обличчю текли скупі чоловічі сльози. В той вечір,

аж до самого ранку ніхто не спав. Згадували ті далекі часи мого дитинства. Більше я від себе дядька Миколу не відпускав, а ні на крок., та й у нього окрім мене нікого не залишилося. Моя Наталочка-Полтавочка незабаром народила мені сина, якого ми назвали на честь мого рятівника Миколайчиком.

XX

Дон нікого не видає

Михайло Соловьяненко не вчувся, як під одноманітне постукування вагонних коліс задрімав. Прокинувся від подиху такого, по домашньому знайомому, духмяного чаю. Він розплющив очі і проміж висухлого стебла різнотрав'я побачив серед вагона бородача у штанях з малиновими лампасами. Підібгавши під себе нахрест ноги, як це робили за звичаєм степовики, той бородач попивав з армійської кружки чай у прикуску із грудкою цукру. Із тисячі інших запахів Михайло міг відрізнити саме цей – Іван-чай. Збирати на островах цю рослину з пурпурово-рожевими квітками, що досягала йому аж до грудей, привчав його ще батько. Раніше Іван-чай навіть продавали цілими тюками за кордон. Ледь повівши у його бік погляд, козак доброзичливо посміхнувся, і підморгнувши промовив:

– «Ну наконец-то! Проспался бегляк? Тогда подь сюды! Давай знакомиться» – і додав:

– «Я чай учора, еще з вечора тебя залетный приметил. И знаешь, сразу то і уразумел, что ты не такая уж простая птица».

– «Так чего же не выдал? Может медальку, какую-никакую на грудь повесили бы, али деньжатами подсобили. Ну надо тебе было служивый, отак оплошаться?» – підколював його Михайло.

Не звертаючи уваги на ці гостроязикі зауваження, козак відповів:

– «Дон Батечка никого! Слышишь – никогда не выдавал, тем более беглецов, вроде тебя, даже московскому царю. Заруби это себе на носу» – і додав:

– «А вот, что ты неплохой человек, я это понял сразу – по поведению лошадей. Они даже ухом не повели, когда ты пролез у них под самым брюхом. Человек ты мой дорогой, а ведь точно того не знаешь какие кони взаправду умные. Не одному из нас они не раз спасали жизнь. Под градом пуль выносили из поля боя. Вот посему я им иногда более доверяю, нежели самому себе».

– Можливо, ви і праві добродію, але мені здається, що мій маскарад конюха теж відіграв не останню роллю. Пригадую якось в дитинстві, у нас на Дранівці, село таке є на річці Сулі, трапився один кумедний і в дечому повчальний випадок, – продовжив Михайло.

– На весні у пастухів, як водиться, раз на рік перед вигоном корів на пасовисько свято таке буває. Чи то забули про нього хазяї, чи ще яка причина, не буду вам брехати, але пастух тоді навідріз відмовився випасати худобу. На ранок баби кинулися до своїх рогатих Бурьонок виганяти їх до череди. А ті ну ні в яку силу, не йдуть і годі, мукають та мугикають, роги наставляють, головами крутять і ратицями упираються. Баби наші і так, і эдак, а скотинка з двору – ну ні як. До чого тільки жінки не вдавалися і хліб з сіллю через тин давали, і зав'язували хустинками скотинці очі, бризкали свяченою водою, відшіптували на вухо, та тільки то була марна праця. Отак провозилися вони без малого не пів дня, а потім засукали рукава і взялися за своїх коханих. І ну їх в обороти брати.

– Ви скривдили пастуха! Нічого не знаємо і знати не хочемо! Це тільки ваша робота п'янички! Йдіть і уладняйте миром справу з пастухом, а не то будете самі і сапати городину, і страви варити і тісто місити, пелюшки прати і

діток доглядати. Отож, не на жарт нажахані чоловіки змушені були йти до пастуха вибачатися. Вони взяли з собою добрячій шмат сала, паляницю, цибулину, квашених огірків і само собою розуміється ще цілу квартиру горілки. Але той неборака уперся – ну ні в яку вам і годі, лежить собі на тапчані, і тільки що пари з вуст не пускає. Дає своїм кривдникам від коша й годі. Отак пастух промаринував ціле село без малого не тиждень, та врешті-решт змилювався, і на ранок корови, мов дресировані тварини, як ото в цирку Дурова, слухняно так потрясли своїми кругленькими задками на випас.

А причина крилася у тому, що коли про пастуха забули, то той вирішив нагадати їм про себе у такий незвичний спосіб. Перед самим світанком узяв тай намазав свій довгий шкіряний батіг ведмежим салом і протяг ним попід тинами своїх боржників. От корови і здивилися, бо хоча вони ніде не бачили того ведмедя, але добре відчували його дух присутності. Через кілька днів потому пройшов дощик і все змив з травички. От саме тоді оті рогаті розумаки і пішли до череди.

Козак весело зареготав, хапаючи себе за живіт, промовляючи:

– «Ну и мастак ты лясы точить. З таким попутчиком не соскучишься. Вот тебе кружка, присоединяйся к столу. Ты так аппетитно рассказывал, что у меня даже слюнки потекли».

З цими словами козак дістав замотане у вишитий рушник сало з прорістю, паляницю, головку часнику й пляшку оковитої.

– «Ну что ж, раз так, то давай тогда выпьем за наше знакомство. На зло нашим врагам и здравие наше. Будьмо!» – крикнувши від задоволення, козак продовжив:

– «Вот только, как прикажешь тебя величать?»

На що отримав більш аніж докладну відповідь.

– Батько мій, Свирид, назвав мене Михайлом. А з роду я православного – Солов'яненків. Прочани розповідали, що коли дід у церкві співав на хорах, то іноді свічки у канделябрі гасились і шибки дріботіли. Ходили навіть чутки, що мій пращур начебто на ярмарку на спір міг затягнути так, що скляний пивний кухоль тріскав навпіл. Ото було голосище, ну справжній тобі Соловей-розбійник.

– «Ну а мене» – в свою чергу зауважив козак.

– «Назвали Степаном, на честь мого далекого пращура Степана Тимофеевича Разина.

По материнской линии мы будем с роду Болотниковых, а вот по отцовской – так почитай Булавины. Может где доводилось слышать».

– Як це не чув! Тільки з яких це таких ви будете? Може з роду Івана Ісайовича Болотникова. Того, що втік з турецького полону і потім організував повстання селян проти Москви під Калугою і Тулою. Якого потім у кайданах заслали в Каргополь, а в 1608 р. було засліплено і втоплено царськими поплічниками. Чи може від іншого – Донського отамана Кіндрата Афанасійовича Булавина, повстання якого поширилося на Слобожанську і на всю нашу Лівобережну Україну?

Ой, якби ж то тоді трохи розважливішим був наш ясно-вельможний Іван Степанович Мазепа, то разом з Донським військом ще у 1708 році Запорозжці розбили б московських найманців. А то наш гетьман Мазепа необачно направив спочатку Слобідські козацькі полки, щоб придушити разом з князем Довгоруком В.В. повстання на Дону проти Москви, а потім вже і сам ради не мав де взяти йому у поміч союзників під Полтавою у 1709 році, щоб утамувати жадібний смак до чужого добра у Московського царя Петра І. Щоб того москаля Романова кіндрашка тоді ухопив – щиросердно зірвалося з язика у Михайла.

– «Ну да, ты прав. Именно эти выдающиеся предводители казачьих восстаний и были моими предками. Пошто

говорить, и походили они с одного козацького сословия. Да вот только навряд ли тебе известно, что употребленное тобою выражение «Хватил Кондратий» – обозначающее, как известно, смерть от нечистой силы, пошло от нашего атамана Донского казацкого войска Кондрата Булавина. И берет оно свое начало с того самого момента, когда Кондрат разбил карателей князя Долгорукого и обезглавил в Черкаске атамана Максимова и прочую казацкую старшину сторонников московского царя».

– Послухай мене, Степане! Я знаю значно більше ніж ти можеш собі уявити, бо рід мій теж козацький, а як відомо козаки були одного стану і пішли всі із Запорозької Січі, тут і до ворожки не ходи. Наші пращури не раз об'єднавшись на своїх чайках з Дону і Дніпра громили на Руському морі, це стародавня назва Чорного моря, турецькі галери і визволяли з татарської неволі бранців. Бувало на Січі роками гостили дончаки, або навпаки – запорожці на Кубані чи Дону. Там козаки одружувалися і навіть утворювали станиці, які і по сьогодні в своїх семантиці назв підтверджують своє походження. Та що мені тобі казати, пригадай сам, навіть в Темрюківському відділі є Полтавський полковий округ, а також Уманський, Черкаський полкові округи – не кажучи вже про цілі станиці: Уманська, Канівська, Переяславська, Новочеркаська, Новокорсунська, Батуринська, Єлисаветська, Новомалоросійська, Новодонецька, і т.д.

От візьмемо, наприклад, атамана Кіндрата Опанасовича Булавина, у якого побратимом був ні хто інший як – Хохлачов (Хохол). Так що зв'язок козаків між собою існував, а від так і родинні зв'язки мали місце. Інакше кажучи, є усі підстави вважати їх кровними братами. Та і свої пісні, погодься друже, козаки скрізь співають однаково. Пригадаймо принаймні оту стародавню пісню «Розпрягайте хлопці коней» і тут Степан голосно заспівав:

– «Та лягайте спочивать, а я піду в сад зелений, там криниченьку копать».

Та хіба ж одна така пісня? І вже Михайло підхопив своїм приємним тенором:

– Диким степом яничари гнали бранок у неволю, їх шмагали канчуками, так що кров лилась по литках...або ось ще іншу – Ой, на горі тай жінці жнуть, а попід горою яром долиною козаки йдуть. І вже полилося степом пересилюючи гуркіт потягу оте:

– Гей! Долиною, Гей! Широкою, козаки йдуть! – підхоплена вже іншими донськими козаками пісня неначе пташка, що випурхнула з клітки на волю, вона полетіла над ешеленом аж під самий небокрай.

– Попереду Дорошенко! Він веде Військо, Військо Запорізьке нерозважний.

І неначе продовжуючи оту перервану піснею тему, Михайло зазначив:

– Куди б ти не їхав і де б ти не був, а скрізь де побачиш білі глиняні мазанки знай, то наше слов'янське насіння. Тому тільки за кольором одностроїв та приналежністю до того чи іншого козацького війська і різнилися козаки поміж собою раніше, як то: Запорізькі, Донські, Кубанські, Задунайські, Азовські, Чугуївські, Катеринославські та інші. На території Росії, аж до самого отого більшовицького заколоту і того розкозачення, коли 30 серпня 1918 року за наказом голови ВЦИК Якова Михайловича Свердлова (Янкеля Мовсієвича) всі донські козаки були об'явлені поза законом. А на той час існувало одинадцять козацьких військ у царській Росії це: Оренбурзьке, Терське (Кавказьке), Сибірське, Семіреченське (Казахстан), Амурське, Уральське, Забайкальське, Уссурійське, Астраханське, Єнісейське, Закавказьке. Там теж цілі села носять і по сьогодні назви такі як і на Україні.

А ось відносно долі Кіндрата Опанасовича Булавіна, мало кому відомо, що він був шульгою і тому не міг сам застрелитися пострілом та ще у праву скроню. А це доводить, що відбулося не самогубство, а підступне вбивство

донського отамана Кіндрата Болотникова, як і його чарівної доньки справжньої козачки. Здається мені це було в Черкаську 7 липня 1708 року. Безумовно цей злочин лежить на совісті його ближчого оточення – козацької старшини Дону.

Вражений ерудованістю на перший погляд непоказної людини Степан мимоволі обмовився:

– «Этоже сколько соли нужно засыпать за шкуру такому далеко не глупому человеку, что бы превратить его сначала у заядлого врага, а потом у беглеца. Тут что-то явно не той таво, как ево?»

Із цими словами Степан простягнув Михайлу свій запасний одяг і запропонував тому негайно переодягтися:

– «Выброси ты к лешей бабушке на ходу с вагона свое тряпье, а то погориш с ним на первой же попавшейся остановке, как швед под Полтавой. Вон на подходе уже виднеется предместье столицы Советской Украины – Харьков. До речі лише тільки з 3 червня 1934 року Київ став столицею УРСР.

– «Где 25 декабря 17-го и была провозглашена Всеукраинским съездом Советов – УССР, ставшей с 11 декабря 1919 года первой столицей Советской Украины», – уточнив колишній студент Харківського університету ім. В.І.Леніна – Михайло Солов'яненко.

Одяг прийшовся втікачу майже якраз. Коли Михайло переодягався, то несподівано на грудях у нього у промені сонця блиснув до болі знайомий Степану обрис срібного хрестика.

– «Откуда это у тебя?» – перепитав козак.

– То подарунок мого побратима.

І не чекаючи запрошення, Михайло розповів про давню трагічну подію:

– В середині жовтня 1919 року під час Вороніжсько-Касторненської операції наш загін лоб в лоб зіткнувся з кінним роз'їздом генерала Шкуро. Під час бою я був важко

пораненим у груди і впав на повнім скачку із коня. Сталося точнісінько так, як у тій пісні співалося: «Отряд не заметил потерю бойца.» Прийшов до тьми вже на землі, проте від болю не зміг підвестися. Перш за все обмацав усього себе; начебто руки, ноги цілі, ну і то слава Богу. Раптом, неподалік так від мене у кущах чортополоху, я почув, як хтось важко застогнав. Зібравши всі сили, я підповз на поклик і побачив порубаного козака. Свою спідню сорочку я порвав на бинти і перев'язав, як міг, йому рани, але він був вже не жилець. Стікаючи кров'ю, козак розумів, що жити йому залишилося обмаль тому попрохав мене не кидати його тіло на поталу звірам і поховати за християнським звичаєм. Потім зняв з себе натільний хрестик і зажадав нахилити до нього голову і зі словами:

– Будьмо побратимами, – надів свій хрестик на мої груди.

У таких випадках варто було обмінятися хрестиками, але у мене, як у комсомольця, звісно його не було. І хоча на той час я був заядлим атеїстом, проте під пильним поглядом вмираючого не смів йому відмовити. Далі козак попросив підняти його, як мога по вище, щоб було видно безкрай степу і почути в останнє подих вітерцю з рідного Дону. Прихилившись до мене спиною, він проказав:

– «Где-то там, за горизонтом находится родная моя станция» – промовив він.

Козак попросив мене виконати його останню волю – відшукати його рідню на Дону й передати батькові, що він не зганьбив їх козацькій рід. Потім зняв з пальця обручку і простягнув її мені і взяв з мене слово, що я не залишу його батьків, дружину і дітей у біді.

– А как звали того донця? – аж підскочив Степан.

– Ім'я своє він так і не встиг вимовити. Його голос потихеньку вгасав і він ледь поворухнув губами закрити свої згасаючи очі і вже більше не приходив до свідомості. Ось тільки на зворотному боці хрестика, я потім угледів що там викарбовано ім'я «Матвій». Лишень на наступний день на

нас натрапили, зовсім випадково, сільські діти. Пригнали підводи і всіх ранених та побитих підібрали. Мого побратима поховали на сільському цвинтарі разом з іншими загиблими бійцями. Земля прийняла і примирила їх у братській могилі назавжди. Коли я трохи одужав, то частенько ходив до тієї братської могили. Багато чого тоді я передумав і відчув себе зовсім іншим. От так в житті буває, що знаєш людину кілька хвилин, а здається що прожив із нею все життя – додав Михайло і мовчки зняв з себе хрестика і простягнув його на долоні співрозмовнику. Той, в свою чергу, теж зняв свій натільний хрестик і порівняв їх на долоні здригнувся. Хрестики були близнюками.

– Того казака фамилия была Булавин. Это мой родной брат, – тихо промовив дончак. Скупя чоловіча сльоза перлом скотилася з його мужнього обличчя. Михайло від несподіванки аж розгубився. Через тривалу паузу Степан додав:

– Нам отец заказал у ювелира Моисея два одинаковых крестика, – і перевернув свій хрестик показав Михайлу де на зворотному боці у нього було ім'я «Степан».

І тут наступила надто важка тиша. Михайло не знав як далі бути.

– Ти, друже мій, не подумай чого лихого. Я не вбивав твого брата. Повір мені! Там під Вороніжем було суцільне криваве місиво. Після того бою ми, як виявилось, стали нікому не потрібні. Та й, по правді, на нас ненароком натрапила ватага дітлахів, що збирали у полі печериці. Я теж стікав кров'ю і ще невідомо чи вижив би.

– «Миша, я тебя не виню ни в чем. Не кори и ты себя – война есть война. Не ты... – так тебя. Скажу только одно, видно не спроста судьба так распорядилась. Где-то там, на небесах, за нас кто-то побеспокоился. Теперь по гроб мы с тобой повязаны не только крестами, но и памятью брата. Страшно даже себе представить, что ты мог и не попасть в мой вагон и никогда, – слышишь меня, никогда в жизни я

бы не узнал правду о судьбе и последней воле меньшого брата Матвея».

Скупі чоловічі сльози сріблястими краплинами покотилися з очей Степана капаючи, мов відкрита рана, прямісінько у стару солдатську кружку. Мертва тиша несподівано підступно увібралася до вагону. Неначе розуміючи людське горе, коні завмерли на ту мить.

— «У меня для тебя Михаил будет одна пропозиция, но об этом потом. А сейчас запомни, что я тебе скажу. Мы везем с тобой для конного завода на Дон с Одесского порта племенных жеребцов, ведь даже буденовская порода лошадей требует вливания кровей арабских скакунов. И еще запомни — кроме меня никому не открывай вагон. Если что, вон, в углу карабин — пали, надеюсь, обращаются с ним умеешь.»

— Обижаешь! Я, почитай, всю Гражданскую с ним не расставался.

— Ну вот и ладоньки. Рядом все свои. Ежели чаво, услышим — на виручку придем. Главное с вагона не на шаг, і не высовуйся. Учти, у тебя покуда нет документов, а сюда навряд ли эта краснопузая шантрапа сунется. Не смотри так на меня. Мы тоже в 1920 г. от бывшего царского поручика лейб-гвардии Семеновского полка М.М.Тухачевского, комкора Тамбовського округа, получили не пряники, а удушающий газ. И не в одну нашу станицу он пустил красного кочета. У нас этот «красный демон революции» вместе из советами попили достаточно кровинушки. Я покуда отлучусь на чуток: коням там водицы принесу. Да и не мешало старшому нашему доложиться. У нас так принято по уставу.

Уловив в моїх очах занепокоєння він додав:

— А ты не бойсь, а то отаманом не станешь.

Михайлу здалося, що минула вічність, коли це, нарешті, почувся із зовні умовний стук. Степан прийшов не сам. З ним був есаул, який відразу вскочив у середину вагону і

зачинив за собою двері. Не поспішаючи, незнайомиць присів біля імпровізованого столу і налив собі із чайника в кружку чаю. Представившись начальником охорони ешелону, молодший офіцер попросив розповісти йому, якомога докладніше про себе. Як пізніше, Тарас Мовчан, а це був саме він, доповідав сотнику, що спочатку мав певні застереження відносно наміру комісарів заслати на Дон свого «агента». Проте після почутого від Михайла, про долю їх станичника Матвія та геноцид в Україні і показаного на плані випотрошеному із під підкладки, розміщення інкубатора вірусів на залізничній станції Галещина у Тараса на голові заворушилися волосся. Таке жахіття йому навіть у вісні не могло явитися. Коли Мовчан доповів про розмову з незнайомцем, то сотник Макар Безпалий наказав негайно привести того, як він тоді висловився, хворого на всю голову прибуду. Вкотре Михайло переповідав свою Одисею з усіма подробицями. Побачивши, що перед ним освічена людина у повному розсудку, козацькій сотник наказав негайно видати Солов'яненку довідку на ім'я брата Степана – Матвія Булавина, що пропав під час Громадянської війни. На той час колгоспникам паспорти ще не видавали, а лише довідки, роблячи із них заручників колгоспно-здирницького господарства.

XXI

Чорні дияволи

За Чугуєвом залізничні вагони з кінями загнали на запасну колію. Козаки по дощаним помостам вивели своїх застоялих скакунів попастися на луг. Усім дончакам було дано пояснення, що знайшовся Степана Булавина брат Матвій, що втік із більшовицької неволі:

– Про то стороннім, ні пари з вуст! – Наказав всім сотник Безпалий.

І це було зроблено вчасно, бо почалися обшуки на всіх потягах, що проходили в ту добу через залізничну станцію Галещина. Не забарилися з'явитися і сюди, в глухий кут залізниці Харків-Одеса, чекісти. Вдягнуті у шкірянки чорного кольору, перепоясані кулеметними стрічками і портупелями з маузерами у дерев'яних кобурах на боку, і обвішані гранатами, вони виправдовували своє надане народом прізвисько «чорних дияволів більшовиків». Хвацькі підрулив на своїм замурзанім від пилюги і кіптяви кабриолеті «Rolls-Roys», ця купка чекістів пред'явила свої мандати. Від так почалися розпитування, чи не бачили, або чи не підбирали кого по «пути следования состава». Козаки відразу зрозуміли, що тут і до чого. Як мовиться у таких випадках і до ворожки не ходи, чорні дияволи прибули по Михайлову душу. Тому козаки відповідали по військовому лаконічно:

– «Никак нет, ваше благородіє! Не могу знать! Никаво не видел! Ничаво не слышал!»

Лише один Михайло Солов'яненко наче з ланцюга зірвався і ухопив карабіна, та клацнув затвором досилаючи набій до ствола гвинтівки, наказав чекістам не наближатися до коней:

– «Санитарная зона! Не подходит! Стрелять буду!»

Сотник Макар Безпалий почервонів від подібного свавілля збоку свого підлеглого, але взяв себе в руки, почав вибачатися перед прибулими за свого надто запопадливого вартового.

– Дорогие товарищи! Только поймите меня правильно! У нас такая вот имеется инструкция от Наркома ветеринарной службы РСФСР и часовой поступает строго по Уставу несения караульной службы. Так что извольте не беспокоится. – При цьому сотник нахилився перед найстаршим за

віком чекістом в окулярах і нібито на вухо, але так щоб усі почули, проказав:

– Понимаете, это контуженый у нас буденовец. Я, по правде говоря, и сам его частенько опасаюсь. Поверьте мне, что к великому моему сожалению я ничего не могу с ним поделывать. Он видетели заклятый, ой, извините ради Бога за оговорку по Фрейду, я хотел сказать закоренелый большевик!» – і буцімто про себе додав:

– «Заставь дурачка Богу молиться, тот ежели не себе, так людям точно лоб пробьет.

– Ваша правда служивый, – погодився підстаркуватий чекіст у окулярах, вірогідно, то був есер-троцькіст розстріляний червоними пізніше у 37-му.

Позаглядавши на відстані, зайди зрозуміли з ким мають справу. Судячи з козацького однострою, сторонніх серед дончаків вони не помітили. Це якраз була ота, не звична для їхньої практики покірна маса, що не могла постояти за себе. Перед чекістами постав озброєний і добре вишколений та обстріляний козацький загін, який вразі чого міг у кращому випадку і нагайки дати покуштувати. А то, чого доброго, ці контужені «будьонівці» не пошкодують для них і свинцю на додачу подарувати в одне місце. А що ти їм зробиш? А нічого! Вони ж при виконанні службового обов'язку, та ще перед державою. Тому представники столичного карного розшуку Харкова, отримав облизня і випустив хмару кіптяви зі свого, кольору дитячої несподіванки, драндулета подалися геть. Їм ще треба було винюхувати прохололі сліди особливо небезпечного невловимого «ворога народу», який при всьому тому залишався аж занадто баченим. Відбулося точнісінько так, як ото коли люльку тримають в зубах, під самим носом, і шукають її по всій хаті. Як бачимо, в'язень № 2346, нікуди і не збиралася зникати, а сам отак зухвало погнав своїх прислідувачив геть. Ледь дочекавшись від'їзду непроханих гостей, всі присутні при цій театралізованій виставі покотом попадали на траву.

Витівка Михайла та, начебто, відверті скарги і застереження сотника Макара Безпалого довели до істеричних сліз козаків.

– «Слышь ты, контуженый, з санитарной зоны! Умоляем тебя, больше так не делай, а то не ровен час, придется сотнику нашему переполох выливать!»

Розвага розвагою, а справу треба було робити. Отож, Михайлу, як ніколи тут стали в нагоді навички верхової їзди отримані в Першій Кінній армії Будьонного.

(Авт. доречи С.М.Будьонний теж був вихідцем із Дону, дружина якого у 1937 році була репресована. Однак, Семен Михайлович не довго думаючи одружився з її рідною сестрою.)

Коли всі заспокоїлися, то до Михайла хвацькі підлетів на своєму конику Степан і так, начебто заходячи здалеку, перейшов безпосередньо до головної суті справи:

– «Вот погляжу ка на тебя со стороны, ну настоящий тебе дончак. Ты так уверенно сидишь в седле, што не ведая, в жисть, не поверил бы, что не наш. Давай, покуда время терпит, обгутарим диспозицію. Только ты зазря не парся, я же тебе, как ни на есть, не вон енти чумные чекисты. По прибытию на место мы сразу, знамо дело, заглянем к нам в станицу. Словом ко мне, якобы к нашему отцу и матушке, а уж потом ты отправишься к себе на дальній хутор. Там, как ни как, у тебя осталось хазяйство да жонка Анюта і трое мальцов – две близняшки Мария и Ольга и младшой сынок Олексей. Ты только не переживай. Родителей я беру на себя, а детвора так она отца свого не помнит. Больно малы они были тогда, когда Матвей в 19-ом вместе с Добровольческой армией под командованием главнокомандующего антибольшевицкими силами Юга России ген-лейтенантом А.И.Деникиным ушел на Гражданскую войну. С твоей, якобы жонкой Анютой, я сам погуторю. Она не выдаст – поверь мне, а там авось как-то да будет. Только ты сначала ссылайся на потерю памяти вследствие контузии. Многие кумовья Матвея и други детства по первах начнут дони-

мать тебя, там с всякими своими дурацкими воспоминаниями. Ты просто давай им всем отворот-поворот. Мол, местами что-то смутно припоминаю, а местами так нет и баста. Стой на своем, что ежели на турецком пароходе «Султан» не встретил бы случайно меня на верхней палубе, при передачи груза, то еще плавал бы, как тот неприкаянный, не ведома где и зачем.»

– «Все это так, но у меня же дома жена молодая осталась Дарья, и двое своих малолетних детей – Лена и Виктор.» – Заперечив йому Михайло Солов'яненко.

– «Пойми ты это, садовая твоя головушка!» – Не відступав від свого Степан.

– «Вот давай так, вроде как со стороны, поглядим на твое положение. Ты же вроде как бывший большевик. Ну, так посуди сам: Ильичу кроме своей Надежды Константиновны Крупской можно было иметь любовницу – Інесу Арманд, а Михайлу Соловьяненку нет. Ну кто же скажи нам, козакам указ?»

– «Откуда только у тебя эта напраслина такая взялася, да еще на вождя мирового пролетариата», – поставив під сумнів почуте хоча і колишній, але ж десь там у душі більшовик.

– «Ой, Михайле, Михайле! Буйная твоя головушка. Не все то и тебе ведомо. Наш ведь человек ставил этой Инессе кремлевскую «вертушку», чтобы Ленин с ней по телефону шашни крутил. Поверь, не каждому большевицкому прищущу такое удовольствие представлялось, да еще с квартирой возле Кремля и балконом с видом на Андреевский сад. А хочешь, по приезду мотнемся на хутор Козьюрин в станицу Платовскую, где я тебя сведу с женой нашего донского «Красного Мюрата» – С.М.Буденого. Ольга Стефановна тебе еще и не такое поведает о всех кремлевских пассиях.»

Авт. Мабуть саме за оту свою природну нестриманість язика дружина С.Будьонова с 1937-1945рр. і відбула вісім років у сталінських концтаборах.

«Да и не какой Ульянов, если разобраться, не наш. Где этот, так званный, пролетарий хоть один день работал? За какие такие, скажи мне, шиши он учился? Сынок астраханського поміщика и матушки придворной царской фрейлины (прислужниці цариці). Гутарят знающие люди, что при гультьятстве Володимира Ульянова за деньги пролетариев, ему не детей иметь, а лечиться надо было от последствий любовных утех».

Від почутого у Михайла трохи не наступив параліч.

– «Та за такі слова тебе, Степан, негайно було б розстріляно! Людей знищували куди за менші провини, а тут маєш цілий наклеп. Та ще на кого? – обурився Солов'яненко.»

– А з іншого боку, як подивитися, якщо усе це правда, то хто ж тоді оті ленінці? – продовжив у слух свою думку Михайло.

– «Да такие же в большинстве, как ты – «наемные «простаки.» Співрозмовник безумовно мав на увазі – наївні.

Ось тут більшовицький розстрига Михайло несподівано для себе і прийшов до свого логічного висновку, що тільки на Дону, ще не знищена козацька воля-волюшка. Де, як не тут, простолюдин може дозволити собі виказати публічно правду.

– А Дашке твоей от тебя ничегошеньки не убудится. Ну посуді сам. Лучше синица в руках, а нежели журавль на погосте. Ей-то, грешной, гораздо милее знать, что где-то там ты живой, ежели оставаться на всю жизнь вдовой! Да и Анюта небось помоложе твоей Дашки! – безапеляційно констатував Степан.

Після чергової розмови з сотником Олексієм Безпалим той видав Михайлу із спільної козацької скарбниці належні козаку кошти на підняття свого занедбаного за Громадянську війну господарства. Проте частину грошей Солов'яненко вирішив витрати відразу на придбання гостинців батькам, жінці й дітям Матвія. Проте, слід було подумати і про близьких та далеких родичів вервечка яких йому не було, звісно, відомою.

XII

Станиця

Добиралися на Дон кілька тижнів. За весь час отієї по-дорожі Михайло заприятелював з багатьма станичниками, яким припав до душі неполохливого десятку козак з України. А заріс Солов'яненко так, ще з бородою і вусами його навіть ріднесенька ненька при зустрічі навряд чи впізнала, а не те що червоні хорти та добермани. Ось так, без будь-яких особливих ускладнень, Михайло прибув на місце свого наступного перебування. Майже галопом табун коней на чолі з донськими козаками прибув до кінного заводу. Директора, Василя Степановича Мілютіна, теж потрясла гірка, як полинь, правда життя Солов'яненка. Ще раніше у цього орденоносця Громадянської війни похитнулася віра до більшовиків після ініціювання секретарем ВЦИК Яковим Свердловим 20 травня 1918 року політики розколу села на два ворогуючих табори – бідняків і куркулів. Через геноцид народу кремлівське покруччя почало культивувати новий тип раба «гомосовєтіка». Ось чому Михайла він узяв на роботу без якогось на то застереження. Василь Мілютін дав добре освіченому Матвію Булавину (Солов'яненку) роботу – обліковця, і тиждень на улаштування домашніх справ. А ще в додачу одного з приглянувшемуся тому коней – Орлика, бо що то за козак без сідла, коня і шаблі.

До станиці вершники добиралися гуртом. Проте, як не поспішали, але прибули тільки на вечір. Отож, як домовлялися, Михайло разом із Степаном, попрощавшись з товаришами, повернули на свою вулицю і пристали до родового будинку Булавиних. Новина про повернення козаків з Одеси давно вже рознеслася по усій станиці зі швидкістю телеграфа. Біля батьківського двору їх давно вже очікувала уся рідня. Першою до вершників підбігла Степана дружина чорнява Ксенія. Вона, чемно привітавшись з незнайомим їй козаком, спритно взяла у них коней під узди і повела до

конов'язі. Степан представив батькові і матері Михайла, як кровного побратима Матвія на руках якого той пішов із життя. Лиха вісточка про смерть сина Матвія блискавкою вразила стареньких батьків. Здавалося, що горе ще нижче пригнуло їх постаті до землі. Надто важко було батькам на схилі своїх літ сприймати смерть сина.

– Не приведи Господи нікому переживати своїх дітей! – промайнула у голові Михайла невтішна думка.

Обняв побратима Матвія старий Парамон разом зі своєю вірною подругою життя Клавдією, повели дорогого гостя до хати. Коли вони увійшли до світлиці і всілися за столом трохи з дороги перекусити, на прохання батьків Михайло розповів їм невеселу історію з усіма подробицями, про останні хвилини життя їхнього сина. На довершення сповіді він зняв із себе натільний хрестик і простягнув його батькові Матвія старому Булавину. Парамон Олександрович, не поспішаючи заліз на лаву, і дістав із-за образів свої окуляри і одів їх уважно так подивився на зворотну сторону хрестика і по складах прочитав в слух викарбуване з вензелями ім'я Ма-твій. Схвально кивнув головою, на знак визнання того, старий козак передав хрестик своїй дружині. Клавдія тремтячими натрудженими руками прижала отой дорогий хрестик до своїх губ і міцно, міцно його поцілувала. Убита горем ненька залилася отими невтішними материнськими слізьми. Ось і все, що залишилося їм на згадку від найменшого улюбленого синочка Матвія. У хаті враз запала гробова тиша. Здавалося, що у повітрі чомусь враз так відчутно запахотіло ладаном від блимаючої і потріскуючи на усі боки оливою лампадки з-під домашнього іконостаса. Невистачило хіба що небіжчика. Порухив оту тужливу, як здавалося присутнім нескінченну хвилину мовчання Степан:

– «Матвея, однозначно, мы уже не воскресим, а вот Михайла еще можем спасти. Этот запорожского роду козак приговорен большевиками к расстрелу. Так уж получилось, што я случайно оказался на пути его побега с фабрики

смерти, где для нашего брата изготавливали всякую пошесть. Еще не ведая тогда ничего о Матвее, я решил, чисто по-человечески, помочь незнакомцу уйти от своей неминуемой гибели. То, что он потом мне рассказал – о страшном голодоморе среди землепашцев на Украине, и как ево приговорили к высшей мере наказания за то што не дал продотрядовцам вимести начистую с амбаров коллективное зерно, у меня просто в голове не укладывалось. А тут еще одна оказия вышла. Когда Михаил переодевался в нашенскую форму, мое внимание привлек золотой отблеск на ево груди. И тут мне, вроде как привиділося знакомый с детства нательный крестик.»

– «Откуда он у тебя, мил человек? – поспрошал я ево.

– Вот тогда то и узнал я горькую, как полинь, правду о судьбе и о последнем мгновении жизни родимого брата. Теперь вы отец и мать тоже знаете всю правду.»

Трохи помовчав Степан обронив:

– «Думаю, што было бы с нашей стороны вкрай справедливо, ежели побратим нашего Матвея некоторое время пожил бы у нас под ево видом.»

Сивий як лунь Парамон здригнувся навіть від такої думки. Проте, помовчав деякий час, і зваживши все, він ствердно кивнув головою.

– «Так тому и быть!»

Потім старий козак піднявся і узяв у Клавдії хрестик. Перехрестивши тричі Михайла, немічний вже Парамон, неслухняними своїми руками надів йому на груди Матвія хрестик.

– «Отныне и поправу он принадлежит тебе сынок.»

Від несподіванки Михайло не знав, що і відказати. Тільки і знайшовся:

– «Я поклялся Матвеем, что найду его родителей и передам им последнюю его волю – не покидать вас в трудную годину. А оно виш, то как обернулось. А по сему, коли будет ваша ласка, примите и вы от меня, как от своего сына подарок.»

З цими словами Михайло простягнув батькові Михайла – Парамону Олександровичу, срібний портсигар, а ненці – Клавдії Ємельянівні пуховий оренбурзькій платок. Оксані, дружині Степана, дісталися червоне намисто. Не залишилися без уваги і племінники, які отримали від свого новоявленого рідного дядька Матвія цукерки – півники на паличках. Мов голуб'ята, діти випурхнули з хати на вулицю похвастатися отими гостинцями отриманими від їхнього рідного дядька Матвія.

– «Витри мати свої слези!» – промовив батько.

– «Не годиться так зустрічатись нашого сина. Виш – Матвеюшка то повернувся! Нужно таво, энто как ево – радоваться. Жизнь то продолжается. Да и внучата наши вроде тепер, как получается уже не сироты, да и невестка не вдова. А вот о том, о чем мы только што в избе погуторили – все забудьте напрочь, как страшный сон! Ясно! А ты сынок подь ко мне. Я по отцовски обниму тебя и облабзаю трижды по нашенскому православному обычаю. Спаси и помилуй тебя, казацкая наша заступница Пресвятая Богородица Покрова.»

Благословила Михайла, в свою чергу, стародавньою іконою Божою Матір'ю і матуся Клавдія.

– «Отсели, будь нам за сына! Аминь!» – не довго думаючи, отак завершив церемоніал посвяти донський козак Парамон Олександрович Булавін.

Тепер вже навіки брати встали з-за столу і вийшли з хати, щоб не заважати жінкам накривати столи. Ось-ось мала вже зійтися уся рідня і станична знать. Як вдало висловився промовкою Степан:

– «Скоро гости на порог – не застигли б нас врасплох, не богатая ми знать, да имеем што подать».

Він нарешті збагнув, що треба ж якось попередити Анюту і домовитися з нею про Михайла постій. Ось чому Степан хутко повернувся до хати. Поки Булавини радилися кого найкраще послати на хутір, в цей час гість залишався

на дворі один. Він не поспішаючи допалював цигарку тютюнової фабрики «Гуарія».

Ось тут, несподівано для себе, Михайло і потрапив в оту історію, яка буває коли все робиться навмання. З'явитися в станиці без розголосу Матвій Булавін звісно не міг, а як відомо, у того на хуторі залишилася вдома дружина. Отож, отой безвідмовний жіночий передавач вже давно повідомив Анюті про повернення у станицю її чоловіка, та ще цілим і не ушкодженим. І оте Степанове «авось», трохи боком не обернулося для усіх змовників. Козачка, не чекаючи для себе особливого запрошення, сама прискакала верхи на своєму змиленому коні до Булавіних. А в цей час нічого не підозрюючи Михайло Солов'яненко спокійнісінько собі стояв збоку ганку, опершись на перила. Виключно для форсу він палив, одну за одною цигарки, коли оце на своєму гнідому прискакали незрозуміло звідки молодиця. Припнувши свою гніду кобилу до конов'язі, вона направилася швидкою ходою до будинку Булавіних.

– А це ще що за чудо-юдо у спідниці прилетіло верхи? Добре ще, що хоч не на мітлі або у ступі, – подумав глузливо Михайло, навіть не здогадуючись, що матиме ще не одну проблему саме із цією засмаглою, мов татарча на сонці, бійкою козачкою.

XXIII

Анюта

Блимнувши своїми чорними віями і великими блакитними оченятами на Михайла козачка, ввічливо так привітавшись із незнайомцем, і обдавши вітерцем свого розкішного подолу буревієм, проскочила мимо нього до хати. У ній було щось таке задиристе і трохи із рідні безмежних степових просторів, я би сказав гордовито зверхне, гідне

хіба що поведінці богині полювання Діани. Тому порівняно із станичними безталанними кокетками – вона програвала. Спочатку, ця місцева амазонка не справила на нього жодного враження. Наш новоспечений дончак навіть вусом не повів у її бік, як йому тоді здалося на перший погляд, непоказної козачки. Воно і не дивно, бо Солов'яненко ловеласом ніколи не славився. Тож не мав моди, щоб заглядатися на незнайомих йому молодиць. А, проте, чим нечистий не шуткує, коли праведник дрімас. Та чи мало, врешті-решт, молодиць і дівчат тут підозріло так дефілюють повз нього: туди-сюди. При цьому вони підкреслено ввічливо віталися з чорнявим незнайомцем. А декотрі з них так ті чомусь надто допитливо оцінюючи зиркали на нього зверху до низу, мов на експонат. Отак, прицінившись, вони по змовницькі прижмурювали отими своїми оченятами, в яких може втопитися відразу не один козак. Тільки оце за останні десять хвилин, повз Михайла, мабуть десь з дюжину отаких дівчат і молодиць пробігло. Так співпало, що саме у цю годину всі сусіди жіночої статі повадилося до хати Булавіних, неначе у крамницю. І що цікаво, так це те, що у всіх господарок одночасно дома усю сіль, наче корова злизала.

На появу Анюти ніхто не розраховував. Це трапилося, як сніг на голову. Зрозуміло, що виникла німа сцена. Не зважаючи на тотальний параліч, з самісінького порога Анюта почала оченятами шукати свого ріднесенького Матвія, і не знайшовши того, перевела свій запитливий погляд на остовпілого від несподіванки дівера. Вона вже розкрила свого червоного, мов мак ротика, готова щось сказати чи запитати, але Степан її випередив.

– «А я, понимаешь, вот только што собирався за тобой послать гонца, а ты уж тут как тут, словно гедзь из табакерки.»

По виразу його обличчя Анюта відразу зрозуміла, що тут щось не так. Степан очима показав їй на двері до

сусідньої кімнати. Коли вони увійшли туди – він відразу зачинив за собою вхідні двері. Звісно, що і там Анюта теж не виявила свого судженого.

– «Где Матвей?» – наскочила вона на нього шулікою.

– «Ты только что мимо него прошла,» – нарешті оговтавшись незворушно відповів Степан.

– «Неправда твоя! Там чужой какой-то стоял! Не Матвей! Что ты дурочку из меня делаешь!» – випалила Анюта.

– «Ах так!» – Степан з присутньою козакам гарячковістю рвонув зі стіни підвішену на килимі козацьку шаблю зі срібним ефесом інкрустовану дорогоцінними камінцями.

– «Отец и мать яво признали! Брат признал! Все станичники признали! Одна, видишь ли, яво родная жонка не желает признавать? Ты пошто славу про нас хочешь миром пустить. Да я тебя за енто тут, на этом же месте сам порешу. И не посматрью, что ты мать детей моего брата. Тебе Анюта прекрасно известны наши обычаи. Вот и веди себя, как подобает казачке при встречи с мужем и не вздумай бросить хоть малейшую тень сомнения на наш род!»

Трохи охолонув він додав:

– «Анюта, запомни, Матвей был в бою сильно кантуженным и потерял память. Он ничего не может вспомнить, что было с ним ранее. Если б я не поехал в Одессу за лошадьми для нашего завода і случайно не встретил ево, то навряд ли Матвей узнал бы о том, что он родом-то с Дона. Да я и сам, по правде говоря, его сначала только по отцовскому кресту на груди и признал. Понятно, што Матвей сильно изменился. Сколько ж то почитай от толь минуло годков. Где-то так более десятка и наберется. Он столько, скажу тебе, пережил и нахлебался горя, что на таких как мы с тобой – хватило бы на тысячу лет. Так и не дивно, што ты яво сразу и не признала, а он тебя. Поверь мне, такое иногда бывает. Помнишь мое слово, пройдет некоторое время, и он всех вспомнит и тебя, и детей. Только ты Анюта не торопи события, как у нас в таких случаях говорят, не запрыгай телегу впереди лошади.»

Далі він вийшов із кімнати і звертаючись, начебто до присутніх родичів і сусідів запитав:

– «А хто видел, где енто снова запропастился наш дорогой Матвей Парамонович? Тут, понимаешь, яво жонка заждалася, а он непонятно где прохлаждается. Может быть, какая-никакая козачка яво ужо и увела.»

З цими словами Степан демонстративно вийшов шукати Матвія, якій, по правді кажучи, нікуди і не збирався забаритися. Далі він мовчки взяв Михайла під лікоть і завів до кімнати де чекала на них Анюта. Степан відразу причинив за собою двері від допитливих очей кумушек – сударушек і представив:

– «Матвей – это твоя Анюта, которая ждала тебя и сама воспитала ваших детей! Ну вы тут, как голубки поворкуйте, а я тем временем велю никого к вам не пущать.»

Із цими словами Степан, як шкідливий кіт, вислизнув за двері. Йому потрібно було ще дати вказівку стосовно оковитої і домашнього вина для запрошених на гулянку станичників, влаштовану по причині повернення брата. Анюта раптом не втрималася і як справжня казачка задиристо так запитала:

– «А как же прикажешь величать то тебя, служивый?»

– «Люди вроде как Матвеем кличут,» – не моргнувши оком, відповів Михайло.

Жінка похитала головою:

– «Ну што ж, Матвей, так Матвей, хорошо што не горшком назвали, а то чаво доброго і в печь неровен час посадить могут.»

– «Твоя правда. Что-что, а уж садить это у нас научились,» – посміхнувшись своїм потаємним думкам, відказав Михайло.

– «А меня то ты небось не помнишь?» – допитувалася невгамовна Анюта.

– «Да помилуй, откуда? Конечно нет! Вижу в первый раз. Хотя, точнее будет сказано, во второй. Вроде как на

приступках тільки што здоровствувались, когда мимо пробегала, как впрочем и многие дівчата до тебя. Я то грешным делом подумал, что ты тоже небось за солью к нам в дом пожаловала. А оно виш как получается.» – Він так і не доказав до кінця, що ж воно на справді виходить, коли чоловік та дружина не впізнають один одного.

– «Ну и за это спасибо., не знаю как точно теперь вас и величают, Матвей Парамонович, Похвально што хотя бы не врете. Да только запомните, это мы с вами так на людях должны корчить из себя мужа и жену. А на более, ты залетный, не рассчитывай. Понял!»

– «Куда уж! Больно мне нужно, чтобы я к тебе клинья подбивал!»

А про себе подумав і трохи у голос не ляпнув:

– Ти ба, коза хуторська? Ще тут буде мені вибрики корчити?

И тут Михайло зрозумів, що без малого не перегнув палку. Та вчасно прикусив собі язика. А тут якраз у розмову втрутилася Ксюша, бо гострі на язички ці агресивно налаштовані один проти одного задерикуваті конспіратори могли все зіпсувати на корню. Неначе ота зозуля, влетіла вона в кімнату і підхопив їх та закружляв навколо себе, взяла і легенько так підштовхнула в спину обох до вхідних дверей зі словами:

– «Еще голубки успеете дома поворковать, а в горнице вас уже гости заждались.»

Коли всі сіли до столу, голова родини встав, і перехрестившись тричі на образа, запропонував усім присутнім підняти чарку за благополучне повернення їхнього сина Матвія з війни. Коли Михайло і собі взяв чарку, то на його пальці Анюта відразу помітила золоту обручку точнісінько таку, як і у неї. Звідки вона у того небораки? Чи може це збіг якихось обставин? Анюта чудово розуміла, що це не той випадок, щоб за святковим столом при сторонніх людях з'ясовувати істину. Проте, чокнувшись з Михайлом чарками

знітилася, бо обручки при наближенні одне до одного виявилися одного фасону і судячи з кольору золота однієї проби. Від Солов'яненка і багатьох інших отих підколотних благодійників не міг залишитися непоміченим тужливий погляд молодиці, як у того підраненого птаха. Тут вчасно прийшов на виручку Степан. Тому цей, від природи, дотепник використав несподівану паузу на свою користь. Він не мешкаючи пустив у хід отой безвідмовний у таких випадках стародавній звичай. Отож, начебто не сіло не впало, пролунало його закличне:

– «Горько! Горько!» – залюбки підхоплене многоголо-сою жіночою статтю оте цнотливе бажання, що за звичай стосувалося виключно молодят на весіллі. Таке домагання громади враз переросло у наказ. Треба лишень не забувати, що у нас так повелося, там де п'ють там і – весілля. Вимога застілля ставала обов'язковим до виконання будь-кому, тому Михайло і Анюта мусили встати і вперше в житті, та ще привселюдно, поцілуватися. Проте це було якось зроблено досить незграбно і застілля змусило їх повторити поцілунок «на біс», тільки вже з докладанням належної у таких випадках пристрастю і присмаком. Слід не забувати, що подібна процедура відбувається із відліком часу – один, два... десять... двадцять..., а коли і «тридцять». Нарешті ухопивши повітря, мов врятована утоплениця, Анюта інстинктивно облизнула губи, і ледь перевівши, подих плюхнулася на стілець. При цьому вона тихо промовила:

– «Ничего себе. Ну ты и даешь. Я што-то не припоминаю, что бы мы с тобою когда-нибудь так сладко целовались в ранней молодости.»

Михайло ніколи не ліз у таких випадках до кишені за словом, тому миттєво відреагував:

– «Видно тогда у нас с тобой за детками і хазяйством времени не хватало на поцелуи», – чоловіки розреготалися від дотепного спростування звинувачення.

Степан, пам'ятаючи, як гарно виводив пісні у вагоні Михайло, щоб перевести тему на інший лад запропонував гостям попросити брата щось заспівати:

– «Ну енту, твою любимую, Матвеюшка, песню,» – і уловивши спантеличений вираз на обличчі Михайла, невпевнено так додав:

– «Не забыл небось, братишка, про ямщика.»

Тут вже у Михайла наче від серця відлягло. Це вже інший коленкор. Виручило те, що він був із співучого роду і тому йому не вперше було виконувати саме цю пісню. Проте, з іншого боку у самозванця став ком у горлі від однієї тільки думки, що у станичників, звично, залишалися ще деякі спогади про тембр і тональність голосу та особливі вади при виконанні пісні. Тому Михайло затушувався.

– «Просим вас, Матвей Парамонович! Просим!» – раптом підступно так підпряглася до всіх бажаючих ще і Анюта.

Вона потайки ще сподівалася на те, що у такий спосіб, начебто від неї не залежних причин, викрис самозванця і позбудеться. Та ба. Витримавши трохи паузу, як годиться у таких випадках артисту, Солов'яненко, будь-що-будь, несподівано для присутніх станичників зично так заспівав, отим своїм неповторним тенором, та так що аж шибки у вікнах задріботіли. Заворожуючи всіх і вся навколо полилася стародавня пісня:

«Степь, да степь кругом.
Путь далек лежит,
В той степи глухой
Умирал ямщик...»

«И, набравшись сил,
Чуя смертный час,
Он товарищу
Отдавал наказ:

Вже через якусь мить над Доном-Батечком чинно попливла ця народна пісня:

«Ты, товарищ мой,
Не попомни зла,
Здесь, в степи глухой,
Схорони меня!

Ты лошадушек
Сведи к батюшке,
Передай поклон
Родной матушке.

А жене скажи,
Слово прощальное.
Передай кольцо
Обручальное ».

При цих словах відбулося, щось неочікуване і незрозуміле для присутніх; Клавдія залилася невтримними материнськими слізьми, а Михайло при цьому зняв із свого пальця обручку і подав її на долоні Анюті. Запала мертва тиша. Проте її враз розірвала невблаганна співуча гірка правда життя, через слова якої Михайло розкривав вдові усю, яку не є, гірку правду:

«Да скажи ты ей –
Пусть не печалится,
Пусть с другим она
Обвенчается».

Про меня скажи,
Что в степи замерз
А любовь ее
Я с собой унес.»

Всі погляди зійшлися на Анюті. Вона серцем враз гостро відчула тяжку втрату свого чоловіка, і оговтавшись все ж таки знайшла у собі силу, щоб і собі не зірватися на плач. Очі Михайла, наче промовляли – ти сама бажала почути оту єдино правильну невтішну відповідь, що буравила весь час твою свідомість. Анюта прикусила до крові губу, щоб не крикнути підстреленою чайкою. Ось звідки виявляється у незнайомця обручка Матвія. Справившись зі своїми почуттями козачка не розгубилася, і взявши за руку Михайла, сама, ще не розуміючи навіщо, наділа йому обручку на безіменний палець, як то робиться у церкві під час вінчання. Уся рідня і мабуть станичники з полегшенням зітхнули. Бач не тільки Дон, але і Анюта не наважилася видати втікача.

Всі чудово розуміли, що щось тут не так. Але у цей вечір Дон нічого не бажав а ні чути, а ні знати. Головне у застільній справі так це те, щоб ніщо не заважало випити зайву чарку. Та щоб думка була одна, хильнути до самісінького дна. Тому усе козацтво із великим задоволенням грало, більше за все, у піддавки. Хіба що тільки один названий брат Степан, так той відверто збиткував над Михайлом. Він постійно шепотів тому на вухо усякі підначки на кшталт:

– «Коль назвався груздем так полезай в кузовок! А то чаво доброго люди можуть подумать, что их дурачат?»

А тут, як мовиться у нас скрізь:

– «После первой и второй промежутки небольшой!»

Другу склянку підняв станичний отаман, колишній штаб-офіцер лейб-гвардії козачого полку Данило Краснощоків, і запропонувавши випити за батьків, що дали Дону такого козарлюгу, який у вогні не горить і у воді не тоне.

Дон гуляв на всю широчінь своєї щирої козацької душі. Гармоніст заливисто наярював на тульчанці з дзвіночками, а йому вторили бубоном та скиглячи від пуза скрипкою місцеві музики. Станиця гула, мов збуджений вулик. І що дивно, ті хто спочатку в Михайлові не признавав Матвія після п'ятої чарки вже готові були хоч на Євангелії покляс-

тися, що з дитинства товаришували з ним і що вони разом пасли коней у нічному. А кумасі так ті навіть помічали деякі вікові покращення у статурі Матвія Парамонича. Отож як тут не кажіть, козак прийшов із війни, а це вже вважай святий звичай у станичників.

Третю чарку, як водиться підняв найповажніший козак Павло Громихайло, кавалер усіх чотирьох Георгіївських хрестів. Він запропонував присутнім перехилити чарку:

– «За верную подругу жизни козачку Анюту!»

Степан знову не втримався і наново почав вередувати і вимагати посолодити, бо йому, бачте, чомусь від горілки раптом стало у роті гірко.

– «Горько! Горько!» – і собі навіщо, покуштувавши оковиту, заволали інші подібні дегустатори.

Хоч-не-хоч, а знову Анюті довелося вставати і цілуватися з Михайлом, правда вже не з таким, як ото з першої спроби здалося осоружним козаком.

– «Так, чего доброго, эти пьяные головы ненароком могут и меня после десятой стопки обвенчать с этим, уж не знаю как и величают, незнакомцем,» – піймала себе на думці Анюта.

А Степан, вражий сину, те і робив, що постійно підморгував Анюті і підштовхував у бік Михайла. Далі сусіди і друзі дитинства Матвія випили за возз'єднання козацької сім'ї. А ще перехилили не одну чарку за його дітей і як водиться в таких випадках за оте, святе – за майбутнє поповнення козацького роду. Анюта від сорому враз зачервоніла, наче мальва, ладна провалитися крізь землю, але мужньо перетерпіла й оті похитливі зауваження кумушок. І вже не зрозуміло, що то було чи зустріч рідні з блудним сином, чи весілля. Більшість гостей перепилися та так, що вже і самі не пам'ятали за кого вони пили, а за кого забули. Вечірка затягнулася аж до пізньої ніченьки і вже комусь станичники впоралися на вулиці пустити червону юшку з носа за неповагу до вищого по рангу. Треба розумі-

ти, що без цієї невід'ємної, на перший погляд, жорстокої процедури у козаків не обходилася жодна гулянка. Проте на наступний день вчорашні непримиренні вороги, обнявшись традиційно знову пили, тільки вже мирову. Далеко за північ козачки підхопивши своїх ледь тепленьких, але вкрай некерованих чоловіків, та й повели їх майже на бровах по своїх домівках. Ще довго чутно було то там, то сям на околицях станиці, оте до щему серця знайоме:

– «Ой ты Галю, Галю молодая!...»

Анюта з іронією в голосі задиристо підспівала:

– «Подманули Галю забрали з собою!»

За Михайлом не заржавіло, тому він не забарився і в тон їй додав :

– «Без меня, меня женили.» – І відразу отримав від Степана уїдливе зауваження:

– «Ой, да разнесчастный ты наш Матвеюшка! Та про меня пушай так хоч каждый день свадьбитца!»

І не вчувся, як отримав доброго ляпасу по потилиці від своєї смирної, на перший погляд, коханої дружини Ксенії. Коли останні гості вже пішли, то до Михайла підсів Степан:

– «Прости, Свиридович, может, што и не так, да вот только по другому никак нельзя было тебе объявится у нас в станице. Сам понимаешь, иногда среди козаков нет, да и проявится свой Будьонушка. Однако, ты должен знать, что у тебя окромя любимой жонки и прекрасной детворы, еще еся свой хуторок в степи. Мы с Анютой тут уже обо всем обгугарили. Она тебя и проведет восвояси, а то неровен час сам заблудишься где. Да не в ту постельку угодишь.»

Степан постійно збиткував над названим своїм братом, якому явно було непереливки. А утім, він і сам був радий тому, що як не крути а їх тепер у роду знову двоє. Звісно гонористий Михайло все ніяк не міг угамуватися від отих його дошкульних дотеп, проте де в чому той таки мав рацію:

– «На людской роток не накинешь платок. Скажут мол, хозяин прибыл чай с войны, а до своей избы не кажет ноги,» – констатував Степан.

Михайло і сам розумів, що як би він не віддаляв оту небажану мить, відбуття на родовий хутір, але пора було і честь знати. Отож, хоч не хоч, а довелося йому, зрозуміло заради конспірації, відправлятися начебто до себе в маєток.

XXIV

Хутір Надія

Згідно стародавнього козацького звичаю, Анюта, підвела коней і подала повід Михайлу. Той вправно скочив на свого білогривого красеня Орлика і на ходу підхопив за поперек, начебто ляльку, Анюту та й посадив її у сідло до гнідої Славки. Чи то від несподіванки, чи то від такого зухвальства молодиця не вспіла навіть ойкнути, хіба що тільки спромоглася ухопитися за гриву коня і вставити ноги у стремена. Але куди правити Михайло зрозуміло і сам до пуття не знав, тому передбачливо зробив коло навколо Анюти. А від так, дав волю своєму конику йти поряд з його новою подругою. Прикинувшись захмелілим він не знайшов нічого кращого як заспівати на всю Іванівську:

«Ах ты, душечка, красна девица,
Мы пойдем с тобой, разгуляемся...

Эх, пускай на нас люди зарятся:
«Ну и что ж это, что за парочка!

То не брат с сестрой, то не муж с женой,
Добрый молодец с красной девицей!»»

Коли від їхали подалі від станиці Михайла наче заціпило, навряд чи хто їх тут міг почути чи побачити і Анюта вже речитативом закінчила:

«Мы пойдем с тобой в зеленой лужок,
Мы нарвем цветов, мы сошьем венок.»

А далі всю дорогу до хутора вони їхали поряд мовчки. Кожен з них думав про своє сокровенне. Анюта ламала голову, як їй далі бути? Куди класти спати цього самозванця? Подружнє ліжко у неї було одне – діти ж спали покотом на печі. От халепа, не класти ж незнайомця, чи може самій десь біля дітей примоститися. Михайло, так той у свою чергу і собі перебирав у голові різні варіанти як і де йому у разі чого бути.

– Може на сіновалу чи ще де переспати, а там нехай якось та буде.

Не знайшовши жодного підходящого рішення, він спересердя пришпорив коня. Хміль чи то від хвилювання, чи може ще від чогось, у цей вечір його не брав, хоча і перехилив оковитої зі своїми друзями дитинства достатньо. Здається ніхто з них тепер не наважиться сказати, що він їх не уважив. Найбільше він переймався, як його сприймуть Матвія діти. А як що піде щось не так, то де йому тоді подітися, щоб перечекати лиху годину? Може взяти та відразу податися на кінний завод, але що скажуть станичники? Балачок тоді не обберешся. Ще чого доброго подумують про невірність Анюти, або про твою чоловічу нездатність до сімейного життя. Куди не кинь, а скрізь виходить клин.

Отак, обмірковуючи кожен своє, вони не вчулися, як невдовзі з пільми чудової тихої ночі вигулькнув їм назустріч хутір. Проте що це хутір, то Степан у цьому розумінні явно перегнув. Кілька дерев'яних споруд в степу, оточені плетеним з лози тином ото і все, що побачив він. Невеличка білесенька хатка-мазанка, крита очеретом домінувала над

усім отим краєвидом. Впритул до неї збоку тулилася стайня для коней, корівник та ще саж для поросят та обабіч сиротливо так стояла банька, ото і весь хутір. Михайло перший зіскочив зі свого коника і підхопив на льоту козачку, яка запручалася у нього в руках. Обережно спустивши на землю свою живу ношу, вершник ловко прив'язав до конов'язі коней. Трошки постоявши, вони прислухалися, а потім по змовницькі разом пішли до хати. Тихесенько прочинив двері в сіні Анюта першою зайшла в середину. В хаті було темно, хоч око виколи. Лампадка під образами тьмяно освітлювала внутрішнє убоге начиння кімнати, що правила і за кухню, і за спальню водночас. Звісно, звідки у вдови з трьома дітьми на руках могли бути достатки. Михайло як годиться тричі перехрестився перш ніж зайти та зробив уклін порогу, печі і іконі. Гість геть не знав не те що де присісти, а навіть де стати. Угледів навпроти печі біля вікна стіл і лаву, він попрямував туди і присів. Хазяйка запалила скалкою взятий з печі вогник і перенесла його до газової лампи. На печі дружно посопувала носиками дівчора. Михайло мовчки дістав з кишені пачку з цигарками і запалив. Анюта мотнулася з хати і внесла з комори повний глечик і зі словами:

– «Испейте, Матвей Парамонович, парного молочка!» – поставила його перед ним.

– Скільки ж оце я не те що не куштував, але навіть і не бачив того молока у радянській в'язниці? – Промайнуло у його голові саркастична думка.

Проте, він відсторонив від себе посудину з молоком і подякував за гостинність:

– «Спасибо тебе, хозяйшка. Пусть это будет деткам!»

– «Не извольте переживать, Матвей Парамонович, хватит на всех,» – і при цьому, між іншим, із підковиркою недвозначно додала:

– «Мы же, как вы знаете, не держим в хозяйстве коров, которые меньше ведра за удой дают. Ежели желаете можете сами убедиться.»

Ото бажаєш переконуватися чи ні, а як в народній пісні співається:

– Іди! Іди! Приймаченку, та не огинайся...

Тому Михайло не заставив себе довго чекати і теж ви-йшов за молодицею з хати поратися до худоби. Він розпріг коней і завів їх до стайні. Повісив сідла і зброю. Далі новий господар, дерев'яним ківшиком підсипав у торби з лантуха коням вівса на ніч. Михайло вправно орудував вилами, підкидуючи корові сіна в ясла. Допоки Анюта доїла корівку, він прибирав хлів. Не змовляючись, кожен з них робив свою з дитинства знайому справу. Разом робота спорилася у них в руках. Михайло подав Анюті до погрібця повне цеберко молока. Вправившись разом зі своїм названим чоловіком, жінка повернулася з ним до хати. Навіть якщо хто і спосте-рігав би за ними десь здаля, то і тоді він нічогісінько такого підозрілого, чи там незвичного такого не угледів би у їх стосунках. Ну пораються люди по хазяйстві і квіт.

Далі господиня внесла з сіней до кімнати дерев'яні ноч-ви і рогачем дістала з печі великого казана в якому ще ключем булькала вода. Потім вона налила у ночви трохи окропу і розвела його холодною водою.

– «Может вы, Матвей Парамонович, с дороги желаете помыться? Вот я только сполоснусь малость и вам разведу водицы. Но ежели хотите, то как можете сначала вы помыться, а уж потом я,» – запропонувала Анюта.

Михайлу було байдуже, перший чи другий. Як мовить-ся, доплигався. Тому він, відмахнувся рукою і лише проказав:

– «Спешить уже больше некуда, успеется с козлами на торг.»

З цими словами він дістав зі своєї торбинки привезене пахуче мило і простягнув його хазяйці. Після приготування до купання гість зібрався вже вийти з хати і перечекати

допоки молодиця справиться зі своїм туалетом, коли це Анюта наказала йому лише відвернутися до вікна. По правді кажучи тинятися поночі неприкаяним по двору йому теж не дуже кортіло, та і випадкові люди, що буває ну як на зло трапляються в таку лиху годину як на замовлення. Можуть ще, чого доброго, подумати на якусь дурницю. Тому Михайлу нічого не залишалось, як усістися зручніше біля вікна і вдивлятися у нічну пітьму. Окутий темрявою хутір сиротливо дивився на всі боки серед степу широкого, як то на Україні милій. Покосившись на один бік, саж і тин з вулицями відверто вказували на відсутність чоловічої руки у цьому нескладному господарстві. Тільки рублений колодязь зі своїм нерозлучним дерев'яним товаришем журавлем-чорногузом, стояли на варті хутора. Йому чомусь пригадалися рядки зі стародавньої народної пісні, яку полюблив співати ще його батько:

Тут місяць жовтий, одним оком,
Неначе в вікна зазирає.
А зорі блимали на небі,
Туман ген яром прямував.

Та ніч підступно зіграла жарт над вродливою жінкою. Отже, не підозрюючи каверзи з будь якого боку, знявши з себе верхні і нижні юбки та сорочку Анюта почала хлюпатися у воді, немов русалка в озері У шибку вікна, як у люстерко Михайлу було видно не стільки те, що знаходилося на подвір'ї садиби, як усе те, що віддзеркалювалося у нього за спиною. У відблиску вогняного язика гасової лампи і жевріючого полум'я від череня печі самозванець угледів роздягнуту, як мати родила чудової статури молодицю. А ні вліво, чи там вправо, відвернутися він зрозуміло не смів, бо йому це робити суворо заборонила сама господиня. Через те, хоч-не-хоч, а чоловік мусив милуватися гарною фігурою жінки. Зрозуміло, що закрити очі він природно не здогадався, чи то навмисно не забажав, щоб бува не пропустити, як той театрал якоїсь там дії спектаклю.

Йому уява малювала, що то перед ним поставала постать його дружини Даші. Тому він мовчки тішився, мов дурник у кіно, як та красуня мила свої рученята і ніжки, як гладила ніжно шию і проводила мильцем по своїх пухленьких грудочках. Мабуть, уловивши отим своїм четвертим жіночим відчуттям, на собі прискіпливий сторонній погляд Анюта вмить схопилася і як слід ще не утершись вишитим рушником, прожогом кинулася зодягати на себе полотняну сорочку. Краще б вона цього не робила. Прилипла до мокрого тіла її ночнушка враз перетворилася у прозору тканину, що підступно видавала усі її жіночі принади. Анюта від досади, що має ще один клопіт, аж сплеснула рученятами. Михайло ледь посміхнувся у її бік :

– Могла би і зовсім не зодягатися.

Неначе читаючи на відстані його думки, Анюта красномовно поглянула у його бік своїми голубими оченятами і повів ними у його бік, багатозначно відповіла:

– «Ага! Сейчас, разогналась. Не дожدهшься.»

Проте, не зважаючи на те лихо, вона відірвав від грудей і стегон прилиплу сорочку, злила купіль і знову розвела воду тільки тепер вже для Михайла. І з кепкуванням додала:

– «Смотрите, Матвей-батюшка, не ошпартесь!...»

Коли Анюта за звичкою зібралася вже винести з хати купіль, Михайло став їй на перешкоді і з докором:

– «И куда же это ты, как хлющ мокрая, собралась на ночь глядя? Заболеешь, не доведи Господи, и что тогда по твоему я буду делать с вами всеми? Оно хоть и весна, я понимаю, но ночи согласись покуда с заморозками,» – із цими словами він забрав у неї відра.

При цьому, неначе виправдовуючись, Михайло запитав:

– «Куда же вылить-то? – На що отримав начебто байдужу відповідь:

– « Да куда душечка ваша пожелает. Кабы только не под ноги скотине аль людям. Чтобы не топтались по моей душечке.»

Анюта, як і багато хто з жінок вірила у забобони і такі прикмети.

Коли за Михайлом із брязкотом зачинилися вхідні двері, Анюта користуючись його відсутністю, швиденько зняла з себе мокру спідню сорочку і повісила її сушитися на мотузці біля печі. Не гаючи марно часу, вона розібрала цілу піраміду отих пухових подушок і подушечок на ліжку і зняв марселеве покривало, закотила ватяну ковдру. Заправлена у підодіяльник з квітастої китайки ватяна ковдра звідти визирала голубим чотирьохкутним віконцем, обшитим білим мереживом. А оскільки іншої білизни, щоб переодягтися молодиця не мала, то не чекаючи на прихід отого осоружного їй Матвія, блимнувши своїми білосніжними сідницями у півтемряві хати, пірнула, мов шуліка, під ковдру. Анюта забилася подалі від краю ліжка і замоталась там, як шовкова гусінь до кокону. Тільки вона встигла все переробити, як до хати повернувся нічого не підозрюючи Михайло. Він поглянув у бік ліжка де манірно, відвернувшись обличчям до стінки, Анюта удавала з себе сплячої. Михайло сприйняв це як годиться, бо на селах лягали рано спати, щоб вдосвіта разом з півнями вставати. А утім, він себе ніколи не відносив до жайворонків, бо був по натурі совою.

Тому, полишений на самоті, самозванець повільно роздягнувся і вступив у теплу воду. Давненько вчорашньому в'язню не доводилося отак приємно помитися у тепленькій, та ще джерельній водиці. Бувало в дитинстві матуся поставить на два табурета ночви поближче до розпашілої печі і накупуєшся, аж до поки ненька не гукала, щоб вилазив, бо начебто туриця скоро виросте. Що воно таке ота туриця він і досі до пуття не знав, але тоді лякливо вилазив з ночов. Посміхаючись своїм спогадам з такого далекого дитинства Михайло не поспішаючи старанно вимилював змилок, що пахкотів на всю хату конвалією. Він все бавився водою, як немовля, не наважуючись піднятися. Скільки він

блаженно бовтався не відомо, але всьому буває край. Нарешті, Михайло встав. По його худорлявому жилавому торсу змієюю стікала вода. Йому здалося, що за ним теж хтось уважно спостерігає. Проте, озирнувшись на ліжко окрім чорного стіжка з волосся на подушці у кутку він нічогосінько не угледів.

– Треба вилазити з купилі, а то чого доброго і справді щось візьме та й виросте у нього, тоді як?

Посміхнувшись своїм милим спогадам, Михайло обережно ступив з ночов на домоткану підстилку. Поряд на ослінчику лежав завбачливо покладений хазяйкою чистий рушник і білесенька спідня білизна пошита з тонкотканого льняного полотна.

– Мабуть, залишилася від колишнього її чоловіка, – здогадався Михайло.

Він приміряв підштаники Матвія і сам собі усміхнувся.

– Бач, як я із них виріс, що ледве-ледве на гудзика застьобується у пояску.

Спідня сорочка була Матвію теж за вузькою і стинала груди, та так що не вдихнути тобі, а ні видохнути. Отож, опісля довелося її облишити. А утім, як мовиться, дарованому коню у зуби не зазирають. Михайло виніс з хати після себе воду і поставив у сінях в куток дерев'яні ночви сохнути та й зібрався вже прилягти на лаві. Проте, на справді Анюта не спала. Неначе спиною вона читала наперед його думки, тому не обертаючись промовила:

– «Вы, Матвей Парамонич, выкиньте даже из головы свои намерения. Будете спать на постели. Чево доброво, утром детвора встанет в школу идтить, а ионный отец не на кровати спит. Да и своих дорогих кумовой я не один годок уже знаю. Вот сами увидите, ни свет, ни заря явятся опохмеляться и што они тогда удумают.»

І неначе сама до себе розмовляючи, Анюта продовжила свою невеселу думку відповіддю:

– «Фронтовик лежить, розумієш, на лавці під образами, як безвременно представившись. Да еще после проведенной ночи со своей долгожданной и законной супругой. И что тогда я, по вашей милости, должна им пояснить. Что мол вы, Матвей-батюшка, возвратились к нам контуженым навеки, или ах извините, я обозналась и в свой дом пустила незнакомого мне мужика. И кем же тогда прикажете у ейных глазах буду я выглядеть? А у меня же растут девочки. Кто же тогда, скажите мне на милость ради, возьмет их замуж. Да я чтобы дурной славы не пошло готова хоть с бревном рядом лежать. Больно вы мне нужны».

І тут Анюта дала волю своїм вдовиним гірким сльозам. В них було усе і жіночий смуток від відкритої за святковим столом жорстокої правди, про загибель її чоловіка, і приречене на все життя жіночої долі солдатської вдови. Михайло це добре розумів, як і те що один необережний крок і його можуть викрити свої станичники, як царя самозванця у свій час. Він сидів мовчки біля вікна і палив одну за одною цигарку не знаючи, як йому далі бути.

XXV

Притча

Чомусь Солов'яненко прийшла на згадку біблійська притча про монаха, якого до хати заманила лукава вдова:

Коли та молодиця підперла кілком входні двері, то запропонувала ченцю в чорній сутані согрішити з нею або випити кухлик вина, чи зарізати стару козу. Отож, лишень при такій умові вона погоджувалася його відпустити на всі чотири сторони.

– А якщо ні! – проказала молодиця.

– То протримаю тебе, чоловіче святий, до завтра. А вранці, коли сполохані сусіди побачать, що я не виходжу з хати

і не вештаюся по двору, то вони самі знімуть двері з петель. Ось тоді, ти їм усе, як на духу і поясниш. Що ти безгрішна людина, і що у нас із тобою вночі нічогісінько не було окрім балачок на духовні теми.

Та попри всі оті загрози, монах виявився стійким праведником і навідріз відмовлявся від спокус, бо то що йому пропонувала жінка було для нього «wszystko jedno grzech», – однаковим гріхопадінням. Але треба визнати і те, що іншого виходу у того не було, як у скорпіона загнаного в глухий кут. Тому глибоко віруючий і вибрав, як йому тоді здавалося, найменше зло – випити трохи вина. Та коли від кухля елейного напою хміль вдарила у голову, то цей непорочний месія зарізав козу і переспав з молодою вдовою.

Оскільки Михайла ніхто на хутір не заманював і перед ним стояв не кухоль з добрим вином, то він дозволив собі спокійнісінько випити молока. Осушив того глечика, і утершись рукавом сорочки, чоловік навіть усміхнувся своїм невеселим думкам, а проте, що ж ото далі робити не мав і гадки. Тим часом через димар тепло поступово вивітрювалося з хати. Треба зазначити, що раніше люди щоб не угоріти від чадного газу, змушені були закривати отвір печі лишень металевою заслонкою. А втім в кімнаті де далі ставало все прохолодніше. Коли другі півні заспівали, зморений дорогою і усім отим пережитим нещастям, що звалилося на його голову та передуманим за останні роки ув'язнення, Солов'яненко махнув на все те рукою і без усякої там якоїсь задньої думки вирішив трохи перепочити. Отож, погасивши гасову лампу, Михайло ліг скраєчку на чуже подружнє ліжко і заклав руки за голову. Та маючи певні застереження від господині, він не наважився на більше, окрім того, що дозволив собі трохи подрімати.

– Думи мої, думи мої де ж мені вас діти, – пригадалися йому оті Шевченківські рядки.

Недаремно у народі мовиться, що ранок завжди мудріший за вечір. Так воно і сталося. Піч вже давно не тільки затухла але і захолонула. Невдовзі прохолода примусила самозванця, та ще без спідньої сорочки, залізти і собі під ватяну ковдру. Він втупився очима у білу стелю з дерев'яним сволоком де блимали загадкові відблиски язичків вогника від лампадки з під образів. Розкидане по подушках жіноче волосся, неначе букет різнотрав'я, нагадало йому оту безхмарну юність, нічне і сінокіс. Треба зазначити, що здавна люди додавали у свою купіль різні настої польових квітів і трав. Тому п'янкий подих чебрецю, ромашки і м'яти від волосся Анюти одурманив Михайла і він поступово почав марити. Йому враз забажалося піддатися на природний поклик і ухопити руками отой букет лугових пахоців і зануритися як можна далі з головою у цю множину різнотрав'я. В якомусь напівсвідомому стані Михайло, мов заворожений, повернувся за покликом степу, як той флюгер у бік вітру. Проте, відразу обпікся, відчувши своїми грудьми жар жіночого оголеного тіла. Анюта від того дотику і собі ойкнув, мов ошпарена, відсахнулася від нього до стіни. Не вірячи собі, Михайло мимоволі провів долонею від її плеча до стегон і раптом йому дійшло – та вона ж зовсім гола. Відразу пригадалася мокра жіноча сорочка повішана біля плити на вході до хати, на яку повернувшись з пустими відрами з двору він не звернув жодної уваги. Нарешті Михайло усвідомив, що колись його згубить ота невинуватана нічим неухажність. Ураган, що звичайно виникає при зіткненні двох представників холодних і гарячих мас не забарився. Безсоння ніч і хміль кохання враз пробудили взаємний шквал почуттів. Не змовляючись вони кинулися назустріч один до одного, як дощ на полум'я. Клубок наболілого вдовиного самотництва і багаторічного страждання в'язня прожогом подалися назустріч райським бажанням спокус. Одним лише порухом ніжки по тулубу Анюта вмить позбавила Михайла переваг у цнотливості, а потім ніжкою пірнула під Михайла. Немов спійманий у

капкані звір, той був затиснений лещатами і притиснений до жагучої жіночої плоти. Медовий поцілунок і поклик природи зробили їх байдужими до усього навколишнього світу. Стріла безсоромного Амура вразила Анюту. Голови у них пішли обертом і коханці вже не розуміли, що відбувалося навколо, бо в ту мить їм було на все оте байдуже Вони були призначені одне для одного. Неначе казковий джин, що вирвався нарешті з пляшки на волю, у цьому забутому в степу куточку землі, вдарив фонтан почуттів. У п'янкуму тумані кохання грішники пили і пірнали у глибочину своїх неперевершених почуттів не розуміючи де ж насправді оті блаженні небеса. Вони кохалися до забуття, до божевілля, до нестями. Віддав все до останньої краплиночки, мов висмоктаний цитрин, Михайло відкинувся на подушки в палких обіймах Анюти. У нього на грудях вона раз по разу стріпувалася усім своїм тілом, немов голубка в сільцях, не в змозі стримати пробуджені приспані присмаки почуттів. Виснажені коханці незчулися як і послули отим єдиним найщасливішим сном. Всемогутньою силою тяжіння лукава доля скувала ці самотні серця в оте єство ім'ям якого і став малий Михасик.

На ранок, проснувшись, малеча побачила у своїй хаті незнайомця. Анюта враз зіскочила з ліжка і приклала палець до своїх губ. Тим самим попереджаючи дітей, щоб ті вели себе тихо. Про який такий, ще скажіть мені на милість Боже, сніданок могла бути тут мова у той чудовий ранок, коли віднайшовся татко. Допиваючи на ходу із своїх кухликів молочко та заїдаючи куснем паляниці, вони жадібно впивалися своїми оченятками на ніколи не баченого ними батька. Матуся, прочинив вхідні двері, легенько піддав долонею ззаду неслухняних своїх розбишак, нарешті відправила їх до школи. Мов гороб'ята, що випурхнули з родинного кубельця, вони побігли розносити по всьому степу сенсаційну новину. Для дітей Матвія, то була справжнісінька радість.

– «Батяня вернувся с войны!» – волали вони на всі боки.

До цього їм не давали проходу шкільні задираки. Над ними весь час кепкували, кому тільки не ліньки було. А ще їх дошкульно доймали однолітки обзиваючи – байстрюками. Безбатченкам звісно чекати захисту було не від кого. А зараз, то вже інша справа. Ну начувайтесь запеклі кривдники, сьогодні всі ви отримаєте на горіхи. Будуть вам непереливки від дітей Матвія, за всі завдані кривди.

Від запаху вареничків з сиром Михайло прокинувся і солодко потягнувся. За вікнами вже стояв погожий ранок і зграйка домашньої птиці діловито кудахкала вже по підвіконням. Здавалося, що то був лишень сон і вся та нічна пригода – плід його нездійснених мрій. Тому аж ніяк не бажалося просинатися і повертатися у те сірі реалії сьогодення. Анюта це помітила і підлетіла до нього горлицею і ніжно поцілувала своїми малиновими устами прямісінько в очі.

– Невже то було наяву? – промайнуло у нього в голові.

У Михайла знову неначе вирости крила і він ухопив Анюту в свої дужі чоловічі обійми і теж щиро розцілював її в таке любе і жадане личко.

– «А поймалась Жар-птичка! Теперь от меня никуда не улетишь!» – жартував Михайло.

Та Анюта особливо і не збиралася кудись відлітати чи навіть пручатися. На всі боки по хаті полетіли зайві подушки і подушечки, покривало й простирадла. Немов у ошпарених скрізь по хаті полетів їх одяг. Благо, що вже не було вдома дітей. Неначе спраглий подорожній, що жадібно припав до чарівного ключа Михайло обцілював кохану з ніг, аж до самої голови. Вони все упивалися, не напиваючись отієї життєдайної вологи. Переможний крик здобутого задоволення вирвавшись з щасливих грудей наповняв сенсом життя усього живого і ненародженого. Скільки так тривало, важко сказати, але Анюта враз покірно обм'якла на грудях у Михайла. Лишень зрідка у неї на хвилі неочікува-

них, але пробуджених коханням почуттів, здригалась плоть від запаморочливих і навіки забутих подружніх стосунків.

– «Мне никогда так славно не было», – прошепотіла Анюта ніжно йому на вухо.

Вдень освітлена сонцем кімната вже здавалася Михайлу не аби якими хоромами. Споконвік повелося, що із милою і в курені рай.

– Отак би лежав і не рухався, щоб не сполохати оту щасливу мить – думав він.

XXVI

Колгоспізація

А втім, оті непрохані гості, що гірше татарина, таки не забарилися. Попід тином раптом почулися їх невпевнені кроки. Кум з кумою, мов навіжені, реготали над своєю безпорадністю. Вони ще не в змозі були, після вчорашнього щедрого пригощання, подолати перелаз. Михайло схопився, як отой блудливий козак із гречки, і швидесенько натягнув на себе трохи замалі, як на нього новенькі штани з червоними лампасами, а зверху на голе тіло ще вдягнув сорочку з хрестами та медалями. Анюта вмить зодягнувшись теж кинулася застеляти ліжко ковдрою, приховуючи від сторонніх очей оті прикмети бурно проведеної ночі. Наставивши піраміду з подушок, вона окинула прискіпливим поглядом свого ненаглядного і в момент витягла зі скрині шерстяні панчохи. Заправивши в них трохи замалі штани Матвія і причесавши своїм гребінцем оті неслухняні Михайлові кучері-кучері Анюта, змовницькі підморгнувши, підмітила:

– «А ты у меня виш, и впрямь настоящий козарлюга», – і спалахнувши рум'янцем, від отієї своєї нестримної жіночої щирості Анюта сором'язливо відвернулася.

Михайло не розгубився і впіймав її за стан. Пригорнув її до себе він тихесенько на вушко прошепотів:

– «Я тоже, солнышко ты мое, по правде говоря, не ожидал от тебя такой прыти. Откуда только это у тебя взялось. Не иначе как, имея трьох детей, ты просто напросто никогда в жизни не знавала ласки і женской страсти».

– «Много будешь знать, скоро состаришься – Матвеюшка или может еще как там тебя величали турчанки», – приклав свої пальчики до його губ промовила ревниво Анюта.

У розпал їхньої розмови хряпнули вхідні, а потім і сінешні двері. До оселі, м'яко кажучи, увійшли кума з кумом. Як водиться у таких випадках, поклонившись на три сторони і перехрестившись тричі на образи, вони побажали господарям :

– «Счастья вашему дому! Добра! Любви и семейного благополучия!

Потім так лукаво запитали:

– «Может быть мы не ко времени пришли, и разбудили нечаянно вас?» – поцікавилися гості, намагаючись по обличчям застуканих начебто ненароком хазяїв, прочитати книгу подій останньої бурхливої ночі.

– «Та што вы такое могли подумать о нас. Вон уже деток давно в школу провели и вареничков наварили,» – неначе виправдовуючись, защебетала Анюта. Розчервонівши і не без того, аж по самі вуха молодиця кинулася накривати на стіл, причепурюючись і осмикуючи на ходу кофтину і спідницю.

Кумов'я, як водиться, прийшли зі своїми традиційними у таких випадках гостинцями – з пляшкою оковитої і смаженою качкою. Щоб хоч чимось зайняти рота своїй балакучій кумасі, Анюта з макітри насипала в полумисок вареників, а в полив'яну миску налила сметани. Потім вона мотнулася до комори і внесла нарізане сало з прорістю. На столі також з'явилася квашена капуста з огірками і чугунок

з паруючою розсипчастою картоплею. Після випитих кількох чарок чоловіки заходилися обговорювати назрілий політичний момент. Точніше сказати, кума цікавило лише одне шкурне питання – вступати, а чи ні йому до колгоспу. Ухиляючись від прямої відповіді, Михайло розповів своєму співрозмовнику історію з свого досвіду:

– «Как-то мой товарищ по работе, пригласил меня погостить у его родителей. Вот я решил убедиться – уж и впрямь ли там, в селе все так здорово, как это нам на заводе некоторые несознательные комсомольцы описывают. Цельный день мы добиралися до этого, Богом забытого, стародавнего казацкого поселения на Днепре. В селах, как вы знаете, не принято было просто так баклуши бить в гостях, а по сему мы с самого утра, чем могли, тем и помогали его родителям по хозяйству. Первым делом, надо было заготовить на зиму сена для скота. Нацепив на головы соломенные брыли от солнца и взвалив на плечи косы, грабли и вилы, мы отправлялись спозаранку на заливные луга. Как говорится, коси коса пока роса, роса долой и мы домой. Бывало так за день намахаетесь, что под конец дня от усталости ни рук, ни ног не чувствуешь. Веришь, даже кусок хлеба в рот не лезет. Короче говоря, ни есть тебе, ни пить, а ни дышать лишний раз не хочется. Сижу я как-то вечером под флигелем возле рынвы и бочки с дождевой водой высунув, как кудлатый Сирко язык, никак не могу от непривычной усталости отойти. Не спалось что-то, и тут ко мне подошел наш сосед – Петр Клименко. Речь пошла сначала о погоде на завтра, о видах на будущий урожай. Нутром чувствую, что он не спроста ко мне клинья подбивает. Что-то дед темнит, не договаривает.»

– «Вот вижу, сынок, ты с города к нам пожаловал, как-никак видать шибко грамотный». Не мог бы ты мне малограмотному рассудить как бать», – так вроде бы невзначай начал сосед.

– «У меня имеется пара коней и коровка с теленком, плуг, сеялка и жатка да водяная мельница на реке Суле. Ну которая по наследству от отца – царство ему небесное, осталась. Дома, почитай, десятеро ртов, мал малого меньше. Каждого, сам знаешь, необходимо прокормить и одеть. От зори, до зори не покладая рук мы работаем всей семьей в поле, как вола. Во многом себе отказываем, чтобы прикупить лишний клочок земельки, да собрать какой-никакой урожай, чтобы до весны ноги не протянуть. Вот, нонче кулаком начала сельская элита нас, работающих мужиков, обзывать. Прямо ходу не дают, вступай в ионную коммуну, по ихнему, будь он неладный, калихоз значит и баста. А как идтить, коли все нажито вот этими мозолистими руками. Прямо сердце разрывается. Как подумаю, что ни с чем останусь – веришь, просто жить не хочется. Там же, знаю, одни голодранцы заправляют и голосуют кому – на, а кому – ни. Што делать и сам не знаю, голова кругом идет. Я то конечно за колхоз, но не в нашем селе».

У того надднепровского землепашца навернулась слеза. Видать комбедовцы достаточно ему сала за шкуру налили и кров ушку попили. Это вроде, как тебя кум достали, аж до печенок. Вот и стали мы с ним и так, и сяк рядить. Ну не отдаст он свой инвентарь и скотинку, так все равно же, придут и отымут. Да еще издому выгонят голого и босого. Это конечно в лучшем случае, а в худшем отправят на Соловки подыхать. Да вот только детвора тут причем. Без кормильца то, как дать пить останутся и пропадут не за понюшку табака. Ну отправят их в детские колонии, вроде той, что на острове Столбном на озере Селигар для малолетних преступников и сгинут, это как дать пить. Что делать то, мил мой человек, подскажи? Оно-то конечно, страна у нас советов, да вот только отвечать своей головой, таким как мы приходится.

– Послушай меня мил человек. Отдайте им, ради Бога, все. По крайней мере хоть дома помрете. Да и кто мельни-

цей кроме вас будет заниматься. Вот и окажетесь исподволь, как бы при делах, и не без куска хлеба. Послушал меня тогда сосед Петро и на утро вступил в колхоз. Как я и предполагал, стал он управляющим на мельнице, а там, знаешь, примол в муке всегда есть. Вот и начал старый мельник припрятывать в поле то один, то другой мешочек муки. Бывало едут мужики домой с мельницы нижней дорогой, а наш Петро верхней или наоборот. По дороге у него были приготовлены схороны, ямы такие обложные досками. Перед утром жена затирки наварит и детей накормит, а всю остачу под стол закопает. Да еще глиной сверху и навозом замажет, как запечатает, да и стол на то место надвинет. Потом откроют двери нараспашку и проветривают, чтобы и духу съестного не слышно было. Соседи, конечно, догадывались и не раз доносили в Сельсовет, да вот только взять в толк не могли: как же это у Слесарчуков во время голодовки дети выжили. Бывало зайдет в дом участковый милиционер и конфеткой подманивает младшенького сынишку.

– Скажи, пацан, где это казанок с едой припрятан? Дам тебе конфетку.

Тот несмышлениш и сознавался, что еда под хвостом у ихнего щенка Шарика. Милиционер плевался и уходил, а ребенок от несправедливости такой плакал навзрыд. Ведь этот участковый не подозревал, что малец ему правду говорил. Дело в том, что домашний то собачонка любил лежать под столом на теплом местечке, над казанчиком.

Так что, Клим, тут я тебе не советчик. Смотри сам, вступать тебе в колхоз али нет. Вот только не в тех ты годах, что бы с шашкой наголо, да с пикой наперевес по Дону скакать неприкайным. Ну соберется, таких же как ты сорвиголов горстка, не более, а толку. Поверь мне, не выйдет из тебя Дон Кихота, как из меня его оруженосца Санчо Панчо».

– «А это еще кто такой?» – перепитав кум.

– «Да был такой чудаковеловек, вроде как странствующий рыцарь, который с ветряными мельницами воевал. Точнее сказать – герой романа испанского писателя Мигеля де Сервантеса,» – відказав йому Михайло.

А в цей час кума Єфросинія за спинами чоловіків доймала Анюту своїми, іноді і не зовсім тактовними розпитуваннями на кшталт того:

– «Признал тебя муженек али нет?... А каков он и што потом?... Ну а ты, и как, еще не подташнивает?...»

Своєю нездоровою жіночою цікавістю кумася Клавдія час від часу змушувала молодицю впадати у червону фарбу. Нарешті кумовья пішли. Анюта аж перехрестилася і з полегшенням видохнула.

XXVII

Велика рідня

Тільки-но Анюта з Михайлом встигли прибратися по господарству, як зі школи прибігли діти. Найменший Олексій обігнав по дорозі своїх сестер і влетів у хату найпершим. Його сінець під оком красномовно свідчив, що хлопець вже де з ким поквитався. Щоправда і йому теж дещо перепало. Як мовиться, і наш козак сухим із води не вийшов. Він з самого порогу кинувся на шию Михайлу зі словами:

– «Папочка, родненький мой! Как же я тебя ждал!»

Дівчатка Марія і Ольга й собі не відставали від нього. Обхопивши рученятами з усіх боків Михайла, вони рюмса-ли дутом:

– «Папуля, миленький! Не покидай більше нас! Нам без тебя совсем плохо!»

– «Да вы так, чего доброго, отца задушите! Он вишь, Матвей Парамонич, какие у нас детки выросли!» – промовила Анюта і пильно подивилася на реакцію Михайла.

Солов'яненко гідно сприйняв цей виклик, розцінив його, як безмежну довіру Анюти нести разом отой хрест долі. Михайло вдячно посміхнувся їй у відповідь неначе промовляючи:

– «А как же иначе, Анютка?»

Потім він ударив себе долонею по лобі, мов щось пригадав. А далі витяг з-під лави свій похідний солдатській мішок. Коли розв'язав туго зв'язані на вузол лямки, то звідти дістав кожному по блискучій розфарбованій бляшанці монпансьє із малюнками тюльпанів і залізничного потягу. Не бачені до цього ласощі, та ще у такій упаковці обворотили малечу. Вони бідні, мов та лисичка із казочки, що крутилася і так, і сяк біля вузької горловини горщика, не знаючи як дістати звідти цукерки. Михайло постукав по ребру кожну бляшанку об стіл і вправно розкрив перед ними кольорові солодощі. Ці льодяники заграли на сонці всіма барвами веселки віддзеркалюючи в очах малечі щиру радість. Анюті теж дісталася здорова бляшанка східних ласощів. Вона покуштувала і зі словами:

– «Это оставим на вечер, будет всем к чаю,» – відклала халву на полочку.

Наче факір, Михайло простягнув на долоні Анюті золоті сережки і каблучку з коштовним червоним камінцем у блакитному оксамитовому футлярі. Від несподіванки у неї навіть округлилися очі. Анюта аж сплеснула долонями, які то гарні були прикраси. Михайло коли надягав Анюті на палець каблучку хвилювався, але марно – та прийшлася їй якраз. Промінчик яскравого сонечка з цікавістю зазирнув через плече, і віддзеркалившись від Анюти злотоваою блискавкою, вразив Михайла у самісіньке серце.

– Що ж, чоловіче добрий, тепер начувайся, – неначе промовляли її палаючі очі.

– Ось тільки погодь, випаде слухна годинка і ти дізнаєшся від мене, що таке палке кохання козачки.

Дівчаткам дісталися різнобарвні атласні стрічки на банти і кольорові шпильки та брошки. Важко навіть собі

увияти і передати словами, що тут в хаті розпочалося. Жіноче плем'я на випередки крутилося біля єдиного в хаті люстерка, прихиленого до хатньої стіни на сундуку. А Олексій, вмістившись у батька на колінах, милувався фабричним складним ножом із перламутровою колодочкою, мрією усіх його однокашників. Михайло застерігав малого, щоб той ненароком не прищемив собі пальця і не порізався о гостре лезо ножа. У Анютки по щоках потекли зворушливі кришталеві сльозинки. Вона не розуміючи того, що творить підбігла і при дітях палко розцілувала Михайла. Доньки за прикладом матусі підскочили і собі теж віддячувати батька за подарунки. Але тут вже Олексій ревниво став обороняти батька від сестер. Та не зважаючи ні на що, Михайло вільною рукою обхопив їх усіх разом і притис до своїх дужих чоловічих грудей, вбираючи в себе отой незрівняний ні з чим, молочний подих малечі, який запам'ятався йому тоді на все життя. Нарешті і на їхню вулицю прийшло таке довгоочікуване свято. Скажіть мені, на радість Божу, хіба так багато потрібно для отого людського щастя.

Та раптом веселий гамір в хаті обірвав недоречний стукіт у шибку вікна. То прискакав вістовий козак з естафетою, щоб негайно всі разом прибули до станичного отамана на банкет, який той влаштовував на честь повернення унтер офіцера Матвія Парамоновича Булавина. І головне, щоб не запізнювалися. Іншими словами, гулянка в станиці поступово переходила у другу фазу, як ото буває на весіллях. Отак їм бідолашним не поталанило цього разу побути на одинці у близькому родинному колі. Матвій з Олексієм відразу пішли ладнати тарантас, який порядком застоявся без ужитку в клуні. Ну а дівчата, так ті подоставали з сундука свої найкращі сукні. Як не крути, а це був їх перший вихід на люди, а там дивись і до женишків рукою подати. Сестрички почали вплітати одна одній в коси рідкісні на той час атласні різнобарвні стрічки і робити з них розкішні банти і

модні зачіски. Перед Анютою наче обрій розширився і світ прояснів. Вона заходилася теж приміряти золоті сережки.

Невдовзі сяюча, як нова копійка родина Матвія Булавина, мов на кареті впряженій чудовими кониками, весело понеслася по степовому бездоріжжю. Олексій підхопив батьківську пісню:

Тройка мчить, тройка скачет,
Вьется пыль из под копыт,
Колокольчик звонко плачет,
То хохочет, то звенит.

Карета прибула до станичного отамана, як мовиться у повному складі. Розпашіле чи то від швидкої їзди, чи може з іншої причини обличчя Анюти палало багрянцем та так, що заздрісні станичні молодиці не могли второпати, чого це вона так враз погарнішала. А дехто з жінок навіть потайки погоджувався з думкою на те, що варто іноді і своїх чоловіків відправляти на війну, як ото Анюта свого Матвія. Степан з дружиною і батьками вже були тут. Від їхніх прискіпливих поглядів така переміна в поведінці невісточки і радісні обличчя онучат красномовно свідчили про лад у цій родині. Отож, від багатьох станичників теж не залишилися не поміченими такі зміни на краще у Булавінському козацькому стані. Михайло поклоном привітався з батьками і присутньою тут ріднею та станичниками і отримав схвальний відгук збоку Парамона і матінки Клавдії. Старенька хресно благословила, так би мовити, молодят. Навіть отаман не втримався і собі теж зауважив:

– «А и впрямь, вишь как оно в жизни-то получается? Много ли казаку надо ти? Дома малость побывать, женушку да малых деток побаловать? Вот уже он и готов, хоч сейчас идти в бой. Правду я гутарю станичники!»

– «Ага, щас отак. Прямо и в бой!» – не втрималася, додати за спиною чоловіка гостра на язичок Анюта. Воно наче

і не дуже голосно було промовлено, проте бабоньки усі, як одна, почули і всі розреготалися від нечуваного зухвальства козачки, яка не збиралася вступати отаману свого ненаглядного, ясного сокола. Потім всіх запросили до столу, де серед усякої закуски традиційно лежав засмажений кабанчик.

Так повелося, що раніше дітей у родинях не балували і вони не мали звички сидіти за одним столом із дорослими. Як правило малечі накривали окремо стіл десь там на кухні, а накормивши, випускали на вулицю гратися, щоб не заважати дорослим у вирішенні глобального значення проблем. Тепер для дітей Матвія був зроблений виняток, тому сімейка Булавиних окупувала куток столу. Доньки сиділи біля Анюти, а синок притулювся голівкою до Михайла. Потайки на них милувалися Парамон і Клавдія. Десь там глибоко у душі стариків потеплішало від розуміння того, що вони зуміли дати своїм онукам і невісточки родинного щастя. Банти, мов живі квіточки, тріпотіли на головках білявки Ольги і смуглянки Марії, став справжньою прикрасою столу. Анюта і собі начебто ненароком так, раз по раз, поправляла свою зачіску, щоб кумушки могли углядіти її золоті сережки і чарівну каблучку. Хоча на дворі ще не так вже було прохолодно, але бабуса Клавдія не спускала зі своїх плеч синову пухову хустку. Водночас Парамон Булавін, так той надто часто виходив з-за столу палити на веранду де пригощав своїх співрозмовників фабричними цигарками та ще зі свого з чистого срібла портсигара. Степан і собі знайшов забаву, не відставав кепкувати і на вухо нашіптувати Анюті:

— «А ты дурочка боялася. Не признает мол. Вон и так по тебе вижу, как братан признал тебя. Небось, до самого рассвета ворковали».

— «А тебя, што завидки берут? Али как?» — дала йому відсіч Анюта.

— «Да ты только не кипятись. Это я так, любя, шутя — правда. Просто рад за вас,» — промовив відступаючи

Степан. А про себе подумав, що хай йому грець, щоб ще де раз я дозволив собі зачіпати молодиць у подібних сердешних справах.

– «Ты бы лучше за своєю жонкой поглядывал,» – зауважила Анюта.

– «А вот тебе, Степанушка, не кажется, што твоя половиночка уж очень зачастила к дзеркалу поглядывать на бусы, которые, между прочим, ей мой Матвеюшка подарил. А то чаво доброго, смотри как бы твой братец не увел ее у тебя из под носа. У меня, знаеш, на хуторе ей тоже местечко на сеновале найдется. Я не жадная на это добро, могу и подвинуться».

І треба ж було, якраз у цю хвилину Ксенії крутитися у прихожій біля люстерка на стіні. Вона перекладала і так і сяк оте червоне намисто на своїх пышных грудях і як мала дитина милувалася собою. Добре, що Степан вродився веселої вдачі, а то не обійшлося бы без біди. Чоловік ухопився за живіт і розреготався від побаченого, як мала дитина у цирку з мавпочок, що приміряли окуляри. Далі цей штукарь подався до Михайла.

– «Ну как, братан? По Анютке вижу у тебя все благополучно обошлось. Видать, припал ты ей больно к сердцу. Ох и знойные нонче повелись у нас бабоньки, смотри не поджарься. Ты, Матвеюшка, как я погляжу, повлюбляешь в себя половину нашей станицы. Чай и подарков на всех баб не настачиш и конфет пацанам не купишь. Оно-то конечно, лучше в лавке брать «подушечки» с повидлой. Они – дешевле и вроде как многовато выходит в кульке. А с другой стороны, ежели поглядеть, вот скажем што пошло не так – ну, на пример, побрезгуют мальцы твоім гостинцем, то не беда. Добавь к ним дрожжей толику, долей воды и на третий день отменная брага получается. Не веришь? Сам пробовал,» – удавано стурбовано, явно з підкавиркою промовив Степан Булавін.

XXVIII

Перед бідою

У той пам'ятний день, коли станичний отаман Данило Краснощоків влаштував урочистий прийом на честь повернення Матвія Булавина, Михайло довго розмовляв з ним на одинці. Спочатку Краснощоків чомусь цікавило лише одне питання, тому він напрямки і запитав:

– «А как это так, Матвей, могло произойти, что ты из Булавина превратился в Соловьяненка?»

До такого обороту справи Михайло, по-правді кажучи, не був готовим, але не розгубився. Він тільки зрозумів, що потрапив між двох вогнів. Йому нічого іншого не залишалося, як щиросердно сповідатися перед отаманом, тим більше що йому особливо і вигадувати, щось таке незвичайне, не доводилося. Хіба що деякі подробиці краще було упустити. Свою розповідь козак розпочав із того моменту, що начебто пам'ятав.

– «Раненых и убитых в бою погода подобрали под воронежские крестьяне. Нас на телегах местные перевезли до какого-то затерявшегося в бескрайних степях села Криницы. Женщины, по христианскому обычаю, обмыли тела мертвых и перебинтовали раненых. В деревянной старенькой церквушке, кажется св. Николая, седовласый батюшка Владимир отправил всенощную заупокойную службу. На следующий день, под гулкий бой церковного набата и пением псалом, всем селом люди провели в последний путь убиенных. И уже на погосте со словами:

– Мир праху твоєму! – мужики похоронили и красных, и белых в одной братской могиле.

Буквально через несколько дней, откуда ни возьмись к нам прискакали красные. Видно кто-то с комбедовцев донес, и нас всех без розбору, еле живых, как скотину последнюю, погнали под конвоем в уездный городок. Я тогда взял из кучи хламья, как выяснилось позже, не свою

гимнастерку. Сначала меня хотели вместе с ранеными офицерами расстрелять, но при обыске нашли в боковом кармане моей гимнастерки мандат на имя убитого красноармейца Михаила Свиридовича Соловьяненко. Вот так я и стал буденовцем Соловьяненком. Тем более, что от взрыва гранаты, разорвавшейся со мною рядом в бою, меня тогда порядком контузило и я потерял частично память. У врачей это называется амнезия. Вот помню все: как нас подобрали, а что до этого было со мной и кто я такой на самом деле – хоть убей, не помню. Несмотря на это, меня несколько дней допрашивали чекисты и избивали до потери пульса. Не добившись ничего толкового, комиссары бросили меня в камеру к смертникам. Продержав в подвале, где-то так с неделю, среди приговоренных к расстрелу и в конце концов поняв, что я не то что своего командира, а даже имя родной матушки не помню – меня сначала хотели пустить в расход. Даже к стенке не однократно ставили. Бывало всех постреляют, а на меня как на того юродивого патрона не хватает. Ну а потом видать передумали, толи руки марать али не захотели патрона на меня переводить, да только отпустили на все четыре стороны. Далее была учеба в Харьковском институте транспорта, по окончании которого, меня направили на работу в одно из государственных учреждений Харькова «Угольпром». Там у меня не сложились взаимоотношения с руководством, у руля которого стояли недалекие люди с четырехклассным образованием. Ну, а наглости у комиссаров, скажу вам, было с избытком. Само собою, разумеется, на фоне дураков подобные чинуши мечтали, вместе с недоучкой Сталиным, видеть себя гениями. Но в моих глазах они всегда оставались полными невеждами. Вот посему меня и сослали на село председателем колхоза, якобы подымать сельское хозяйство. Мое открытое выступление против проводимой на селе политики ЦК ВКП (б), обращенной на уничтожение хозяйственного крестьянина – середняка и украинской интеллигенции,

послужило причиною ареста и дальнейшего приговора ревтрибуналом к расстрелу. Правда, с некоторой отсрочкой в исполнении. Ну а все остальное – вам известно».

Тут було над чим замислитися Краснощоківу, який походив з аристократичної родини, а за одну лише таку приналежність чекісти вже розстрілювали. На початку 40-х років репресії, які творилися на Великій Україні, з деяким відставанням у часі почали проявляти себе на Дону і Кубані. Отаман розумів, що прибулець був правим. Настав час приймати певні упередження, щоб подібний голокост не проявився у повному обсязі і у них. Судячи з того, як більшовики розправилися зі своїм однопартійцем М.Солов'яненком, то входження до більшовицької партії людоджерів не давало нікому жодних шансів на виживання. Мов павуки тарантули у банці, вони пожирали собі подібних навіть, як то синів М.Коцюбинського, І.Франка і Г.Петровського і вірних лакуз Скрипника і Якіра, Косіора і Тухачевського... цей ряд при бажанні можна продовжити до безкінечності. Після цієї розмови Данило Краснощоків не спав цілу ніч, а на ранок зібрався і не кажучи нікому ні слова, скочив на свого вороного і усакавав. Як пізніше з'ясувалося, він подався на зустріч з отаманами сусідніх станиць. Треба було негайно скликати козацький Круг і рятувати людей від насуваючої біди.

XXIX

На цвинтарі ілюзій

Ну а родина Матвія, після зустрічі з станичним отаманом, поверталася на свій хутір вже запізно. Їхали усі вкрай втомлені, але задоволені вказаною до них увагою і до батька повагою. Тут навіть Анюта не втрималася і собі задиристо так заспівала:

«Зачем тебя я, милый мой, узнала
Зачем ты мне ответил на любовь?
Ах, лучше бы ягорюшка не знала,
Не билось бы сердечко мое вновь.»

Нарешті, на обрії крізь пільму з'явилася стара груша, що росла прямісінько біля хати. Місяць, наче іграшковий серп, розмістився на її маківці помаранчевою скибкою, а за гілочки, мов груші, рясно так почіплялися зорі. Навколо було тихо і напрочуд гарно. Цвіркуни нестихаючим хором заповнили простір степу, як здавалося аж до самого неба. Тільки з віддаленої балки їм протяжно вторила жаб'яча капела. Допоки Михайло розпрягав коней і порався по хазайству, Анюта подоїла корівку і пішла вкладати спати дітей, бо їм раненько треба було вставати до школи. Біля колодязя Михайло помився у відносно теплій воді, нагрітій за весь день у діжці. Викуривши одну, другу цигарку, він зайшов до хати. Переповнені багатими враженнями і хвилюванням діти, тільки доторкнувшись до подушок, відразу поснули. Отож, коли Михайло увійшов до хати, то всі вони, як один, смачно посопували на печі. Він тихесенько роздягнувся, щоб не розбудити нікого, і ліг скраєчку на ліжко. Здавалося, що втомлена за день своїми переживаннями козачка теж заснула не дочекавшись його. Та якби ж то так. Тільки-но Михайло заплющив очі, як Анюта начебто ненароком обернулася до нього і поцілувала прямісінько у губи. Її теплі груди доторкнулися до його торсу. Анюта була, як її мати родила. Михайло фізично відчув магнетизм двох сердець. Знову ця природна стихія викликала у них зливу почуттів. На бильця ліжка полетіло нікому вже не потрібне простирadlo. Здавалося, що від жагучої пристрасті одне до одного їх серця ще трохи і розірвуться на пелюстки троянд. Від такого шаленого нападу болю і водночас задоволення Анюті ніколи не було так гарно. Ватра їх

бажань, ще трохи і мала запалити усе навколо, мов сонце в пустелі перекаати поле. Скільки то було з ними вони не могли знати, та всьому рано чи пізно буває край. Настала мертва тиша, але коханцям здавалося, що їх серця, мов велетенській годинник, гучно відбивають тепер вже в унісон мить того, як кіт наплакав, їхнього щастя. Саме у такі хвилини і здійснюються найпотаємніші мрії. Анюта безсило, мов біла лелека крилами, прикрила собою коханого і бажаного їй чоловіка від жахів жорстокого світу. Михайло міцно обіймав і цілував її в оті жадані груди, що мав білі наливні яблучка засипали йому обличчя. Вона безпорадно борсалася і тріпотіла, як зловлена у мережі золота рибка. Отак, маючи вже трьох дітей, іноді жінки і не здогадуються про те, що можна і померти не відчувши отого шаленства почуттів.

– «Если б не ты, то я никогда в жизни не почувствовала бы себя по-настоящему женщиной,» – вирвалося мимоволі у Анюти. З очей у неї покотилися йому на груди жагучі перли сліз щастя.

– «Видишь, милый, женщину никогда не обманешь. Я знаю точно, што ты не тот, за кого себя выдаешь. Но ничего не могу с собой поделать. Тебя, голуб мой ясный, я сразу заприметила – задолго до того, как нас за столом обвенчали. Еще у крыльца дома Булавиных понравился ты мне. Да вот только могла ли я тогда хотя бы на одну минутку допустить, што так рядом можна пройти мимо своего счастье. Я то верно ждала Матвея и ежели б не ты, так бы и увяла на своем хуторе, как цвет калины возле плетня. Меня то с Матвеем обвенчали родители мимо нашей воли», – розпочала свою сповідь козачка.

– «Как то на ярмарке, старый Парамон Булавин за стаканом винца захмелев сговорился с моим отцом Платоном Круком. Ударили они по рукам и пропили, точнее сказать втопили в стакане водки наше счастье. Противиться воли родителей у нас не принято. Вот так многие наши бабоньки

и досель коротают свой горемычный век не издедав, а ни любви, а ни ласки мужской».

Ось так, поєднавшись навіки, закохані непомітно для себе одночасно заснули. Швидко, як мить, пролетіла ще одна ніч. Солов'яненко потроху почав входити у колію домашніх проблем. Встав раненько і віднайшов в сарайчику теслярський інструмент. Він погострив сокиру і розвів зубця у пили. В першу чергу приймак прийнявся за ремонт баньки. Це вже ні в які двері не входило, щоб у хаті купатися у ночвах та ще при дітях. Анюта весь час, поглядаючи у вікно, не могла нарадуватися своїм роботящим і здібним чоловіком. З дверей і вікон баньки тільки видно було, як вилітали гнилі дошки і лаги. На вечір намічалася генеральна банька. Михайло в першу чергу поспішив перекласти новою цеглою піч. Закінчивши з підлогою, він наносив у вмурований казан води і трохи перегода протопив, щоб глиняна обмазка трохи підсохла і відразу не потріскалася. Анюта погукала свого трудоголика на обід. Вона приготувала справжній борщ з пампушками і засмажила з картоплею гусака. Тільки Михайло встиг поправити паркан, як зі школи повернулися діти. Звісно всі принесли добрі оцінки, щоб порадувати батьків. Далі черга дійшла й до стайні. Коніку Орлику теж припав до душі козак і він мов вірний пес ходив за Михайлом усюди. Бувало, той піде на косовицю, а коник тут як тут. Анюта з того сміялася:

– «Ой, Матвеюшка, мастак ты приворожить. Вон даже Орлик и тот за тобою всюду побивается.

На вечер Анюта невідома звідки дістала прибережені для такого випадку березові вінички на яких і зозуля не кукувала. Матвій наносив у вмурований казан води, натопив і добре запарив в окропі березові гілочки. Наповнена пахощами гаю і паром банька готова була до випробування. Найпершими звісно пішли банитися дівчата з Анютою. Олексій вже був у тому віці, що навідріз відмовлявся з ними йти купатися, а тільки з батьком. Шалений вереск Марусі і

Оленки було чути звідти. Викупавши дівчат, Анюта позамотувавши їх, як монашок, в простирадла, привела до кімнати. Дійшла черга тепер і до Олексія. Добре пригостив синка віничком Михайло загорнув того у рушник, як то роблять з малятами і приніс цю сячу щастям дитину до хати. Поклавши дівчату просихати на печі, Анюта заявила, що треба, врешті-решт, з віничком добре побанити і батька. Звісно її дружньо і одностайно підтримав весь хатній загаль:

– «Мамуся, дай йому жару!» – в один голос вимагала задоволена купанням дівчата.

Діватися було нікуди і Матвій, як той стрілець царя Петра І перед стратою, під конвоем голубоокої Анюти змушений був підкоритися більшості. Набравши вдосталь жару, камінь в баньки видавав сухим паром і вже не видно було не те що підлоги чи стелі, а навіть віконця. Та Анюта не угамовулася все піддавала жару, щоб врешті-решт віддячити Михайлу за те задоволення, що приніс він їм. Розпашіла козачка здавалося йому в тумані вже грецькою богинею врожаю і землеробства Деметрою, створеною з рожевого мармуру. Та Анюта розійшлася не на жарт:

– «Ах, бесстыжие твои зеньки. Неужто я не догадалась, как ты подсматривал за мной в первый раз, когда я купалась в ночвах. Ну, так получай березовую кашку за это.»

– «А я то тут причем? Сама наказывала никуда по сторонам не поглядывать, а только зреть в окно. Ну а там, как в зеркале, естественно, была видна только твоя фигурка».

– «Ах ты, несчастненький, может тебя еще и пожалеть! Не мог, бедненький ты наш, догадаться сам закрыть свои бесстыжие глаза.»

– «Клянусь, пробовал, вот те крест, причем и не раз закрывал очі. Но они, ты мне не поверишь, сами по себе розкрывались и я не мог оторвать их от тебя».

– «А, так ты еще измываешься надо мной», – врізала віником нижче спини Анюта.

Весь червоний, мов варений рак, чоловік не втримався і скочив з лави. В іншу хвилину він підхопив на руки свою кохану жінку і обережно поклав на полицку. Михайло обцілював її усю, неначе мала дитина неперевершеного гатунку ляльку. Анюта від дотику його губів до грудей і живота шалено борсалася ногами і весь час намагалася кудись втекти, але вже не могла з собою щось вдіяти. Врешті, обхопивши його тулуб, як щупальцями восьминіг, вона притисла міцно до своєї плоти і застогнала встріленою чайкою, не в змозі стримати відчайдушний свій крик душі. В баньці боятися їм не було чого. Нарешті вони залишившись один на один зі своїм коханням і як мовиться допалися, як дурінь до мила. Мабуть минула вічність, коли загорнуту у чисте простирадло, покупану і вкрай виснажену рожеву Анюту до хати вніс на руках Михайло. Він обережно поклав її на ліжко. Діти ще не спали, а тому з печі тільки допитувалася:

— «Ну как, мамочка, вы ему дали?»

— «Ой, родненькие вы мои, не переживайте, ваш папаня получил от меня все до капельки по заслугам».

— «А мы это и так поняли, особенно когда ты крчала не своїм голосом». — Несподівано вставили оте недоречне зауваження дівчата.

Анюта чмихнула і лише перепитала:

— «А что и правда было слышно даже в избу, как я вашему папане давала прикурить?»

— «Ой, мамочка, еще как было слышно, мы сначала подумали, что вы там ошпарились.»

Тут вже Михайло не втримався і зареготав. Сміялися всі і так, що здавалося реготала навіть їхня хата і ось-ось мала розвалитися. Лампадка під образами нарешті догоріла і згасла. Ніч і втома полонили усіх. Перші поснули діти, а Михайло і Анюта міцно обійнявшись і злившись в одно ціле, ще довго пошепки вихвалялися, які вони запальні і ненаситні в коханні.

XXX

Сіромахи

Хутір потонув у мороку тиші, не здогадуючись, які випробування на нього чекають цієї ночі. Виморені за день господарі міцно спали, коли раптом пролунало оте протягле щемляче серце завивання. З протилежних кутків хутора йому вторили інші виття, сповіщаючи про повну облогу. Михайло спав чутливо, тому відразу схопився з ліжка і кинувся до вікна. Понад призьбою наче теля протупала одна, друга, третя сіра постать.

– «Волки!» – вирвалося у Михайла.

У потязі йому не раз довелося чути від Степана розповіді про зорганізовані зграєю вовків винищення цілих хуторів на Дону, та про це тоді мало вірилося, байки та й годі. Проте, зараз моторошна дійсність перевершила усі розповіді. Чутно було, як ударяв копитами об стіну стайні збуджений Орлик, сповіщаючи хазяїна про нависле лихо. А потім пролунало закличне іржання вірного коника про допомогу. Зараз у голові Солов'яненка гарячково роїлися різноманітні думки:

– Як запобігти злу?

Ось де проявилася непривабливість підступної політики пацифізму ініційованого головою ВЦИК Яковим Свердловим. Затіяне більшовиками роззброєння козацтва стало прелюдією до їх не тільки розземелення, але і спроби винищення. Комісари добре знали, що козак ніколи не був батраком і міг із зброєю у руках постояти за себе і свій край. З покон віку у дітей Дикого степу, ототожнювалася семантика слів – воля і зброя. Як дві сестрички-близнючки, вони завжди ходять по життю поруч.

Хутко одягнувшись, Михайло зі стіни ухопив свою шаблю і коли вже намагався із нею вискочити на двір у нього над вухом пролунав постріл. То Анюта невідомо де взяла мисливську рушницю і вліпила дуплетом картечню по

грабіжникам. Вона промазала і здоровенний вовчище обернувся і плигнув на них. Михайло ледь встиг зреагувати і з усього розмаху, мов сокирою колуном чурку, розкріїв тому голову на дві половини, аж до самих грудей. Ще одного Анюта приголубила прикладом рушниці. Не зупиняючись, козак навздогін іншому кинув свою шаблю, якою пришпилив того до груши. Добре, що вилами була підперта стайня. Ними чоловік наштрикнув і підняв чергового вовка. У цей час Анюта вспіла перезарядити рушницю, яку кинула Михайлу. І це було зроблено вчасно, бо на беззбройного захисника хутора плигнув ще один здоровенний вовчище. Майже впритул він розрядив її тому в роззявлену пащу. А тут ще із стайні вискочив Орлик і вдарив дверима у щелепи вовка, що підкрадався ззаду. Далі кінь задніми копитами підчепив ще одного нападника, та так вдало, що той зробив подвійне сальто у повітрі і гепнувся об зруб колодязя. Не відставала від Михайла і Анюта, оперезавши рогачем по спині ще одного сіромаху. Солов'яненко тепер на собі переконався, що то байки, коли розповідають про вовків, як про боязливих звірів. Згряя звикла досягати наміченої мети-здобичі. Осатанів від запаху і виду крові, вовки знову пішла на приступ. Ще хтозна чим би ця баталія закінчилася, якби на постріли не прискакали на підмогу із сусіднього хутора кум Клим зі своїми синами. Наче капусту вони рубали на ліво і на право цю пошесть, що вишкіривши свої криваві клики заплигувала до них, аж на сідла коней. Коли почало світати, то двір Анютиної садиби став нагадувати Куликове поле. Старий мисливець підійшов до найбільшої розрубаної майже навпіл потвори. Це була давно йому відома по залишкам слідів безпала вовчиця. Мало кому відомо, що у зграї вовків існував, так би мовити, матріархат. За ватажка зграї у них правила саме ця полукровка, яка знала усі людські вади і хитрощі. Вона вдало оминала розставлені пастки і приховані хмизом вовчі ями.

– «Ну, скажу я вам, тяжела у тебя Матвей Парамонович рученька! Не позавидую я тому кто под нее попадет,» – зауважив Клим.

– «Возможно, кум Матвій, вы еще для себя не уяснили, какую службу всей нашей округе сослужили. Как тут ни крути, а большую половину волчьей стаи извели и главное обезглавили ».

Михайло посміхнувся і додав:

– «Не без вашей помощи!»

– А што, Матвей, ежели б волки на нас напали ты бы не пришел на виручку?

– «Так то я, – багатозначно промовив Михайло.»

– «Вот за это не мешало бы сейчас и sprysнуть в пересохлом горле», – натякнув кум.

– «Это само собой разумеется,» – погодився Михайло і додав:

– «А покуда Анюта нам в баньке накроет, что-нибудь перекусить, давайте все вместе вывезем подальше в степь побитых волков. Чтобы утром детвору в смерть не напугать,» – запропонував мисливцям на вовків Михайло.

– «Дело говоришь, кум. Волки умные бестии, могут и помститься. И что главное, как не стереги, а своих сородичей они все равно выроют и утянут. А про то – стая обезглавлена.»

– «Да это еще что. Вот в позапрошлом году откапал я волчью нору и захватил щенят. Так верите, кум, волчица пришла по следам ко мне домой. Меня спасла случайность. Крыша сарайчика не выдержала и завалилась под волчицей и та упала прямо на воткнутый мной в кучу угля ломик. Вот с тех пор я всегда оставляю в логове одного волчонка,» – розповів кум.

– «Нам бы такое волчье упорство и преданность не помешало бы иметь,» – констатував Солов'яненко.

Загрузивши з горою візок із забитими вовками, козаки пішли до урвища. Це треба було бачити, як прядучи вухами, Орлик переможно і гордовито перебирав копитами:

– «Вот после этого и утверждай, что кони не мыслящие животные,» – не втримався Матвій.

Повернувшись від крутого яру, чоловіки випили по одній, другій чарці, і тут Клим наче прозрів. Він побачив, що банька стала як нова.

– «Анюта! Золотые руки у твоего мужа!»

– «И не только, – уточнила вона.»

Вже трошки захмелілий кум, не звернув увагу на це уточнення з її боку і продовжив:

– «Отпустишь ли ты своего Матвея подсобить мне баньку подправить?»

– «Конечно, куманек, даже не сомневайся, только после того как дома управится,» – приложивши руку до грудей, багатозначно погладжуючи, вторила йому Анюта.

– «А тут за десять лет столько всего накопилось, что ему делать не переделывать».

Кум нарешті второпав і розсміявся. Сусіди почали збиратися до себе на хутір, бо вже повністю розцвіло.

Вже у школі діти Матвія дізналися від своїх однокашників про героїчний вчинок їх батьків, який вже успів обрости такими подробицями про які Анюта з Михайлом навіть і не підозрювали.

Ледь дочекавшись кінця занять, Олексій із сестрами підтюпцем подалися до дому переповнені почуттями з одного боку гордощі за своїх не полохливого десятку батьків, а з іншого боку прикрістю, що не розбудили їх. Уважно вислухавши усі оті дитячі докори Солов'яненко пояснив їм, що ті у нього на печі були у резерві. Отож, якби щось пішло не так, то вони з матусею в потрібну мить гукнули б їх, і як брати Котигорошка вони прийшли би їм на допомогу. На тому цей прикрий інцидент був повністю вичерпаним.

XXXI

Тихий Дон

Життя на хуторі поступово набирало повноцінного життя. Михайло перекрив вже дах на хаті і подумував на коли скликати толоку для добудови другої половини хати. Дівчатка дорослішали і не годиться їм усім спати покотом на печі. Треба було негайно завозити глину й соломі, а з кінного заводу кінського перегною. Здавалося нічого не передвіщало ускладнень, якби одного дня до Михайла не завітав його брат Степан. Анюта радо зустріла дівера. Вона накрила стіл скатертиною і понаставляла всілякої закуски, пляшку, чарки і залишила їх, щоб поговорили на самоті.

Саме тоді між братами відбулася суто чоловіча розмова.

– «Вчера к нашему отаману приезжал отаман Громо-славський со станицы Букановської. Его дочка, как раз обвенчана с известным на всю страну, писателем автором «Донские рассказы» и романа «Тихий Дон» Михайлом Шолоховым. После того как наш атаман рассказал всем, про то што твориться у нас в стране – собрался Большой казачий Круг. Наши старейшины постановили, что тебе непременно надобно на завтра прибыть в станицу Вешенскую».

Прочувши про новину Анюта, в присутності Степана, кинулася до Михайла на груди і запричитала:

– «Не пуцу, Матвеюшка, мой родненькій, никуда! Не отдам тебя никому! Мало мы нагорювались. Сколько, скажи здоровья, ты отдал людям, а взамен, что получил от них? Вон все тело и сердце в рубцах».

Михайло пригорнув Анюту, і міцно поцілувавши додав:

– «Тебя, родная, в награду получил. Не плач только, я скоро вернусь! Одна нога тут – другая там».

– «Не гоже, скажу тебе, казачке по мокрому пути про-возжать своего суженого,» – докорив Степан.

– «Думаешь мне охота его терять. Сам бы поскакал вместо него. Так нет, только его требуют. Причем одного, чтобы в глаза особо не кидался. А за работу не беспокойся там, на конезаводе, уже обо всем договорено».

На ранок засідлавши свого білогривого Орлика, Михайло попрощавшись з Анютою і дітьми, відбув відразу з Степаном на зустріч з впливовою не тільки на Дону, але як здавалося і на Сталіна, людиною. Хутір Кружилін зустрів М.Солов'яненка досить привітно. Його вже тут з обіду чекали козаки. За столом відбулася гостра дискусія поміж тесками Михайлом Олександровичем і Михайлом Свиридовичем. Розговорилися і з'ясувалося, що ненька Михайла Шолохова родом з Чернігівщини, а його батько Олексій Михайлович був хліборобом з Рязанської губернії. Михайло Солов'яненко також між іншим зазначив:

– «Во всем мире принято считать национальность по матери. Так что, как не крути, а вы, М.Шолохов, по крови украинец. Хотя жители тогдашних украинских земель и имели определение как «русский народ» в отличие от людей, проживающих в Московском княжестве, которые назывались москвитами. Еще в 1593 г. киевский епископ Йосип Верещинський фактически впервые в отечественной историографии ввел в политический словарь этноним «український народ», наполнив его этнополитическим названием «Украина». Тогда Украина отвечала географическим понятиям, которые касались Киевщины и Восточного Подолья и указывали на особый политико-правовой статус этого региона, как Заднепровское козацкое государство. По существу современная територія України не отвечает территориально-земельным географическим дефинициям относительно автохтонного населения.

Что же касается вашего отца, Михаил, то не обижайтесь, за большевицкими мерками Олександр Шолохов – кулак. Ну а вы, извините за прямоту суждения, сын кулака или проще говоря подкулачник.»

Вражений від почутого Михайло Шолохов опустил голову і мовчки пускав дим зі своєї улюбленої люльки. А його співрозмовник, немов вбиваючи останній цвях до труни зневіри письменника, невблаганно продовжував свою сповідь. Він розповів про те, що творилося і зараз твориться на його історичній батьківщині – Україні. Як у Харкові йому до рук потрапив документ випадково загублений прибулими до них на залізничну стоянку чекістами, про те, що на початку 1920-х років Ф.Е.Дзержинський наказав головам всіх губернським чека в Україні:

«Провести массовые расстрелы даже в отношении тех лиц, которые могут быть только подозреваемыми, что со временем они станут на стороне антисоветских выступлений. Особое внимание не обходимо было уделить также расстрелам лиц, в отношении которых хоть и не было подозрений, что они могут принять активное участие в сопротивлении, но лишь только за то, что они достаточно известны среди населения и могут на него повлиять или заслуживают уважение...»

Згідно спущеної з Москви «разнарядки», доводився план розстрілів по окремим містам України:

«Одесса и Киев – по 8 тыс. человек.

Полтава, Харьков, Екатеринослав и Винница – по 6 тыс. человек.

Житомир и Елисаветград – по 4 тыс. человек.

Чернигов и Херсон – по 2 тыс. человек».

Председателям губернських (областных) чека приказывалось:

«Немедленно выработать цифровой план расстрелов для поветов (районов)».

(авт. Забігаючи наперед, станом на 7 вересня 1943р., лише в одному обласному місті Вінниця було виявлено

останки раніше розстріляних каральними органами ССРСР – 9439 чоловік. Як ми бачимо, кількісний показник по розстрільним спискам знаходився в прямій залежності від чисельності населення в містах, а пізніше по губерніям, повітам і варіював кожен наступний рік в межах від 0,4 % до 9млн. в 1932р. і до 3 млн. в 1937р. і аж до середини 1941р.)

М.Шолохов в свою чергу розповів Михайлу про те, як його самого без малого не розстріляв отой клятий ревтрибунал:

– «В октябре 1922 г. во время моей работы в продотряде я вел крутую линию, да и время тогда было крутое. Шибко я комисарил. Вот и наломал дров. Два дня среди смертников я ждал исполнения приговора. Меня тогда помилювали по причине малолетства.»

У голові видатного письменника не вміщалося, що геноцид був направлений не проти українців, а проти усього козацького роду: чи то в Казахстані, де є найбільша діаспора українців, чи то на середній течії Волги, в Сибіру. Проте, коли голод перекинувся і на Кубань М.Шолохов зрозумів, що гість з України мав таки рацію. Так лишень в Єйському окрузі в Старошербінівській станиці, в Любинському окрузі в Константинівській станиці і в Темрюкінському окрузі, особливо в Полтавській станиці було вже винищено голодом понад 80% населення. В інших станицях Дону і Кубані, житниці Росії, було теж не набагато краще. Саме тоді Михайло Шолохов не втримався і відправився у Москву і при зустрічі з батьком усіх народів розповів про штучний голод «на просторах Родины своей». Йосип Сталін уважно вислухав його і несподівано для письменника грубо відповів:

– «А теперь послушай, дорогой, меня. Ты когда своего Григория Мелехова приведешь в нашу партию?»

На що письменник, уникаючи прямої відповіді, заявив:

– «Товариш Сталин! Наш козак еще не созрел и не готов вступить в партию.»

– «Тогда езжай ты в свою станицу Вешенскую и там себе пописывай, а в политику не суй своего носа! А то оторвут! Понял!»

Тут майбутній лауреат нобелівської премії зрозумів в яке багно він вступив і про те, що треба самому якось рятувати станичників. Тому Шолохов за коштовності зібрані станичниками закупив кілька вагонів зерна і привіз їх на Дон в свою станицю.

Прошло майже десять років з того часу коли Михайло Солов'яненко, рятуючись від вірної смерті, втік на Дон. Іноді Михайлу здавалося, що дай йому Боженька крила полетів би хоч зараз на рідну Україну. Анюта розуміла його, як ніхто інший і нишком плакала в подушку. Прикипіла вона усім серцем і душею до цього роботящого і відповідального Михайла. Дітвора повиростала Марію і Ольгу віддали заміж. Олексій пішов вчитися у військове училище прикордонників і в перші дні війни загинув, обороняючи кордон. Одна відрада залишилася їй малий Михась, плід їхнього бурхливого кохання. Солов'яненко зумів поставити усіх дітей на ноги.

Циганською поштою вдалося подати вісточку від Михайла на Україну і надати сім'ї допомогу у скрутну годину. Перед самісінькою війною відбулися відомі політичні зрушення у тактиці і стратегії керівної і направляючої ВКП(б) СРСР. Більшовицькі комісари почали замітати свої сліди злочинів, знищуючи дисциплінованих виконавців їхньої братовбивчої політики. Спочатку розстріляли Ягоду, Єжова, а після смерті Сталіна – Берію. Газета «Правда» опублікувала Сталінські тези «О допущении некоторыми нерадивыми товарищами перегибов». Повернутися на Україну Михайлу Свиридовичу допоміг уже депутат Верховної Ради СРСР М.О.Шолохов. Спочатку М.С.Солов'яненку у міськвиконкому пропонували понови-

ти своє членство у партії і зайняти навіть посаду начальника відділу міліції. Але вкусивши один раз радянського пирога щедрості і вдячності збоку більшовиків, колишній будьонівець на все життя дав собі зарок ніколи не пов'язувати своє життя з репресивними органами радянської влади. Тому, одного разу, не втримавшись від настирливого нав'язування партійної волі, Михайло Свиридович скрутив дулю першому секретарю міського комітету ВКП(б). Думав, що знову посадять, але минулося. Анюта з синочком не виходила у нього з голови. До Дар'ї він відносився, як до матері його дітей і не більше. Але до останку днів своїх кохав по справжньому лише Анюту. Та і малий Михасик гукав батька повертатися скоріше до дому на Дон. Йшов 1941 рік. Під час німецького авіанальоту на ешелон із біженцями загинула Даша, а Михайло повернувся на Дон до своєї голубоокої Анюти і малого Михасика. Брат Степан у складі 22 тисячного Донського війська виступив на боці генерала Власова проти радянської влади і був розстріляний після повернення на батьківщину при висадці з американського корабля прямо за боксами припортових складів, але то вже інша історія.

XXXII

Війна

Річка Хорол поділила це мирне містечко майже навпіл. Від мосту, зробивши гак тихоплинна річка текла собі далі понад хатою слюсарчуків, що тулилася на горбі. Потім вона ховалася у очереті за обрієм. На водохрещення Яків Пучко до схід сонця завжди йшов першим до річки з цеберками за непочатою водою. Він, наче виправдовуючись за те що не ходив до церкви, відказував, що Бог святить воду скрізь однаково.

Мотрона була єдиною дівчиною у багатодітній родині де меншими за нею були лише хлопці. Саме вона замінила їм хвору неньку і вела усе господарство. Мотя також допомагала батьку ремонтувати мисливську зброю. Краще за неї ніхто не міг просвердлити, циліндри у пістолях. Після того як лайдакуватих дітей міського голови вигнавши з ліцею і пристроїли у церковноприходську школу, бідну Мотрю перевили назад до четвертого класу. Звісно так зробили, щоб надати місце за партою отим паничам. Обдарована Мотя стала частенько підміняти вчительку, яка навмисно залишала на неї клас. Коли про це дізнався батько, то забрав дівчину зі школи. Але та вдома самотужки продовжила навчання. Маючи чудову пам'ять дівчина пізніше затикала за пояс своїми знаннями учнів навіть сьомих класів. Тоді вся хатня робота лягла на руки Моті. Вона прала білизну і братам одяг, слідувала за тим, щоб вони завжди були охайними, а їх одяг випрасуваним і акуратно розвішаним. Тому і ставлення братів до сестри було відповідним. Старший Василь перед війною служив у армії і добре грав у футбол за спортивний клуб «Київського Дінамо». Заядлий футбольний фанат Лаврентій Берія запримітив хлопця і наказав перевести його до «Московського Дінамо». Тоді була у нього конкуренція між сином Сталіна Василем, що дбав про футбольну команду «Крылья советов». Нерідко до футбольних команд добирали не тільки тих, хто вмів добре грати, але і таких хто займався костоломством. Після чергової травми ніг Василю Пучко лікарі заборонили грати у футбол. Так після закінчення курсів водіїв він став «особистим водієм Сталіна». Я не випадково цей вираз узяв у лапки, бо насправді ніхто з Кремлівських водіїв тоді не знав кого возив. Переділена навпіл кабіна легкового автомобіля з броньованим склом і фіранками за спиною, не давали змоги не те що бачити, але навіть чути того хто сидить у тебе позаду в кабіні. Кожен

раз, коли Василь йшов на роботу, то прощався зі своєю дружиною Тетяною, неначе уходив назавжди. Він знав, що у разі поломки чи зупинки автомобіля, не там де треба, його могли просто без суду і слідства пристрелити на місці, як бешене щеня. Вже після війни за чаркою горілки Василь розповідав, моєму діду Олександру Парамоновичу, чоловіку Мотрони Яківні:

– «Бывало зайдешь в Кремль в одни двери, скажем в душ, а выходишь, как мать родила, уже в другие. Там на тебя уже ожидает шмон и новый комбинезон. Только когда переоденешься лишь тогда получаешь приказ. К примеру:»

– «Пучко! Ваш автомобиль № 5, его податъ к крыльцу подъезда № 3, на 11-00. В колонне вы едите вторым. При движении не оборачиваться и не говорить. Дальнейшие указания получите на месте от сопровождающего офицера.»

Ось і все. Так що отой кінофільм «Полювання на Сталіна» суцільна вигадка, як і наявність персонального «бронированного автомобіля у товарища Сталина или Берии». Кожен день ніхто не знав на якому автомобілі будеш їхати. Краще було потрапити на фронт і там відразу загинути, а ніж ота невизначеність і постійне очікування кулі в потилицю. Але начальство не відпускало його і нерви були на межі зриву.

Напередодні війни інший брат Григорій Пучко служив у Бресті танкістом. Від нього 15 червня 1941 року прийшов останній лист, якій Мотрона до самої смерті берегла і пронесла через все пекло війни. Не розлучалася із ним навіть під час примусових робіт на бауера під Дрезденом. По вечорам бабуса своїм приємним голосом перечитувала нам той лист і ми з Адюнчиком, мов оті діти з роману В.А.Каверіна «Два капітана», пам'ятали зміст кожного рядку. Озираючись на ті передвоєнні дні 41-го стає незрозумілим, як такий лист пропустила військова цензура:

Дорога моя сестричка Мотя!

У мене все добре. Я живий і здоровий, чого і вам всім бажаю. Напиши мені, як там почувають наші старенькі батьки і як живеться тобі. Микола писав, що ти працюєш вже у дитячому будинку. Це мабуть краще а ніж прислужувати отому нашому відставному миргородському генералу. Що там чути від людей? У світі чомусь стало неспокійно. Щось недобре затівається, відчуває моє серце. По ночам за кордоном постійно чути наростаючий гуркіт моторів і відблиски замаскованих фар автівок. У нашому небі чомусь нахабніють чужі літаки. Німці нагло приземляються на нашу територію, а коли прикордонники підходять до них, то вони безперешкодно злітають. Щоб не спровокувати міжнародного скандалу нам суворо заборонено стріляти по порушникам кордону. Відчувається, що Гітлер готує проти нас якусь брудну гру. А тут, наче навмисно, командири заставили нас ремонтувати танки. Ми розібрали двигуни, а запчастин немає, підходь і бери нас хоч голими руками. Кажуть буде переозброєння і нам пригонять сучасну техніку, тільки де вона. Хто ж так робить, не купив нові чоботи викидає старі. Мій товариш артилерист розповідав, що їм дали нові гармати, але без снарядів. Проте старі гаубиці з повним комплектом снарядів інтенданти чомусь примусили їх здати на склади. Тільки ти нікому про це не розповідай, навіть батькам. Не знаю чи доведеться нам коли ще зустрітися.

*Міцно обнімаю і цілую тебе моя ріднесенька Мотя.
Навіки твій брат Григорій.*

Довгоочікувана передостання неділя червня принесла свої повсякденні клопоти. Маючи за тиждень важкої праці один вихідний день, треба було встигати переробити всю хатню роботу. А ще поки сонце зійде полити персональну

грядку квітів у комунальному дворіку, приготувати на кілька днів їжу, попрацювати білизну і робочий одяг. Чи то мода тоді така була, але на подвір'ї кожен мешканець дому вирощував квіти: майори, жоржини, розпатлану баринню і традиційно чорнобривці (корділ'єрки). Духмяний дух петунії, квіткового тютюну і м'яти здавалося заповнив усі куточки простору. Високо у небі вимахували своїми крилами різнобарвні голуби. Частково заснований мотузками з білизною, внутрішній дворик із далека нагадував вітрильник. Посеред двору тітка Нюра на чотирьох цеглинах налаштувалася у мідному тазу, обмазаним зовні жовтою глиною, варити вишневе варення. Вона збирала у блюдо з нього солодку пінку і пригощала нею ласунчиків. Раптом у двір влетіла розпатлана, мов мегера, медсестра Любка. Сусідка тримала у руках чомусь порожній кошик. Мов сорока-білобока на хвості, та принесла з базару новину. З пагорбка свого льоху, вона почала скликати присутніх жінок:

– Бабоньки кидайте все! Мерщій сюди!

Демонстративно взявши руки в боки, вона нарешті видала:

– Людоньки добрі! Війна почалася!

Від отриманої подібної політінформації малого підлітка Адика, мов корова язиком злизала з верхівки старого шовкуна. Справа у тому, що подібні дерева саджають заради листя, для шовкопряду. Тільки на вершечку такого шовкуна іноді виростає гілочка, яка і має цукрову шовковицю. Про подібну особливість дерева не всі зірвіголови знали і це трималося у секреті. Проте для Адюничка подібне явище природи не було вже такою великою таємницею. Названий на честь найкращого друга Країни Рад, – Адольфа Алоїзовича Гітлера хлопчина одного дня несподівано для себе опинився у центрі загальної уваги двору.

– Та не ми напали, а отой ірод, – Любка вказала своїм пальцем на малого Адика, що замузаний в шовковицю, мов Тарзан, злавив з дерева.

Люди оторопіло знову подивилися на ту язикату «Феську».

– Та Гітлер напав на нас! Второпали! – Додала та.

–А! Зрозуміли. Тьху на тебе. Отак завжди якусь дурницю і принесеш. Чи тобі робити нічого Любо, – відповіла працівниця військового речового складу Поліна.

За останні роки люди вже звикли до слова «війна». Військові конфлікти то з білополяками, то з білофінами, з японськими самураями, франкістами то ще з кимось вже всім порядком приїлися. Тому вони не проявили нічим свій масовий психоз, чим грішать радянські кінохронікери. Просто всім домогосподаркам чомусь пригадався недавній показ пропагандистських кінофільмів, які крутили в кінотеатрах Клубу Котлова і Коллізеї: «Три танкиста», «Если завтра война» і т.п. Через те махнув руками всі начебто заспокоїлися. А утім під ложечкою у кожного щось там таки засмоктало у передчутті невідворотного лиха. Жінки подалися до себе в квартири, послухати останні новини по дротовому радіоприймачу. Келина і собі вбігла до кімнати. І скажу вам вчасно, бо на лежку з газетою «Правдою» у руках смачно дрімав її чоловік Сашко. В зубах той незмінно тримав тліючу самокрутку втиснену у мундштук з очеретини. Неділя для нього, як і для багатьох рибалок, була неписаним правилом – пора відпочинку. Маючи за плечима чотирикласну освіту церковноприходської школи, цей по натурі самородок, перечитував підряд усе, що тільки йому потрапляло до рук. За одну ніч свого складотворного бубоніння, він поглинав товстелезні романи: про київських князів Ольгу, Володимира, Святослава та цілі сибіріади, як то: «Семья Єршових», «Угрюм река» і т. п. Ось і зараз від цигарки-самокрутки з тютюну «Кременчуцької махорки» уже почала займатися сторінка газети із доповіддю товариша Сталіна на XVIII з'їзді

ВКП(б). Суть виступу вождя пролетаріату зводилася до того, що попри прагнення деяких кіл на Заході підштовхнути Гітлера на війну Рейху із СРСР справа до цього не дійде, адже немає причин для конфлікту між Берліном і Москвою.

Поступово чорна діра, від ледь жевріючої цигарки, почала невблаганно наближатися до портрета батька всіх народів. Чого доброго за таку неповагу до І.В.Сталіна, в ті часи, можна було, як раз плюнути, отримати лісоповал – років так на десять, без права переписки. Не чекаючи пожежі, дружина Сашка скинула на підлогу тліючий портрет і затоптавши ногами ненависну їй людську подобу, швиденько встромила штепсель в радіо розетку. На стіні висіла чорна тарілка паперового дифузора саморобного радіоприймача. Проте, як завжди о цій порі транслювався з Москви концерт, скоріше за все із Колонного залу будинку Рад. Лунала ота бравурна пісня:

В целом мире нигде
Нету силы такой,
Чтобы нашу страну сокрушила!
С нами Сталин родной,
И железной рукой
Нас к победе ведет Ворошилов!

Лишень десь о 12-ій годині малорозбірливим голосом репродуктор захрипів повідомлення голови СНК СРСР тов. В.М.Молотова. Начебто виправдовуючись той мамлячі кожне слово, мов школяр про невивчений урок, нарешті вимовив, що о четвертій годині ранку на нас «віроломно» напала Германія і що німецькі літаки бомбили вже Київ. Потім ТАРС уповноважений був повідомити про значні перемоги Червоної Армії і про великі втрати ворога у літаках, танках, артилерії і живій силі. Все то було так, тільки ось із точністю до навпаки. Враз, на залізниці і пристані протяжно загули потяги і пароплави. Їм млосьно

вторили гудки з парового млина і Вагоноремонтного заводу. Таким чином довгоочікуваний єдиний вихідний день був навіки зіпсований отими, сталінськими вчорашніми Parteigenossen. Жінки мотнулися у магазини скуповувати сірники, сіль, борошно, мило і все те на що тільки вистачало у них коштів від скудної зарплати. Та всього на всю війну не накупишся. Мало хто тоді міг навіть собі уявити, що війна розтягнеться аж на п'ять отих довжелезних років війни.

Тепла і тиха ніч врешті-решт огорнула своїм чорним простирадлом втомлену землю. В небі схрещувалися і розходилися в різні боки жовті проміні прожекторів. Ловлячи і втрачаючи, як кіт мишку, іграшкові сріблясті літачки. Світові стовпи обшарювали кожен куточок неба. Зверху до землі поступово спускалися, неначе на парасольках цілі букети ліхтариків, від освітлювальних бомб. Темне, мов цукровий маляс, небо перетинали стрічки трасуючих куль від кулеметів. Це, як у швачки Мусі машинка «Зінгер» прострочувала білу нитку по темній канві. Здавалося, що йдуть військові навчання. Та ось від землі у небо злетіла одна, друга червона ракета. У голові промайнула думка, це десь біля військового складу. Роздираючі у вухах барабанні перетинки із заливистим виттям прямісінько з неба туди посипалися авіабомби. Старі кінні стайні, побудовані ще за часи квартирування у нас гусарського полку Дениса Давидова, витримали авіаційний наліт німецьких бомбардувальників і все обійшлося. Диверсанта з ракетницею і ліхтариком кажуть, відразу упіймали у прибережних лозах караульна охорона військових складів. На наступний день для робітників усіх підприємств ввели – казармений стан.

На початку липня десь третього числа з репродуктора нарешті почулася і без того нерозбірлива і незрозуміла з грузинським акцентом мова товариша І.В.Сталіна:

– «Дорогие братья и сестры!»

Всі напругли свій слух, щоб розібрати, що там збирається ще молоти отой далеко не мудрий вусатий Коба. Незабаром згідно постанови Політбюро ЦК ВКП(б) від 24 липня 1941р. на підступах до міста, на правому і лівому березі Дніпра почали створювати оборонні «рубезжі». Стариків і підлітків направили за місто рити нікому не потрібні оті протитанкові рви, які німецькі панцерники згодом обминали стороною неначе граючись у забавки.

Старий Єланський, начальник цеху харчового забезпечення, на бричці запряженій двома рисаками приїхав на Деївську гору до ополченців озброєних лопатами, кірками і ломачами щоб провідати свою доньку Уляну. Пошепки він повідомив, що завтра 7 липня тут будуть вже німці – тікайте дівчата поки не пізно.

Коротка літня ніч озорилося палаючою прохідною Вагоноремонтного заводу де знаходився відділ кадрів і зберігалися трудові книжки усіх робітників заводу. Ця ведмежа послуга панікерів дорого коштувала заводчанам, які після війни так і не змогли підтвердити письмово свій довоєнний робочий стаж. Тому вийшовши на пенсію, за віком чи станом здоров'я, виснажені важкою працею робітники отримували копійки. Та до цього часу ще треба було дожити. Отож ухопив на руки трьохмісячного сина Уляна разом із сестрою свого чоловіка Наталкою пригинаючись побігли до Дніпра. Міст вже був розбитий. Тому перебиратись на лівий берег треба було на човні, та тільки де його взяти.

Уздовж усього правого берегу Дніпра із півночі на південь розмістилися позиції 116-ої стрілецької дивізії, 212-ої моторизованої дивізії (переформовану у стрілецьку), 297-ої стрілецької дивізії полковника Г.А.Афанасьєва, 37-ий кавалерійський дивізіон полковника Г.М.Ротенбергера, і 300-ої стрілецької дивізії полковника П.І.Кузнєцова. Розтягнутість бойових позицій 38-ї Червоної Армії генерал-лейтенанта Н.К.Попеля сягала 180 км. і на окремих відріз-

ках оборони досягала до одного червоноармійця на 100 метрів. Тому цей заслон не здатен був робити перешкоду для сконцентрованої в одному місці німецької військової армади, яка наступала від Кременчука і Конотопа колонами «клешнями» на Київ.

Тут на правому березі річки, на піщаних кручах Дніпра викопали собі шанці поодинокі червоноармійці, що прикривали відступ. Ото і вся була насправді лінія оборони Червоної Армії.

Наталка з Ульяною бігли цілу ніч і коли добігли до Дніпра зрозуміли, що їх тут ніхто не очікував. Зі словами: «Я молодая коммунистка! Не оставлю своего ребенка на поталу врагу!» Уляна вхопила у розпачі свою дитинку і намірилася жбурнути її у водоверть. Наталка підскочила і відібрала у істеричної фанатки замотаного у ганчірки малого Толика.

– Стрибай сама, якщо тобі так припекло, а дитину топити я тобі не дам, – промовила Наталка.

По під кручею з темряві ночі почувся невиразний гомін і якісь чоловічий голос раптом запропонував молодій матусі спуститись вниз до берега і зайняти місце у човні. Коли Наталка з Толиком загорнутим у білу хустину усілася, то Уляна оговтавшись і собі заволала, що то її дитина. Отож прийшлося ще одному солдату звільнити місце у човні вже цій мамі. На небі почали швидко гаснути зорі, – світало. Ранковий вітерець ледь рябів поверхню води. Переповнений човен ледь не черпав бортами воду, добре що не було хвиль. Весел не було. Отож довелося гребти чим заманеться. Хто дошкою від паркана, хто прикладом гвинтівки, а хто навіть долонями рук намагалися, як найшвидше перетнути здавалося справжнісіньке море. Раптом почувся гул мотора і у небі заявився німецький винищувач. Він почав полювати на тих, хто переправлявся на лівий берег. «Фоке-вульф 190» заходив збоку і майже торкаючись поверхні крилами з чорними хрестами строчив із кулемета по беззахисним

людям, мов у тирі. Старший, з кубиками на петлицях, дав команду палити всім по ворожому літаку із наявної зброї. Враз цей німецькій мисливець на людей задимів мотором і відвернув носа свого літака і так швидесенько залишив переправу, намагаючись дотягнути до свого аеродрому.

– Бач, допоки не отримає по мармузі ніяк не може угомонитися, – промовив вусатий старшина і підморгнув оком дівчатам.

XXXIII

Міст через Дніпро

«Отряд, которому было приказано оборонять мост, по неизвестным причинам ушел. Ополчение, как видите, откатилось и уже не в состоянии оказать организованное сопротивление. Воинских частей в городе нет.»

*(Г. Терещенко, Л. Евселевский
«Ополченцы» стр.95)*

Панічно відступаючи, червоноармійці під командуванням переважно російських офіцерів забули навіть підірвати Крюківській залізничний міст. Ось чому ланка нічних бомбардувальників сформована виключно із дівчат, пілотів авіаклубів, на своїх учбових літаках У-2 (Полікарпова) безпорадно намагалися розбомбити міст через Дніпро. Проте, той, мов зачарований, залишався неушкодженим. Саме тоді командир жіночого бомбардувального полку М.М. Раскова особисто отримала попередження за невиконання завдань.

нання поставленого перед її підрозділом завдання в умовах військового часу. А це загрожувало якщо не розстрілом, то принаймні дисциплінарним батальйоном. («Дісбати» – підрозділи смертників при НКВД в РККА були створені в якості покарання замість розстрілів. Військові трибунали відправляли пачками до «дісбатів» не тільки чоловіків, але на жаль і жінок). Тому, Марина Михайлівна змушена була сама летіти і ціною навіть свого життя, виконати поставлене командуванням завдання. Лише із другого заходу їй поталанило влучити у ферму зачарованого мосту. Так що інформація про те, що Крюківський міст був підірваний німцями під час їхнього наступу свідчить про дилетантство у військовій справі так званих історіографів. Саме відсутність переправи і призвело до місячного тупцювання німців в очікування плав засобів із Німеччини, аж до 9.IX.41 р. під Кременчуком. Тому, щоб там не казали, оті кремлівські Оніки-воїни, подібні непередбачені планом «Fall Barbarossa» (Авт. назв. на честь нім. імператора свящ Римської імперії Фрідріха I) затримки понад два місяця на Україні і призвели німецьку операцію «Blitz Krig» (Авт. блискавична війна) до зимової затяжної компанії, а відтак до зміни стратегічного напрямку наступу від Москви на Кавказ і Сталінград.

А в 41-му це відбувалося так: ще не встигли всі відступаючи підрозділи РККА перейти через Крюківський міст на лівий берег Дніпра, як налетів «кукурузник» і ближня до берега ферма мосту від вибухової хвилі авіабомби обвалилася. Та попри це, зробив із дощок зверху накат на залишки від конструкцій мосту, червоноармійці продовжували перебиратися на лівий берег Дніпра.

Молодший лейтенант-артилерист, перебравшись через імпровізовану переправу очам своїм не повірив: на березі сиротливо стояли кинуті цілісінькі гармати 56-го зенітно-артилерійського дивізіону протиповітряної оборони із повним комплектом снарядів. Не довго думаючи, він

вихопив із кобури свій пістолет «ТТ»(Токарева) і під загрозою розстрілу на місці кожного за дезертирство, почав укомплектовувати відступаючими бійцями розрахунки до гармат. Серед цієї різношерстої публіки були і справжні артилеристи, які невідкладно почали курси перепідготовки конюхів, писарчуків, саперів і просто піхотинців на артилеристів. Пояснивши їм, що і до чого він наказав провести розвідку місцевості. І тут, на диво, його пронирливі бійці натрапили на залізничний телефон, якій навіть працював. У слухавку відповіла залізнична станція Полтава. Лейтенант попросив терміново покликати до телефону кого не будь з командирів. Пауза затягнулася на кілька хвилин і, нарешті, молодцюватий тенорок, прокашлявшись для солідності, обізався:

– На проводі черговий офіцер по залізничному вокзалу Полтава слухає вас.

У двох словах молодший лейтенант ознайомив того штабіста із ситуацією, яка склалася в Кременчуці. І тут знову виникла незрозуміла затримка. До телефону підійшов по всьому видно «особист» (на базі 5-го відділу «ГУГБ» в 1941р. було утворене 2-е управління особових відділів НКВД при військових частинах, пізніше названих «Смершем» – смерть шпигунам.).

– «Слышишь ты, фашистская твоя морда!» – Не сіло не впало, раптом пролунало у відповідь з Полтави.

– «Кременчуг давно занят немцами. У нас уже третьего дня сидят здесь все работники гаркома партии и утверждают, что по улицам Кременчуга ездят танки с крестами, а ты мне тут лапшу на уши развешиваешь. Назови свою фамилию, и я клянусь всем на свете, что найду тебя, из под земли откопаю – предательская твоя морда! Слышишь ты немецкий халуй! Да я тебя лично расстреляю и всех твоих ублюдков вместе с родителями! Да мы, таких как ты пачками расстреливали, без суда и следствия....»

Після зливи образливих слів у свій адрес, на які ніколи не скупилися працівники ножа і сокири, та ще подібного рангу, молодший лейтенант попрохав – доповісти про нього особисто головнокомандуючому військами Південно-Західного напрямку товарищу Будьонному. На протилежному кінці проводу відбулося якесь збентеження і розмова обірвалася. Через деякий час знову задзвонив залізничний телефон. У апарата був сам маршал СССР С.М.Будьонний. Артилерист привітався і нагадав Семену Михайловичу про останню їх зустріч вдома на день народження його батька, з яким той разом воював у Громадянську війну у Першій конній Армії. Потім розповів йому про організовану ним оборону на лівому березі Дніпра і попросив у головнокомандуючого підмогу. Будьонний похвалив його за розторопність і вислав на допомогу захисникам міста тільки-но змайстрований в депо панцерпотяг «Маршал Буденый» і батальйон 1055-го стрілецького полку. На чолі із першим секретарем обкому В.С.Марковим до Кременчука з'явилася ціла бригада обкомівців на розбору кричущого факту панікерства збоку колишніх партійних керівників міста. Винні негайно були арештовані і покарані. Майже місяць до 8 вересня йшла оборона міста. За цей час залізничники Кременчука вивезли понад 1100 вагонів із матеріальними цінностями.

XXXIV

Евакуація

На залізничній станції вже відходив останній ешелон із зерном міського елеватора, який підпалений відступаючою частиною НКВД смолоскипом горів аж до самого неба. Таким чином ті люди, що не мали змоги втекти, фактично ставали приреченими на голодну смерть, а десятки тисяч

військовополонених в концтаборах змушені будуть їсти розведений у воді, мов мазут, чорний попіл. На залізничних відкритих платформах поверх сільськогосподарського збіжжя сиділи люди. Серед втікачів Наталка і Улянка угледіли своїх сусідів. Дядечка Мишка із тіткою Дашею. Вони махали їм руками і в останню мить підхопили дівчат і на ходу втягли до себе. Сусіди і повідомили їм, що їх батьки чекають у Полтаві. Ось так, об'єднавшись з родинами, в Полтаві вони разом, майже два тижні під завивання сирен і зливою авіабомб, все віддалялися далі від обжитих рідних міст у глиб «Необъятной родины своей», яка насправді виявилася для них мачухою. Але то було потім, через кілька тижнів митарства.

Далекий тилловий Сталінград зустрів евакуйованих зеленню бульварів і фонтанами парків, брязкотом трамваїв і безтурботними дитячими голосами. Здавалося жахливим сном усе раніше бачене і пережите. Біженці, всі як один, пішли працювати на колишній Сталінградський тракторний завод, який повністю перейшов на випуск танків Т-34. На той час у глибокий тил було евакуйовані дев'ять танкових заводів, 118 машинобудівних заводів і незчисленна кількість малих підприємств, фабрик.

Наталка пішла працювати у механічний цех фрезерувальницею, а Уля в електромеханічний. Проте, невдовзі війна докотилася і сюди, до берегів Волги. Українці, зі своєю по природі наївною ментальністю, почали помічати, що місцеві чомусь косо почали дивитися на них, неначе біженці були винні у тому, що німець докотився на своїх панцерниках вже і сюди. А утім знаходилися і такі, що й у спину їм цідили крізь зуби і сичали:

– «Вы, хохлы проклятые, чай здали Гитлеру свою матку Украину, а теперь приперлись і нас здесь предавать!»

Дивно це було якось чути від своїх братів славян, а не те що визнавати незаслужені образи. Але підбурювачами такого негативного ставлення сталінградців до біженців з

окупованої німцями території України, було само місцеве керівництво. З наближенням німців до Сталінграду біженців, як старшу дружку, попросили покинути місто. Евакуйованих безцеремонно звільняли з роботи і сплавляли у низ по Волзі, мов якійсь непотріб. На перший пароплав родинам із України, не вистачило місць. Вигнанці були людьми другого гатунку. Біженцям нічого іншого не лишалося, як мовчки спостерігати збоку у оточенні міліціонерів за посадкою відповідальних товаришів по спеціальним пропускам. Наївні, вони ніяк не могли уторопати, чим вони і їх діти гірші від родин апаратних партійних працівників. Отож, українцям довелося разом із дітьми і стариками залишатися на причалі і чекати допоки не прибуде наступний річковий транспорт. Не пройшло й години, як пришлопав своїми колесами по воді один такий «Титанік». Він був якщо не рідним, то принаймні двоюрідним братом отого пароплава, із авантюрно-комічного кінофільму «Волга-Волга». Там Америка Росії, начебто, «подарила пароход». Цей допотопний музейний експонат, димів, як той Везувій, і мав повільний хід. Як розповідала Наталія:

– Ми з клунками улаштувались на верхній палубі, спереду від угарної труби, і почали милуватися навколишніми краєвидами не підозрюючи того, що середня частина Волги колись входила до складу єдиної слов'янської імперії. Раптом, по фарватеру всі пасажери помітили на поверхні води розкидані скрізь плаваючи дерев'яні уламки незрозуміло походження, а також поміж ними відчайдушно борсаються у воді людей. Ніхто з нас не міг навіть припустити такої думки, що попередній пароплав, на якому забракло місць для «хохлов-предателів», згряя німецьких бомбардувальників «Henkel He-111» пустила на дно. У голові промайнула думка, що на їхньому місці могли опинитися і ми. Не зупиняючись, наш тихохід прогудів тричі і скинув за борт усі наявні плав засоби: рятувальні круги і шлюпки. Потім сталося щось таке не зрозуміле для нормальної

людини. Пароплав, не зупиняючись і не рятуючи тонущих, почав ганебно тікати з місця катастрофи. Звідки нам було знати, що кожної прогаяної хвилини могла з'явитися наступна хвиля очікуваних німецьких бомбардувальників. Це була страшна правда війни, коли ти нездатний реально допомогти тонучим, благаючим порятунку людям і дітям. Нас самих врятувало лише те, що німецькі літаки, витративши весь запас бомб і палива, улетіли на дозаправку, на свої віддалені аеродроми базування і не встигли вчасно повернутися.

На ранок пароплав пристав до імпровізованого причалу з дебаркадеру. На високому березі в оточенні беріз стояли, мов червоні грибочки, добротні цегляні будинки із критими залізною бляхою дахами і зеленими парканам з дощок. У навколишніх садибах млосно вили собаки, а на паркани позлітала голодна домашня птиця. Почувши людей, в хлівах жалісно заревли давно недоєні корови. Вхідні двері до осель не були навіть зачинені. Всередині хат скрізь було гарно прибрано і чистесенько. Дерев'яна підлога скрізь заслана домотканими постілками. У шафах охайно складене у стопки попросовані простирадла для ліжок, неначе господарі тільки що вийшли поратися у двір. Як з'ясувалося пізніше це була одна із колоній німців та сербів, утворена Григорієм Орловим ще за часи правління Катерини II. Мабуть, нещодавно вночі енкаведисти депортували звідси іногородців кудись у голодні калмицькі степи. Накормивши живність і подоївши бідних корів і кіз, ми відпустили з прив'язі собак, а самі не знали, що його робити. Комісар, який супроводжував нас, мов той табірний вертухай, об'явив, що кожен бажаючий може тут залишатися і жити улюбій хаті скільки йому заманеться. Він з дурнуватою такою посмішкою додав, що сюди більше ніколи вже із тих хазяїв ніхто не повернеться. Проте, наш батько категорично заявив, що на чужому горбі у рай не потрапиш. Тому родина Сашка повернулася на пароплав і відправилася далі

вниз по Волзі-Матінці аж до самої Астрахані. Правда родина Єланських, та ще декілька добровольців там залишилися, але через деякій час вони втекли з того поселення німецьких колоністів і приєдналися до нас.

XXXV

Рибосільна Астрахань

Астрахань зустріла біженців своїми східними базарами із знаменитими далеко за її межами динями і кавунами, в'яленою і копченою рибою, а то і свіжим уловом осетри, сазана, лещу з Каспію. Щодо солі, то її тут було аж занадто, чого не скажеш про хліб і звичну для нас їжу. Проте, для біженців окрім голоду виникла ще одна проблема, так це із житлом. Були зрозуміло тут у місті і пусті квартири, але з опечатаними вхідними дверима. Чи то господарі вибули по завданню партії і уряду в героїчний Ташкент чи Баку, чи то на них була накладена парткомівська броня, але евакуйованим жити не було де, тай годі. Нас запросив до себе в юрту казах. Йому, мабуть, прийшовся до душі клишоногий та такого ж як він сам невисокого зросту рибалка Сашко з Дніпра. Пізніше це були два друга, як казали люди, не розлий вода.

Якось трапився один, досить таки, кумедний випадок. Коли батьки увечері поверталися додому з роботи на зустріч їм вискочила уся в сльозах Наталка.

— Доню, що з тобою сталося? — запитав Сашко.

— Мене донька хазяїна обізвала негарним словом, — відповіла та.

Швидкий на розправу казах, ухопив нагайку кинувся до своєї доньки. Та звісно і собі у сльози, бо нічого такого не було. Мов білуги ревли вже обоє дівуль.

— Тася, цто он тебе сказала? — перепитав хазяїн.

– Я не можу того повторити, – відказала Наталка.

Тоді Сашко попрохав свою любиму доньку сказати це йому на вухо.

Коли він повторив слово в слово почуте «киль манда», то усі дорослі від реготу попадали на килими. Ухопившись за животи вони, як малі діти, так азартно зареготали, що і дівчата покинув скиглити і собі теж почали посміхатися. Нарешті, батько заспокоївся і пояснив Наталці, що по тюркські цей вираз означає – йди до мене. Просто хазяйська донька кликала щось їй показати і не більше.

Дивно якось це, але сама Астрахань стоїть на піску. Можливо із цієї причини, а може із якоїсь іншої, але частенько скинуті німецькі бомби чогось не вибухали. Вони з шипінням входили у пісок. Біля залізниці сапери, з числа виписаних з шпиталю солдат, відкопали одну таку німецьку «мегатонну» авіабомбу. Коли відкрутили у неї головку підривного пристрою, то всередині знайшли записку коротенького змісту, написану двома мовами – німецькою і російською: «Мы с вами товарищи» і підпис «Антифашисты».

Мабуть, не всім відомо, що захисники Сталінграду, не отримуючи харчів, вижили завдяки постачанню вобли, яка заміняла їм м'ясо і хліб. Німецька блокада Сталінграду мала на меті, якщо не збройно, то принаймні голодом, виморити із міста захисників, як Ленінградців. Солдати тут теж пухли з голоду. Однак, залога фортеці відбирала у рукопашному бою у німців зброю, інколи їжу і чудом трималася. Практично підвозу боезапасів чи харчів в оточеному Сталінграді із великої землі не було. Залишалося лише по Волзі, а оскільки в небі панувала німецька авіація, то на дно йшли все що могло якось плавати. Тільки шаланди з Астраханського рибного промислу ім. Л.Б.Красіна, де працювали переважно більшість біженців з України, поночі прокрадалися по Волзі до палаючого міста. За коротку ніч окремі відчайдухи не встигали обернутися туди і назад. Тому на ранок затопив

свої вутлі човники, колишній рибалка українець з Дніпра разом із своїм казахським побратимом Волзьким рибак, прикинувшись вбитими, відлежувалися серед страшенно смердючих, здутих трупів мерців, на островках під пекучим сонцем і пильним оком німецьких снайперів, допоки не стемніє. Частенько із сонячними опіками вони знову і знову поверталися до бійців-сталінградців, розуміючи, що риба для захисників Сталінграду є єдиним джерелом для виживання.

Через деякій час Наталчиному батькові дали кімнатку у підвальному приміщенні на залізничному вокзалі. Його побратим, маючи сам свою напівголодну казахську родину, намагався нам допомогти чим тільки міг. Пам'ятаю одного разу, той на ручній повозці привіз з бахчі здорового кавуна, котрий ми усі разом перекотили до приміщення. Одну таку ягоду уся наша родина і Єланські їли не один день. Нестача хліба і інших продуктів харчування давала про себе знаки. Нас молодших годували баландою на рибному комбінаті, а ось «иждивенцы» пухли дома від голоду. Незабаром відкрилися старі рани у ослабленої матері і Келина не маючи ліків невдовзі померла. Поховали її на старому астраханському цвинтарі. Знову на поміч прийшов батька друг казах. Він допоміг на ручній тачці відвезти в останню путь нашу неньку, де вона навіки спочила на православному цвинтарі.

Після повернення із евакуації у Кременчук енкаведисти за наклепом нашої сусідки, яка залишилася під час окупації в місті, заарештували Наталку. Її звинуватили у співпраці з німцями. Хоча та Франя сама під час німецької окупації разом із подругою (невісткою відомого більшовика, нащадка власника заводу) роз'їжджала по місту на фаєтоні в обнімку із німецькими офіцерами. Цю рябу бестію, що відмінно володіла німецькою, тоді пожалкували, як колишню дружину загиблого офіцера і як матір двох дітей. Та особа ні до кого не мала жалості. Вона вже запопадливо

відпрацьовувала іншим хазяям свою лояльність до радянської влади. Анонімні доноси і наклепи при радянській владі вважалися нормою життя. Зрозуміло, що квартира людей, які повернулися з евакуації у свій дім, Франі не дісталася, але у безправній державі все могло бути і інакше.

XXXVI

Дядя Саша

Ось ще одна розповідь свідка, який палив груби у двоповерховому цегляному будинку, яке знаходиться і зараз неподалік від залізничного переїзду на Крюківській вагонобудівний завод. Сьогодні у цьому голубого кольору будинку розмістився дитячий притулок-санаторій, а в роки німецької окупації тут знаходилося гестапо. На дальньому кутку подвір'я цього дитячого закладу і по сьогодні частенько провалюється ґрунт прямокутної форми, вказуючи на ще не викриті таємні поховання жертв тоталітарного нацистського режиму:

Чоловік літнього віку, якого всі діти кликали не інакше як дядечко Саша під час німецької окупації працював у цьому будинку в кочегарці. Він усе чистісінько чув, а іноді і бачив наслідки того, що творилося у гестапівських катівнях. Стара система вентиляції доносила до підвалин, із кабінетів на горі, не тільки крики і прокльони, але і деякі уривки слів із зізнання на допитах

Про ті гіркі повоєнні часи і про прив'язаність літньої людини до малюка-безбатченка піде в подальшому розповідь. Пам'ятаю, як зараз, що розповідав мені дядечко Сашко.

– Перед парадним входом до цього злочасного двоповерхового цегляного будинку, що містився в глибочині парку з акацій, перетвореного німцями під час окупації на гестапо,

гойдалися, мов вішалники, двоє червоних прапорів. Тільки замість серпа і молота тоді на них в середині білого кола чорніла свастика. І вдень і вночі тут стояло двоє вартових. У сталевих чорного кольору казках з карабінами на боку, німці здавалися якимись потворами. День минав розмірено тихо, так що проходжі робітники ремонтного заводу, які десятою дорогою обходили цей на перший погляд мирний заклад окупаційної влади, здаля не чули звідти жодного звуку. Проте вночі це гадюче кубло оживало. Із підвалу за коси або чуприну по сходах втягували на допит чергову свою жертову нелюди. На молоденьких жінках гестапівці обривали одяг і німецькі офіцери по черзі твитували їх. А потім кат брався за свою справу. Прийомів садизму немає обмежень. Навряд чи подібне може зародитися у маренні хворої людини, що вони тільки не творили тут з арештованими.

— Не вір мій маленький любий друже, що всі люди героїчно мовчали і нікого не видавали, — продовжував дядечка Сашко свою розповідь.

— Під тортурами батько частенько виказував сина, а син обмовляв свого батька. При цьому вони кричали, та так голосно, що у мене волосся здіймалося дибки, а у вухах лящали барабанні перетинки. Я ладен був забігти кудись безвість, та тільки дома залишалися немічні мої батьки. Як подумаю, що на них за мене помстяться ці душогуби, то втрачав свідомість і як оце ти Тасю, помітив мою неньку, зараз затискаєш обома руками свої вуха, так і я це робив. Щоб тільки не чути і не бачити того нечуваного звірства, але то мало допомагало. Одного разу навіть намагався покінчити життя самогубством. Вже і зашморг підвісив за трубу і на стілець видерся, проте не встиг. Мабуть не судьба. Прийшов до тями, коли мене оперезав нагайкою по спині жандарм і зняв з моєї шиї мотузку. Він мовчки повів мене до однієї із багатьох кімнат де вчиняли допити німецькі слідчі. Мої ноги відмовлялися мене слухатися,

мабуть тому запліталися одна за одну, мов у того п'янички. Конвойний помітивши це почав знущатися кажучи, що дозвіл на смерть треба у них теж заслужити. Я плентався позаду цього німецького ката, якого ладен був удавити однією тільки правицею. Коридорна варта заштовхнула мене до одного із чисельних кабінетів. Направлений в очі рефлектор яскравого ліхтаря засліпив мене на порозі. По бридкому духу в повітрі я відразу зрозумів, що ці нелюди тут вже перестаралися. Коли трохи при звичаївся до гострого світла, то зліва від столу доли по під стіною розгледів якесь суцільне криваве місиво з м'яса і кісток, а по підлозі скрізь виднілися жовті і червоні калюжі та розмазане людське лайно. Неподалік, біля столу, лежала і облизувала червоним язиком свою криваву пащеку здоровенна чорного кольору німецька вівчарка. Вона враз перестала хекати і настовбурчила свої гостро підрізані вуха та й загарчала на мене. Потім хутко піднялася на лапи і скочила до мене. Гестапівець відразу крикнув їй щось таке на кшталт «фу» і та обнюхав мене з голови до п'ят своїм сопливим носом, незадоволено так повернулася до свого хазяїна. Перекладач підштовхнув до мене ногою помийне цеберко з ганчіркою з під мішковини і пояснив, що я мушу тут все прибрати, а есесівець додав:

– Будеш карашо «arbeiten», будеш карашо «essen»!

– Не будеш слухайт, будеш кушайт – это дерьмо без хлеба! – Гестапівець багатозначно кінчиком лакованих чобіт показав на закаляну підлогу і вишкірив свої гнилі зуби по звірячому зареготав, як йому здавалося, від вдалого жарту.

Після прибирання підлоги я отримав додаткову продовольчу пайку, яку німецький офіцер поклав на край столу. Я вже і не пам'ятаю до ладу, що в тому паперовому згортку і було. Мабуть галети, маргарин і якась бляшанка рибної консерви. Знаю тільки точно, що німці ніколи ковбасами і хлібом нікого з і своїх рабів не жалували.

Дороженькі мої, отак майже кожен день тут знущалися над людьми. Вірите і зараз по ночам мені вчувається, що стіни цього будинку криком кричать, по звирячому виють, та стогнуть і плачуть. Не слухайте нікого, повірте мені, що під тортурами арештовані, зчепив у роті останки вибитих зубів, героїчно мовчали. То в пропагандистських фільмах так чудово грають актори. В дійсності не всяка людина здатна витримати біль, кров і наругу. Не спроможна нормальна людина мовчати, коли на її очах знущання над близькими і рідними, а особливо над дітьми. Цим прийомом не гребували не тільки енкаведисти, але і їх послідовники гестапівці. Підозрювані люди в катівнях полишалися розуму і усе чисто розповідали, – про все і про всіх. Вони робили це не тому що були такі слабодухі, боязливі чи там ще які негідники. Ні, просто людська сутність не розрахована на подібні знущання над людським еством. Зізнавшись вони опісля тортур, приходячи до тями, вже на ранок частенько кінчали життя самогубством, не в змозі собі пробачити зраду близьких і рідних.

Після відступу німців з міста і наступу Червоною армією, кому як не мені можна було порівняти рівень професіоналізму у застосуванні тортур, як окупантами так і визволителями. Тому я маю моральне право стверджувати, що радянські «смершовці» були не на скільки-небудь кращими чи гіршими на допитах, аніж гестапівські кати. Вони теж підвішували арештантів на дибу і викручували їм руки, вивертали внутрішні «органи» з черева, затискали пальці в дверях, заганяли голки під нігті, топили в діжці з льодяною водою або у помиях, тижнями не давали а ні сісти, а ні їсти чи заснути. Енкаведисти теж натравлювали собак, які рвали зв'язаних підозрюваних. Як і гестапівці вони підвішували за ноги донизу головою людей, заливали в усі діри тулуба скипидар або кислоту, відрізали репродуктивні органи, вуха, носи, пальці, виколювали або випікали очі. Садистський арсенал одних і інших, так званих наших

визволителів, складався із запозичених у стародавньої інквізиції знарядь, але в дечому вони їх таки перевірили. Так на арештантів і по сьогодні надягають протигаз із закоркованою трубкою для дихання. Приєднують до органів людини електроди і пропускають електрострум, роблять різні ін'єкції з психотропними речовинами, терпугом спилують зуби, а самим розповсюдженням і улюбленим прийомом зараз став метод підсадки в камеру до сексуальних збоченців, твалтівників і т.п. Мені простіше розповісти про те що ті кати тільки не робили і ці слідчі не роблять зараз, аніж розповідати про те, що тоді робили енкаведисти і гестапівці. Керуючись більшовицькою догмою, для досягнення мети усі засоби придатні, у сучасних репресивних органах відсутні обмеження під час допитів. Презумпція невинності то гарна казочка, але не про нас. Про яку таку гуманність в ті далекі часи можуть вести мову оті сучасні безкоштовні адвокати-захисники кривавих справ «НКВД-КГБ ССРСР» і Гестапо.

Невдовзі, після численних допитів, Олександр був засуджений на 15 років за співпрацю з німцями. Хоча, як я розумію, слідчих тоді чомусь більше цікавила не стільки його персона, а що розповідали під тортурами залишені у місті за різним обставинами партійці? Хто і кого здавав? І чи не мав він компромату чи інформацію про дачу згоди на співпрацю сьогоднішніх партійних босів з німцями.

Після смерті Сталіна і розстрілу Берії дядечко Олександр був виправданий, але невдовзі знову його запроторили назад у радянські концтабори. Мабуть комусь із партійців боязко було за себе. А то чого доброго може і чув цей злидень, як той чи інший партійний діяч, з числа отих залишених «товарищей», здавав інших своїх колег. Тому про всяк випадок, краще було, щоб свідок допитів в гестапо, сидів подалі у мордовських таборах і мовчав. Та це вже інша історія про чудову людину, якій я був багато у чому зобов'язаний.

Після війни у колишньому будинку гестапо по вул. Ка-ла Лібкнехта вже розмістився єдиний на правобережній частині міста дитячий садок-ясла. В середині цього будинку, всі кімнати, були заставлені дерев'яними саморобними розкладними краватками перетягнутими солдатським шинельним сукном на шкіряних поясах, ото і уся оснастка цієї дитячої установи. Молоденькі дівчата-комсомолки за своїми ухажерами не надто переймалися доглядом малят, тому ті частенько хворіли і навіть мерли від запалення легенів та відсутності ліків. Американського пеніциліну на всіх не вистачало. Дефіцитні ін'єкції тоді можна було дістати на аптечних складі тільки по записці, від першого секретаря Міськкому партії.

Отож бувало прийде дядечка Саша і візьме мене на руки і пригорнув до своїх грудей, тай виливає свою душу, як та вдова наймичка своїй дитині. Він розповідав мені далеко не казочки, а пережиту ним моторошну дійсність німецької окупації. Матуся частенько заставляла нас разом і від почутого у неї стигла кров у жилах. Щоб не чути того, що розповідає ця одинока людина, ненька обома долонями затуляла собі вуха. Вона стояла осторонь за нашими спинами і тихенько плакала. А я сприймав ті розповіді, як казку про злу оту Бабу Ягу – кістяну ногу, чи про хороброго хлопчика Івасика Телесика. Дитяча психіка, мабуть самою природою, побудована таким чином, що передбачливо оберігає у такій напівсвідомий спосіб від психологічних травм, не сприймає оту моторошну дійсність. Та от біда, немов звідкілясь з небуття, як у кіно чи у кошмарному сні, пам'ять починає з часом бумерангом повертати у споминах нам таке, про що дитина малолітнього віку не могла, а ні запам'ятати, а ні усвідомити. Ще не один подібний феномен підсвідомої пам'яті нам іноді підносить матінка природа, та так, що диву даєшся звідки воно ото все береться і від цього нікуди дітися. Можливо мою пам'ять спонукали більш пізні спогади моєї матусі.

XXXVII

Голодомор 47-го

Щоб трохи увійти в курс подальшої нашої розповіді варто пригадати, що 5 квітня 1945 року, згідно Ялтинської домовленості, І.В.Сталін на засіданні ЦК ВКП(б) наполіг на денонсації пакту про нейтралітет, підписаний між ССРСР і Японією восени 1941 року. Таким чином була розпалена війна ССРСР із Японією. Це, по суті віроломне вторгнення Радянської держави, було нічим не кращим, як невмотивований напад гітлерівської Німеччини на ССРСР. Як відомо, 2 вересня 1945 р. Японія капітулювала. На відміну від сучасної проблеми повернення Японії анексованих Курильських островів, світовій громадкості практично нічого не відомо про утримання військовополонених на території ССРСР у період з 1945-1956 рр.

Так 23 серпня 1945 р. І.В.Сталін підписав постанову ССРСР № 9898 « О прийо́ме и размещении в трудовом использовании 500 тыс. военнопленных Японской армии.»

Фактично після закінчення Другої світової війни в ССРСР було репатрійовано понад 650 тис. бійців Квантунської армії для утримання яких було організовано 55 додаткових стаціонарних таборів для військовополонених

Тоді у приймально-пересильних таборах трьох фронтів (Забайкальського, Далекосхідного та Приморського) залишалось трохи більше 82 тис. японських бранців. Всіх інших, а це понад 540 тис. було вивезено ешелонами у глиб ССРСР. Японські бранці окрім Хабаровського краю, були інтерновані до 30 областей і районів РСФСР, а також в Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Грузію і навіть в Україну. В якості робочої сили вони використовувалися на металургійних комбінатах, підприємствах вугільної і паливно-енергетичної галузі та будовах різних міністерств. В першу чергу дармова робоча сила знадобилася для Міністерства шляхів сполучення «МПС ССРСР» та Головно-

го управління будівництва шосейних доріг (ГУШСДОР). Японські бранці фактично ставали рабами на вугільних, залізрудних і гранітних копальнях. З 500 сформованих трудових японських батальйонів кілька тисяч бранців були відправлені на Україну. Сьогодні достеменно стало відомо про існування у післявоєнні часи стаціонарних радянських концтаборів по утриманню військовополонених в Артемівську, Слов'янську, Ізюмі, Харкові, Чугуєві, Донецьку проте і слова ніде не обумовлено про існування на ту пору також не стаціонарних таборів для військовополонених.

На Україні все це неподобство розпочалося 3 серпня 1946 року, коли прийшов перший ешелон в Запоріжжя з 28 офіцерами, 195 молодшими командирами і 1078 чоловіками з рядового складу Квантунської армії. Далі почалися регулярні поставки японських бранців. Більш як на 70% японці не мали а ні теплого одягу, а ні заміни зношеному сукняному взуттю, непридатному для снігового покриву.

Мабуть всім відомо, що 1 червня 1941 року Постановою Ради Народних Комісарів СРСР було прийнято « Положение о военнопленных », згідно якого бранцям гарантувалося життя, визначався порядок і правила їх утримання. Заборонялося використання військовополонених на тяжких і шкідливих для здоров'я роботах. Військовополонені забезпечувалися всім необхідним, а за роботу отримували грошові винагороди. Здійснювався контроль за станом здоров'я. Вони отримували додаткові харчові пайки. Проте як виконувалася у Радянському Союзі ця міжнародна конвенція залишається лише здогадуватися. Тяжкій стан утримання японських військовополонених пояснюється, ще тим, що у післявоєнні роки промисловими і харчовими товарами населення СРСР забезпечувалося по картках. Відомо, що після безперешкодного вивезення залізницею з центральної України сільськогосподарського збіжжя у 1947 році в Великій Україні був влаштований третій за рахунком;

після 21 та 32pp.штучний голод. Варто зазначити, що в Західній Україні жодного голоду не було!

Так що про дотримання в СРСР міжнародних умов утримання японських або німецьких бранців говорити не доводиться тим більше що їх утримували разом. Приблизно так робили і нацисти, щоб приховати поіменне і національний склад жертв концтаборів. Зокрема, у Запорізькому таборі №100 з 15952 контингенту військовополених—японців було 1226, а в Харківському таборі № 415 із 3621 в'язнів японців нараховувалося 3462 особи.

Треба ще зазначити, що у післявоєнні роки у Радянському союзі ганебним явищем було також використання в якості головної тяглової сили жінок. Замість винищених на війні чоловіків їх дружини, навіть після пологів, не мали декретних відпусток. Матері повинні були на другій чи третій день після пологів відразу приступати до виснажливої, повсякденної праці. Якщо тільки на виробництві дозволяла пропускна система, то напівголодні матері в обідню перерву бігли до дому годувати грудним молоком своїх немовлят. Проте, якщо годувальниці жили далеченько, то це вже ставало цілою проблемою. Нерідко доводилося бачити на вулицях міста, як підлітки обв'язані навхрест материнськими хустками брунатного кольору, теліпали поперед себе, мов ляльку немовлят, щоб неньки могли їх погодувати на робочому місці. Не минула і мене така лиха доля і я низько вклоняюся своїй отій малій годувальниці Лілі, що носила мене до матусі і діду Олександрю, що дістав кілька ампул пеніциліну і не дав померти від запалення легенів. На відміну від Сталіна до такої зневаги до жінки-матері, навіть Гітлер на протязі усієї війни, ніколи не доходив. Кинуті на призволяща в дитячих яслах голодні діти з роздутими до нестями животами від перепитого чаю, часто-густо ставали рахітами.

Однак нестача харчів у громадських та відомчих їдальнях тоді компенсувалася набігами народних контролерів. Як

завжди без попередження в їдальню Крюківського гранкар'єру МПС ССРСР вскочила робітничка комісія перевіряти закладку у котли продуктів, яких і так було як кіт наплакав. Тоді продуктами вважалися обрізані зловонні кістки, гнила або морожена картопля капуста, буряки і морква. І це робилося заради того, щоб бодай ніхто нічого не вкрав із отого помийного добра. Поява контролерів, перш за все була обумовлена масовим мором серед японських військовополонених. У котловані вже не залишилося жодного живого плазуна, щоб його не похарчували японці. Отож, полазив по каstrулям голова робітничого комітету вже збирався йти, як незрозуміло звідки пролунав дитячий гомін. Стара повариха Кошманка почала тирли-ликати язиком, щоб заглушити дитяче агукання. Та де там, контролер второпав, що щось тут не так. Він зазирнув за піч і обомлів; в каstrулi обкладеній з усіх сторін ватниками сиділа дитина. Їх погляди зійшлися і хлопчик простягнув до чоловіка свої рученята, як до свого татка, якого по правді не міг і знати, бо за тиждень до його народження батька – Івана Онішко було заарештовано за доносом. Суд трьох, визнав голову профспілки Крюківського рейкозварювального потягу МПС ССРСР «ворогом народу», за те що виступав на зборах профспілок проти нелюдських умов праці робітників і мізерної платні. Наталя кинулася у сльози, бо дитину і справді їй нікуди було діти. Одні єдині ясла були переповнені і діти там масово хворіли і мерли як мухи.

– Так ви ж дитину можете обшпарити!– З цими словами голова народного контролю кулею вилетів із кухні, на ходу бурмочучи собі під ніс:

– Я нічого не бачив і нічого не чув.

Взуті у дерев'яні вистругані з дерев'яної тари стукалки японці, сумно сиділи голодні на ганку. Із докором вони дивилися своїми маленькими очима навколо, неначе промовляючи:

– За що оце ви нас так принижуйте? Ми ж не нападали на вас і не робили вам нікому зла.

Майор МВС СРСР підфутболив своїми хромовими чобітьми чийсь розставлені на полу ноги і з матом влетів на кухню.

– «А полицейские немецкие морды мать вашу....Обжираловку ...тут устроили, а у меня вон пачками япошки гignent. Сегодня только он семеро перекинулось».

Повариха не втрималася і дала гідну відсіч цьому зухвалому вояці, що скоріше за все у заград загонах чи в особовому відділі фронту не тільки не бачив війну, але і не нюхав пороху.

– Хоч ти і майор, а дурінь безпросвітній. Японці мруть від знесилення і того що звикли до іншого харчу. Їм, рис і рибу потрібно давати. Зрозумів розумако? – завершила свій лікбез хоробра жінка.

А й справді через деякий час це подіяло, завезли рис і морську рибу, військовополонених стали краще годувати. Тоді поменшала кількість поховань на кладовищі, що знаходився поруч із кар'єром. Проте на копальнях часто траплялись обвали і травмування від уламків каміння після підриву їх амоналом з трагічними наслідками. Одного разу японці урятували дитину, яка спустилася у копальню за водою з джерельця. Ніхто не очікував, як раптово посипалося каміння зі скелі на дитину. Охоронці оціпеніло zostалися на одному місці. Тільки молодий японський бранець кинувся і вихопив з ущелини дитину. Нажаль прізвище його не збереглося, але залишився у пам'яті людей цей героїчний вчинок гідного сина Країни сходу сонця. Японські бранці тросами на вагонетках витягували каміння з котловану по прокладеній вузькоколії. За допомогою кувалд, точніше такими важкими металевими гайками на вербових подовжених ручках (хлистах) полонені розбивали їх вручну. Досвідчені каменярі знали куди вдарити, щоб із першого разу розколоти брилу, а якщо ти у цій справі amator, то хоч

цілий день будеш гамселити по глибі толку від того не буде ніякого. Зрозуміло що, якщо норму видобутку не виконаєш, то і пайку харчів не отримаєш. Скільки військовополонених японців там було, сказати важко. Дівчинка тоді ще рахувати не вміла, але як вона пізніше стверджувала їх там було якщо поглянути зверху, то як у мурашнику. З усього видно, що передислокація 764 японця із Харківського табору № 415 до табору №217 у Краматорськ і передання у кінці серпня 1947 року цієї групи до інших таборів відповідала планам радянського уряду заплутати і приховати кількість робочих рук після удаваного репатриювання. Очевидці розповідали, що зранку стукіт дерев'яних колодок о бруківку лунав від бараків так, що пробуджував робітниче селище. Одна колона йшла до котловану, а інша до розвалин міста Кременчука, оскільки Крюків повністю уцілів від руйнування. Конвоїри не допускали місцеве населення до колони полонених і не дозволяли їх підхарчовувати. Тому на шляху до місця праці діти і жінки навмисно на дорозі заздалегідь залишали купки зелених яблучок, помідорів, баклажанів тощо. Так був відбудований Кременчуцькій міській залізничний вокзал і не тільки. Військовополонені окрім того, що добували граніт вручну, і грузили на залізничні відкриті платформи і відправляли по залізниці на будівництво автошляху Харків – Дебальцево – Ростов на Дону. Будівництво останньої покладалося на Управління будівництва ГУШОСДОР № 5, яке очолював начальник табору військовополонених № 415 – полковник МВС СРСР Хохлов.

Хоронили усіх бранців незалежно від віросповідання. Спочатку ставили хрести. Пізніше, у шестидесяті роки, під приводом перепоховання до братської могили останки померлих були вилучені із землі і вивезені у невідомому напрямку, а цей цвинтар знесли. Місцеве населення цей клаптик землі узяла під огородину.

Вже давно світ переконався, що не існує у природі випадковостей, а є проста закономірність. Тому заслуговує на

увагу той збіг обставин. що між Козельщанським і Крюківським концтабором НКВД є спільна особливість, а саме біля радянських концтаборів НКВД-МВД знаходилися не крематорії, а цеглярні. Так біля Крюківського кар'єру на відстані десь 1,2км.-2 км знаходиться стара цеглярні і цивільне кладовище.

Історикам-баталістам відомо, що у давнину до появи пороху, під ворожі фортеці нападники робили підкопи шурфи (міни), в які заганяли свиней і там їх підпалювали. Від шаленої температури тріскалися підмурівки і падали кам'яні вежі. Звісно, що при обпаленні цегли теж використовується цей ефект. Тому нерідко дослідники німецьких чи радянських злочинів не знаходять останків, а лише попіл. Це стосується і євреїв розстріляних поліцаями в глиняному урвищі біля Крюківської цеглярні в районі с.Маламівка на околиці посада Крюків.

Тоді, у роки окупації Кременчука, німці видали наказ в якому під загрозою смерті, всім євреям треба було разом з дітьми зібратися на площі для відправки. Через все місто їх погнали на Деївську гору. В підвалі одного з бараків Крюківського кар'єру їх утримували по коліна у крижаній воді кілька діб. Потім усіх повели на розстріл до урвища з якого добували глину для цеглярні. Стріляли євреїв відводячи по одному в потилицю. Стара хата Говорунів стояла якраз неподалік на горі, над самим урвищем кар'єру. Малий Василь сидів на подвір'ї біля хати і чув стрілянину. Оскільки він був ще малограмотним, то хворостинкою проводив на землі риску після кожного пострілу. Коли до нього підійшла старша сестра Галя, то він попрохав її підрахувати. Так стала відома ця страшна цифра – 110 розстріляних євреїв. Як стверджували очевидці, що залишалися в місті під окупацією, то Кременчук в роки війни був перетворений німцями у суцільний концтабір. Вже після закінчення Другої світової війни цю ганебну естафету, як ми бачимо, підхопила Радянська влада і її послідовники та нащадки.

***КОЗЕЛЬЩИНА –
ЖАХЛИВІША ЗА КАТИНЬ***

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Передмова

Анатолій Шолудько – автор багатьох різнопланових за жанром історико-соціальних і художньо-публіцистичних творів у доробку якого чимало історичних монографій, нарисів, поем, балад...

До уваги допитливого читача пропонується історичний нарис «Козельщина – жахливіша за Катинь». Безперечно, у релігійному сенсі Собор, то є велика чи головна церква в місті чи монастирі, утім семантика цього стародавнього за походженням слова означає ще і зібрання великої кількості людей. Про трагічні події на території СРСР, які мали місце із десятками, сотнями тисяч, а то і мільйонами репресованими людьми у передвоєнні роки якраз і піде мова. Доля зігнаних до монастирів і їх соборів перепрофільованих радянською владою під концентраційні табори смерті, стали предметом дослідження в аналітичній праці відомого в свій час політика, публіциста і журналіста Анатолія Шолудько (Каліновський).

Незважаючи на те, що безумовно епохальний твір «Козельщинський концтабір НКВД» написаний на основі архівних матеріалів, аби не травмувати дитячу психіку, автор має певні застереження відносно знайомства неповнолітніх і підлітків із наведеними фактами прояву нечуваної жорстокості, що виказали кати із НКВД СРСР. Головна мета творчого доробку під назвою – «Козельщинський собор жахів» у котре привернути увагу міжнародного трибуналу не тільки до злочинів Націонал-соціалістичної (нацистської) робітничої партії Німеччини (НСДАП) та її каральних органів – поліції, жандармерії і гестапо, але і до Всесоюдної комуністичної партії (більшовиків) ВКП(б) з її репресивними інституціями державної влади – «ВЧК», «ГПУ» (ДПУ – Державне Політичне Управління), яке з 1937р. реорганізоване в «НКВД» (Народний Комісаріат Внутрішніх Справ) і з липня 1941р. «НКГБ СРСР».

Важко повірити в те, що для цілих народів, подані у творі «Козельщинський концтабір НКВД» документальні факти, мали фатальний збіг обставин, а окремі інсинуації подій ще ставали приводом до виникнення Другої Світової війни. В навчальних закладах Польщі, Іспанії, Фінляндії, Чехії, Республік Балтії та інших країн Європи і світу давно увійшли до обов'язкового курсу шкільних програм хрестоматійні істини зі світової історії, про які не тільки наші школярі, але і сивочолі патріоти гадки не мають. Шкода, але і сьогодні для зрілих громадян пострадянських країн СРСР окремі публікації в іноземній і вітчизняній пресі, про злочинні дії не тільки гітлерівців в концентраційних таборах смерті «Шталагах», «Дулагах» і «Офенлагах» (яких тільки на окупованій території України було – 242), але і злочинства комуністів у незчисленних радянських тюрмах, концтаборах НКВД – ГУЛагах, Ухтпечлагах, Сибураллагах... і досі сприймаються скептично.

Міжнародні розслідування, запити до чисельних архівних заказників колишньої більшовицької імперії, розповіді випадкових свідків злочинів вчинених енкаведистами та передсмертні зізнання і свідчення виконавців тих безсудових вироків, чомусь викликали у Москви роздратування і демонстративне відсторонення Києва. Складається таке враження неначе державний апарат України сформований виключно із представників п'ятої колони. Замість того, щоб створити авторитетну державну комісію з розслідування злочинів проти людства вчинених на теренах незалежної держави, наші чиновники приймають позу страуса. Через те журналістам, письменникам, краєзнавцям, історикам і просто не байдужим до долі Батьківщини людям не лишається нічого іншого, як поділитися своїми знахідками та напрацюваннями.

Щоб спростувати комуно-більшовицький рай, до якого закликають нас повернутися послідовники «Великого жовтця», точніше сказати збройного заколоту в Санкт

Петербурзі, розглянемо діяльність тільки одного Козельщанського табору НКВД СРСР в Полтавській області на Україні. Фактично Козельщанській концтабір до 1941 р. входив до вісімки найпотужніших радянських таборів смерті «десятитисячників» (за ступенями наповнення ув'язненими). Його безпомилково можна називати Катинню № 2 – для поляків, Освенциумом № 2 – для народів Молдови, Західної України, (Бессарабії) і Буковини, це Дахау і Триблінка – для українців і всіх інших народів лиха доля яких, мала нагоду занести у передвоєнні роки на прикордонні смуги під «зачистки» військ НКВД СРСР, та на окуповану РСЧА територію суміжних з СРСР держав.

Щоб краще зрозуміти суть піднятого у творі питання, нам варто з головою зануритися у проблеми і перипетії подій тих довоєнних років, які були актуальними на відрізку досліджуваного історичного пласту. Лише при умові усвідомлення усього соціального букету негативної спадщини, що неодмінно виникає у постколоніальній нації, можливо, нам поталанить зробити для себе хоча б якісь висновки.

Озираючись не на одне століття кривавої по суті історії України – здобуття і втрати свободи, синонім якої і є незалежність, і соборність, варто набратися терпіння та мужності, щоб почути гірку правду про лиху долю свого народу.

Безумовно, книга «Козельщинський собор жахів» справляє моторошне враження своєю предметністю й доказовістю, проте, в контексті більшовицького тоталітарного режиму вона є краплею в морі людського горя. Однак, вона має виняткову цінність, як і вивезенні німцями покинутий при панічному відступі Червоної армії архів Смоленська. Дослідження навіть окремих фрагментів із купи цього державного архівного матеріалу дає змогу відтворити цілісну картину тоталітарного терору в Україні в порівняно короткий проміжок передвоєнних років.

Сьогодні, у ХХІ столітті, прийшов час нарешті зазирнути правді в очі і визнати, що на терезах новітньої історії України відбулася зміна застарілого репресивного партноменклатурного режиму на не менш номенклатурний і, по суті не на кращий, якщо не найбільш жорстокий олігархічний режим. Безкровна чи, ще як її нарекли політологи, «Помаранчева революція» не привела, і не могла по своїй суті привести, пострадянську корумповану Україну до процвітаючої правової держави. Сучасними політологами прийнято вважати, що різкий перехід від темряви тоталітарної ночі до сяючого світанку демократії зумів відбутися у нас мирним шляхом. А втім, всі соціальні зміни в державі стали можливими не завдяки феноменальній національній мудрості і за взаємною згодою непримиренних ідеологічних антиподів, а скоріше, наперекір бо все відбулося із точністю до навпаки. Подібна ідеологічна профанація в Україні стала завдяки приходу до влади антиукраїнських поводитарів. Подібна метаморфоза перевтілень сталася завдяки чотирьом її складовим чинникам:

По-перше, треба віддати належне, як рішучо і передбачливо діяв у зламний період радянського заколоту «ГКЧП» вчорашній ідеолог компартії Л.М.Кравчук. Цей хитрий, мов лис, компартійний функціонер, здібний учень Вищої партійної школи (ВПШ), вчасно опинився в потрібному місці (в кріслі голови Верховної ради УРСР) і в слушну годину – під час розвалу Російської імперії СРСР. Перший секретар ЦК КПУ-КПРС Леонід Кравчук вміло скористався, вчиненим агентами КДБ, розколом в лавах тріумвірату Народного Руху України – на «чорноволівське» і «лук'янівське», а пізніше і на «костенківське» крило. Такий розпад політичних сил призвів до того, що Л.Кравчук безперешкодно заволодів президентською посадою, а Народний Рух України – зійшов з політичної арени.

По-друге, недолугі конкуренти із надр української – філії КПРС, створивши з метою виявлення для спецслужб

свідомих патріотів політичну пастку, під назвою «Рух за перебудову» і очолив цю громадську організацію перелицювали її на партію Народний Рух України (НРУ). Ці політичні перевертні досить швидко дійшли компромісу зі своїми колишніми колегами по партноменклатурним провладним кланам. З одного боку вони випустили пар народного гніву у «свисток» плюралізму, а з іншого – начебто, позбавили прав, направляючи і за всіх вирішаючи, але ні за які злочини перед людством не відповідаючи, компартію. В дійсності, перевертні (колишні комуно-більшовицькі кар'єристи) пішли на змову із олігархічними кланами кримінального гатунку проти свого ж таки народу, щоб тільки не допустити до державних важелів влади національно свідому еліту. Політичні аферисти чудово розуміли, що дійсним виразникам волі народу, при набуті ними влади, буде з кого і за що спитати. Тому, вони солідарно голосували і продовжують голосувати за такі зміни у виборчих системах, які унеможливають переобрання політичних повій. Безвідмовні, по суті, прийоми олігархічних кланів, як і їх антиподів опозиціонерів, відомі це: не підйомні для працюючої на виробництві людини виборчі грошові застави, необмежене право використання державних ресурсів через участь у виборчій компанії не усунутих від державних посад урядовців; широке залучення тіньового, а точніше сказати кримінального походження капіталу і завищення на момент виборчої компанії собівартості послуг у ЗМІ. У такий спосіб в Україні сформовано касту недоторканих злочинців у законі.

По-третє, незбагненну для пересічного громадянина роллю зіграла нова Конституція України, прийнята потайки від народу вночі Верховною радою УРСР, та ще під диригуванням вчорашнього компартійного функціонера Л.Д.Кучми – президента по суті скасованої, як держави УРСР, так і її законодавчого органу ВР УРСР. Колишнім компартійним слугам народу, як і головному їх пастирю,

слід було негайно скласти свої нелегітимні вже на той час повноваження і мирним шляхом передати Українській конституційній асамблеї важелі правління державою. Але ніхто, як то псевдо демократична опозиція чи партократична позиція і гадки не мали залишати свої відполіровані шкіряні крісла на Олімпі влади. Перелицювавшись на ранок, після конституційної ночі, кон'юнктурники, як хамелеони, що змінюють свій колір шкіри в залежності від середовища, водночас позбулися старих регалій (партквитків) і набули нові клейноди (посвідчення касти недоторканих – депутатів ВР проголошеної ними вже на ранок незалежної України). Внаслідок подібної метаморфози і виникло тупцювання на одному місці в системі державного реформування, а від так в економічному розвитку держави. Секрет полягає у тому, що з довічним обранням суддів і тушкованих законодавців їм повертати назад в Російську імперію було нікуди, а йти вперед до європейського цивілізованого світу не було сенсу. Шкода, що від занадто довірливого ментального народу України, отім нашим слугам тоді забракло доброго копняка.

По-четверте, прийнята потайки вночі, нова Конституція Української незалежної держави депутатами Верховної ради УРСР, яких ніхто не наділяв такими повноваженнями, підмінила верховенство законодавчого права народу на кримінальні догми. Так звані, народні слуги наповнили цей казуїстичний звід законів своїм сенсом – знівелював демократичне право народу на самовизначення аж до його недієздатності. Ось чому, поза шлюбом народжена Конституція несе в собі ще потенційну загрозу від наявної у парламенті ситуативної більшості паразитуючих тушок і їх ляльководів. Тут варто очікувати не тільки втрати конституційного права мононаціональної держави і титульної нації та державної (офіційної) мови, але і спонування до подвійного громадянства і сепаративних розколів в Україні. Бомбою уповільненої дії стала прийнята без всенародного

референдуму кравчуківська – Кримська автономна від України республіка.

По-п'яте, щоб зробити впевнений крок до цивілізованого суспільства нам слід відродити свою спотворену історію, а не переписувати її під кожний клан. Не маючи під ногами історичного підґрунтя, ми приречені постійно наступати на граблі.

У цьому і полягає головна причина, чому ми і досі борсаємося у багні. Не завадило б ще нам врешті-решт підняти голову і розібратися з причинами, а вже потім з наслідками виникнення того принизливого стану, в якому ми з вами опинилися. Напрошується висновок, що без поголовної люстрації у законодавчих органах (відсторонення всіх паростків кланових нащадків ВКП(б)-КПРС – тушок, кнопкодавів і баластмейстерів), нам не позбутися отих вічно живих і довічно обраних, найдосвідченіших фахівців українофобів.

Наш з вами громадянський обов'язок віддати належну шану жертвам, з якого боку вони не були і йти далі. Отож, попри все, давайте разом без зайвих емоцій та упереджених ставлень, без неприборканої жаги до помсти, без прихованої чи відвертої люті, розпочнемо апелювати до колективного розуму і пам'яті. І в цьому, хай нам допоможе дух свободи, який однією своєю присутністю нейтралізує в наших з вами головах віками накопичений жах і німоту.

I

Собор наших душ

Назва цього, без перебільшення, епохального твору «Козельщинський собор жахів» не випадкова, проте окрім суголосного імення з романами видатних письменників свого часу таких як: Олесь Гончар – «Собор» та французького – Віктора Гюго «Собор Паризької Божої Матері» вона нічим не подібна. Позаяк, у названих художніх творах йдеться про «Собор», то нам не залишається нічого іншого, як дещо з'ясувати з історії виникнення і застосування вже «демонами революції» православних жіночих і чоловічих монастирів, та головних церковних споруд при них – Соборів. До таких богоугодних закладів якраз і належать сумнозвісні монастирі православної церкви Московського патріархату: Козельщанській, Сафронівській, Оранській, Старобельській... Про один із тих храмів намагався повести мову у своєму, скандально відомому, романі «Собор» наш видатний земляк Олександр Гончар. Я не обмовився, бо саме таке ім'я від народження отримав майбутній письменник Гончар від своїх батьків.

З автобіографії радянського літературного класика О.Т. Гончара, відомо, що той народився в селі Сухе Кобеляцького району. На початку своєї творчої кар'єри, після закінчення у 1933 році Бреусівської семирічки, він до 38-го року працював кореспондентом у Козельщанській районній газеті «Розвернутим фронтом». Отож, погодитися із думкою, що починаючий письменник, хай і засліплений ласкою «батька всіх народів» І.В.Сталіна, не знав про події, які відбувалися напередодні Другої Світової війни за мурами Козельщанського Собору, то на таке пояснення навряд чи хто погодиться.

І тут важко не утриматися, щоб не зауважити, що з усіх сторін, не кажучи вже, що із вікон будинку редакції районної газети і досі відкривається чудовий вид на чималеньку гору. Не бачити на її маківці облуптаного з усіх боків

колючим дротом і оточеного сторожовими вежами Козельщанського Собору Різдва Богородиці могла хіба що людина із вадами зору. Безумовно, що до числа незрячих навряд чи можна віднести письменника Олесь Гончара.

У правоті сказаного, кожен може переконатися завітав в один із районних центрів Полтавщини, до «Перлини Козельщини». Так, принаймні, писав про Козельщанський собор місцевий вчитель Г.Сердюк у своїй однойменній книзі, спираючись на одкровення однієї із монахинь Козельщанського Різдва Пресвятої Богородиці жіночого монастиря.

Про Собор людських душ і біснуватість «костомольців» та про долю закритого і розграбованого ще у 1929 році Козельщанського жіночого монастиря міг би нам краще розповісти, звичайно, сам видатний письменник О.Гончар, аніж про віртуальний Троїцький Собор Новомосковська, Дніпропетровської області, згаданий в його романі «Собор». Хто ж як не Олесь Гончар мав знати від живих ще на той час свідків, про знищення войовничими атеїстами в Козельщанському соборі мармурового іконостасу і родових стародавніх козацьких ікон. Правда, оті сатанисти, всі як один, невдовзі, звели свої нікчемні рахунки з мирським життям, та Бог їм суддя. Хто як не наш земляк міг би краще за нас повідати світу ще і про злочини, які практикували напередодні Другої Світової війни кати з «ГУГБ-НКВД» у містечку Козельщина на Полтавщині в Україні. Які такі досліді ставили на своїх громадянах і польських військово-полонених офіцерах наукові працівники Козельщанської ветеринарно-бактеріологічної лабораторії, філії Галешанської біофабрики № 17 «Нова зоря», в шпиталю і келіях монастиря. Гончар також міг викрити світу і хімічний полігон смерті біля залізничного полустанку Ганівка, який був філією Козельщанського концтабору НКВД. Він не спромігся розповісти про хірургічні досліді в шпиталю при монастирі, про бактеріологічний розсадник в тих же самих

підземеллях під собором і монастирськими будівлями, що лишилися з часів князівської доби.

Прийшла година і нам довести до відома світової громади правду: про жахи тортур, які чинили кати з НКВД і їхні поплічники, про наукові досліді по пересадці людям тваринних репродуктивних і інших органів; про хімічні досліді на людях; про всі «досягнення» беріївських «шараг».

Можливо тоді, у роки масового психозу в країні рад, видати бажане за дійсне (щоб обійти цензуру) це був тактичний хід збоку О.Гончара підказаний Григором Тютюнником. Про що не беруся стверджувати, але точно відомо, що принаймні в такий спосіб, хай хоч через 20 років, розповісти усьому людству в своєму незабутньому романі «Собор» про марево козацьких душ і затероризовану та сплюндровану радянським режимом долю не тільки своїх односельців, друзів, братів, сестер, але і колонізованих держав – це теж героїчний вчинок вірного сина свого народу.

Повертаючись до розпочатої забороненої імперськими цензорами теми злочинів, здійснених з волі партноменклатурної верхівки ЦК ВКП(б) проти людства, можна констатувати, що випадковий, навіть, збіг обставин чи підсвідомий натяк про цей Козельщанській, а не віртуальний Троїцький Собор, навіть збоку баяна Червоної Армії «прапорonoсця» (як відтак називали О.Гончара за його роман «Прапорonoсці»), викликав шалений істеричний екстаз збоку його колег по перу, членів Спілки письменників УРСР. Ця п'ята колона, як і у випадку із доведенням до самогубства Григора Тютюнника, до останнього подиху патріота своєї держави Олеса Терентійовича Гончара патологічно ненавиділа і займалася його третируванням.

II

Спаплюжений храм

Почнемо з того, що в минулому тисячолітті для захисту від набігів кочових племен, орд татар і турків, осідком слов'янських народів слугували недосяжні для завойовників фортеці. На найвищих місцинах споруджувалися такі архітектурні будови, які мали подвійне своє призначення. З одного боку це були культові споруди, а з іншого – князівська твердиня. Зараз прийнято класифікувати подібні будови, як таможні на торговому шляху по суходолу або на річках. Такі фортифікаційні укріплення були на всіх порогах Дніпра особливо у місцях перетину торгового шляху (переправах) як то в Кременчуці, Запоріжжі чи то в Полтаві на березі річки Ворскли. Цей перелік принагідно можна і продовжити. Таким чином, мабуть, даремно у православних церквах віконні проїми традиційно прорубувалися або викладалися із цегли у формі вузесеньких бійниць для оборонців – лучників та мушкетерів.

Вірогідно, що у XIV віці на кордоні мальовничого і зеленого простору Дикого степу, в часи легендарного козацтва на високій горі мала осідок козацька застава. Із скудних історичних джерел Полтавщини відомо тільки те, що у 1718 року полковник Полтавського полку І.Черняк видав свій універсал на наказне сотництво в Кобеляцькій сотні – П.С.Козельському, який у віці 86 років вмер в 1879р. Правдоподібним є й те, що від призивіська цього заможного козака і пішла назва – Козельщина. І як писав Олесь Гончар в романі «Собор»: «З козацького хутора-зимівника (воно) постало й виросло...». У 2-ій половині XIX ст. П.С.Козельській, начебто, заповідав свій маєток Софії Михайлівни Капніст (дочці математика М.В.Остроградського), що походила по матері від козацького роду Сіромахи, (писаря Запорізького війська при гетьману Полуботку). Тепер районний центр Козельщина набув ще значення, як місце нечуваних і небачених в історії

людства злочинів. Найбуйніша фантазія людини не здатна створити у своїй уяві таких тортур, які чинили кати радянської влади в Козельщині над представниками народів України, Польщі, Молдови. Виявлені чисельними дослідниками методи масового знищення населення перевершують будь яку тваринну уяву хворої істоти.

Заслуговує на увагу, здавалося на перший погляд, незначний історичний факт. А саме, що після побудови церкви Різдва-Богородиці у 1882 році, через два роки – церкву в 1884р. розібрали. Отож за кошт від перепроданої для перенесення до Катеринославської губернії цієї будови на її місці, полтавським архітектором С.В.Носовим і був закладений у 1900р. Собор Різдва Богородиці. Будівництво із цегли місцевого виробництва цього центрального монастирського храму, виконано у візантійському стилі. Цікаво, що спорудження найголовнішого храму жіночого монастиря велося разом із шпиталем, призначеного для лікування покалічених на Російсько-японській війні солдат. Тому пожертва у розмірі 1000 руб., збоку прибулої до Козельщини височайшої особи – Миколи II, фактично стосувалися виключно будівництва шпиталю. Не важко здогадатися, що це була кабальна умова, яку поставив російській цар перед місцевою громадою. Будівництво Козельщанського Собору разом з шпиталем було завершено у числах 23-24 липня 1906 року.

За свідченням очевидців під Козельщанським Собором та Козельщанським жіночим монастирем Різдва Пресвятої Богородиці і досі знаходяться катакомби, підземні відгалуження, які тягнуться на кілька кілометрів у різних напрямках. Під землею мається також басейн з питною водою, яку сюди подавали із чотирьох свердловин за допомогою електродвигунів або, безпосередньо, від встановленого вітряка, американського виробництва. Замуровані у довоєнні і післявоєнні часи (1941-1943 рр.) виходи з катакомб і досі приховують в собі багато ще не розгаданих таємниць, які чекають на своїх дослідників.

III

Екскурс в історію

Та спочатку давайте завершимо наш з вами екскурс в історію. Навряд чи для когось буде несподіванкою, якщо з'ясується, що маєтності сотника Війська Запорізького П.С.Козельського були згодом заповідані, не без певного тиску, дружині графа В.І.Капніста одного із нащадків придворного блазня – Василя Васильовича Капніста. Як відомо, рід Капністів бере початок від грека Петра Капніста (Капніссі) полковника венеціанського двору. Так, в 1711 році В.П.Капніст прибув до Росії і поступив на царську службу, а вже у 1757 році він отримав звання бригадира (генерала). Ось, мабуть, у чому і криється першопричина отієї запопадливої вдячності збоку графських паростків. Пригадаймо принаймні окремий уривок із численних од В.В.Капніста:

«...Петровой подражатель славы
Днесь новый лавр и пальмы шлет
В победоносныя поля Полтавы
Из поля собственных побед...»

Кожен куплет цього, ганебної для автохтонного народу по суті пасквілю, завершується закликком «Красуйся, торжествуй Полтава и лавр обвей вокруг чела» і далі цинічна констатація злочину: «Ты зрела, как здесь Лев Полношный, кров чад твоих реками лил». Погодьтеся, якщо це не клініка, то принаймні аморально – матері, віддавши на поталу рідних дітей, «торжествуя зреть» ціною хоч би і лаврового вінця, пролиття зливою річок крові своїх чад.

Привертає до себе увагу ще й той факт, що саме 27-го червня 1811 року, цей хвалебний опус на честь московського царя Петра Першого в присутності його правнучка Олександра Першого був виконаний хором шляхетних

дівиць під час урочистостей присвячених відкриттю манкуртами у самому центрі підкореного полкового козацького містечка – залізного стовпа «Слави...». На вершечку якого вмонтований позолочений мутант на кублі із блискавиць.

Треба не забувати, що московський цар Петро I наважився себе проголосити імператором «Всія Руси» рівно, як і перейменувати за прикладом свого батька Михайла Тишайшого – Московське князівство у Московське царство, а синок у свою чергу на Російську імперію лише у 1721 році, після підписання шведами Ніеншанської угоди. Тож, ні про які перемоги російських солдат, чи там російської зброї під Полтавою у 1709 році, не могло бути і мови. В Європі навіть у XIX столітті столицю північних варварів – Москву (назва якої означає «гиблоє місце») не визнавали за будь яку Білу, Червону, Чорну, Жовту чи ще там якусь Русь. Не зрозуміло ще, про яку таку круглу дату можуть говорити наші сучасні регіональні, м'яко кажучи, «патріоти», коли навіть за дниною тих помпезних святків – 27.VI.1811 року пам'ятний знак московському царю завойовнику Петру I був встановлений із запізненням – у два роки.

Врешті-решт час у незалежній Україні вже й переосмислити далеко не історичні цінності і моральні засади на яких варто виховувати своїх «чад». Не годиться волелюбному козацькому роду вважати цей ганебний «Андріївський стовп » із зменшеною копією «Сенатської площі» такою вже історичною спадщиною гідною поклоніння чи коліно припадання. Доречі, козаки не перед ким не схиляли свої голови, навіть перед турецьким султаном чи кримським ханом. Так, під час «Путешествия из Северной в Южную Пальмиру» цариці Катерині II не поклонилися козаки із Градизької сотні за що і поплатилися наглою смертю в глиняних урвищах гори Пивихи (Полт.обл.). Якщо вже бути до кінця відвертим, то і сучасні державні мужі, чомусь вважають (на відміну від американців) викинутий догори

імперський перст в центрі Полтави – геральдичним знаком, та ще гідним «Славы русского оружия». Хочеться вірити в те, що знеславлення козацтва, а від так і України, нарешті припиниться з приходом до влади національно свідомих сил, а подібні гігантовидні витвори, із ознакою приниження національної гідності, знайдуть свої місця якщо не в ливарні, то принаймні, на смітнику історії.

Неймовірно, але історія рідного краю, як ніде в світі, чомусь ґрунтується виключно на наших з вами помилках і поразках. І що найбільше вражає, так це те, що під Полтавою у 1709р. у відповідь на відмову збоку королівського оточення Карла XII, щодо входження до шведського війська полків І.Скоропадського (призначеного московським царем Петром I на гетьмана замість І.Мазепи), козаки за зневагу віддячили шведам тим, що зайшовши їм в тил правого флангу завершили його оточення, а від так і розгром. Вчасна допомога Скоропадського панічно відступаючим московським військам (чудово описана О.С.Пушкіним в поемі «Полтава») стала вирішальним моментом у баталії. Як це не парадоксально, то була Пірова перемога козаків (під проводом Павла Полуботка та Данила Апостола), над своїм народом. Тому помпезне відзначення в Україні, та ще на державному рівні, 300-чя з дня поразки шведського короля Карла XII в союзі із гетьманом Козацької держави Іваном Степановичем Мазепою і Речєю Посполитою в національно визвольній війні дружніх народів є ніщо іншим, як деградацією українського суспільства.

Неймовірно, але в основу металобрухтного нагромування – «Слави царю загарбнику» були закладені 18 козацьких гармат. Доречно зауважити, що 9 із 17 гармат, знайдених на рештках від козацької фортеці-переправи Перевалочній (погромленої царським полковником Яковлевим у 1709 р. на передодні Полтавської трагедії), було перевезено до Полтави земським комісаром князем Баратовим століттям пізніше різанини. Доставлені на підводах від

берегів Дніпра ці чавунні жерла гармат теж звісно ніякої участі в жодному Полтавському побойіщі не приймали.

У зв'язку з доведенням сучасними науковцями факту підробки щоденника коменданта Полтавської фортеці, то наявний текст царського полковника-німця А.С.Келіна був написаним невідомим жартівником значно пізніше від подій під Полтавою. Звідціль і факт оборони Полтави від шведів має скоріше за все популяризаційний зміст. Доречно зауважити, що і лист Запоріжців до невідомо якого турецького султана мав таку ж сумнівну природу походження. За подібну цидулку викрадену архівним канцеляристом Яворівським поплатився Ілля Юхимич Репін своїм сином і всіма друзями, що погодилися йому позувати при малюванні клятої картини «Письмо турецькому султану». Подібно, що і знайдені на місці Полтавської земляної фортеці інші вмуровані у підмурівок знеславлення – 10 гармат, теж ніякого відношення до вчиненої московськими завойовниками кривавої різанини під Полтавою теж не мають.

Для декого може і невідомо, що на час Північної війни 1701-1711рр. прицільний постріл з подібного роду гармат дорівнював 100 кроків. Так що не варто приділяти вже такий підвищеній увазі факту перевазі Петра I в 110 гармат у Полтавській баталії. Гармати в тодішніх війнах, скоріше за все, мали виключно психологічне значення. Витрата значного часу на заряджання гармат і наведення на ціль та ще горіння гнота, робила подібну зброю малоефективною. Так вважав не тільки Карл XII, але і вся Європа. Отож, окрім усмішки не викликають інших емоцій у відвідувачів «Музею заповіднику Поле Полтавської битви» (особливо у досвідчених у військовій справі фахівців), експоновані там малюнки замовних московським царем віртуального сюжету баталії із зображенням бронзових гармат (жовтого кольору), як і портрет литовського магната, який начебто написаний з гетьмана Козацької держави Івана Степановича Мазепи.

Кожному металознавцю відома дата винайдення вперше в світі (в Росії) гарматної бронзи, бо без відповідних домішок до сплаву 90 % міді і 10% олова отримана бронза мала крихкотілість. Так що подібні малюнку бронзові гармати з нарізними жерлами з'явилися вперше лише тільки під час Кримської війни у 1853-1856 рр., а наявні у царя Петра I на час Полтавської масакри мідні гармати, вивезені (мародером, сином конюха Алексашкой Меншиковым) із Батуризької фортеці, мали природній червоний колір, відповідно як і чавунні – брунатно-чорний.

До сказаного варто додати, що в основу гігантоманіакальної купи мотлоху нагромадженої посеред обласного центру (більш знаної як пам'ятник «Слави...»), закладено у підмурівок також і гранітний камінь знайдений князем Куракіним у Кременчуці. *«В песчаных горах с прієзду от Хорола и Полтавы и вблизи богоугодного заведения»*. До цих піщаних гір і до тих жахів, які чинилися на місцях далеко не угодних Богу понад двохсотріччя опісля Полтавської трагедії, ми ще не раз повернемося у нашій наступній розповіді. Після вимушеної історичної правки викривленої зайдами і манкуртами історії України і на перший погляд начебто випадкового відхилення від головної теми нашого твору, повернемося до подій які передували Другій світовій війні.

IV

За крок до війни

На першотравневому параді 1939 р. на «Красной площади» нарком оборони К.Е.Ворошилов заявив: «Советский народ не только умеет, но и любит воевать». Заручниками, по суті цинічного, а не вимушеного, як декому це здається, «Пакту Молотова-Риббентропа», підписаного за тиждень до

початку Другої Світової Війни – 23 серпня 1939 року, стали сотні тисяч поляків, мешканців Бессарабії – румуни, молдовани, цигани та українці Закарпатської України, Буковини, а також народи Прибалтійських країн – литовці, естонці, латиші, фіни.

Згідно додатка до угоди від 28 вересня 1939 р. про дружбу і кордони фактично було створено союз між Гітлером і Сталіним, що дозволило останньому «обмінати» привласнені СРСР у відповідності з серпневими домовленостями Люблінське і частково Варшавське воєводства Польщі на Литву.

*Москва, 23 серпня 1939 р.
Цілком таємно*

Протокол До договору про ненапад між Німеччиною та Союзом Радянських Соціалістичних республік

Уповноважені обох країн, що підписалися нижче, обговоривши у суворо конфіденційному порядку питання стосовно розмежування сфер взаємних інтересів у Східній Європі – прийняли наступне рішення:

1. У випадку територіально-політичного переулаштування областей, що входять до складу Прибалтійських держав (Фінляндія, Естонія, Латвія і Литва), північний кордон Литви визнається обома сторонами.

2. У випадку територіально-політичного переулаштування областей, що входять до складу Польської Держави, кордон сфер інтересів Німеччини і СРСР буде проходити по лінії річок: Нарев, Вісла і Сан.

Питання, що до збереження незалежної Польської Держави і про її кордони може бути остаточно вирішено в залежності від політичного розвитку подій.

3. Стосовно південного сходу Європи з радянського боку мається зацікавленість СРСР до Бессарабії. З німецького

боку зроблена заява про політичну незацікавленість у цьому регіоні.

4.Протокол договору має зберігатися обома сторонами у суворій таємниці.

*Уповноважений Урядом СССР
За Уряд Німеччини
В.Молотов
Й.Ріббентроп*

Із порівняно недавно розсекречених архівних документів дослідникам стало відомо, що в Козельщанському соборі Різдва Богородиці і в корпусах Козельщанського жіночого монастиря, як і в Преображенській церкві, Наказом № 794/б від 5 березня 1940 року, Москва, за підписом Народного комісара внутрішніх справ СССР – Лаврентія Павловича Барії, під пильною охороною конвойних військ, ешелонами в Козельщину були доправлені польські офіцери.

Це тих, хто 1 вересня 1939р. о 4 годині 45 хвилин ранку, першими прийняли на себе пекельний вогонь з гармат німецького лінкору «Шлезвіг-Гольштейн» по військовій базі «Вестерплатте». Авіабомби впали на залізничний вокзал Львова. Стояли розбомблені міста: Перемишль, Ярослав, Жешців і Тарнув. Далі були понад два тижні оборонних боїв на Хельській косі, за Краків, Варшаву, Львів, Брест-Литовськ та його фортецю – більше званою сучасником як «Брестская крепость». Прикро, але і сьогодні на замовлення кремлівських моралістів, комерційні телеканали продовжують спотворювати історію Другої Світової війни. Так, в надуманих пропагандистських сюжетах, про, начебто, виявлені нові факти героїчного захисту «Брестской крепости» від «фашистських » загарбників, фальсифікатори в своїх епізодах обминають у показі передсмертні послання захисників Брест-Литовської фортеці залишені на цеглинах

мурів лише тому, що ті видряпані багнетами польською мовою. В своїх низькопробних телесеріалах, на кшталт, агіт-фільмів 50-их, імперські режисери забувають уточнити, що саме з благословення тирана Йосифа Сталіна почав свою загарбницьку компанію біснுவатий єврейтеор Адольф Гітлер. Прикро визнавати, але саме Червона армія ССРСР замість підтримки стікаючої кров'ю Польської республіки, о 5 годині 40 хвилин ранку 17 вересня 1939 року сама зробила підступний удар в спину стікаючою кров'ю дружній сусідній державі. Без оголошення війни, східний кордон Польщі перетнули війська РСЧА. Порушивши Польсько-Радянську угоду про ненапад від 1932 р., термін дії якої був подовжений у 1938 р. – ССРСР вчинив агресію за яку мав нести відповідальність перед Лігою націй. Фактично Й.Сталін помстився за поразку РСЧА під командуванням Тухачевського, отриману від легіонів Пільсудського в середині серпня 1920р. під Варшавою. Опинившись між двома мілітарними лещатами Уряд і Президент Польщі змушені були на світанку 17-го вересня виїхати до Коломиї і через Делятин та Заліщики рушити до румунського кордону. Залишивши Польщу, вони змушені були перебраться спочатку до Франції, а потім до Англії. Більш того, командування Польської Армії на чолі з генералом Едвардом Ридз-Смігли віддало наказ: «Радянським військам не чинити опору, не стріляти!» Так розпочався останній розподіл Польщі.

Треба не забувати, що спроби примусової радянзації 28 вересня 1939 року – Естонії, а вже 5 жовтня 1939 року – Латвії і 10 жовтня 1939 року – Литви, призвели в 1941р., у вересні 1945-го по травень 1947-го до «крупномасштабных» арештів і депортацій до Сибіру і Середньої Азії «буржуазных и антисоветских элементов». Фактично руками урядів Прибалтійських держав проводилося винищення в концтаборах НКВД ССРСР політичної еліти нації.

З вересня 1939 р. до березня 1940 р. в таборах НКВД СРСР утримувалися польські офіцери і солдати, а з червня 1941р. місця на дерев'яних нарах-етажерках під куполами кафедральних соборів зайняли представники родин, так званих, контрреволюціонерів з Литви, Латвії, Естонії і Молдови. Відповідно до статистики Московського «Меморіалу» в табори НКВД СРСР було відразу відправлено:

Естонців – 3688 осіб. У 3-х ешелонах;
Литовців – 3425 осіб. У 4-х ешелонах;
Латишів – 5921 осіб. У 5 –х ешелонах.

Таблиця №2
Виписка з журналу відправки залізницею ешелонів
за 17-18 червня 1941р.

№ ешел	Відпра- вка	Дата	Кільк.	Прибуття	Дата	Область	Рес- публ	При- м.
286	Талін	17.06.41	786	Новоси- бірськ	23.06.41	Новоси- бірська	РСФСР	
290	Талін	18.06.41	994	Старо- бельськ	23.06.41	Луганська	УРСР	
292	Талін	18.06.41	1028	Старо- бельськ	23.06.41	Луганська	УРСР	До- дат.
293	Талін	18.06.41	1191	Котель- ничі	23.06.41	Кіровська	РСФСР	
294	Талін	18.06.41	1112	Кіров	23.06.41	Кіровська	РСФСР	
У під- сумку			10016					

Додаток: Після прибуття ешелону № 292 в Старобельській табір НКВД СРСР сім же ешелонам – 1199 депортованих естонців було направлено 23.06.41 року до ст.Тавда, в Свердловську область – «Северураллаг». Проте, до станції призначення 12.07.41 р. прибуло живих тільки 698 чоловік. Для маленької Естонії смерть від голоду під час конвоювання 501-го громадянина, то є невідновлююча генетична втрата.

Проте, ультимативна форма ССРСР відносно Фінляндії наштовхнулася на масовий супротив збоку фінського населення, яке ще не забуло наслідків від входження до Російської імперії. Тому логічно, що і 19 вересня 1939 року фіни вдруге проігнорували вимогу ССРСР, щодо введення до Фінляндії військ РККА і анексії фінської території на Карельському перешийку. Хай хоч і під благими начебто намірами, щоб віддалити кордон від колишнього шведського торгового містечка-порту Ніеншанц (більш знаного сучасниками як Санкт Петербург), від споконвічних фінських густозаселених районів, в обмін на заболочений край.

Забігаючи наперед, можна констатувати, що якби не ганебна війна розпалена ССРСР із Фінляндією ще у 1939 році, то і «Великої Отечественной Войны» не було. Втратою двох дивізій (44-ої повністю) за кілька місяців «Зимової війни» (105 днів) із порівняно маленькою Фінляндією, радянські стратеги (колишні унтер-офіцери царської армії такі як: С.М Будьоний, К.Е.Ворошилов, Г.К.Жуков і їм подібні) показали Гітлеру наскільки ССРСР не готовий до війни, чим і захопили «фюрера».

Однак, у Кремлі на засіданні вищого командного складу РСЧА Й.В.Сталін вихвалявся: *«Питається, кого ми перемогли?...Уся оборона Фінляндії і війна велася по вказівці і за порадами Англії і Франції... Наслідок говорить сам за себе. Ми розгромили не тільки фінів – це вже не настільки важке завдання. Головне у нашій перемозі полягає у тому, що ми розбили техніку, тактику і стратегію передових держав Європи, представники яких були вчителями у фінів. У цьому головна суть нашої перемоги.»*

Проте бравада Й.В.Сталіна була просто блефом. В дійсності начальник зовнішньої розвідки ССРСР Судоплатов вчасно застеріг його, що затягування війни із Фінляндією на початку 1940 року може обернутися інтервенцією англійців і французів проти ССРСР з території Турції і Ірана. Про план

«RIP» (Російська індустрія і паливо) повідомив агент «№59». Видатний діяч грузинської еміграції Гигель, перебуваючи у Туреччині, тісно співпрацював з французьким військовим аташе в Анкарі. Йому стало відомо про підготовку повітряної атаки на головні центри добування нафти в СРСР Баку-75%, Грозний і Майкоп.

Саме бездарне керівництво ЦК ВКП(б) і радянського уряду на чолі з семінаристом-недоучкою Йосипом Кобою, було винне у виникненні оточення навколо Ленінграду. Внаслідок голодомору понад 740 тис. ленінградців (виключно дітей і людей похилого віку) загинули від виснаження. «Иждевенцы» гинули, бо як непридатний для експлуатації людський ресурс, отримували по карткам на день по – 150 гр. сміття замість хліба. І це в той час як у Смольному кожен день смалили поросля для партапарату на чолі із вірним ленінцем Ждановим, не важучі про цитрусові, cedру з яких знаходили на смітниках біля будинків партійців приречені на голод ленінградці. Цю жахливу статистику не можна вважати вичерпною, бо радянські обліковці не враховували останки тих біженців з навколишніх містечок і сіл, які шукали порятунку від голоду в самому Ленінграді. Прибулих іногородців ніхто не брав на роботу, не прописував, а відтак не давав хлібні картки, як і не ховав до братських могил. Канібалізм у колись пролетарської революції перевершив у кілька разів людоїдство під час голодомору в Україні. Можна не сумніватися, що вигідний для Сталіна і Гітлера голодомор мегаполіса в 2 млн. 887 тис. людей навмисно продовжувався з 1941-1944 рр., а це біля трьох років – 872 дні і тривав найбільше в порівнянні з іншою окупованою територією СРСР – Україною і Білорусією. Причина проста. Мешканці колишньої імперської столиці Росії в більшості були представниками заможних аристократичних родин, які мали родинні коштовності, прикраси тощо. Саме голод примушував їх вимінювати за коштовності кусень чорного сурогату, який звався хлібом. Замість того щоб рятувати дітей по кризі озера Ладога на автомобілях

вивозилася кераміка для Московського метро – будівництво якого не припинялося під час війни, декорації і обладнання кіностудії «Ленфільм», потрібні для подальшого одурманення народу штучною ілюзією. Набутий досвід збагачення під час голодоморів у 1932-37 рр. «Торгсінів» став у нагоді більшовицьким нелюдам у голодному Ленінграді.

Навряд чи варто дорікати у організації кільця оточення навколо Ленінграда, втягнуту Радянським союзом у війну, Фінляндію, якій після підступного нападу Німеччини 22 червня 1941 року на країну Рад самій довелося на третій день війни – 25 червня, цього ж таки 1941 року, організовувати захист вже свого мирного, фінського населення тільки не від Вермахту, а від Червоної Армії. Та попри все, уряд Фінляндії постійно вів із Кремлем діалог через шведських дипломатів-посередників про умови припинення між двома сусідніми країнами кровопролитної війни. Проте, цей варіант аж ніяк не влаштовувало тирана свого народу І.В.Сталіна.

По-людськи можна зрозуміти і появу «с ответным визитом» під Ленінградом у грудні 1942 року 250-ої «Division Azule» іспанської «Голубої дивізії» сформованої виключно із добровольців. Зодягнуті в голубі сорочки і німецьку уніформу франкісти у такий спосіб аж до 8 жовтня 1943 року «віддячували» за перетворення в 1936 році їх Батьківщини Іспанії в суцільний полігон по випробуванню у бойових умовах зразків новітньої радянської зброї: літаків, танків, гармат, торпедних катерів і т.п. Така «інтернаціональна» допомога Іспанії збоку країни рад обернулася для мирного населення волелюбної і доброзичливої країни, розпаленням громадянської війни, вивезенням до СРСР державного золотого запасу і тисячі виснажених дітей. У спадок від Радянського союзу Іспанія отримала тотальний голод, аж до самого кінця Другої Світової війни. До лав «Голубої дивізії» йшли люди далекі від політики з метою, щоб в такий спосіб врятувати від голодної смерті своїх німецьких батьків і безробітних членів родин.

Давайте пригадаємо разом з якої такої причини почалися ці нещастя для дружніх прибалтійських народів. Фінська війна була інсценована підрозділом НКВД СРСР мінометним обстрілом (7 вибухів мін) 26 листопада 1939 р. по розташуванню 68-го полку РККА біля с. Маніла. Тодішня заява ТАРС про втрату 4 і поранення – 9 червоноармійців, у 90-х роках минулого століття була спростована російським істориком Аптекарем. Науковець дослідив усі наявні в архівах повідомлення і донесення 70-ої стрілецької дивізії, до складу якої входив 68-й піхотний полк і не знайшов жодного повідомлення про обстріл з фінської сторони, чи втрат особистого складу на відрізок часу з 25 до 28 листопада 1939 року. Такий факт нападу на прикордонну частину РККА не був зафіксований навіть в жодному документі Наркома оборони СРСР.

Пригадаймо, що саме збройний напад СРСР на Польщу, а пізніше 30 листопада 1939 р. о 8 год. 30 хв. ранку – на Фінляндію, спонукав представників світової громади до виключення у грудні 1939 року більшовицької держави СРСР разом із її військовим сателітом, націонал-соціалістичною (нацистською) Німеччиною, зі складу Ліги Об'єднаних Націй.

Маловідомим фактом є й те, що в Радянському союзі, задовго до початку агресії проти сусідньої держави Фінляндії в 1939-му, почалося формування корпусу Фінської Народної Армії (ФНА). За відсутністю національного військового однострою 18 тис. бійців ФНА одягли в знятий радянськими мародерами із розстріляних польських офіцерів і солдатів однострою, попередньо відпоровши шеврони із білокрилими орлами. Москвою також заздалегідь був призначений маріонетковий уряд Фінляндської Демократичної Республіки на чолі з комуністом Отто Куусіненем зі столицею в окупованому Червоною Армією першому ліпшому фінському містечку – Терійоки. Про те як це трапилося піде мова у наступній нашій розповіді.

V

Наслідки радянсько-нацистської угоди

Згідно таємної угоди між Й.В.Сталіним і А.А.Гітлером, яка отримала назву за прізвищами підписантів – голів урядів двох держав «Молотова-Риббентропа», у червні 1940 р. до складу СРСР відійшли окрім половини Польщі також Бессарабія і Північна Буковина. 21 травня 1941 року за підписом Наркома внутрішніх справ СРСР Л.П.Берії, до начальника управління НКВД східних і північних областей СРСР, була направлена секретна шифрограма про прийняття Урядом СРСР рішення «Про переселення на 20 років перебування членів родин, голови яких були репресовані або знаходяться на нелегальному стані». На підставі чого 14 червня 1941 р. Нарком СРСР Л.Берія і підписав план-заходів по виселенню з прифронтової зони 60 тис. населення. Для виконання цього плану необхідно було підготувати місця в таборах зайнятих як «ворогами народу» так і польськими військовополоненими. Ось чому 4 квітня 1941 року заступник наркома Чернишов і начальник тюремного управління НКВД М.І.Нікольський представили на підпис Наркому ВС СРСР Л.Берії постанову «Про застосування до всіх соціально-небезпечних елементів вищої міри покарання». Так до січня 1942-го року було розстріляно на Україні – 8789 чоловік.

Уніч з 12 на 13 червня 1941 р. о 2 год. 30 хв. почалося масове виселення родин із малолітніми дітьми і вагітними жінками та немічними людьми.

В Путивльський табір НКВД СРСР – 3 тис. людей.

В Козельщанський концтабір НКВД СРСР – 5 тис. людей.

В Кустанайську, Кизил Ординську, Омську області – 11 тис. людей.

В Новосибірську область – 10 тис. людей.

Згідно цього, по суті злочинного, плану із Молдови в Козельщанський концентраційний табір НКВД ССРСР станом на 13 червня 15-00 було виселено 13980 осіб. Із них 6120 чоловік було вивезено зі ст. Глибока, а не з Кишинева, ешелонами № 228-231 по Південній залізниці в напрямку «Одеса-Харків» через Кременчук. При цьому три ешелони №№ 229,230,231 проминувши залізничну станцію Козельщина, місце призначення Козельщанський табір НКВД ССРСР, чомусь прибули на наступну проміжну з Полтавою залізничну станцію – Ганівка. Остання знаходилася на відстані від попередньої ст. Козельщина за 4,5 км. Із настроїв конвойних військ відомо, що ті як найскоріше завжди намагалися «сплавити» – передати контингент депортованих табірній команді. А тут виходить якійсь абсурд, неначе конвоїри шукали собі зайву проблему – робити з арештованими зайвий гак у 5, 9 км., та ще через степи і битим шляхом. Тому версія повернення в'язнів з навмисним ускладненням шляху етапування до Козельщанського табору НКВД ССРСР відпадає. Нам нічого іншого не залишається як констатувати, що перша партія із 3791 осіб депортованих з території Румунії – Молдовської ССРСР, ніколи більше живими не прибула до пункту призначення. Як повідомили старожили Козельщини вони окрім польських офіцерів ніколи не бачили на території Козельщанського собору цивільне населення.

Отож, виходить не випадково літерні ешелони №№ 229, 230, 231 проминувши ст. Козельщина, де на відстані 560 метрів від залізниці містився Козельщанський табір НКВД ССРСР, прибули на залізничний полустанок Ганівка, що знаходився за шість кілометрів, якщо брати ґрунтовим шляхом, до пункту призначення. Навряд чи це було простою випадковістю, але саме поблизу с.Ганівка до війни базувався військовий підрозділ хімічних військ РСЧА. Тому висновок напрошується сам по собі.

Таблиця №1
Виписка з журналу відправки літерних потягів з Молдови
станом на 13-16 червня 1941 року.

Еше - лон	Відправка	Дата	Кіль- кість	Прибуття	Дата	Область	Рес- публ.	При бул.
№ 228	ст.Глубока Кишинів	13.06.41	1444	ст.Актюбінськ	29.06.41	Актюбінська	Казах. СССР	1442
№ 229	ст.Кишинів	16.06.41	1229	ст.Ганівка	18.06.41	Полтавська Козельщан- ський табір	УРСР	
№ 230	ст.Кишинів	16.06.41	1251	ст.Ганівка	18.06.41	Полтавська Козельщан- ський табір	УРСР	
№ 231	ст.Кишинів	16.06.41	1311	ст.Ганівка	23.06.41	Полтавська Козельщан- ський табір	УРСР	
№ 232	ст.Кишинів	16.06.41	885	ст.Тьоткіно	20.06.41	Курська Путіловський табір	РСФСР	
№ 233	ст.Чернігів	29.06.41	1442					

Додаток: Ешелон № 233 відправлений був із Чернігова тільки вже не з громадянами Молдови, а з українцями. Правоту висновку доводить впровадження Урядом СССР політики виселення і українців з споконвічних їх земель, ще до початку Німецько-радянської війни 1941-1945 рр.

Підводячи тільки не повний підсумок, можна стверджувати, що на Полтавщині в селищі Козельщина, на території жіночого монастиря Різдва Пресвятої Богородиці і в підземеллях, було закатовано або розстріляно енкаведистами, за різними підрахунками, понад 12 тис. безневинних жертв радянського режиму. До того числа увійшли біля 5 тис. польських офіцерів. Таємні ями сховища в навколишніх проваллях, глинищах монастирської цеглярні, у братських могилах жертв білогвардійських розстрілів під час громадянської війни та в ближніх і дальніх піщаних кар'єрах чекають своєї черги на перепоховання за християнським звичаєм без вини убієнних людей.

Звертаю увагу на наведений в таблиці графіку відправлень залізничницею громадян із Молдови на самому початку 1941 р. і ешелону № 233 з Чернігова. Проте, у цьому немає нічого такого не природного, і то не є поодиноким випадок. На жаль, цей факт підтверджує інформацію про примусове переселення у повному складі колгоспів і підготовку до переселення цілих районів з України для заселення звільнених від українців чорноземля переселенцями з РСФСР. Тому треба шукати іншу таблицю прибуття залізничних ешелонів з нечорнозем'я та Поволжя РСФСР починаючи з голодоморів: 1921-22; 1932-33; 1939-41; 1947-48рр. Треба не забувати, що демографічна бомба уповільненої дії закладалася радянським тоталітарним режимом ще з 1921р. Наслідки її ми вже пожинаємо зараз. Наявність збройних сил опору в Україні і значна кількість українців у лавах Червоної Армії, завадили 12-ій і 25-ій каральним дивізіям НКВД СРСР втілити в життя, ще одну чорну справу, а саме:

- а) Поширити голодомор 1947 р. на західні терени України;
- б) Вивезти повністю сільськогосподарське збіжжя з України;
- в) Депортувати українців, як татар, молдаван і прибалтів.

VI

Радянське пекло

Нерідко, прогрес у медицині вчені-медики здійснювали наперекір медичній етиці. Опираючись виключено на свої забаганки, експериментатори без будь-якої згоди піддослідного проводили свої нелюдські досліди над собі подібними. Одержимі революційною ідеєю «для досягнення цели все методы хороши» радянські науковці, переступивши через усі моральні норми, із захопленням ставили свої нелюдські досліди над «ворогами народу» – в'язнями радянських концтаборів і тюрем.

Поширеною на той час науковою темою у лікарів-експериментаторів було дослідження по пересадці тваринних органів людині, як то ока чи інших. Так з метою планового регулювання поголів'я гомосовєтіка світила радянської медицини займалися пересадкою репродуктивних органів від тварин до людині. Окремою темою проходили у них пошуки методів маніпуляції над людською свідомістю. Деякі «медичні світила» ставили досліди на людях по промиванню мозку у прямому розумінні цього слова. Людську голову затискали лещатами і розкривали череп приблизно так, як це роблять на сході деякі дикуни-гурмани над мозком живих мавп, тільки з тією різницею, що замість кулінарних приправ у черепну порожнину додавали різні хімічні сполуки і не вживали в якості їжі. Ще науковцями ставилися чисто психологічні досліди над 190 мільйонним населенням Радянського союзу. Розробники цього псевдонаукового напрямку стверджували, що певний процент знищення людської особі позбавляє залишкову частину мас до спротиву. Дійсність перевершила чутки про масовий терор в СРСР. Батьків там розстрілювали, могили зрівнювали із землею, а пам'ять стирали епідемією жахів. Тільки після 22 червня 1941р. світ став вражений від наслідків більшовицького режиму. Німецькі окупанти викривали

радянських злочинців шляхом розкопок місць таємних захоронень жертв більшовицького режиму, а після війни радянська комісія виявляла, начебто випадково, місця масових злочинів, приписуючи їх вже німцям. Услід за ексгумації в Катині, 3 червня 1943р, яку довелося вчинити із багатьох держав світу припинити виключно із санітарних міркувань (літня спека і хмари мух) – 15 червня 1943р. розпочалася ексгумація у Вінниці. На підставі протоколу огляду встановлено, що станом на 7 вересня 1943р. загальна кількість трупів з ділянок «Фруктовий сад», «Цвинтар», «Громадський парк ім. Горького» склала – 9443. Переважна більшість приречених мала зв'язані мотузкою кінцівки рук, а дехто ніг. По куту напрямку ходу вогнепального каналу встановлено, що постріли у жертв проводилися, коли ті знаходилися у положенні навколішки з низько нахиленою головою. Характер зовнішньої деформації олив'яних куль, виявлених у черепній порожнині, дає право на ствердження, що смертельні ушкодження спричинені дрібнокаліберною зброєю (вірогідно з револьвера). Враховуючи ступінь трупних змін, давність знаходження останків в містах таємного поховання визначається в межах 3-5 років (1937-1940pp.). Як не дивно, але отримали кулю в потилицю не представники політичних сил здатних активно впливати на хід історії, а представники невдячної чорної праці а той наймасовіший у своїй більшості прошарок пролетаріату, який і зараз не хоче бачити нічого далі свого власного носа. У розритих могилах опинився отой гаряче обожнений, коханий до нестями і ошуканий до нитки народ, що з косами і вилами в руках, та з дико-фанатично розплющеними очима і перекошеним обличчям, на фоні моря крові, наївшись до нестями сала і опершись на тин чи паркан, злорадно гиготав у спину відступаючим національним силам. Заколисуючи себе думкою, що його хата скраю він і не підозрював того, що у такий спосіб покірно рив своїми правицями, в першу чергу, собі могилу.

Саме досягнення у царині дослідження впливу наркотичних речовин на розумові здібності людини стали запорукою появи перед боєм отих «наркомівських 100гр.». Як зараз з'ясувалося інтендантська служба заздалегідь до бідонів із алкоголем доливала із флаконів строго по таємній інструкції «домішки» із вмістом психотропних речовин. Піддослідними ставали звичайні люди далекі від політики, арештовані енкаведистами або службою безпеки у ночі за підозрою, наклепом, доносом, навіть від анонімників. Злочинні експерименти проводилися також і над полоненими поляками і молдованами. Ця трагічна для народу історія розвитку радянської медицини ще чекає своїх авторів. Під наглядом НКВД велися і інші розробки, як то напрямки на удосконалення старих і розробку нових отрутих речовин. Під час дослідів радянські лікарі прискіпливо контролювали тривалість агонії людського організму.

Тільки у 1947р. у наслідок розгляду на Нюрнберзькому процесі справи над лікарями Освенціума і інших німецьких концтаборів, де проводилися нечувані досліди над в'язнями – медичні експерименти на людях без їх згоди були заборонені. Більшість із тих німецьких лікарів-вчених Нюрнберзьким судом були засуджені до смертної кари, а решта до позиттєвого ув'язнення. Сумнозвісні і досліди, які проводили над в'язнями в «Загоні № 731» японськими лікарями. Не отримали свого засудження на Нюрнберзькому процесі тільки радянські фахівці смерті. Не виніс звинувачення чомусь, підсудним представникам Вермахту, генеральний прокурор СССР Вишинський А.Я. – факт знищення десятків тисяч людей у Вінниці, Катині, Биківні...

Навіть сьогодні медицина, визнавши злочинними досліди над людьми, в дійсності продовжує їх проводити, причому у значних масштабах. Корупційний зв'язок між фармацевтами і лікарями – це предмет завтрашніх резонансних судових справ Міжнародного трибуналу.

Є свідчення випадкових очевидців злочинів, на очах яких працівники НКВД творили свої чорні справи. Проте, це поодинокі випадки, бо навіть дітей, які підглядали секретарів енкаведисти ніколи не залишали живими. Утім, ці люди зараз вже поважного віку. Тому вони не побажали, щоб їх прізвища афішували, аби не порушували їх спокій оті фаунтові пагони покидьків. А були і такі, хто в останню мить свого сплюндрованого тоталітарним режимом життя намагалися покаятися у своїх гріхах, вчинених часом не зі своєї волі. Проте, давали зізнання на жаль не всі, були серед них і моральні уроди такі як:

«Палач Воркути» уродженець Житомира Єфим Йосифович Кашкетін справжнє прізвище якого Хаїм-Меєр Йосифович Скомаровській. Тільки згідно одного наказу НКВД №00409 в Ухтпечлагє ним і його командою за один раз було розстріляно із кулемета «Дегтярьова» і пістолетів «ТТ» – 2901 особа.

Проте, щоб замести сліди злочину в березні 1940 р. Військова колегія Верховного суду СРСР на підставі ст.ст. 58-7, 58-8, 58-10 і 58-11 КК РСФСР приговорила до вищої міри покарання і самого Х. Й. Скомаровського.

Випускником Кременчуцького реального училища 1903 року був уродженець с.Успенки Терентій Дерібас, якій вислужився до комісара держбезпеки 1-го рангу. Він був активним учасником подавлення Кронштадського заколоту матросів і селянського повстання на Тамбовщині. В жовтні 1933 року очолив будівництво в нелюдських умовах силами арештантів Байкало-Амурську залізницю. В подальшому Т.Дерібас був розстріляний колегами по НКВД.

Наступним злочинцем був Миронов Лев Григорович (справжнє прізвище Каган) родом з Пирятина, який займав посаду голови колегії звинувачення Полтавського ревтрибуналу. Потім вислужився до начальника відділу головного управління державної безпеки НКВД СРСР. В 1938р. Лев Миронов теж був страчений.

Уродженцем Полтавської губернії ще був і Н.К.Горлінський, який окрім участі у приведенні приговорів до виконання в Харківській і Чернігівських областях у 1943 р. керував ще каральними акціями проти козачого населення в Ставропольському і Краснодарському краях. У 1945-47р.р. та у лютому-квітні 1949р., будучи міністром держбезпеки Литви, він провів крупномасштабні арешти і висилки народів Прибалтики. В кінці 1953 р. після арешту Л.П.Берії сам Н.Горлінський був звільнений з органів, а з приходом до влади Л.І.Брежнєва, відновлений у званні генерал-лейтенанта. Таких прикладів безліч, але запевняти всіх і вся, що катами були виключно етнічні українці – не варто, принаймні з погляду на прізвища. Насправді тюрми в СРСР були завжди переповнені в усіх містах, бо скрізь діяв наказ, що мав силу закону. Він мав таку силу, яка надавала право безкарно вбивати навіть тих, хто ставав випадковим свідком розстрілів чи екзекуцій. Узятий радянською владою на озброєння принцип кримінального світу, по «поняттям» якого вбивали не тільки свідків, але і своїх – ненадійних, або не досить стійких, занадто запеклих чи занадто обізнаних. Таким чином у тюрмах опинялися комбриги і маршали, прокурори і секретарі ВКП(б), їх слідчі і стукачі, дознавці і виконавці вироків – душогуби, вчорашні колеги керівники НКВД Балицький, Єжов, Ягода, Берій...Звірства німців нічим не поступалися перед кривавими розправами «визволителів», що дало можливість усе списувати на Гітлера – давні масові розстріли мирного населення, грабунки коштовностей із храмів і підривання культових споруд, нищення снарядами і випалення термітом будівлі міста разом із залишеним на призволяща населенням. Припустимо, що Биківня за Києвом і Куропати в Білорусії, а також 20 тис. жертв під Піщаною горою у Кременчуці, то є жертви гітлерівського терору, тоді покажіть де ви поділи жертви свого сталінського терору. Невже тільки німці були трупоїдними, а ви вегетаріанцями та ще плодово-ягідними. Спробу-

емо стати вище над теперішніми антиукраїнськими стереотипами створеними пройдисвітами для дурнів. Вони зі своїх іномарок закликають нас у щасливе таке минуле, коли нам усе держава давала, будувала, годувала і поїла. Ми, ошасливлені вами, ще не забули якою такою людською ціною наші батьки оплатили отой рай, що у нормальної нації зветься пеклом. Опитані свідки дають повну картину пекла, де за диявола правив енкаведист. Саме український народ нещадною війною обом окупантам відповів проголошенням своєї незалежності.

VII

Маніакальна ідея

Пригадаймо, що радянська індустріалізація з її п'ятирічками мала на меті не підняття добробуту своїх громадян, а скоріше навпаки – стала фактором погіршення матеріального статку більшості населення СРСР. Створення військово-промислового потенціалу для втілення маніакальної ідеї – побудови всесвітньої комуністичної імперії, вимагало нових технологій. А, відтак, придбання за кордоном ліцензій на виготовлення новітніх на той час американських літаків «Дугласів»(ІІ-2), автомобілів «Фордів» (Полуторок), потягів, промислового обладнання і т. п. Мілітаризація держави, жорстоко підкорила всі сфери життя інтересам армії. Під прикриттям цивільної продукції, народне господарство повинно було працювати на виробництві зброї, а чоловіче населення призовного віку – її опановувати. Парткоми створювали тоталітарну мережу більшовицьких сексотів при «особливих відділках», на всіх заводах і фабриках Радянського союзу. Майже на всіх підприємствах утворювались секретні дільниці по виробництву знарядь масового знищення людей. Так, Харківський, Сталінградсь-

кий, Челябінський заводи поряд із тракторами випускали – танки, тягачі і панцер-автомобілі. Харківський паровозобудівельний завод ім. Комінтерна – панцер-потяги. Шляховики поряд з мостовими конструкціями виготовляли авіазаправники (після війни ракетозаправники), вагоноремонтними заводами – понтонні переправи, амфібії. Навіть деревообробні та ліжкові комбінати поряд із меблями виробляли «пуско-направляючу» дерев'яну тару для реактивних снарядів «Катюш», ящики під протипіхотні міни і артилерійські снаряди. З авіадикту червонодеревники збирали фюзеляжі і крила літаків, не кажучи вже про приклади для гвинтівок, автоматів і кулеметів.

Принаймні розглянемо випуск одного із тієї дерев'яної серії виробів – Літак ІС-5 (Йосип Сталін). Цей повітряний-агресор одноразового використання, наповнений тротилом, мали до визначеної цілі керувати планеристи з найпоширенішої тоді мережі авіаклубів ОСОАВІОХІМ, (точніше фанати «камікадзе», бо літунів не навчали поверненню і посадці на аеродроми базування). Тільки превентивний напад Німеччини на СРСР зірвав підступний план І.Сталіна – нападу на Європейські держави (запланованого на липень 1941 р.). Таким чином в один день Гітлер зробив покидьками не тільки подібний тип літаків, але і купу легких танків (масою до 15-20 тон) як то: А-1, А-20, А-32 або Т-28, Т-35 – ці потвори хоча і мали багато башт, але відрізнялися винятковою вразливістю завдяки тонкому панцеру, який міг уберегти хіба що від куль. У передвоєнні часи, навіть на винокурних заводах робітниці заповнювали пляшки поряд з «Московською гіркою» горілкою – запальною рідиною «Коктейлем Молотова». Наша харчова промисловість нарівні з овочевими та рибними консервами виготовляла протипіхотні гранати. Будівельники, так ті з бетону і арматури відливали купола для довготривалих укріплень (дотів і дзотів) та «їжаки». Шкіряно-шорні комбінати шили обладунки для кінної тяги гармат, ремені, сумки для

офіцерів, сідла для кавалерії і т. ін. Взуттевики, поряд з яловими черевиками для рядових червоноармійців, кроїли хромові чоботи для офіцерського та вищого складу РККА. М'ясопереробна промисловість, як правило, чомусь поряд із ковбасними цехами мала і медичні, не кажучи вже про густу мережу засекречених філій біофабрик, які теж випускали «дешеву» ковбасу. Вміст вироблених цими, з дозволу сказати фармацевтами, «лік» переважно у флаконах, вам може приснитися хіба що у кошмарному сні. Такий перелік подвійних стандартів на радянському виробництві можна продовжити до безкінечності. Мілітаризація держави не обійшла боком також середні і вищі навчальні заклади. Школярі, студенти не залежно від полу і віку обов'язково проходили «курс молодого бойця» і здавали залік на БГТО-ГТО, «Ворошиловський стрілок», а випускники інститутів: майбутні лікарі, журналісти, перекладачі і літуни цивільної авіації – отримували військові звання.

Проте, мало хто із сучасників замислюється над тим, а якою такою ціною проходила ця з дозволу сказати, індустріалізація. Або звідки брались кошти, та ще у золотому еквіваленті, на придбання новітніх технологій. Відповідь лежить на поверхні – та саме завдяки тотальному голодомору. Незалежно від національності і соціального походження у людей, різноманітними наддержавними спекулятивними структурами «Торгсинами», за кусень хліба відбиралося золоті та інші коштовні прикраси, сімейні реліквії. Подібне ганебне явище – голодомор над своїми громадянами, більшовики повторили в оточеному Ленінграді. Навіть в Сталінграді оточені німці не були доведені Гітлером до канібалізму, але про це ми поговоримо окремо.

VIII

Біохімічна зброя

Треба зазначити, що як стає зрозумілим з доповіді орденоносного і легендарного героя громадянської війни Маршала оборони СССР тов. К.Є.Ворошилова, (якого після втрати біля 250 тис. червоноармійців під час ганебної війни проти Фінляндії у 1939 р. тов. І.Сталін змушений був зняти із займаної посади) – майбутня (загарбницька) війна в 30-х роках розглядалася радянським керівництвом, як військовий конфлікт в якому будуть застосовані в першу чергу біохімічні отруйні «вещества» (БОВ). Ось чому в 1933 році заступник наркома оборони по озброєнню «червоний демон революції» Михайло Тухачевській, застосував проти свого народу – повсталих Тамбовських селян, отруйний газ. Цей відомий фахівець із застосування отруйних речовин у травні 1921 р., своїм наказом створив інститут РНІ і вже у 1937 р. особисто приймав участь у випробуванні засобів доставки компонентів БОВ. Начиння в ампулах із штамами заразних бактерій: туляремії, педікульозу, тифу, чуми, сибірської виразки, або їх носіїв – комах, гризунів та речовин із фенольних сполук, що пакувалося у фарфорові контейнери і закладалися до головних частин реактивних снарядів РС-82, РС-132. Варто зауважити, що розробки біологічної зброї велися в СССР ще до 1926 р. на рівні із вірогідними своїми супротивниками такими як: Японія, Німеччиною, США, Англією.

Порівнявши ці факти, можна з усією впевненістю стверджувати, що досліді на біологічних живих об'єктах (людях) в царині науки – медицини, біохімії, в СССР проводилися задовго до початку Другої Світової війни. Враховуючи високий відсоток втрат серед піддослідних рекрутованих до РККА молодих солдат (переважно із західних регіонів СССР), їх тоді замінили репресованими «ворогами народу». Якнайкраще до такої брудної справи пасував іноземний

контингент польських офіцерів, статус яких, як військово-полонені, був не визначений, оскільки Червона Армія офіційно ні з ким не воювала.

Ось за таких умов, у довоєнні часи, завбачливо біля кордонів ССРСР насаджалися (переважно на теринах України та Білорусії) в якості випробувальних полігонів – радянські концентраційні табори НКВД. Таким чином, піддослідною сировиною для використання в якості щурів і кроликів, виступали люди. Додаткове тестування ефективності застосування виробів біохімічної зброї на людях проводилося у віддалених районах на полігонах-філіях концтаборів НКВД. Навряд чи назвеш це випадковістю, створення в 1931 р. на ст. Галещина державної Біофабрики №17 «Нова заря». Вона знаходилася в 10,5 км від Козельщанського жіночого монастиря де розвернула свою діяльність з одного боку – Ветеринарна-бактеріологічна лабораторія, а з іншого – концтабір НКВД. Під виглядом біологічних препаратів виключно для профілактичної вакцинації та лікування захворювань серед сільськогосподарських тварин і птиць, спецслужби налагоджували випуск препаратів подвійної дії, за впливом, як на тварин так і на людей.

Згідно мапи ССРСР із вказаними місцями знаходження хімічних лабораторій, підприємств зайнятих розробкою і виробництвом Біологічного зброї в ССРСР серед 35 подібних об'єктів, а це: Москва, Ленінград, Мінськ, Загорськ, Свердловськ, Сталінград, Саратов і т.д. така собі Галещанська біофабрика №17 «Нова Зоря» на Полтавщині не зазначена. Втім двозначна цифрова нумерація цієї державної медичної установи, свідчить про існування далеко не поодинокого подібного біохімічного інкубатора, не кажучи вже про хімічні військові частини, мережа яких, аж так занадто була поширена на теринах Української РСР.

Не витримує критики запевнення радянських історіографів, щодо причини браку реактивних снарядів на початку «Великой Отечественной войны» і мотивування цього факту

відсутністю виробничих потужностей у зв'язку з евакуацією промислового і сировинного запасу із України і Білорусії за Урал. І це тому, що подібна констатація історичного факту суперечить заяві одного із сучасних керівників Кремля, що начебто Росія обійшлася би і без інших держав співдружності у війні з гітлерівською Німеччиною.

Із радянських джерел, а саме з «Истории Великой Отечественной войны» відомо, що ще при обороні міст Одеси та Севастополя на військових базах Чорноморського військового флоту накопичилося чималий склад реактивних снарядів. Працівники аеродромного обслуговування морської авіації ніяк не могли дати їм ради. І врешті-решт, за відсутності бомб змушені були знайти цьому покидьку хоч якесь практичне застосування. Авіаційні механіки за допомогою приєднаних під крила літаків рейок почали чіпляти реактивні снаряди в якості торпед чи бомб. Правда, політ РС на той час був непередбачуваним, а спроба керування ними з кабіни літака на ціль і оснащення головки РС електродетонатором одного разу закінчилася втратою в живій силі серед авіа механіків прямо на аеродромі. І це не дивно, оскільки головне призначення РС полягало у «килимовому покритті» (забрудненню) певної території супротивника. Історіографами наводиться лише один єдиний випадок вдалого застосування РС у небі над Чорним морем. Тоді у панічному жаху, наштотхуючись один на одного, літаки «Люфтвафе», шляхом самознищення, втратили біля 20 «лапотників» бомбардувальників «Юнкерс-88». Після цього випадку німці різко змінили свою тактику ведення повітряного бою і вже більше не літали зграями. Та попри це, вважається, що перший дебют БМ-13-16 (біохімічної метального пристрою), більш відомого як зброя «Катюша», відбувся чомусь саме 14 липня 1941 р. – залпом по залізничній станції Орша в Вітебській області. Вражає й те, що в радянських технічних довідниках «Катюша» подається пересічній людині, як БМ – *бойовий міномет* (неначе

міномети були колись мирними). Таке довільне трактування пов'язано з тим, що «Катюши» за відсутності тоді біохімічних військ була підпорядкована мінометним підрозділам.

Треба не забувати, що перші зразки пускових установок реактивних снарядів «Катюш» мали приземлені пристрої пуску (металеві-трампліни на які клали ящики з РС х 4. Дерев'яні рейки тари одночасно виконували функції направляючих елементів для заданого куту стартування ракет. Нерідко у поспіху, солдати, не звільнивши РС зі стопорів, запускали їх разом із тарою, тому німці скаржилися, що по них «Іван» жбурляє ящиками. Так що баталіст-літописці запам'ятайте, що в перші роки війни пуск «Катюш» відбувався не з кузовів Фордів моделі AA (більш знаної як «Полуторка»), чи там з автомобілів ЗІС-5, ЗІС-6В (теж американських Autocar-SA). Це вже під кінець війни пускові пристрої РС стали монтувати на колісних рамах «Студебекерів». І вже зовсім не зрозуміло навіщо сьогодні нам настирливо доводити по телебаченню, безумовно в надуманих сюжетах радянських фільмів, що «Катюшу» під час війни застосовували на шасі коліс автомобіля ЗІЛ-130.

Проте частково можна і погодитися з спотворювачами історичних фактів у тій частині, що на початку Другої Світової війни не всі наявні РС (реактивні снаряди) мали термітне чи тротилово-фугасне спорядження у головках. І у підтвердження сказаного заслуговує на увагу, так це наведений в енциклопедичних довідниках факт застосування ще 20 серпня 1939 р. (підчас чергового військового «конфлікту» з «міліарною Японією») в Монголії біля озера Хасан, підвішених до літаків-винищувачів І-15, І-16 реактивних снарядів (РС), які збили навіть два японських бомбардувальника.

Забігаючи наперед, скажу, в одній із телепередач на ТК «Мега» навіть прослизнула інформація про те, що під час оборони Москви були скинуті з літаків на голови німців контейнери із враженими хворобами комахами. Виявляється

саме педікульоз створив «Вермахту» головну проблему на підступах до Москви, а не казковий дід Мороз викликаний іконою Казанської Божої матері в руках І.В.Сталіна, чи там надуманим, кореспондентом «Красной звезды» Кривіцьким, подвигу 28 вояків 316-ої стрілецької дивізії на чолі з генерал-майором І.В.Панфіловим, описаним у нарисі літературного секретаря Коротеевим, та редактором газети редактором генерал-майором Ортенбергом. Правда, дехто з отих посмертних Героїв Радянського Союзу, як виявилось пізніше, стали німецькими поліцаями і прихвоснями, на кшталт, «хіві» і вояками РОА під командуванням безумовно талановитого генерал-лейтенанта А.А.Власова.

На «Долині смерті» під Кременчуком, під час «ложной» переправи через Дніпро в Успенських плавнях в 1943 р., гнані сибіряками в білих шубках на явну бійню не обмундировані селяни (сіряки), зігнані з навколишніх сіл і хуторів, під свинцевою зливою куль і російського мата з обох протилежних сторін добре зрозуміли політику «старшого брата». Наступним в історії застосування БОВ став Сталінград (Волгоград) із скиданням на голови оточеної 6-ої німецької армії під командуванням генерал-фельдмаршала Фридриха Паулюса контейнерів із зараженими хворобами гризунами, які погризли всю електропроводку в танках. Зрозуміло, що не з відчуття хворого чистолюбства чи будь-якої приписаної Паулюсу фобії у 1943 році цей співавтор плану «Барбароса», тричі на день міняв свою спідню білизну. Доречі, згідно мапи СРСР під Сталінградом теж була Біологічна лабораторія, як і під Москвою та Ленінградом, проте, про їх діяльність чи евакуацію навряд чи хто де знайде будь-яку інформацію. Ось тільки після капітуляції німецької військового угруповання під Сталінградом, командування Червоної Армії чомусь змушене було екстрено задіяти велику кількість лікарів, щоб припинити поширення хвороб (епідемії) серед полонених німецьких солдат. Подібна практика застосування БОВ приводила нерідко і до

зворотних наслідків, а саме масового зараження вже наступаючих військ РККА, бо коли червоноармійці займали німецькі окопи і бліндажі, то в якості «трофею» переможці отримували заражених комах. Від одного тільки висипного тифу і інших хвороб під Москвою тоді загинуло понад 10 тис. червоноармійців.

Безумовно в наші дні довести злочини вчинені почесними ветеранами-орденоносцями під час вірного служіння у каральних загонах і чекістських оперативних структурах СССР – НКВД-НКГБ-МГБ на перший погляд здається неможливим. Адже відомо, щоб замести свої сліди злочинів, отих самих виконавців вироків теж нерідко знищували, як живих свідків. Пригадаймо долі вірних поплічників більшовицького тоталітарного режиму таких принаймні як: М.М.Тухачевській, Г.Г.Ягода, М.І.Єжов, Й.В.Сталін, Л.П.Берія; членів всесоюзної розстрільної «тройки» В.М. Меркулова, Б.З.Кабулова, Л.Ф.Баштакова і пізніше усунення від керма влади колишнього керівництва держави, – членів Політбюро ЦК ВКП(б): В.М.Молотова (Скрябіна), М.О.Булганіна, Г.К.Жукова, К.Є.Ворошилова, М.С.Хрушова. Але не все так безнадійно, як декому з уцілілих злочинців хотілося, щоб так і було. Хоча, ніде правди діти, залишаються і по сьогодні закритими «причесані» та «прилизані» імперські всілякі архіви, на кшталт, «Особого Сектора ЦК ВКП(б)-КПРС» у самозваних правонаступників СССР, проте, відкриті на вимогу республіки Польщі деякі документи про масові розстріли польських офіцерів, лише у Катині, пролили світло і на факти таємного знищення великої кількості людей різних національностей під Харковом, Калініним – біля села Медное, під Москвою, Києвом, Вінницею, Львовом... Ці документальні архівні матеріали продовжують знову повертати нас до подій пов'язаних із злочинами скоєними у передвоєнні роки не тільки в Козельщанському таборі НКВД СССР на Україні в Полтавській області, але і на території Білорусії і РСФСР.

ІХ

ВКП(б) – Великодержавний курс партії (божевільних)

Із Наказу № 0308 НКВД ССРСР Л.Берії, від 19 березня 1939 р. підписаного майже у повному складі членами Політбюро ЦК ВКП(б): І.В.Сталіним, К.Є Ворошиловим, В.М.Молотовим, А.І.Микояном і навіть відсутніми на засіданні такими товаришами як: М.І.Калінін і Л.М.Каганович, дізнаємося про створення при НКВД ССРСР Управління по утриманню восьми найпотужніших таборів НКВД (по 10 тис. душ майже у кожному) – для військовополонених польських офіцерів, прикордонників, розвідників, поліцейських та інших; як зазначено у документі представників к-р. партій, к-р. організацій, к-р. елементів.

Найпарадоксальнішим у цьому наказі є те, що в тому числі серед «зрадників» та «ворогів народу» значилися, як «перебежчики», так і злісні порушники кордонів – провокатори, які зазіхнули на «священну неприкасаемость границь ССРСР.» Саме ці люди ціною власного життя намагалися повідомити про концентрацію німецьких танків, літаків і розгортання груп військ збоку Німеччини вдовж усього кордону, та про день нападу на ССРСР. Тим мабуть і пояснюється в радянській історіографії феномен – наявність всього одного перебіжчика, бо того не встигли тоді ще енкаведисти розстріляти до 4 год. ранку 22 червня 1941 року.

Та нас зараз цікавить більше те що було до нападу Німеччини на мирні міста і села. Ось перелік радянських таборів смерті зазначених у сумнозвісному Наказі № 0308 НКВД – чотири із них: Путивльський, Козельщанський, Старобельський і Оранський утворені були чомусь на базі колишніх православних монастирів, а інші: табори: Осташковський на озері Селігер (острів Столбное) і Юзьський на

базі дитячих колоній. Правда, для останніх двох таборів Козельського і Юхновського енкаведисти не пошкодували навіть свій санаторій «Павищев Бор» і Будинок відпочинку ім.Горького – для командного складу.

Судячи із затверджених окладів для начальників і комісарів таборів НКВД СРСР у розмірі – 2400 руб., два табори з восьми перерахованих; Оранський і Южський були менш чисельними (до 6000 і 4000 військовополонених відповідно), у тому мабуть і криється відповідь, чому керівництву останніх таборів було встановлено платню меншу – 2000 руб. Весь інший службовий склад табірних команд мав за місяць від 700 до 1000 руб. чистого прибутку від душоубства і ще додатковий місячний оклад в разі «зачистки» чи «розгрузки», або «запечатывання военнопленных в их лагерях».

На рішенні засідання Політбюро ЦК ВКП(б) №1113/144 від 5 березня 1940р. з позначкою «строго секретно» згідно Протоколу №13 під пунктом 144 стоїть Питання НКВД СРСР:

«Рассмотрение дел и вынесение решений возложить на тройку в составе т.т. Меркулова Всеволода Николаевича, Кабулова Богдана Захаровича и Башикатова Леонида Фокиевича». Мало хто звертає увагу на припис під подібними партійними документами, а саме:

«Подлежит возврату в течении 24 часов во 2-ю часть Особого Сектора ЦК согласно постановления ПБ ЦК ВКП(б) от 5.V.27г. протокол №100, п.5»

Тільки на підставі подібних рішень найвищого органу влади в СРСР, а це Політбюро Центрального комітету Комуністичної партії більшовиків, і виникали беріївські накази, на кшталт, «Приказ № 00350 от 22 марта 1940 г. «О разгрузке тюрем НКВД УССР и БССР в тюрьмах Киева, Харькова, Херсона и Минска»»

Як видно із Наказу № 794/б НКВД СРСР Лаврентія Берії від 5 березня 1940 р.

В таборах для військовополонених утримувалось 14736 польських офіцерів, окрім того, представників цивільного населення Польщі – 11000 чол. утримувалося у тюрмах України і Білорусі.

Цинізмом просякнуті строки цього зазначеного Наказу № 794/б, з уривками якого читач сам може ознайомитися:

«1) Справи про утриманих в таборах військовополонених – 14700 чол. колишніх польських офіцерів – розглядати в особливому порядку, із застосуванням до них вищої міри покарання – розстріл.

2) Справи арештованих і утриманих в тюрмах західних областей України і Білорусії

– розглядати в особливому порядку, із застосуванням до них вищої міри покарання – розстріл.

II. Розгляд справ проводити без участі арештованих і без пред'явлення звинувачення».

Прочитуємо ще один документ доповіді із радянського архіву:

*«9 сентября 1940 г – Совершенно секретно.
Служебная записка № 25/9344*

*Начальнику Особого отдела ГУГБ НКВД СССР,
майору госбезопасности А.Н.Михееву. Приемные
пункты военнопленных Южский, Козельщанский,
Путивльский, Оранский, Осташковский – свободны.»*

Радянське керівництво фундаментально готувалося до прийому родин польських військовополонених та «ворогів народу», прибалтів і для великої маси нових військовополонених фінів. Але прорахувалось бо Литовці, Латвійці і Естонці завбачливо прийняли ультиматум ССРСР. Тому і саджати чи депортувати практично не мали підстав. Це вже був не вересень чи жовтень 1939 р. Фінляндія, маючи гіркий досвід Польщі, не прийнявши умов добровільного вступу до в'язниці народів ССРСР, дала збройну відсіч більшовицькому агресору. Польські офіцери, які добровільно виступили

на стороні фінів, як правило не здавалися у полон РККА. Про те, що потрапили до фінського полону пожалкували 5371 звільнених червоноармійців, з числа яких 717 командирів було розстріляно працівниками УНКВД в Іванівській області, а всі інші спокутували свою провину в ГУЛАГах.

Подано ще один звинувачувальний документ стосовно направлення в Козельщанській табір НКВД СРСР депортованих народів:

«18 червня 1941 р. в Козельщину прибуло три залізничних ешелонна № 229,230,231. Вони етапували майже п'ять тисячі (4676) інтернованих громадян Молдовської РСР». (румун, ромів, українців, молдаван).

«На передодні Великої Вітчизняної війни у Козельщанському Соборі жіночого монастиря утримувалися під спеціальною вартою військ НКВД заарештовані «вороги народу» – інтелігенція та прості робітники і селяни з навколишніх міст, сіл та Молдовської РСР (Бессарабії). Під склепінням Собору, наче під куполом цирку, кількома ярусами (понад п'яти) розташовувалися нари прикріплені до полу та стіни. На них покотом, на голих дошках розміщались репресовані.

У серпні 1941 року в'язнів табору вивезли на Схід, а звільнені приміщення зайняв 692 батальйон аеродромного обслуговування.»

ГАРФ, Ф.9401, оп.1,Д.532,пп.432-437.

Дослідникам ще належить встановити, а чи мало місце відправлення ешелонів із депортованими народами від Козельщанської залізничної станції на «Схід», як і дійсне призначення евакуйованого в Козельщанський собор 692 батальйону аеродромного обслуговування з Прилук, у складі якого чомусь було занадто багато лікарів. Залишається загадкою і причина такого швидкого розформування цього аеродромного батальйону. (20.08.41 – 25.10.41рр.) Враховуючи ту обставину, що біохімічна зброя була направлена в

першу чергу на озброєння авіації та морського флоту задовго до початку війни, то не такими вже безневинними вівцями можуть виявитися гостини до Козельщанського Собору фахівців аеродрому без літаків.

Погодьтеся, що вхід до підземелля і вихід з нього не могли самі по собі бути замуrowані. Комуś же треба було за когось завершити ту чорну справу. Як висловлюються криміналісти, замести сліди злочинів, шляхом підризу фугасу, щоб завалити уламками підземелля, якщо там мало місце підземна в'язниця.

Заслуговує на увагу ще один факт, а саме те, що після визволення у 1943 р. населеного пункту – Козельщина, відразу запалало і згоріло вщент, аж 12 приміщень жіночого монастиря Різдва Богородиці. Можливо це збіг обставин, але у нашому житті занадто часто оті випадковості обертаються для нас закономірністю.

X

Катинські катівні

Як стало відомо із архіву Вермахту, вперше 2 серпня 1941 р. від військовополоненого Меркулова німці дізналися про місце знаходження секретних захоронень польських офіцерів під Смоленськом. Лише після чергових поразок під Сталінградом німецька сторона 13 квітня 1943 р. зробила заяву по радіо про масові розстріли польських військовополонених біля села Катинь за 18км. від міста Смоленська вчинені московською «зондеркомандою» (у складі 30 осіб) з «ГУГБ-НКВД СССР».

Однак, ставши всесвітньо відомою подією розстрілів в Катині, цей документально доведений криміналістами факт злочину саме НКВД-СССР встановив місце знищення лише вилучених із 7 могил 4,143 тис. останків польських офіцерів

(при наявності 8-ми секретних поховань). До того ж із загальної кількості знайдених останків польських офіцерів тільки – 2730 осіб були ідентифіковані. Причому по знайденим у кишнях жертв квитанціях на здачу майна встановлено, що то були в'язні виключно з Козельського табору НКВД СРСР.

Але взимку 1939-1940 рр. у призначених членами Політбюро ЦК ВКП(б) восьми таборах для військовополонених знаходилося в підсумку біля 69000 поляків, що відповідає «ємкості» закладеною у Наказі № 0308 НКВД СРСР.

Багато чого про злочини НКВД могли також розповісти нам уламки катівень, які містилися по всій Україні. Окрім Вінницької, Львівської, Івано-Франківської, Харківської та Київської в'язниць відомою на всю Країну Рад була ще і Кременчуцька в'язниця. Провінційне містечко Кременчук, якому мабуть і не снилося знову стати губернським містом, хай низенько вклониться Холодному Яру та його лісовикам. Саме завдяки їм виникла нагальна потреба Радянської влади в 1920-1921рр. створити новий губернський центр ближче, як вони казали, до «осиного гнізда бандитизму»... Обравши своїм центром базування не Полтаву, а саме Кременчук каральні підрозділи більшовицьких ЧК перетворили його майже на два роки в суцільну катівню. Своїми розправами над героями Холодного яру чекісти знеславили це козацьке містечко Кременчук, яке волею долі опинилося в центрі повсталого краю. Чекають на дослідження підвали торгових складів у центрі Кременчука під пам'ятником «Воїну визволителю», які були частково зруйновані і спалені реактивними снарядами «Катюш» разом з усім містом. Чекають своїх дослідників і кладовища на території колишніх «Артилерійських складів». Там на об'єкті НКО (Народного комісара оборони СРСР) в «Запретной зоне» обнесеного кількома рядами колючого дроту під військовою охороною і приховувалися поховання жертв НКВД. Труп цивільного населення віднайшлися і у Піщанському кар'єрі

(на Песчаной горе) та на інших місцях масових секретних поховань на правобережній частині міста (Зараз місцеве звалище).

Як відомо 22.IX.1943 р. перший залп «Катюш» на Україні пролунав під Диканькою. Проте, замовчаним залишається факт наступного залпу, а саме 29 вересня 1943 року по Кременчуку, зроблений 308-им гвардійським мінометним полком підполковника З.Э.Гольдина, що входив до складу 5-ої Червоної армії на чолі з генерал-лейтенантом Я.С. Жадовим. Цей гвардійський залп «Катюш» повністю знищив місто Кременчук. В пам'ять того, з дозволу сказати, «подвигу» одна із вулиць (біля Міської ради) навіть носить ім'я такого «героя-визволителя» – ген. Жадова. У своїх спогадах «У днепровских круч» – гвардії полковник у відставці, колишній командир взводу управління 308-го гвардійського мінометного полку А.В.Комоцький писав:

«...Особенно отличились гвардейцы-минометчики при освобождении Кременчука. 29 сентября 1943 года. Тогда 308-му гвардейскому минометному полку «Катюш» было присвоено почетное наименование «Кременчугский...» і далі по тексту: «...города того фактически не существовало. Всюду – черные руины опустошение. Даже не верилось, что здесь когда-нибудь снова обживутся люди...»

Про те, що відбувалося у в'язницях і таборах з репресованими чи арештованими, так званими, «ворогами народу» і їх посібниками (батьками, жінками, малолітніми дітьми і навіть тими, хто був прописаний за однією адресою з арештованим), можна частково собі уявити із спогадів очевидців:

У будь-якої влади до непокірного і волелюбного народу завжди було упереджене ставлення. Особливо це торкається циган, які завжди опинялися чомусь у самому що не на єпіцентрі гоніння. У радянської влади, як і у німців, такий підхід завжди був за правило. Забігаючи за хронологією трохи вперед, слід визнати, що щоб хто не казав, а першими

полягли у Бабиному Яру два циганські табори. Отож, знаючи гірку правду, стосовно віками утвердженого стереотипу приниження і аксіоми того, що циган завжди неправий, Семен як не відмовлявся, але таки змушений був піти на перекір із своїм сумлінням. Слідчий взяв у візника підписку про нерозголошення таємниці і призначив йому трудову повинність, відвозити на старе закрите кладовище страчених. Коли всі улягалися спати за муром у центрі міста чомусь частенько гуркотіло авто або трактор. Та одного разу, мотор чомусь заглух, а виконавці присуду цього не помітили. На постріли з сусідніх домівок повискакували в одних спідніх мирні мешканці міста. Тоді то, за цей недолік в роботі НКВД, перший секретар обкому партії отримав донос від одного із вірних лєнінців.

Коротка літня ніч нарешті спускалася на домівки. Густі, мов цукровий маляс, тіні від дерев, під своїми шатами приховували жахливу картину. По обтесаній бруківці котилася стара хура. Та ось вона повернула на бокову дорогу вимощену ламаним камінням. Від тряски із неї почали витинатися то руки, то ноги. Старий з білою, мов лунь, бородою циган зупинив конячину і лагідно, мов своїй приспаній дитині, поправляв на грудях руки чи прикривав старим просякнутим кривавими плямами килимом ноги небіжчику. На Артилерійських складах його вже чекала воєнізована охорона, яка завбачливо відчиняла перед цією траурною процесією обкуту колючим дротом браму. Заросле чагарником єврейське кладовище, мов ненажерливе чудовисько, все приймало і приймало новоприбульців до свого мертвого царства. Семену здавалося, що цьому присуду не буде ніколи а ні кінця, а ні краю. Яке ж це треба мати воляче серце, щоб перетерпіти оте бачене майже кожен день жахіття.

Ось ще одна розповідь очевидця. Сталося так, що втративши зір, в обласну лікарню потрапив із району чоловік середнього росту, худорлявої статури. Лікар уважно обсте-

жив пацієнта і вражено промовила, що той виплакав свої очі. Хіба таке може бути. В той рік осінь ще ніяк не наважувалася вступити у свої права, і в тихі вечори у богоугодному закладі, опікуном якого був І.П.Котляревський ми почули страшну правду:

«...Після розформування нашої стрілецької військової частини мене, ще молодого на ту пору юнака, направили в охоронну команду на Полтавщину. Моїм товаришам, як я думав тоді, менше поталанило, бо вони потрапили з однієї війни на наступну (з Японією). Кожен день я піднімався на центральну вежу в'язниці. На невеличкому майданчику тут був встановлений кулемет «Максим» спарений з прожектором. Маючи скляний рефлектор, цей, знятий з якогось підбитого корабля морський прожектор, світив вночі так, що, мов у день, як на долоні проглядалася майже вся територія режимного об'єкту. Десь так із ранку, через металеву браму до двору в'їхав пошарпаний «Студебекер» і порівнявшись із багатоповерховим Блоком № 5 – зупинився. Не раз я бачив цю бортову вантажівку, яка іноді кілька разів на день снувала туди-сюди по території, мов неприкажана. Коли я вже переводив свій погляд на інший об'єкт спостереження, то краєм ока помітив якийсь незрозумілий мені рух біля багатоповерхового того корпусу в'язниці. Раптом, стіна будівлі, десь так на рівні другого поверху, розчахнулася і в кузов «Студебекера» з темного пролому посипались з глухим гуркотом, як мені здалося дрова. Коли я, з цікавості, уважно придивився до того місця, то по моєму тілу наче пробіг електрострум. Мене відразу вкинуло в піт, бо я помітив за відкинутим підбіленим вапном пологом з брезенту: голі людські трупи. Завершивши загрузку, команда, кинула зверху бездиханних людських тіл просякнутий брудними плямами (від крові) брезент і швидко засмикнула на своє місце маскування. Переповнений «Студебекер», викинувши з вихлопної труби в повітря чорний чадний дим, потріскуючи і важко перевалюючись з боку на бік на

вибоїнах, поповз до внутрішньої брами. Далі він проїхав у «передбанник» і після того як зачинилася внутрішня брама – відчинилася зовнішня. На глуху вулицю, де зшитою у клубок ганчіркою гралися у футбол діти війни, виїхав цей жаб'ячого кольору катафалк. Кінцева зупинка автоперевізника трималася у великій таємниці у відповідності з інструкцією НКВД: « О хранении в строгом секрете места отправки и доставки контингентна. »

Якби своїми очима я не побачив того жахливого темного отвору в пекло, то ніколи в житті не повірив би у те, що творилося за мурами цієї в'язниці, та ще під моєю охороною. Коли прийшов час заступити на вежу моєму напарнику я звісно йому нічого не розповів. Нам суворо заборонялося, під особистий підпис, обмінюватися інформацією від усього побаченого. Тоді у моїй душі наче щось обірвалося. Від відчуття своєї безпорадності, а відтак причетності до цієї машини смерті. Я про себе подумав, що краще фронт і куля в серце, аніж бути мовчазним свідком злочину над своїм народом. Ставши заручником людиноненавистницької тоталітарної системи, я втратив сон. Варто мені було тільки прикрити на хвилю повіки, як перед моїми очима поставала жахлива картина – отих жнив смерті. Сьогодні я каюся перед своїми нащадками за скоєне не по своїй волі зло і за те, що народився і жив в злочинній державі ім'я якій – ССРСР».

Зразу за відступом військ «Вермахту» під тиском переважаючих сил Червоної Армії, нацистський окупаційний режим був підмінений на радянський. В передмістях і селищах України таких як: Вінниці, Львові, Смоленську, Мінську, Харкові, Києві і т.д. стали начебто випадково виявлятися місця масових розстрілів людей. Кременчук не став винятком із цього жахливого правила.

Трапилося це перед самою війною. Яюсь на черговій політінформації на Крюківському вагонобудівельному заводі, як завжди, молодь під час цієї нудної процедури дозволяла собі іноді зайве. Щоб чимось виділитися своєю

неординарністю перед дівчатами, хлопці були ладні на любі дурниці. От і на цей раз комсомолец Володька Швець, не подумавши, бовкнув:

– Хочеш потрапити в історію – вбий Сталіна!

І він таки потрапив в історію. Правда, тільки в жахливу із смертельним кінцем. Але в той момент у «Червоному куточку» раптом всі припинили. Чути було навіть, як десь у шибку вікна б'ється муха і дзижчить. Знаю точно, що з кімнати ніхто не виходив, проте дерев'яні перегородки, як виявилось, теж мали не тільки довгі вуха. Десь через незначний відрізок часу двері до лєнінської кімнати прочинилися і людина в шкiрянці запитала:

– Кто из вас будет Владимир Швець?

А далі спокійним таким голосом він запросив Володю:

– Прошу вас выйти со мной на минутку!

Погукав цей тип хлопця на хвилинку, а вийшло, що назажди.

Скільки не бiдкалася його старенька ненька, скільки не оббивала порогів партійних і державних установ – та все дарма. Ніхто нічого їй не обіцяв і навіть не збирався допомогти бідній вдові врятувати свою останню кровинку. Тільки одного разу знайшовся таки міліціонер Костя, який порадив нещасній жінці даремно не носити сюди передачі, бо Володі тут вже немає, а все що вона приносить поїдають вартіві.

– А де мій синок? Заради Бога, повідай чоловіче добрий матері.

– Пробач, старенька. Я і так тобі зайве бовкнув. Повір, що мене і самого за це можуть теж не погладити по голівці. А як дізнається начальство, то най скоріше відправлять і мене туди ж – провідати твого сина.

Від цього щирого зізнання у посивілої жінки з рук випав вузлик і з розбитого горнятка на бруківку потекла юшка. Старенька за останні копійки, купила курча і зварила домашнього супу для свого єдиного колосочка в житті...

XI

Сповідь професора

Ось, що розповів в 1979 році доктор історичних наук, професор, заслужений працівник культури УРСР – Л.І.Євселевській у своїй книзі «Слышешь Днепр!» за співавторством з Г.С.Барвінок і П.Н.Пустовіт, видавництво Харків «Прапор», 1979 р.:

«...После освобождения Кременчуга на территории лагеря 346-А было обнаружено 30 тысяч трупов, а в лагере 346-Б – 19, на песчаной горе – 20 тысяч.»

Подібне твердження з претензією на документальність не витримує критики. Якби це зробив малоосвічений краєзнавець, а не професор історії можна було б списати це на його некомпетентність, а відтак це очікуваний результат від партноменклатурного працівника за списком 1954 р. Навіть дилетанту стає зрозумілим суть злочинної компартійної мафії по тезі, що земля повинна була приховати назавжди злочини і викреслити із людської пам'яті дійсних вбивць свого народу. Однак, із п'ятьми безіменного рову смерті Піщаної гори до нас взивають 20 тис. жертв тоталітарних режимів і нам далеко не байдуже хто це зробив.

Попередньо наведена професором історії інформація про наявність у Кременчуці під час німецької окупації двох таборів для військовополонених червоноармійців «Шталаг № 346-А» і «Шталаг № 346-Б» подана на підставі матеріалу з історії «Украинской ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг.» (т. 1, с. 356.) нічого спільного з історичною правдою не має.

Відповідь криється навіть у самій назві військового концтабору для військовополонених, наприклад – «STAMMLAGER IV В». Присутність римської цифри у назві табору вказує на його приналежність до військового округу, а велика латинська, а не арабська літера, – до послідовності їх розташування чи переміщення. Більш того у матеріалах

Нюрнберзького військового трибуналу фігурує прізвища тільки одного начальника «Шталагу-346» майора Цоліна і одного коменданта – Зайтеля. Відповідно, як і в Полтавській області в Козельщанському концтаборі НКВД СРСР начальником був ст. лейтенант СБ В.П.Соколов, а комісаром – капітан НКВД Ф.С.Акуленко. Таким чином спростовується радянській міф про наявність у Кременчуці під час німецької окупації двох концтаборів смерті № 346-А і № 346-Б. Про цю розбіжність між наведеними фактами із матеріалів Нюрнберзького трибуналу і партійними архівами ми ще дещо докладніше зупинимося в окремій главі.

А втім, у 1995 р. перед початком своєї еміграцією до Сан-Франциска – США, голова на той час громадської організації «Меморіал», професор Політехнічного інституту Лев Євселевський повідомив наступне:

«Невдовзі після звільнення від німецьких загарбників м.Кременчука 25 листопада 1943р., (а не 29 вересня 1943р., як це прийнято у нас вважати, та ще узаконити днем міста. Тому що з 2.VII. 1928 р смт. Крюків був приєднаний до Кременчука) я повернувся з евакуації і отримав запрошення від міському компартії прийняти участь, разом з судово-медичними експертами, в ексгумації виявлених місць таємних масових розстрілів радянських військовополонених в районі Піщаної гори. Мене на міськомівській машині відвезли в нагорну частину міста, де мешканці, начебто випадково, натрапили на місце таємних поховань військовополонених. Серед трупів я уледів останки жінки, яка притискала до своїх грудей дитину. Я був вражений не тільки тим, що замість очікуваних військовополонених це були явно представники цивільного населення – жінки, старики і діти, але й тим, що на останках трьохрічної дівчинки медексперти не знайшли жодних тілесних ушкоджень чи отворів від куль. У стравоході дитини тільки виявлено щільна маса ґрунту. Виходило, що дитину заживо поховали разом із мертвою матір'ю. У всіх інших трупів

були виявлені простріляні черепи, у декого малось декілька отворів в потилицю під кутом десь 30-45 градусів. Судячи по наявності кіптяви, яка збереглася у каналі отвору, постріли проводилися на дуже малій відстані – майже упритул. Із загальної кількості відкопаних трупів встановлено, що частина їх складалася із жінок. Відсутність одягу на трупах свідчила про те, що більшість приречених перед стратою не мали одягу. Майже всі приречені мали на кінцівках рук і ніг мотузки (довжиною понад один метр), а дехто був зв'язаний дротом. Виходячи із того, що у військових таборах Вермахту для солдат, сержантів і офіцерів, жінок не тримали разом із чоловіками, то безумовно трупи належать цивільному населенню. Зробивши для відводу ока нескладні приблизні обміри розміру ям, навіть не на всіх розритих похованнях, і на підставі математичного обчислення (скільки скелетів припадало на 1 куб. метр.) число страчених «державна комісія» визначила десь в межах 20 тис. Ця цифра чомусь співпала із кимось заздалегідь відому статистику – 20 тис. трупів. Стосовно усіх цифр жертв приведених у моїй книзі «Слышиш Днепр» на стр.98, то вони були взяті мною з довідника «Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг., т. 1, с.356.»

На початку Хрущовської відлиги, мені поталанило ознайомитися з матеріалами 5-го засідання Нюрнберзького процесу (американського військового трибуналу в Нюрнберзі, який відбувся 28 жовтня 1948 р.) і тоді я остаточно прийшов до висновку, що нащадки НКВД працівники КДБ мають намір приписати німцям розстріляних ними самими людей у Кременчуці. Стало зрозумілим, що земля повинна була приховати назавжди злочини радянської влади від людської свідомості.

Коли я був допущений до державних архівів КДБ УРСР в Києві і ознайомився із «Наказом Л.Берії від 26 жовтня 1940 р. про нагородження 125 працівників НКВД», які приймали

безпосередню участь «в операції по разгрузке лагерей» точніше розстрілу польських військовополонених і арештованих їхніх родин, то у мене відбувся серцевий напад і мене забрала швидка медична допомога. Тому я переконаний, що на передодні, а то й на початку Великої Вітчизняної війни в 1940-1941 роках в Піщанський кар'єр залізницею конвойні підрозділи НКВД доставляли останки родин депортованих «ворогів народу» з Польщі, Молдови і, власне, з України. Як пізніше мною було встановлено, що на відстані 32 км. від Кременчука знаходився Козельщанський концтабір, розрахований на 10 тисяч в'язнів, зазначений у переліку восьми концтаборів згідно Наказу № 0308 НКВД-СССР Л.І Берії, від 19 вересня 1939 року.

XII

Ополченці

До книги Л.І.Євселевського «Чуєш Дніпре», на жаль, не ввійшли окремі матеріали про оборону міста. Можливо на то були інші причини, зараз про це судити важко. Проте достеменним є те, що перед тим як щось написати, Лев Ісакович любив перед студентською аудиторією у Кременчуцькому політехнічному інституті поділитися своїми краєзнавчими здобутками. Тому ці білі плями варто поповнити спогадами студентів, ополченців, очевидців дітей війни.

Ось, ще одна розповідь про героїв ополченців, які судячи із повідомлення у газеті «Правда», зупинили у полосі оборони Кременчука ЛП армійський корпус Вермахту під командуванням генерала піхоти Фон Бризена.

Малий Олефіренко зі своєю матусею жив неподалік Вагоноремонтного заводу, на самому краю озера, що своїми заростями межувало з городом. Одного літнього дня мимо

їх хати у чорному однострої прочимчикували учні ФЗУ №16. На той час, ще військовополоненими РСЧА, під наглядом солдатів Вермахту, не проклали через озеро гать і по ній бруківку прямісінько на Деївську гору (Зараз це територія Кременчуцького сталеливарного завод). Тому ця, здавалося чорна хмарка куруків, яка складалася переважно із підлітків йшла в обхід через Крюківській кар'єр. Над головами у кожного десятого фезеушника, наче вудлища стирчали гвинтівки, зразка ще 1890 років. Із заклепаними отворами на дулах і замках, ця зброя несла скоріше загрозу не стільки супротивнику, як самому стрільцю. Сидячі на парканах, мов згряя горобців, ми навипередки дражнили крокуючих повз нас оцих Оніка-воїнів:

– Ремесло їсти хо...? А робити не хо...?

Разом із сусідськими хлопчачами, розповідав Сашко, я прилаштувався ззаду колони. Перекривляючи підлітків здіймаючи босоніж куряву подався за ними на Деївську гору. Я біг і весь час озирався у різні боки, щоб не доведи Боже не угледіла мене матуся, а то будуть мені непереливки. Ось так, верхи на лозині ми добігли аж до Деївського лісу. Тут, біля Острої могили, цивільним населенням було вже стільки накопано протипанцерних ровів, що там спокійнісінько могла розташуватися ціла дивізія. Швидко плинув час в очікуванні незабутньої вистави. Незчулися, як спереду з'явилася німецька розвідка. Рохкаючи мотоциклами «БМВ» із зеленими сталевим казками на головах в здоровенних окулярах, з'явилися німці. Сидячі у люльках за кулеметами, вони здавалися нам чудовиськами з якоїсь жахливої казки. Їхня поява викликала не тільки у нас паніку, але і серед фезеушників. І тут відразу почалася ніким не керована стрілянина з нашого боку. Зрозуміло, що неушкоджені німці, построчивши із своїх кулеметів і «шмайстерів» у наш бік, розвернулися на всі сто вісімдесят градусів і здійнявши хмару куряви, покотили неушкоджені назад за підмогою у бік с. Павлиша. Не пройшло і години, як з того краю

з'явилися легкі панцерники. Ополченці-підлітки, не маючи будь якого військового досвіду, вистрелявши відразу усі набойі, точніше єдину наявну обойму, із 5-ти патронів, почали кидати, мов непотріб, оті гвинтівки і тікати у врозтіч до лісу. З гущавини ліщини ми, мов римляни на гладіаторських боях у Колізею, спостерігали за цією жахливою виставою біля Острої козацької могили. Старі люди переказували, що тут десь похований отаман Запорізького війська Марко Жмайло.

Не маючи перед собою реальної загрози, німецькі панцерники із кулеметів почали косити наліво і на право, як косарка жито, підлітків. А далі, просто наздоганяючи беззбройних, гусеницями вони чавили їх, намотуючи нутроці на траки гусениць. Кулі долітали аж до лісу. Вони, мов шершині, потворно дзижчали над нашими головами і жадібно впилися тут і там у землю. Ті хлопчаки, що були трохи старші від мене, плазуючи мов ящірки на животі, намагалися втекти з-під обстрілу. Жах охопив мене так, що перемкнув судомою тіло і я не міг навіть поворухнутися. Руки і ноги чомусь, немов задерев'яніли, і відмовлялися мене слухатися. Нічого іншого не лишалось, як лежати і плачучи спостерігати за тим, що коїлося навкруги. Бій, якщо можна так назвати це криваве побоїще, швидко закінчився як і почався. На жовтому від стерні полі червоними велетенськими маками лежало людське місиво. У чорному «Опелі», оздобленому із середини малиновим оксамитом із відкритим верхом, заявився якийсь поважний німець в невідомій мені уніформі. Вірогідно це був піхотний генерал, барон Фон Бризен. Не поспішаючи, німецькій генерал підійшов до вбитих і уважно придивившись раптом ухопився обома руками за голову.

– O mein Gott! Wahnsinn! – тільки і спромігся вимовити він.

Його гостроверхий кашкет із пазурами орла встромленими у гітлерівське свастя покотився до долу. Як мені тоді

здалося цей сивий прусак навіть завив, по вовчому. Перед ним лежав цвіт України – фактично діти кинуті марксизматиками у м'ясорубку війни. Не думав старий стратег, що почне отак ганебно війну на Русі. Та ще із ким? – Із гідними йому в онуки хлопчиками. Він тільки і спромігся, як вдарити в обличчя своїми шкіряними рукавичками першому ліпшому своєму ад'ютанту. Трохи оговтавшись від переляку, я задкуючи наче рак, а де і по собачому на чотирьох вислизнув звідти. Вимазаний з голови до п'ят землею і обідраний до крові об гілля кущів ліщини, я у сльозах прибіг до дому, де мене вже чекала добра прочуханка від мосі ріднесенької неньки.

6 серпня 1941 р. на підступах до м.Кременчука на правому березі Дніпра (в передмісті Крюкова) заявилися авангардні підрозділи гітлерівців. Зустрівши збройну перепону в районі Деївської гори, німецька армійська розвідка повернула мотоцикли назад до головної колони. Не підозрюючи, що попереду окрім підлітків і літніх людей немає нікого, німці сприйняли необстріляних учнів «ФЗУ» за регулярні військові частини Червоної Армії. Тому наступаючим військовим силам Вермахту знадобився додатковий час на авіарозвідку і переформування військових підрозділів для широкомасштабного наступу (3 німецького архіву).

XIII

Stammlager 346

Після всебічного вивчення звернень до громадської організації «Меморіалу» збоку колишніх в'язнів Кременчуцького «Шталагу -346» з приводу того: чи був це один концтабір розмежований дорогою чи їх було два або декілька, нам довелося уважно дослідити це питання і дати вмотивовану відповідь. Ось що ми встановили:

Як відомо, німецькі концтабори поділялися на три головні групи «Шталаги», «Офлагі» і «Дулагі».

«Шталаг» – німецькою мовою *Stammlager der fur Kiegefangene Mannschaften und Unteroffiziere* – табір призначений для полонених солдатів і сержантів.

«Офлаг» – німецькою *Offizierslager* – табір призначений для офіцерського складу.

Оскільки, згідно заяви міністра пропаганди Німеччини Гебельса – Радянський Союз не підписував Женевську Конвенцію від 1929 р., то радянським офіцерам ніяких привілеїв у німецьких таборах для військовополонених не давали і їх в основному утримували разом із солдатами в «Шталагах»,

«Дулагі» – розподільчі, транзитні (пересильні) табори для всіх у тому числі і цивільного населення.

Згідно Довідника таборів, тюрем і гетто на окупованій території України впродовж 1941-1944рр. жодного пересильного табору у м.Кременчуці не було, як то мало місце у м.Полтаві – «Дулаг №151», у м. Лубни – «Дулаг №132», у м.Хорол – «Дулаг №160», у м. Суми – «Дулаг №190», у м. Конотоп – «Дулаг №192» і т. д.

Відповідно до «Списку таборів військовополонених», що містилися на території України та Українського фонду національного «Взаєморозуміння і примирення», у Кременчуці німці утримували єдиний табір «*Stammlag -346*», який проіснував із квітня 1942 р. до лютого 1943 р. З квітня 1943 р. до серпня 1943 р. «*Stammlag -346*» був переведений до Старо-Константинова.

За свідченням комісії, що займалася розслідуванням злочинів гітлерівців у Кременчуці, на підставі розповідей свідків, встановлено:

«За період з 9 вересня 1941 року до 29 вересня 1943 року позбавлено життя понад 36тис. військовополонених червоноармійців. Поблизу знаходження Табору № 346 виявлено 11 ям таємного поховання в яких виявлено біля 30

тис. останків військовополонених. Навпроти, через шлях, виявлено 4 ями-могили в яких поховано до 2 тис. осіб. (Газета «Народна Армія» №66 (4918) 11.04.44р.»

У розпорядження Нюрнберзького міжнародного трибуналу було надано звіт начальника тилового району групи Армії «Юг» генерала Вермахту Карла Фон Рока від 21 грудня 1941р. В якому з німецькою педантичністю було зазначено:

В наслідок оточення двох радянських армій в серпні 1941 року під Уманню РККА втратила 100 тис. солдатів із яких біля 60% були взяті в полон. Станом на 20 грудня 1941 року в тилу німецької армії «ЮГ» знаходилося – 52,513 тис. радянських військовополонених. Безпосередньо віддавав накази про розташування військовополонених у чотирьох таборах для осіб постійного утримання в Хоролі, Кременчуці, Олександрії і Новоукраїнці начальник тилового району генерал Вермахту Карл Фон Рок.

(Нюрнберзьким міжнародним трибуналом Генерал К.Ф.Рок був засуджений на 20 років тюремного утримання.)

Із його доповіді витікало, що у Кременчуці в Штатлаге № 346 станом на кінець 1941 року утримувалося всього – 22,776 тис. військовополонених і він значився у німецьких зведеннях, як етапно-пересильний. В якості доказу процитуємо переклад з німецького документа: *«И хотя концлагеря в Александрии и Ново Украинке не были готовы, то 20 тис. военнопленных (немцы) погнали на Кременчуг. Более тысячи пленных (1,2 тыс. – 1.5 тыс.) не дошли до Кременчуга».*

Наведений вище переклад відповідає документальним матеріалам з Протоколу №12, по справі Верховного Головнокомандуючого Вермахту, що проходив в Нюрнберзі з 5 лютого до 28 жовтня 1948 року.

Про будь-який інший багатотисячний німецький конвой військовополонених червоноармійців до Кременчука не зазначено в жодному із документів педантичної раси. Всі наведені документальні факти свідчать про те, що напис на

меморіалі «Вічно живим» не має нічого спільного з історичною правдою. Дослівно процитуємо:

***«На этом месте
в 1941-43гг.
В застенках фашистского
концлагеря
Погибло
Более 97 тис.
Советских патриотов»***

По-перше, саме на місці спорудження меморіалу «Вічно живим» ніколи не було німецьких концтаборів.

По-друге, кількість людей, що загинули в Кременчуцькому німецькому концтаборі «Stammlag -346», який існував до лютого 1943 року, м'яко кажучи, перебільшена.

По-третє, німці ніколи не тримали цивільне населення разом із військовополоненими тим більше з жінками і дітьми.

Тому скульптурна композиція меморіалу «Вічно живим», м'яко кажучи, не відповідає дійсним подіям, які відтворені радянськими митцями. Якщо порівняти вказану на мармуровому постаменті жахливу кількість жертв із чисельністю мешканців Кременчука до війни, а це десь біля 115 тисяч, то отримуємо, що біля 90% міського населення було у роки німецької окупації практично знищено. Таке співвідношення втрат людей не витримує навіть голодомор блокадного Ленінграду.

Звідки взялася ця незбагненно-жахлива цифра в 97 тисяч жертв німецького терору? Відповідь досить парадоксальна. Вона отримана штучно, за рахунок математичної різниці між кількістю населення Кременчука до війни, а це 115 тис. і після – 18 тис.людей.

Більш того, встановлена на меморіалі «Вічно живим» скульптурна композиція за участю жінки і дитини більше

підходить за змістом Полтаві, де було два концтабори: один для цивільного населення, а інший для військовополонених РККА. Відомо, що жінок німці завжди утримували окремо не тільки від чоловіків, але і від дітей.

Подібну фальсифікацію історії можна побачити ще на «Площади Победы» в Кременчуці. Мається на увазі скульптурна композиція «Партизаны», знайдена на платформі у залізничному кутку на контейнерному подвір'ї, із загубленим адресатом призначення. Вона прилаштована доobelіску «За власть Советов». Така скульптурна композиція пасує цьомуobelіску, як сідло корові, оскільки партизанів, окрім анархістів Махновців, Зелених та загонів Марусі, під час Громадянської війни у Кременчуці практично не було.

Таким чином, приходиш до висновку, що меморіали потрібно встановлювати на місцях масових розстрілів і таємних захоронень жертв, а не товктися на людських кістках, як ото сталося з пам'ятником «Матросам» спорудженим за свій кошт аптекарем Дзюбою у Крюкові. Не личить спортивному стадіону «Кремінь» Кременчуцького національного університету ім. М.Остроградського перебувати на уламках бараків німецького концтабору «Stammlag-346». На яких прикладах виховуємо ми своїх нащадків і чому навчаємо ми студентів? Хіба що зневаги до людських моральних цінностей і до своїх пращурів, а потім ще вражено кажемо, що звідки ота жорстокість береться у підростаючого покоління.

Викликає великий сум стосовно браку в Україні викладачів-істориків, які здатні були на всю аудиторію заявити, що українці теж хоробро воювали і героїчно гинули за рідний свій край. У боротьбі з німецькими загарбниками, українці поголовно не здавалися у полон і як всі представники багатостраждальної супер імперії СРСР вони гинули від голоду, холоду, висипного тифу та інших хвороб і навіть від біологічних дослідів в німецьких і радянських концтаборах.

Зрозуміло, що кремлівським поводитирям не хочеться ділити лаври перемоги у Другій Світовій війні з іншими народами і державами. Вони, як це зробив Петро I під Полтавою у 1709 році, лаври перемоги адресували якомусь віртуальному великому руському народу. Мабуть, тому і з'являються, час від часу, у надуманих телефільмах в партизанських загонах українці-зрадники, або ще гірше поліцаї, які і розмовляти до пуття українською мовою не вміють. Проте, статистика річ вперта і вона чітко зафіксувала, що в німецькій поліції понад 70 % були такі росіяни, а в РОА під командуванням сталінського улюбленця (генерал лейтенанта РККА А.А.Власова) їх було понад 2-а мільйона.

Під час німецької окупації в Україні активно діяло націоналістичне антифашистське підпілля, яке очолювали націонал-патріоти, а не залишені на призволяща партійними босами фанати-незadari, а то і відверті зрадники свого народу. Саме створення на окупованій території України націонал патріотами такими як Слава Стецько «Червоного хреста», який опікувався військовополоненими, дало можливість вирватися і вижити багатьом представникам різних народів.

Треба тріумфаторам вчорашніх перемог на кістках наших батьків не забувати, що кожен другий хто загинув на переправі за Дніпро, був українцем. Україна одна із тих держав, що найбільше понесла втрат у Другій Світовій війні. Двічі прокотився нищівним смерчем по її території вогняний вал. Палаючим смолоскипом на грудях України, назвав Борис Пільовий багатостраждальний Кременчук. Україна у Другій Світовій війні понесла понад – 10 млн. людей. Під завершення нашої розмови Євселевський сказав:

«Я втомився доводити правду і воювати з вітряками. Тому змушений покинути Україну, де пройшла моя юність, молодість і зрілість. Поїду до сина доживати у спокої останки свого життя, щоб мою душу не тріпали, як ото Олесью Гончару.» – такими словами закінчив свою зповідь професор Л.І.Євселевський.

Стає зрозумілим, чому начебто у «Документальному очерку» під назвою з окликом «Слышишь, Днепр!» на стр.100 маємо, м'яко кажучи, алогічну розповідь лікаря Т.К.Жванії, який насправді був юристом, наводиться висмоктана з пальця байка про появу «нескольких крытых» автомобілів серед військовополонених у концтаборі №346-А.

Дослівно цитую: *«распахнулась дверца кузова» і, мов чорт з табакерки, відбулася поява рижого, веснянкуватого, гитлеровця с девочкой лет трех на руках...Прозвучало несколько выстрелов. А через минуту рижий появился уже с другим ребенком».*

Тільки щось тут до купи не в'яжеться. У попередній щирій розповіді, як на духу, колишнього партпрацівника Л.І.Євселевського, серед розстріляних фігурувала одна дитина і вона не мала жодного вогнепального ушкодження. Більш того, педантичність німців не дозволяла перебування жінок і дітей у військових концтаборах. Тому групова скульптурна композиція «Вічно живим» з використанням дітей є одним із заборонених у всьому світі засобом для підсилення емоціонального сприйняття в радянській пропаганді низькопробного штибу.

XIV

Серед живих мерців

У жахливому злочині проти народів можливі тільки два винуватця: Радянська Росія, що окупувала територію України з 29 січня 1918 року до 22 червня 1941 року, або націонал-соціалістична Німеччина, що посіла на цій території до літа 1943 року. А також подальшу колонізацію України прокомуністичним режимом, аж до усунення від влади маріонеткового уряду УРСР у 1991 році.

В роки німецької окупації в Кременчуці знаходилося, за деякими підрахунками, 6 філій концтабору «Шталаг-346». Так що намагання обмежити їх кількість двома сусідніми концтаборами «А» і «Б» (що розмежовувалися шляхом) є спробою ком партійців і їх професованих блюдолизів приховати дійсні обсяги злочину по відношенню до кинутого на призволяща населення міста. Відомо, що 1941-43рр. на всіх кар'єрах міста, працювали радянські військовополонені. Ними було побудовано поряд із підірваним залізничним мостом –автошляховий міст, через Дніпро. І сьогодні біля Кременчука, обабіч фарватеру Дніпра, на кістках тисячі загиблих військовополонених Червоної армії стоять живими свідками бики цього рукотворного мосту. Також, вповдовж колишнього Крюківського вагоноремонтного заводу, через болото в бік Деївської гори, радянськими військовополоненими було прокладено гать через болото з автошляхом вимощеного з бутового каменю Крюківського гранітного кар'єру. Зараз на цьому місці побудовано Сталеливарний завод. У післявоєнні часи японськими військовополоненими також побудований Кременчуцькій залізничний вокзал.

Сьогодні вітчизняні науковці починають піднімати завісу таємності, про підсумки утримання в радянських концтаборах японських і німецьких військовополонених Другої світової війни. У дослідників не без підстав виникає сумнів стосовно твердження деяких історіографів, що у Радянському союзі тоталітарний режим був значно гуманнішим ніж нацистський.

Хай за нас промовляють факти. Так, після 16 серпня 1945 року був оприлюднений рескрипт імператора Японії Хірохіто о капітуляції Японії, а відтак проголошення про закінчення Другої світової війни. Для прийому і розміщення понад 650 тис. інтернованих вояків Квантунської імперської армії, в ССРСР було організовано 55 додаткових таборів для військовополонених. Станом на другу половину лютого 1946 року близько 540 тис. японських бранців, було вивезені

вглиб країни. Перебування в Українській РСР у 1946-1949рр. японських військовополонених, згідно офіційних відповідей МВС, не відображають дійсний стан речей. Так серед встановлених 15 місць поховань японських військовополонених на території колишньої Української РСР – м.Кременчук (м.Крюків на/Дніпрі) навіть не зазначено. Наявність в радянських архівах документів на 165 померлих японських бранців, при наявності записів у цвинтарних книгах імен на 211 похованих, то є свідчення цинічної брехні ДА МВС України.

Питання перебування японських військовополонених в Українській РСР сьогодні лежить у площині досліджень невизначеної мережі тимчасових і стаціонарних радянських концтаборів ССРСР. Кількість цих режимних об'єктів лише стаціонарного типу на Україні, згідно навіть окремих встановлених дослідниками їх порядкових номерів, при наявності чисельних філій, які приховані у знаменнику номерів таборів для військовополонених, говорить само за себе. Так наприклад: у Ворошиловградській області, м. Верхнє № 144/23; м. Запоріжжя табір № 100/1 – 100/7; м Чугуїв – № 415/1; с. В'язова – № 415/2; м. Слов'янськ – № 415/3; м. Артемівськ – № 415/4; Новельське лісництво табір № 415/5; в Брянській області; м. Дніпропетровськ – № 315/6 –підтверджує існування на той час більш аніж в п'яти східних і центральних областях України радянських концтаборів для військовополонених. Кількість військовополонених японських і німецьких солдат кинутих на відбудову знищеної війною промисловості і інфраструктури держави не піддається аналізу. Відсутність інформації по кількісному складу утриманих в'язнів по кожному конкретному радянському концтабору при наявності поховань (за три роки) по одному померлому, це відверта наруга над почуттями родин бранців. Велика кількість шпиталів для військовополонених інтернованих Червоною Армією, говорить сама про себе лише номерами шпиталів: м. Запоріжжя № 1149; м. Дружи-

нівка (Сталінської області) № 3006; с. Високе № 5367; м. Дніпропетровськ № 5807. А якщо взяти до уваги, що шпиталі для військовополонених призначалися для цілого куща таборів для військовополонених, то стає зрозумілим обсяг мережі таборів. Ось якій зміст несли в собі документи спалені працівниками КДБ на територіях військових шпиталів і компартійних установ у 1991 році принаймні на території Кременчуцького військового шпиталю. Абсурдною є навіть думка про те, що у Радянському концтаборі в Кременчуці на території Крюківського гранкар'єру були курортні умови і ніхто з військовополонених японців не хворів, а від так і не вмирав. То де ж тоді ці поховання? Чи справді число в 326 померлих і похованих в Україні японських бранців є таким що відповідає дійсності? Де знаходяться вилучені за вказівкою Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР у 1965 р документи з архівів відділів МВС України та УВС областей? Куди поділися останки військових бранців з ліквідованих кладовищ?

Наразі за даними Державного архіву МВС України – ф.15, оп.1, ср.256, арк.14, 18, 22, 25, 30-35, 46-47, 49-50, 52-54, 56, 63-68, 72-74, віднайдені архівні документи які свідчать принаймні про 15 поховань японців на кладовищах п'яти східних і центральних областей України.

Місця встановлених поховань японських бранців на території Української РСР у 1946-1949 рр.

п/п	Режимна установа	Місце знаходження кладовищ	Примітки
1.	СТВ № 100/1	м.Запоріжжя, Капустянське цивільне кладовище	Ліквідоване в 1951 р.
2.	СТВ № 100/7	м.Запоріжжя, 10-ге робітничє селище	У 1954 р. перенесене в район селища ім.О.Пушкіна
3.	С\Ш № 1149	м.Запоріжжя,Ордженікідзевський район	У 1954 р. перенесене в район селища ім.О.Пушкіна
4.	С\Ш № 1149	м.Запоріжжя, 10-ге робітничє селище	Станом на 1951р. не існувало
5.	СТВ № 144/23	Зал.ст.Переїзна, (м.Верхнє) Ворошиловоградської обл.	
6.	СТВ № 315/61	м. Дніпропетровськ (1-1,2 км від Металургічного заводу ім. К.Лібкнехта)	Станом на 1951р. не існувало
7.	С\Ш № 5807	м. Дніпропетровськ (на 10 км.південніше міста, в полі)	Знаходилося на обліку МВС СССР до 1975 р.
8.	СТВ № 415/5	м.Харків (поряд із міським кладовищем №3)	Перенесено на кладовище до села Високе, Харківської області
9.	С\Ш № 5367	с. Високе, Харківської обл.(0,25 км обабіч шосе Харків-Марефа)	У 1992 р. залишки 12-ти поховань
10.	СТВ № 415	с.В'язова, Краснокутського р-ну Харківської обл.(цивільне кладовище)	У 1992 р. на місці кладовища розоране поле
11.	СТВ № 415	Новельське лісництво, Суземковського району, Брянської області	Територія Російської федерації
12.	СТВ №415/1	м.Чугуїв, Харківської області	
13.	СТВ № 415/3	м.Слов'янськ, Сталінської області	
14.	СТВ № 415/4	м. Артемівськ, Сталінської області	
15.	С\Ш № 3006	м.Дружківка, Сталінської області (Околиця «Соцмістечка»)	Місце поховань забудоване житлом

*Примітки: СТВ – Стаціонарний табір військовополонених;
С/Ш – спеціальний шпиталь для військовополонених.*

Логічно виникає потреба у створенні комісії міжнародних криміналістів для довготривалого дослідження усіх цих злочинів проти людства.

Зробивши, хай не зовсім лице приємний для декого із колишніх ветеранів злочинних інституцій радянської влади і їх нащадків екскурс в історію рідного краю, спробуємо разом зрозуміти, що нарис «Собор Жахів», має на меті не протиставити один народ проти іншого, а за допомогою літературного слова підняти надто щільну завісу секретності над діяльністю радянських каральних органів. Прийшов час на вимогу родин іноземних держав розсекречувати «кремлівським демократам» справи підзвітних ВКП(б)-КПРС спецслужбам СССР «ГПУ», «НКВД», «МВС», «СБ», «КГБ» своїх концтаборів, біохімічних і медико-експериментальних лабораторій, напрацювання беріївських душогубок, «шараг» і полігонів по випробуванню біохімічної зброї масового знищення людей.

Тому, слід невідкладно донести до світової громади жахливу правду про злочинну суть політики направляючої і керуючої партії ВКП(б)-КПРС, визнаною в цивілізованій Європі, як антилюдяною, тоталітарною і відверто гіршою аніж фашистською. Проте, сьогодні легалізована діяльність компартії, що на своєму кривавому прапорі і досі носить малий герб РСФСР – свастику утворену із серпа і молота, як у націонал-соціалістів Німеччини – схрещені кочерги. Доречи свастя утворене з сільськогосподарського інвентаря, на такому ж кривавому тлі, знову відроджено на прапорах реанімованих компартій майже у всіх пострадянських країнах на чолі з Росією. Через це, очікувати від правлячого перелицьованого партноменклатурного кегебістського клану, чи від їх червоних вовченят-олігархів покаяння за діяння своїх пращурів, марна праця. А втім, слід не забувати, що замовчування злочину, то теж – злочин.

УКРАЇНСЬКА ГОЛГОФА

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Історичні паралелі

В кінці ХХ сторіччя в Україні намітилася тенденція до відродження національної свідомості. А від так у нащадків великої нації природно виникла зацікавленість до своєї історичної спадщини. На цьому плідному підґрунті і розгорнулася творчість цілої плеяди письменників таких як: Олесь Гончар, Іван Багряний, Юрій Горліс-Горський, Григорій Тютюнник, Роман Коваль, Віктор Суворов, Василь Шкляр, Юрій Борець, Марк Солонин, Олександр Зінченко та інші. Вагомий внесок до цієї шляхетної справи внесли такі кінорежисери-постановники як: Олександр Довженко, Анджей Вайда, Микола Мащенко та інші своїми кінострічками «Україна у вогні», «Катинь», «Вінчання зі смертю» і т.д.

Роман «Українська Голгофа» по праву можна віднести до історичного доробку такої благородної когорти митців. Цей

безумовно епохальний твір увібрав в собі підсумок довготривалих зусиль багатьох людей різних національностей, які зберегли в собі пам'ять про багато чисельні злочини двох найкривавіших тиранів – А.А.Гітлера та Й.В.Сталіна.

Виключно з найкращих намірів запропонований для широкого загалу роман «Українська Голгофа» не рекомендований для ознайомлення людям з вразливою психікою.

Треба не забувати, що Радянський Союз і Німеччина та їх сателіти такі як: Італія, Японія, Угорщина, Румунія, Польща, Австрія, Іспанія, Болгарія, Франція і Фінляндія, це далеко неповний перелік держав маріонеткові уряди яких в різні часи укладали маргінальні угоди з окупантами. Тим самим, вони ставали пішаками в руках параноїдальних диктаторів. В основу запропонованого публіцистичного твору «Українська Голгофа» закладені документальні матеріали, що віддзеркалюють історичний пласт жахливих подій передвоєнних та повоєнних років 2-ї Світової війни. Переходячи до розгляду по суті публікацій окремих сторінок «незавершеної історії» варто зазначити, що автор твору намагався якнайдалі відійти від роками нав'язаних різними тоталітарними режимами стереотипів. Тому хай вибачає сучасник, але назвати Другу Світову війну – Вітчизняною, не повертається язик. Та й екстраполяція дефініції «вітчим» на російську мову відповідає хіба що значенню іменника «отчим» (згідно тлумачного словника української мови вітчм – нерідний батько), що в етимологічному сенсі ніяк не може ототожнюватися і виступати в ролі – «батька». Таким чином ідентично, що і модус екстраполяції російського семасіологічного ряду в якості відповідника «Отечественная война» не містить ад'юнктиву в українській семантиці словосполучень – Вітчизняна війна. По суті, навіть виключно символічне застосування подібного фразеологізму, м'яко кажучи недоречне, принаймні для інтелектуального вжитку неординарної особистості.

Як відомо, передмовою усіх війн були анексії територій сусідніх держав. Некерований, або навмисно скерований перекіс у міграційних переселеннях нацменшин на землі етнічного населення завжди призводив до генетичної інтер-

венції. В Україні це були роки голодоморів 1921, 1932, 1937, 1945 років. З подібною демографічною, а потім військовою експансією споконвічних земель титульних націй зіткнулися: кримські татари, білоруси, поляки, угорці, японці та інші народи. На зламі XX сторіччя постімперська кремлівська хунта спровокувала знову територіальні суперечки в Нагорному Карабаху, Ічкерії, Грузії, Осетії, а в 2014 році в Україна (на півострові в Криму, Слобожанщині та на Донбасі).

Заздалегідь запрограмовані імпер-шовіністами соціально національні вибухи ставали бомбою уповільненої дії, як по відношенню до чехів і словаків у 1938 р. так і для польщі у 1939-му. Друга Світова війна не була винятком із загального правила. Підписанню 30 вересня 1938 року Мюнхенської угоди Чемберленом, Деладье та Гітлером з Муссоліні передувала польська окупація 2 жовтня 1938 р. Чехословаччини. При підтримці Німеччини у своїх претензіях на Сілезію (район Тешин-Фріштат-Богумін) Польща разом з Угорщиною розпочали військову операцію «Залужье». Щирі рукос-

тискання польського маршала Едварда Рідз-Сміглі з німецьким аташе генерал-майором Богіславом фон Штудніцем на церемонії параді «Дня Варшави» 11 листопада 1938 року обернулося трагедією і для Карпатської України. Масові поховання карпатських січових стрільців і чехословацьких

бранців загиблих у боях з угорськими військами стали першими жертвами 2-ої Світової війни. Абстрагуючись від вище сказаного, перейдемо до безпосереднього аналізу мотивації вчиненого злочину проти людства, що не має терміну давності. Водночас заради історичної справедливості, слід віддати гідну шану також і першим захисникам Брестської фортеці. На початку Другої Світової війни, та-

кими були вояки Речі Посполитої!

Тож, 25 серпня 1939 р., Польща заключив Пакт «Галіфакс–Річінського» і отримав від Великобританії угоду про взаємодопомогу на випадок агресії збоку однієї з «європейських держав», приспала свою пильність по відношенню до відродження мілітарної потуги сусідньої держави – Німеччини і поплатилася за це. Однією з причин нападу вчорашнього свого союзника по зброї стало 1 вересня 1939 року, коли після інсинуації гітлерівцями збройного нападу поляків (*фактично перевдягнутими кримінальними злочинцями*) на німецьку радіостанцію у Гляйвіці – Польща фактично залишилася сам на сам перед агресором.

Проводячи історичну паралель минулого з сучасністю, приходиш до невтішного висновку, що і Україна в 2014 р., після Будапештського меморандуму 1994 року по ядерному роззброєнню (підписаного тією ж Великобританією, США і Російською федерацією), опинилася у подібній ситуації. Доречи (лат. memorandum) – те про що слід пам'ятати і не більше. На дипломатичній мові цей термін не зобов'язує нікого до обов'язкового виконання взятих на себе зобов'язань. Таким чином, один із паперових гарантів територіальної цілісності Польщі, а саме Країна Рад, 17 вересня 1939 р. ударом у спину напала на неї. Щось подібне сталося

і з Україною в 2014 році, коли пост імперська Росія підступно окупувала Крим і Таврію.

Оттепер, майже весь міжнародний світ, ще раз наочно переконався у тому чого варті оті папірці на яких наддержави разом з ООН з ОБСЄ вимальовують гарантії безпеки. В недалекому минулому третя за ядерну потугою Українська держава; при наявності великих покладів уранової руди, атомних електростанцій і закритого циклу виробництва носіїв міжконтинентальних ракет, фактично опинилася не зі своєї волі звільненою, псевдо гарантами, від узятих на себе зобов'язань – дотримуватися без'ядерного статусу. Проте це ще не означає, що на завтра Україна стане ядерною державою, здатною (як висловлюється міністр іноземних справ Російської федерації «господін» Лавров) перетворити у «жменю попелу» любов країну світа. Але то вже прочитаний урок іншим претендентам на отримання паперової парасольки заміन ядерної.

Повертаючись до аналізу причин анексії територій сусідніх держав у 1939 році, давайте разом пригадаємо і порівняємо історію втрати Криму і Сходу України у 2014 році з падінням незалежного порта Данцига,

(нім. Freie Stadt Danzig; польськ. Wolne Miasto Gdańsk)— місто-держава, яке було утворене 10 січня 1920 року, згідно 11-го розділу 3-ї частини Версальської угоди від 1919 року. Саме він явився головною причиною німецько-польського військового протистояння. Вподальшому, Данциг так і не став остаточно незалежним, так як він потрапив під протекторат Ліги Націй і до того ще опинився у складі таможенного союзу із Польщею. Все населення Вільного міста станом на

1919 року склало 357 тис. населення, із них 95% були німці, а 5% – кашуби і поляки.

На фото зліва момент проведення референдуму мешканців Данцига на підтримку німецької мови у 1936 році.

Незабаром після відокремлення Данцига і його довколишньої місцевості

від Німеччини, мешканці міста отримали своє данцигське громадянство, при цьому утратив – німецьке. В перші два роки існування Вільного міста мешканцям було надано право отримати німецьке громадянство, проте, для цього вимагалось покинути Данциг, і переселитися в Німеччину. В червні 1939 року події почали розвиватися за німецьким військовим сценарієм, на повну запрацювала п'ята колонна і спецвійська (диверсанти). В Данциг таємно прибуває цілий батальйон СС, який на базі місцевих добровольців (сепаратистів) розвертається в хаймвер (ополчення) «Данциг». Саме з

1. Sept. 1939 Uhr 4.45 Schulschiff „Schleswig-Holstein“ eröffnet das Feuer auf die von den Polen zur Festung ausgebaut Westerplatte im Danziger Hafen

Foto-Sönike
M 103

початком штурму польської військової бази Вестерплатте 1 вересня 1939 року почалася Друга Світова війна. Перед цим гауляйтер Форстер увійшов до резиденції уповноваженого Ліги Націй, і майже по військовому заявив, щоб

представники польської влади і польська армія покинули Вільне місто в подовж двух годин.

Артобстріл з німецького лінкора почався о 4:45 і прийшовся на пост «Пром» і в район КП №6. Після чого в бій вступили штурмові загони. Несподівано для себя німці

зіткнулись з потужною обороною і були зупинені вогнем кулеметів з позицій «Вал» і «Пром». Після майже тижневої героїчної оборони, а саме 7 вересня 1939 року майор Сухарський, споглядаючи за знищенням КП №2, подняв

питання про капітуляцію. Він переконав захисників здати зброю і о 10:15 віддав наказ про капітуляцію. Про своє рішення Сухарський доповів маршалу Ридз-Смігли, який присвоїв всім захисникам гарнізону державні нагороди і чергові військові звання.

За наслідками штурму Вестерплатте, німці втратили до 200-300 солдат вбитих і поранених, за іншими даними втрати німців склали 400 чоловік із них половина вбитими, а їх наступ на Хель затримався майже на тиждень. Відомо також, що втрати захисників Вестерплатте склали 16 чоловік вбитих і 50 поранених. Більшість із них були направлені у

трудові табори «Danlag», де ті працювали на немецких фабриках і заводах. Частина із них втекла і воювала на боці Армії Крайової, а також у військових формуваннях як на Заході, так і в СРСР.

На фото німецький генерал приймає капітуляцію у польського майора Сухарського.

Підводячи невтішні підсумки, варто зазначити, що до закінчення Другої Світової війни біля 90 % житлового фонду міста Данцига перетворилося в руїни. Після чого 30 березня 1945 р. те що залишилося від колишнього Вільного міста було захоплено Червоною Армією. До цього часу майже 90 % довоєнного населення Данцига загинуло,

або втекло до Німеччини. Декілька тисяч біженців з числа мешканців Данцига під час евакуації на Велику Німеччину потонули в наслідок атаки радянської субмарини на ко-

рабель «Вільгельм Густлофф».

Після історичного вступу давайте з'ясуємо для себе, а хто ж був отой солдат «żołnierze», який незважаючи на незначну чисельність свого гарнізону мужньо тримав оборону у Брестській фортеці.

Запеклі бої трьох батальйонів Війська Польського під командуванням бригадного генерала Константна Плісовського, проти німецького 19-го панцер-корпусу Х.Гудеріана тривали у фортеці з 14 до 16 вересня 1939 року.

В ніч з 16 на 17 вересня відступ рештки захисників разом з пораненими, через єдині на той час ще не захоплені ворогом Тереспольські ворота Брестської фортеці, прикривав батальйон Вацлава Родзішевського (страченого НКВС у

Катині в 1940 році), що складався переважно з резервістів-білорусі. Не покинув свого командира вони до 17 вересня

1939 року протистояли переважаючій більшості вже радянських загарбників. По деяким даним біля Брестського госпіталю на ранок 18 вересня 1939 року у широкому рові довжиною десь 30 метрів було поховано понад сотню вже червоноармійців.

Цей героїчний приклад навряд чи варто порівняти з сучасною українською групою військ у Криму, яка 28 березня 2014 року фактично капітулювала перед московськими варварами. Новообраний голова Верховної Ради України, що перебрав на себе обов'язки ще і виконуючого обов'язки президента України, як і головнокомандуючого – Олександр Турчинов та в.о. міністра оборони України, зрадник контр адмірал Березовський Д.В., а пізніше безініціативний адмірал Тенюх І.Й. проявили у цій ситуації свою некомпетентність і бездіяльність. Навряд чим іншим можна вмотивувати подібний ганебний вчинок, коли без жодного пострілу збоку збройних сил України були здані російським окупантам бойові кораблі ВМФ України (74 головних та 49 допоміжних), цілі ескадри літаків-винищувачів і штурмовиків, сучасна бронетехніка, ракети ПВО і навіть єдина дизельна субмарина. Втрати одних лише українських збройних сил в Криму склали понад 11 тисяч одиниць військової техніки, та 25 тис. особового складу. Жертвою піратського захоплення став також Керченський риболовецький флот, військовий дослідницький ядерний центр і сонячна електростанція, газonosні шельфи сланцю, газодобувні морські платформи, оздоровчі мережі профспілок, підприємства харчової та легкої промисловості і не тільки. Отож під спів національного гімну України, роззброєна і деморалізована третина українського військового угруповання, призвана з материкової частини, поверталася з родинами до пелени Великої України. Таким чином 70 % кримського контингенту українських контрактників з числа підрозділів силових структур перейшла на сторону агресора.

Історія вже не раз давала нам уроки, та шкода що їх ніхто з керманичів ніколи не вчить. Пригадаймо, як *«добрым способом»* 11 травня 1709 р. *«во избежение кровопролития»* була зрадницькі взята і знищена московськими військами на чолі з царським полковником Яковлевим одна із Запорізьких Січей (Базавлуцька). Правда тоді козаки піддалися на умовляння іншого свого зрадника – козацького полковника Ігната Галагана. У 1775 році саме небажання пролиття православної крові «старшого» брата призвело до спроби у черговий раз фізично знищити нащадків Гетьманської держави.

Зрадників свого народу і присязі на вірність державі в усі віки завжди використовували загарбники, проте ніколи їм не довіряли, а німці – зневажали. Тому на колабораціоністів та майбутніх кримських рекрутів (починаючи вже з 2015 р.) очікуватимуть гарячі ділянки країн Закавказзя: Абхазія, Ічкерія, Північна Осетія (Беслан), а також невизнані республіки такі як: молдовський Тирасполь (Придністров'я), Пруський Königsberg, Прибалтика, Нагорний Карабах, Слобожанщина і Новоросія, «ЮЖД» і Порт-Артур та Уссурійський край, Карельський перешийок, Афганістан, Аляска і частина тихоокеанського узбережжя США і Канади, Куріли, Куба, Ангола, Сербія, Сирія і т.д.

Та попри все, повертаючись до головного сюжету варто пригадати, що до кінця 1960 р. на стінах галерей і казематів на Північному острові Брестської фортеці, відвідувачі цього меморіалу, випадково відхилившись від регламентованого екскурсійного маршруту, нерідко помічали написи-послання героїчних захисників фортеці до майбутніх поколінь, причому нанесені на цегла польською, українською та білоруською мовами. Але вони чомусь були датовані вереснем 39-го року. Як стало відомо до 12 березня 1939

році у Фортеці на Бузі находилися польські маршові частини піхотних полків, охоронні підрозділи і велика кількість резервістів, переважна кількість яких склали уродженці Західної України та Білорусії. Вони очікували на відправку на фронт.

Проте для організованого огляду відвідувачів меморіалу загальнодоступними ставали лише ті об'єкти експозиції, які заздалегідь були передбачені «ідеологічним загоном компартії». З приводу змістовної частини тих російськомовних домінуючих написів, печерних на кшталт: *«Нас было трое москвичей Иванов...»*, або анонімні *«Нас было пятеро мы умрем за Сталина!»* чи *«Умрем!!! но из крепости не уйдем»* у екскурсантів логічно виникали певні застереження, щодо їх автентичності.

По-перше, схожі по тексту представлені «бійцями ідеологічного фронту» артефакти датовані чомусь 20/VII-41-го.

По-друге, ці фетишизми були накреслені плакатним шрифтом, та ще на свіжо поштукатурених стінах казематів

По-третє, всі ті написи, як дві краплини води були схожі на патетичні гасла з арсеналу традиційної комуно-більшовицької пропаганди, направленої на зомбування мас.

По-четверте, подібні але пусті за змістом оті пафосні агітки, становлять лінгвістичний зворот побудований виключно російською мовою.

Як відомо з архівів Червоної Армії (м. Подольська), РККА у Брестській фортеці не малося штатного гарнізону. Починаючи з осені 1939-го року радянське командування використовувало Брест-Литовськ і його фортецю, як гігант-

ську казарму, де дислокувалися, зокрема, дві стрілецькі дивізії та тисячі «прикомандированих» бійців і командирів. Здебільшого особливий склад прибулих груп військ складався з числа військових підрозділів, що прибули до Бресту напередодні війни (20-21 червня 1941 р.), які і досі вважаються зниклими, бо не встигли стати на «довольство». Таким чином у Брестській фортеці опинилися разом з прикордонниками тилові частини такі як: банно-прабельні, госпітальні, ветеринарні.

Про це свідчить німецька світлина з розгорнутим прапором 132-го окремого батальйону конвойних військ НКВС підібраного гітлерівцями.

Сформовані переважно з представників різних національностей таких як: білорусів, українців, вірменів, євреїв та інших ці військові частини фактично було кинуте на призовляща своїми російськими командирами.

Таке твердження не є безпідставним оскільки воно спирається на секретні накази по формуванню командного складу, якими керувалися кадровики МЗС СРСР аж до 1991 року. Наслідки такого дискримінаційного вибіркового призначення за національною ознакою в 2014 р. пожинаємо зараз в Криму, коли лише третина особового складу української групи військ півострова не дочекавшись наказу від своїх російськомовних командирів, слухняно склала зброю і «героїчно» під червоним та жовто-блакитним прапорами поверталася на континентальну Україну. Язик навіть не

повертається порівнювати це ганебне явище з дивом уцілілими мало чисельними героїчними захисниками Брестської фортеці. Варто порівняти з «нагороди», отих червоноармійців, які після полону і чотирьох років гітлерівських концтаборів, отримали як мінімум по 10 років сталінських концтаборів ГУЛАГу. Так віддячувала тоді своїх героїв матінка «Родина» і батечка «Сталин», за яких начебто ті йшли на смерть. Та попри все, напрошується логічне питання: звідки могла тоді узятися у переважно малоосвічених людей така жагуча схильність до суїциду або жертвовності по відношенню до свого тодішнього ката? І де подівся отой героїчний запал, коли треба було зараз боронити Крим ?

Роблячи аналіз вчинків, приходиш до логічного висновку, що поза всяким сумнівом у безвихідному становищі людина природно у передсмертній записці інстинктивно констатує факт своєї приреченості на рідній мові, як то скажімо «*вмираю*», а не оте патетичне «*умрем*», та ще «*За Сталина!*». Принаймні, алогічні за змістом оті настінні епістолярні опуси зайвий раз нагадують людям поважного віку, до болю знайомі, патетичні рядки радянської пропаганди. Цікаво й те, що подібні ідеологічні гасла, викукували також під час страти такі поплічники ката Й.В.Сталіна, як Г.Г.Ягода і його послідовник нарком ОГПУ-НКВС СРСР М.І.Єжов (кривавий карлик). Приречених на смерть, отих вчорашніх «снайперів», можна і справді по-людські зрозуміти. У такий принизливий спосіб, або за рахунок нанесення на груди і спину татуювання на дільниці серця зображення плішивого вождя пролетаріату а на звороті вусатого батька всіх народів, в'язні плекали надію зберегти собі життя. Проте безвідмовні, як правило на підпитку, «*виконавці присудів трійок*» напнув жалив'яні мішки на голови учорашнім своїм колегам – поплічникам або навіть безпосереднім керівникам масових етнічних чисток, чи страт розстрілювали і їх. Кара не минала навіть вчорашніх державних діячів,

маршалів, яких у п'яťох за допомогою мотузки в'язали і вже у іншій кімнаті частенько у монастирській трапезній, у двох давили живцем.

Ось що доповідав у Кремль:секретар Брестського обкому ВКП(б) 25 червня 1941-го.

«Дві стрілецькі дивізії, дислоковані в Брестській фортеці, по сигналу тривоги вийшли за межі фортеці, де були знищені потужним вогнем німців за кільканадцять хвилин. Заслуговує на увагу той факт, що у бійців і командирів цих дивізій не було патронів, а у приданих артилерії та танків – снарядів...Тисячі бійців і командирів (від майорів до генералів) кинулися тікати з міста. Політпрацівники замість організації евакуації в паніці тікали з Бресту, рятуючи, перш за все, свої сім'ї, а рядові бігли у повному безладі».

Застосування самохідної важкої 55-97 тон. німецької мортири «Карл» призводило до того, що від вибуху їх 2-4 тон. снарядів у захисників Брестської фортеці розривалися легені, тому уцілілих червоноармійців фактично залишалося одиниці. Починаючи з 41-го подібних САУ на озброєння Вермахту поступило до 44-го року в кількості біля 6-ти. Кожна з них мала свої конструктивні особливості, що обумовлювало їх назви: Адам, Єва, Тор, Одін, Люкі, Ціу. Прикро усвідомлювати й те, що традиційні фальсифікаційні доробки, демотиваторів подвигу усіх народів і досі залишаються на штучно утворених із будівельного матеріалу інформативних носіях. Дивно осмислювати й те, що зразки типових пропагандистських прийомів зомбування населення часів правління радянської влади і досі знаходяться на озброєнні легалізованої в МВС, СБУ і МЗС 5-ої колони. Таким чином зі всією упевненістю можна констатувати, що героїчному подвигу одних народів

передував злочин інтернаціональної мафіозної купки маніякальних злочинців. У світі сказаного одне тільки хотілося зауважити, що 2-га Світова війна розпочалася задовго до вересня 39-го року. Це анексія Німеччиною Судетської області Чехословаччини у вересні жовтні 38-го року. Для Карпатської України ця війна показала свій кривавий вищир після 15 березня 1939 року, коли на Сеймі українська депутація проголосила незалежність для Малої України і обрала президентом Ангела Волошина. Цікаво знати й те, що державним прапором цієї країни став златаво-блакитний колір з гербом «Тризуб». Саме тоді А.Гітлер, проявив свою непослідовність віддав споконвічну територію етнічних українців на поталу сусідам. Проте у світовій практиці прийнято відлік початку братовбивчої Другої Світової війни традиційно рахувати з 1 вересня 1939 року.

Втягнуті червонопрапорними авантюристами у геоглобальний розподіл сфер економічного та політичного панування (не тільки у Європі) III-ій Рейх та імперська Росія зробили цілі народи заручниками власних несусвітніх афер. Точ-

ніше сказати, цілі держави ставали якщо не суб'єктами, то принаймні об'єктами подальшого військової ескалації поміж Гітлером і Сталіним. Тому

Батьківщиною назвати Московію, як і батьком Й.Сталіна, а дідусем Леніна чи Калініна може хіба що манкурт, або клінічно хвора на розумові розлади особа. Отож давайте разом, відкинувши будь які

амбіції, пригадаймо зі світової історії обставини виникнення, з Богом забутого висилку, отого Московського князівства

проголошеного ще Олексієм Михайловичем Романовим (на прізвище «тишайший»), як царство «Всія Руси». Також

варто не забувати й про те, що тільки після остаточної поразки Шведів у Північній війні, мається на увазі не 1709 рік, що став фатальним для Гетьманської держави і Речі Посполитої, а саме у 1721 році, коли окуповані московськими та найманими царем калмицькими татарами, інгергадськими, кавказькими військами землі були проголошені – Російською імперією. Проте подібна територіальна анексія ніколи не ототожнювалася європейцями, як доречи і нашими пращурами, з історіографічним чи етнополітичним змістом Русь. Озираючись на сиву давнину тисячоліть, диву даєшся, як на східній півночі Європи, у згубній місцевості, де в нетрях хашч споконвіку блукала лишень дика звірина, та дикі племена угро-фінів, могла у когось закрастися думка, щодо будівництва у згубній місцині «древлян града». Можливо це сталося від безвиході. Але заснування того форту затіяв вигнанець з Русі Юрій Володимирович Долгорукий.

Про цього найменшого і найпідступнішого шостого сина Володимира Мономаха, далеко не безпідставно ходив у ті часи недобрий поговор. Та і перша згадка про виселок Кучкове більш пізня назва якого Москов, відноситься до 4 квітня 1147 року. З погляду на ці та інші обставини виходить, що задовго до заснування, побудованого навіть не з дубу чи цегли, як то за Калиту, цього «білокам'яного» кремля, споконвіку вже існував слов'янській стольний град Київ –колиба усіх Російських міст.

Та й апріорі хрещення Русі відбулося не на річці Москві, а на Дніпрі – 28 липня 988-991 року. Цікава й історія генезису самої назви поселення «Moscov», бо воно наречене іноземними купцями, як

(лат. *in morem fluminis*) – подібно до назви річки. Варто знати й те, що особиста назва цієї річки походить від «mosquito», що у перекладі з латини означає мошкара, гнус. Як стверджує відомий лінгвіст приват доцент Іван Огієнко, що саме від московинів лат. «Moss» бере коріння ота брутальна ненормована лексика, що засмітила нашу слов'ян. Не випадково у життєвих стосунках слов'ян з цим варварським плем'ям виявилася характерна для варварів риса, як «гнусность» і «мошенничество». Апріорі подібні звичаї поводження з близькою людиною, притаманні для дикого краю, тому вони є головною ознакою окремішньої культури. Тому святкування 1025 річчя хрещення слов'янської Русі в Київському стольному граді під егідою правителя варварського племені і патронатом Московського патріархату у 2013 році, стало ніщо іншим як святотактством і блюзнірством. В той час, як намір долучитися в 2014 р. чинуш кремля до відзначення 200 річчя від дня народження геніального пророка України – Т.Г.Шевченка, вказує якщо не на намагання в черговий раз ідентифікувати себе, як слов'янське плем'я. Така поведінка «старшого брата» до своєї матері міст Києва принаймні підтверджує наміри, щодо якщо не привласнення так причетності до історії виникнення стародавнього європейського племені і його культурної спадщини.

На одному з фото видно також передмістя Бресту (по вул. Шосейній, зараз вул. Московська, перед Кобринським

мостом). Там, як ми бучимо, були споруджені тріумфальні арки обвиті сосновим гіллям, прикрашені гаслами зі свастями кочерг та серпа з молотом. Подібне нечуване лицемірство стало можливим лише після захоплення східних областей

Польщі Червоною Армією. Саме у оттакій спосіб відбувала-ся передача частки території Польщі з населенням у 15 млн. до складу СРСР. В польському містечку Бжесь-над-Бугом, більш знаному, як Брест-Литовську, саме 22 вересня 1939 року на п'ятий день неоголошеної Сталіним підступної Радянсько-Польської війни, пройшов замовчаний радянськими історіографами війн один із най ганебніших спільних парадів військ держав агресорів. Тож великодержавним шовіністам і їхнім нащадкам не варто чіпляти усім народам непричетним до геополітичних розподілів оте ганебне тавро «колабораціоністів».

Тим більше, що у представлених документальних світлинах спільного парад у радянських та нацистських військ у Бресті, чітко проглядається тісна співпраця Wehrmachtu із РККА. Відомо, що подібна урочиста хода загарбників відбулися одночасно ще у трьох містах окупованої Польщі, як і у Варшаві у вересні 1939-го року.

Беззаперечно, у параді переможців у Бресті приймав участь командуючий XIX панцер корпусом Німеччини генерал Гейнц Гудеріан (на прізвисько швидконогий).

На центральному фото цей німецький генерал – третій з права. То майбутній командуючий панцер групою Вермахту під час нападу на СРСР, а поряд перший зліва на фото – комбриг РККА Семен Мойсейович Кривошеїн, в майбут-

ньому Герой Радянського Союзу. Варто зазначити, що ця ганебна подія стала можливою після вступу зі східної частини до міста Брест-Литовська 21 вересня 1939 року, 29-ої танкової бригади Червоної армії.

Підступний удар у спину воюючій проти німців Польській Армії став фатальним для останньої. Уважно вдивляючись у фото того ганебного параду, помічаєш закономірність, а саме те що в ті часи кістяк бронетанкових військ РККА складався не тільки з броньованих автомобілів: БТ-7, БА-10А; БА-11; БА-64...

До речі двоє з цих броньованих машин були підбиті польським захисниками Брестської фортеці на її підступах саме 26 вересня 1939 року.

Тож, на фото чітко видно, як на ранок вже наступного дня, після віроломного вторгнення до Брест Литовська, а саме 22 вересня 1939-го передові танкові частини Червоної армії продефілювали по мощеній бруківці центральної площі міста. Повз імпровізовану трибуну переможців, перед будинком Поліського воєводства, у спільній військовій

колоні з німецькою мотопіхотою на мотоциклах «BMW-R75» прогуркотіли і радянські танки типу: Т-26, Т-37А, Т-38. Після тріумфального параду командування союзних військ РККА запросило до себе офіцерів Вермахту на влаштований на їх честь банкет.

У підсумку серед причин майбутніх поразок РККА можна констатувати низький рівень бойового духу до вчорашніх

товаришів (Genossen) по зброї, відсутність мотивації і належної військового вишколу особливого складу.

У бездарності військового керівництва Червоної Армії можна легко переконатися порівняв співвідношення втрат під час «хімерної» війни з фінами – 40 тис. вбитими, 150 тис. поранених ось яку ціну заплатив Тимошенко за прорив «лінії Маннергейма». І це при наявності 21 стрілецьких дивізій, 8 танкових бригад, 13 артполків, 7,1 тис. гармат і мінометів, 3 тис. танків. Ось що стало головним фактором заохочення до нападу Гітлера на СРСР. І це не випадково, якщо урахувати хто залишився у живих на вищих щаблях керівництва РККА. після репресій вищого і середнього командного складу. Понад 38 тис. високо кваліфікованих офіцерів були розстріляні. Хто ж тоді залишився у живих?

Перший з цієї когорти – червоний офіцер, один з п'яти маршалів, К.Є. Ворошилов. Той був з двома класами освіти сільської школи. На посаді наркома оборони СРСР його змінив випускник семирічної церковно-приходської школи С.К.Тимошенко. Наркомом оборонної промисловості заправляв тоді Л.М.Каганович (архітектор жаху) з двома класами освіти. Вдвічі освіченішим від нього (з чотирма класами) був заступник наркома оборони, начальник Головного артилерійського управління Г.И.Кулик. У начальника Генштабу К.А.Мерецькова – чотири класи сільської школи. А у Г.К.Жукова, що з 1 лютого 1941 року очолив керівництво Генштабу освіта обмежувалася трьома класами церковно-приходської школи. На цьому тлі не варто сумніватися у тому чому Червона Армія за кілька місяців «хімерної війни» з фінами проявила такі дива, маючи перед собою мало

чисельну, погано озброєну, практично позбавлену танків і бомбардувальної авіації Фінську Армію. Чого можна було тоді очікувати від Червоної Армії в разі збройного зіткнення із німецьким Вермахтом та Люфтваффе?

Втрати 8-ї, 9-ї, і 15-ї Армій РККА склали 141 тис. чоловік, у тому рахунку 45 тис. – безповоротно. Три стрілецькі дивізії 18-та, 163-я, 44-а танкова бригада були оточені і остаточно розгромлені. Чотири інших дивізій (54-а, 75-а, 139-а, 168-а) втратили до 50-60% особистого складу. Це були прямі наслідки лобової атаки ведення бою «Великого полководця Жукова». Далеко від них не відійшов семінарист-недоучка синок чоботаря Йосип Віссаріонович Джугашвілі. Той зі своєю хворобливо-маніакальною ідеєю *«Воевать на чужой территории и закидывать врага шапками»* трохи не довів СРСР до знищення.

Понад два покоління людей сьогодні тримаються радянськими істориками у невіданні відносно дійсних причин поразки Червоної Армії на початку Другої Світової війни. То були наслідки насадженого малоосвіченою кремлівською верхівкою масового жаху, що породив психоз шпигуноманії, шкідництва у всіх сферах життя. На протязі 1937-1940 років були репресовані маршали: СРСР М.М.Тухачевській; В.К.Блюхер; О.І.Єгоров, а також командарми 1-го рангу: І.Є.Якір; І.П.Уборевич; І.Ф.Федько; командарми 2-го рангу: І.П. Белов, П.Ф. Дибенко, комкор В.М. Прімаков, 18-комісарів держбезпеки 1-го, 2-го рангів (звання що дорівнюють генералу армії та генерал полковнику).

Не обминула лиха доля і керівників військової зовнішньої розвідки ГРУ РККА більшість із них було репресовано. В.М.Клембовського, К.Я.Берзіна, С.П.Урицького, А.Х.Артузова, А.А.Слущького, З.І.Пассова, С.М.Шпігельглаз, В.Г.Деканозов, П.М.Фітін та 20 тис. інших співробітників ГУГБ-НКВС.

П. М. Фетис

Чистка кадрів не обминула і резидентів розвідки. Їх терміново відкликали в СРСР, а потім катували і живцем спалювали у печах крематоріїв. Доля «троцькістів», «ворогів народу» торкнулася таких відданих країні розвідників як: Р.Зорге «Рамзай», Ш.Радю «Ястреб», «Корсиканець», «Старшина», Й.Венцель радист радянської розвідницької мережі у Берліні, прозваною гестапо як «Красна капела», та багатьох інших патріотів, які відмовилися повертатися до Радянського Союзу.

Артур Харизан, "Корсиканець"

Харизан, "Корсиканець", "Старшина"

В наслідок політичних «чисток» окремі резидентури за кордоном лишилися усіх своїх агентів і припинили своє існування. Фактично напередодні 2-ї світової війни (1939) в окремих європейських державах залишалося по 1-2 агента, та і то з числа легальних представників військового аташе, які практично не могли відкрито працювати розвідниками, тому збирали поверхневу інформацію і мовчки очікували своєї участі.

Як наслідок зовнішній розвідці, паралізованій репресіями, не вдалося отримати упереджувальної інформації про підготовку до аншлюсу Австрії, Мюнхенської змови Англії, Франції, Італії і Німеччині про розділ Чехії і приєднання Судетської області до нацистського Рейху.

На початку 2-ї світової війни обезглавлена, позбавлена ініціативи Червона Армія була фактично повністю паралізована пацифістською політикою уряду. Ось де криється

головна причина суцільного паралічу у керівництві РККА, а звідти виникнення дезертирства, масової здачі у полон і кидання на призволяща військової першокласної техніки.

Сьогодні тричі доктора і академіки військових історичних наук війн продовжують нас годувати міфами про те, що розгромлена літом 41-го року Червона Армія була технічно відсталою або здавала свої позиції завдяки багатократній численній зверхності Вермахту.

Дійсність перевершила сподівання най запекліших оптимістів. Генеральний штаб ЧА не вивчив урок а ні Фінської, а ні війни в Іспанії, тому не розраховував, що супротивник малими силами зможе нанести нищівний удар.

Перейдемо від емоцій до сухої статистики. Так станом на 22 червня 1941р. танковий парк Червоної Армії складався з 21447 танків (без урахування 2,6 тис. застарілих Т-27 і 3,8 тис. легких та плаваючих Т-37, Т-38, Т-40). Тоді нових танків Т-34 і КВ було 3 тис. одиниць.

В той же час на озброєнні Вермахту нараховувалося всього 5440 танків і самохідок (без урахування 1122 танкеток Рз-І). Це у чотири рази менше, ніж у Червоній Армії.

Люфтвафе за станом на 22 червня 1941р. теж мав менше літаків :по винищувачах у 3,5 рази, по бомбардувальникам у 4-рази, по пікірувальникам – у 7 разів.

По кількості і якості артилерійські озброєння Червона Армія в 1941 р. не поступалася жодній армії світу. Не менш показовими є порівняльні числа гармат всіх типів у – 56,7 тис. жерл. Ще одним живучим міфом істориків-пропагандистів було відсутність зв'язку і про цілу армію «німецьких авіа десантників», які миттєво о 4 годині ранку, стаханівським методом, на всіх стовпах порізали провідний телефонний чи телеграфний зв'язок. Або брак в РККА інших «технічних засобів зв'язку», як то радіостанцій типу: РАФ, РАТ, АК-5, АК-11, РСБ

До 22 червня 1941р. у межах «армії мирного часу» згідно мобілізаційного плану МП-41 від 11 лютого 1941 р. під прапори Червоної Армії було поставлено 5,6 млн. чоловік.

Згідно Пакту Молотова-Риббентропа підписаного у Москві 23 серпня 1939 р., поляки, чехи, румуни, угорці, українці, білоруси і представники інших народів і національностей за незалежних від них обставин, опинялися по різні боки барикад.

Для цілого світу, розпалене націонал-соціалістом (нацистом) А.Гітлером і соціалшовіністом (ленінцем) Й.Сталіним військове протистояння обернулося трагедією.

Отже, після вимушеного з'ясування історичної істини, викривленість якої історіографами війни і досі впливає на формування політичної свідомості нащадків не тільки українців, ми перейдемо до розгляду публікацій з архівних документів. Серед опублікованого автором документального матеріалу є також безпосередні свідчення очевидців, що лягли в основу сюжету, в деякій мірі автобіографічного, роману «Українська Голгофа. В запропонованому для широкого загалу читачів творі, виключно з морально етичних міркувань, прізвища окремих осіб подані завуальовано.

Водночас, автор намагався якомога більше донести до своїх нащадків одіозні постаті безпосередніх замовників і виконавців злочинів проти усього людства.

Шкода, але тлінні останки деяких із тих злочинців береже і по сьогодні кремлівський некрополь і мовзолейний пантеон Леніна – Сталіна на Червоній площі в Москві.

Під час розвалу радянсько-більшовицької імперії в 1991 році, у частково відкритих на короткий термін архівах «ЦК ВКП(б)-КПСС, ГПУ-НКВС, СБ-КГБ» та в інших державних «Схронах СРСР», було знайдено достатньо документальних підтверджень численних кримінальних злочинів вчинених радянським тоталітарним режимом проти людства.

Проте більшість із підтверджуючих злочини документів вже понад 70 років знаходяться засекреченими. Так, порівняно недавно М.С.Горбачову, а пізніше Б.М.Єльцину були представлені знайдені в архівах «Конвойных войск СССР» 183 тома ««Учетных карточек» на лиц приравненных к военнопленным Польской армии, составленные на основании «Опросных листов»». Проте ці «дерьмокра́ты» до публікації допустили лише 67 томів, а всі інші – 116 залишилися засекреченими і по сьогодні. Та попри все найбільше вражає так це те, що імперська політика геноциду німців була направлена виключно проти рас не арійського походження в той час як у роки правління ВКП(б) геноцид проявлявся відносно всіх представників народів і національностей. Людиноненависницька, кровожерлива політика біль-

шовиків розповсюджувалася також і на окупованій РСФСР території сусідніх держав. Тому, на життєвих прикладах далеко не абстрактних героїв твору, мудрий читач здатен буде зробити для себе належний висновок.

Виходячи, навіть із найкращих намірів, поданий на суд читача роман «Українська Голгофа» водночас не може претендувати на виключно автобіографічні, чи будь які архівні відповідники. Як правило, це збірний образ літературних героїв, оскільки у безправному і принизливому стані тоді опинилися не тільки окремі особи чи національності. З приходом більшовиків до влади пригноблений спосіб життя ставав безальтернативною умовою не тільки існування але і виживання, як в РСФСР так і в автономних республіках, національних округах чи областях, що входили до складу СРСР так і на окупованих Червоною Армією євразійських теренах. Треба визнати, що в роки військового комунізму та розгорнутої мілітарного характеру індустріалізації в СРСР, кожен другий громадянин держави був ув'язненим і працював «на новобудовах світової революції» за миску тюремної баланди в день, а кожен перший чекав своєї черги на арешт. Селянин гнув спину в полі за паличкові трудовні, а робітник на підприємствах за верстатами за пайку хліба і помий у відомчих їдальнях. Окрім того, класичний радянський раб мусив, ще у добровільній формі, віддавати свою чисто символічну платню, призначену на утримання сім'ї, в рахунок безповоротної державної позики: чи то Розвитку індустріалізації, чи то 3% золотого запасу, чи на масу інших лохотронних вигадок. Геноцид і грабіжні податкові побори фінінспекторів, скерованих вічно направляючою комуністичною більшовицькою бюрократією, возвеличувалися в державі до стану норм моралі, ставали конституційною аксіомою будівельників – віртуального комунізму.

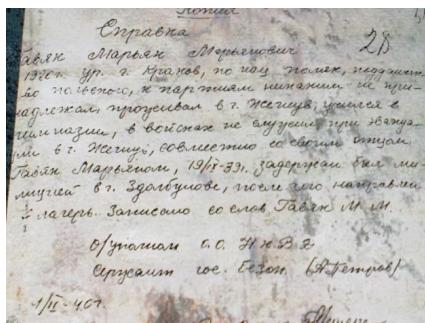
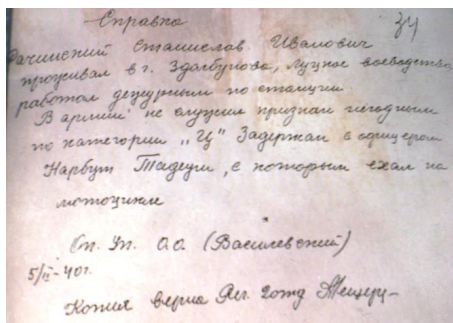

– *«В том, что вас не посадили нет вашей заслуги, это прежде всего недоработка системы.»* – Цинічно твердив залізний вартовий жовтневого заколоту більшовиків,

головний чекіст РСФСР – Ф.Е.Дзержинський.

Парадоксально, але лише під час війни до рук міжнародного червоного хреста потрапили беззаперечні докази комуно-більшовицьких злочинів у Львові, Вінниці, Луцьку, Смоленську, Києві, Харкові і не тільки. При панічному відступі Червоної армії перед гітлерівськими окупантами у 1941 році енкаведисти, як правило, замітаючи сліди своїх злочинів, фізично знищували свідків.

Проте під час переполоху окремі секретні матеріали все ж таки потрапляли до рук німців, а від так у подальшому ставали трофеями для союзників.

Шкода тільки те, що всі викриті факти злочинів радянської влади проти людства, як і італійських фашистів за мовчазною згодою союзників так і не потрапили до розгляду міжнародного трибуналу в Потсдамі і не стали звинувачувальним присудом на Нюрнберзькому процесі №1. Факти злочинів тоталітарних режимів і досі осіли тисячними томами справ в сейфах нащадків, як комуністичних режимів так і сепаратистів. Наведемо деякі докази з матеріалів розстрілу поляків в Катині, що свідчать про відвертий геноцид вчинений над цивільним населенням Польщі. Ось деякі із них:

Щоб уникнути Нюрнбергу №2, вже після війни, «п'ята колона» робила все, щоб доказовий матеріал не потрапив до рук світової громади. Тому слід враховувати й те, що вчорашніх компартійних функціонерів і резидентів КДБ та їх червоних вовчент доволі залишилося і розплодилось при існуючій владі, як у колишніх союзних республіках СРСР.

За прикладами далеко ходити не варто. Катастрофа літака Ту-154 польських ВВС під Смоленськом 10 квітня 2010 року, на борту якого знаходилася урядова делегація Польщі на чолі з президентом Лех Качинським, відбулася при далеко не до кінця з'ясованих обставинах. Те що ця трагедія якимось чином співпала з відзначенням сумнозвісної дати – 70-річчя масових розстрілу польських офіцерів під Смоленськом в Катині, змушує замислитися не одного дослідника, про надто дорогу ціну, яку заплатили і продовжують сплачувати не тільки поляки за історичну правду, так і в колишніх спів дружніх державах Варшавського договору.

Не нами доведено, що системна випадковість це рідна сестра закономірності. Час, великий суддя, безумовно він розставить свої крапки і над цією новою жертвою Катині

Як бачимо, не до кінця осмислені суспільством постріли минулого іноді відлунюються вибухом у сьогодення. Та попри все, повернемося у ті передвоєнні буремні роки правління двох претендентів на спадщину третьої Римської імперії. Отож керуючись принципом прецеденту робимо висновок, що у кожному концтаборі ЧК-ГПУ-НКВС СРСР тортури і вбивства відбувалися за єдиним сценарієм; розписаним у секретних інструкціях, як у нацистів в СС, СД так і в соціалістів з ЦК РКП(б)-ВКП(б). За цинізмом і жорстокіс-

тю садисти різних мастей ні чим не поступалися один перед одним.

Дослідникам вдалося шляхом реконструкції жахливих подій заповнити білі плями в кривавій мозаїці нашої історії отими «пазлами» злочинів проти людства із джерел інших держав.

Зрозуміло, що вже по війні увесь світ остаточно переконався, що більшовик В.І.Ленін (Ульянов-Бланк) і його друг 1-ий секретар Соціалістичної партії Італії Бенито Муссоліні, та їх вірні послідовники, такі як І.В.Сталін (Джугашвілі-Коба), А.А.Гітлер (Шикльгрубер-Ротшильд), Ф.Франко, Мао Дзе Дун, Йосип Броз Тіто – пацієнти із однієї клініки.

Два найбільших тирана вели агресивні війни, наслідком яких було захоплення і руйнування територій сусідніх держав, грабунок, гвалтування і масових позасудових репресій по відношенню до населення колонізованих

держав. Той факт, що більша частина по тривалості і числу жертв війни проходила на теринах України не терпить спекуляції.

Жахлива дійсність викритих злочинів проти людства, вчинених під орудою російських соціал-шовіністів із РСДРП-РКП(б) і німецьких націонал-соціалістів з робітничої партії NSDP та італійських соціал-фашистів перевершила найнесподіваніші фантазії будь яких утопістів.

Чого варті принаймні оті хірургічні операції по створенню шестирукої людини, біороботів, не кажучи вже про дослідження на живих людях дії отрутохімікатів на організм в царині фармакології, біохімії, фізіології і т. п. Виходячи з моральних аспектів життя, про недопустимість повтору трагедії людства, автором роману «Українська Голгофа» було докладено чимало зусиль, щоб за допомогою художнього слова якомога більше у природній формі передати дух тієї катастрофічної для багатьох народів епохи на зрізі певного історичного пласту.

Проте, треба не забувати, що за післявоєнний період у нас виросло не одне покоління нащадків і тому як не їм, у першу чергу, адресоване це послання.

Шкода, але сучасні ущербнуті кремлівські нуворіши і їх олігархічні клерки, проголосивши себе правонаступниками імперської Русі, а всіх інших колишніх громадян СРСР знеособленою радянською масою, переконані у тому, що етнічним представникам колонізованих держав ні до чого мати свою національну мову, віру, культуру чи навіть історичну пам'ять. Звісно, що новоявлені царьки та божки не бажають нести моральну відповідальність за геноцид вчинений, обділеними матінкою природою маніакальними попередниками, не тільки перед Україною, Польщею і Молдовою, але і перед усім світом.

Монополізувавши право на історичну правду, кремлівські комплексуючи чинущі, з позиції мілітарної сили намагаються повсякчас нав'язати усьому цивілізованому суспільству свою прерогативу

на встановлення історичної правди. Ось чому кожна спроба дослідників імперських архівів: істориків, журналістів, краєзнавців, публіцистів затаврувати ганьбою агресію Країна рад проти дружніх суверенних держав, таких як: Польща, Україна, Білорусія, Молдова, Румунія, Фінляндія, Японія, Китай, Монголія, Корея, Іспанія, Латвія, Естонія і Литва – сприймається спадкоємцями Петра I (Романова), як привід для розпалювання чергової постімперської істерії. Тому, давайте разом, без надмірного фанатизму, крок за кроком подолаємо ту відстань, що віддаляє нас від цивілізованої спільноти.

Отож щоб уникнути повтору національної трагедії нам слід давно перейти до завершальної стадії Нюрнберзького судового процесу №2 над московською Росією і її комуністсько-більшовицькою партією, бо оте своє споконвічне християнське прощення – ще не означає вічне забуття. Наш хрест постійно досліджувати і знати правдиву історію своєї багатотрагедійної, старослов'янської землі і її славетного свого роду, а не угро-фінської Батьківщини.

Анатолій Шолудько (Каліновський)

Posel na Sejm
Rzeczypospolitej Polskiej

**Małgorzata
Gosiewska**

Biurowisko Poselskie
Posel na Sejm
M. Gosiewskiej
Ul. Żelazna 75
00-871 Warszawa

Warszawa, 16.10.2015 r.

**Kancelaria Prezydenta
Rzeczypospolitej Polskiej
ul. Wiejska 10
00-902 Warszawa**

Szanowny Panie Prezydencie,

Uprzejmie proszę o pozytywne rozpatrzenie wniosku Pana Anatola Szoludko o nadanie polskiego obywatelstwa. Pana Anatola Szoludko poznałam podczas Majdanu na Ukrainie. Jest to osoba działająca zupełnie bezinteresownie na rzecz pojednania polsko – ukraińskiego. To dzięki jego inicjatywie, w parku miejskim w Krzemieńcu posadzono Dąb Katyński na cześć zamordowanego przez NKWD w Katyniu podporucznika Wojska Polskiego Bronisława Urbańskiego. Był to jeden z pierwszych przypadków, gdy Dąb Katyński został posadzony poza granicami RP.

Pan Anatol Szoludko współpracuje z polskimi organizacjami pozarządowymi, wspólnie z Fundacją Wolność i Demokracja zainicjował upamiętnianie miejsc męczeństwa polskich jeńców wojennych w latach 1939 – 1940 w obozach w Putywli i Kozielszczyźnie na Ukrainie. Jego ogromna wiedza zdobyta od naocznych świadków znalazła potwierdzenie w kwerendzie historycznej.

Za inicjatywę upamiętniania tych miejsc jeszcze przed Euro 2012 pan Anatol Szoludko spotkał się z bardzo negatywną reakcją miejscowych struktur policyjnych na Ukrainie. Grożono mu śmiercią, nachodzono w domu, śledzono. Sytuacja ta zmusiła go do wyjazdu z Ukrainy. Niestety ze względu na chorobę nowotworową matki zmuszony był do powrotu. Brał czynny udział w Rewolucji Godności, za co spotkały go bardzo surowe represje, z torturami włącznie. Z tego powodu wyjechał powtórnie, tym razem już z rodziną do Polski, gdzie obecnie przebywa. Posiada polską kartę pobytu jak również Kartę Polaka.

Pan Anatol Szoludko jest osobą wielce oddaną sprawie pojednania polsko – ukraińskiego oraz ujawniania prawdy historycznej, nawet wtedy, gdy jest ona dla niektórych środowisk niewygodna.

Obywatelstwo polskie jest dla pana Anatola Szoludko spełnieniem marzenia o powrocie do Ojczyzny, w pełnym tego słowa znaczeniu. Byłoby bodźcem do dalszego działania i pozwoliłoby, jak sam mówi – dumnie mówić o sobie – „Jestem obywatelem Rzeczypospolitej Polskiej”

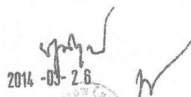
Z wyrazami szacunku

Posel na Sejm RP
Małgorzata Gosiewska

K-81/03/2014

Warszawa 25.03.2014 r.

2014-03-28

Urząd do Spraw Cudzoziemców
ul. Koszykowa 16
00-564 Warszawa

Szanowni Państwo,

Pana Anatola Szołudźkę poznałem na wiosnę 2012 r., kiedy zgłosił się do naszej Fundacji jako inicjator upamiętnienia męczeństwa polskich jeńców wojennych w latach 1939 - 1940 w obozach w Putywli i Kozielszczynie na Ukrainie. Wiedza Pana Anatola opierała się na relacjach miejscowych świadków tamtych wydarzeń i znalazła potwierdzenie w późniejszej przeprowadzonej przez nas kwerendzie historycznej. Rzeczywiście, część polskich oficerów została zamordowana lub umarła z wycieńczenia jeszcze przed egzekucjami w Katyniu i miało to miejsce w obozach przejściowych w tamtych miejscowościach.

Co ciekawe, oddolna inicjatywa p. Szołudźki by te miejsca każdy upamiętnić choćby w najskromniejszy sposób przed polsko - ukraińskim Euro 2012 spotkała się z natychmiastową negatywną reakcją miejscowych struktur policyjnych na Ukrainie. Panu Anatolowi zagrożono śmiercią za zajmowanie się tą sprawą, nachodzono go w domu i w rezultacie zmuszono do kilkumiesięcznego wyjazdu z Ukrainy. Do powrotu na Ukrainę zmusiła go dopiero choroba nowotworowa matki.

Problemy te nie zniechęciły jednak p. Anatola do dalszej działalności. Na jego prośbę na wiosnę 2013 r. wystąpiłem do Stowarzyszenia Parafiada o wydanie nam pozwolenia i certyfikatu na zasadzenie w Kremeńczuku na Ukrainie Dębu Katyńskiego poświęconego urodzonemu tam przedwojennemu oficerowi WP, Bronisławowi Urbańskiemu, później zamordowanemu w Katyniu. Dąb uroczyste zasadzono w maju 2013 r. Był to jeden z pierwszych przypadków, gdy Dąb Katyński posadzony został poza granicami RP.

Na podstawie naszej dwuletniej współpracy mogę powiedzieć, że p. Szołudźko działa bezinteresownie, a za zabiegi na rzecz prawdy historycznej i pojednania polsko - ukraińskiego przyszło mu płacić bardzo wysoką cenę. W momencie, gdy na przełomie 2013 i 2014 r.

Rada Programowa Fundacji Wolność i Demokracja:
Łukasz Abgarowicz,
Michał Dworczyk,
Adam Lipski,
Zbigniew Romaszewski,
Robert Tyszkiewicz.

Uzasadnienie wniosku - konkretny opis działalności związanej z opieką nad MPN lub upamiętnianiu miejsc walki i męczeństwa

Pan Anatol Szoludko aktywnie uczestniczy w uroczystościach związanych z upamiętnieniem oficerów Wojska Polskiego – ofiar Zbrodni Katyńskiej. We współpracy z polskim historykiem dr. Tomaszem Szczepańskim zajmuje się badaniem Zbrodni Katyńskiej. Na uwagę zasługuje jego zaangażowanie w upamiętnienie, w ramach programu „Ocalić od zapomnienia”, urodzonego w Kremenczuku ppor. Bronisława Urbańskiego - uczestnika kampanii wrześniowej, zamordowanego przez NKWD w Katyniu. W kwietniu br. w Kremenczuku odbyło się uroczyste posadzenie *Dębu Pamięci* ppor. Bronisława Urbańskiego.

Wnoszę o przyznanie p. A. Szoludko srebrnego medalu „Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej”.

Adnotacje Biura Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa

Popieram w/w wniosek i rekomenduję przyznanie srebrnego medalu: „Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej”.

NACZELNIK
Wydziału Zagranicznego

Maciej Dąbek

Podpis

Decyzja Przewodniczącego Rady z dnia 20.....r

Nr wydanej legitymacji data wystawienia.....

Асоціація сприяння міжнародному бізнесу та розвитку

Association for Promotion of International Business and Development
Асоціація содействія міжнародному бізнесу и розвитку

Асоціація заснована
у 1996 році

№ 03/157

від "06" "02" 2014 р.

Адреса центрального офісу:

Main office:
вул. Г. Жадова, 12,
3-й поверх
12 General Zhadov
Street, 3rd floor
м. Кременчук
Kremenchuk
39600, Ukraine

Тел./факс:
Tel./fax:
(0536) 791602
e-mail: info@apiibd.com
http://www.apiibd.com

Примільна:

Reception:
Тел./тел. (0536) 791603
(05366) 33013

Виконавча дирекція:

Executive Directorate:
Тел./тел. (0536) 791602

Бухгалтерія:

Accountant:
Тел./тел. (0536) 793738

Адреса Громадської примільної:

Address of Public
Reception Office:

м. Кременчук
Kremenchuk
39600, Ukraine
тел. (05366) 33013
e-mail: forum@apiibd.com

Банківські реквізити:

Підприємство
№ 26007050000200
в Кременчуцькій філії
АКБ «Індустріалбанк»
МФО 331304
код 25717897

Banking details:

Bank account
№ 26007050000200
in Kremenchuk branch,
JSCB «Industrialbank»
MFO 331304
code 25717897

ХАРАКТЕРИСТИКА ШОЛУДЬКА АНАТОЛІЯ ВАСИЛЬОВИЧА

1972 року народження, історика за фахом, члена АСМБР.

Анатолій Шолудько є активним членом Асоціації сприяння міжнародному бізнесу та розвитку (АСМБР) з 2012 року. За цей час він виявив себе багатосторонньою людиною, яка зацікавлена в пошуку історичних зв'язків міста Кременчук з іншими народами світу.

Анатолій Шолудько є кореспондентом газети «Слово» (м. Київ), дослідником історії Катинського злочину та злочинів проти людства. Пан Шолудько брав неодноразову участь в українсько-польських наукових конференціях, виступив організатором зустрічі з видатним польським професором Щепанським в гімназії №5 ім. Т.Г. Шевченка та в Кременчуцькому льотному коледжі (2013 рік).

За низку краснавчих досліджень, пов'язаних з перебуванням польських військово-полонених у Кременчуці та Козельщині, був нагороджений золотою медаллю Ради пам'яті боротьби та мучеництва Республіки Польща, яку йому особисто вручив міністр Анджей Кунерт (Республіка Польща).

Пан Шолудько є примірним сім'янином, виховує двох дітей.

Він активно працював на розвиток культур національних меншинств. Має польське коріння та карту поляка.

Анатолій Шолудько емоційна, завзята особистість, що має свої переконання та власну позицію.

Президент АСМБР

А.В. МЕЛЬНИК

WNIOSEK
o nadanie medalu srebrnego
„OPIEKUN MIEJSC PAMIĘCI NARODOWEJ”

Nazwisko <i>Szołudko</i>	Imię <i>Anatol</i>	Imię ojca <i>Wasył</i>
Data i miejsce urodzenia <i>30 listopada 1972 r., m. Brygadyriwka, Ukraina</i>		Wykształcenie <i>Wyższe</i>
Miejsce pracy <i>Redakcja gazety „Słowo”</i>	Stanowisko służbowe <i>Dziennikarz</i>	
Przynależność organizacyjna <i>Główny Związek Polaków na Ukrainie</i>	Miejsce zamieszkania <i>Ul. 40. Rocznicy Października 36/3, Kremenczuk</i>	
Posiadane odznaczenia i rok nadania _____		
Organizacja lub instytucja sporządzająca wniosek <i>Konsulat Generalny RP w Charkowie</i>		
<i>6.08.2013 r.</i> Data	Pieczęć	Konsul Generalny RP <i>[Podpis]</i> Jan Franat

В.В. КАЛАШНИК

08 травня 2013 року

ПРОТОКОЛ

наради з питань урочистої посадки «Дубу Пам'яті», на честь уродження
міста Кременчук, підпоручика Війська Польського Броніслава
Урбанського

08.05.2013р.

м. Кременчук

Присутні:

МЕЛЬНИК Андрій Васильович – директор комунального підприємства
«Кременчуцький центр міжнародних зв'язків та економічного розвитку міста
«Кременчук Інвест», Президент АСМБР;

ШОЛУДЬКО Анатолій Васильович – директор Музею епохи
тоталітаризму;

ПАРХОМЕНКО Сергій Миколайович – заступник директора Музею епохи
тоталітаризму;

КУШНІРЕНКО Андрій Олексійович – перекладач комунального
підприємства «Кременчук Інвест».

У зв'язку з проведенням 19 травня 2013 року в м. Кременчуці
церемонії посадки «Дубу Пам'яті», на честь уродження міста Кременчук,
підпоручика Війська Польського Броніслава Урбанського, учасниками
наради розглянуто наступні питання:

1. Підготовка порядку проведення процедури;
2. Питання щодо запрошення гостей;
3. Різне.

Андрій Мельник проінформував, що відбулася нарада у заступника міського голови В.О. Малецького.

Учасники наради опрацювали такий порядок проведення посадки «Дубу Пам'яті», на честь уродженця міста Кременчук, підпоручика Війська Польського Броніслава Урбанського:

19 травня 2013 ррку

м. Кременчук

Біля визначного місця збираються учасники події. Прибувають почесні гості, міський голова, активісти, організатори польсько-української дружби, громадськість.

Вишикувані учні військового ліцею, військовий оркестр.

Звучать позивні.

Розпочинаються процедури.

Слово надається міському голові О.М. Бабаєву. Виступ Бабаєва О.М.

Слово надається Генеральному Консулу Республіки Польща в Харкові, Титулярному Послу пану Яну Гранату. Виступ пана Яна Граната.

Слово надається Анатолію Шолудько, досліднику Катинський злочинів. Виступ А.В. Шолудька.

Розпочинається посадка Дубу Пам'яті. Запрошується міський голова Олег Бабаєв, Генеральний Консул Республіки Польща в Харкові пан Ян Гранат, Голова Полтавського обласного осередку Співки поляків України Віктор Маренич та військовий атташе Республіки Польща в Україні.

Військові ліцеїсти проходять урочистим маршем, віддаючи дань поваги всім жертвам Катинський злочинів. Віддаються військові почесні. Покладаються квіти.

Проводиться процедура протокольного фотографування.

Визначились:

1. придбання дуба;
2. місце посадки дуба;

3. участь військових ліцеїстів у заході;
4. участь військового атташе Республіки Польща в Україні та Генерального Консула Республіки Польща в Харкові;
5. участь інших почесних гостей.

Директор КП
«Кременчук Інвест»

Вик: Кушніренко А.О.
(05366)33013

АНДРІЙ МЕЛЬНИК

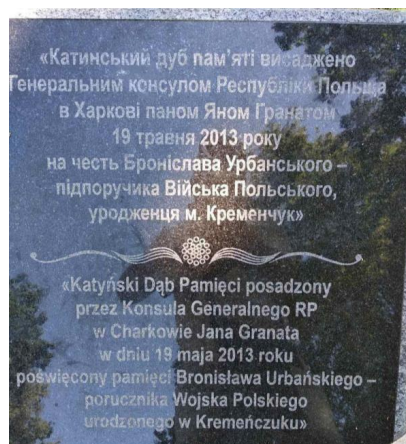

Na barykadzie... Plac
Michajłowski...

А. Шолудько на Майдані

*Консул республіки Польща в Харкові вручає нагороду
А. Шолудько за охорону пам'яті*

*Пам'ятна дошка біля Катинського дуба пам'яті
в Придніпровському парку м. Кременчук*

Зміст

Передмова	3
Козельщинський концтабір НКВД	7
Козельщина – жахливіша за Катинь	244
Передмова	255
Українська Голгофа.....	317

Літературно-історичне видання

ШОЛУДЬКО (Каліновський) Анатолій

Козельщинський собор жахів

Історичний роман, історичний нарис

Українською мовою

Формат 60х90 1/16. Умовн. друк. арк. 20,8
Наклад 300 прим. Замовлення № 67-20.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Підписано до друку 20.10.2020

Видавець і виготовлювач «Novabook»
ПП Щербатих О.В.
вул. Софіївська, 36-Б, м. Кременчук, 39601
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №2129 від 17.03.2005р.

www.novabook.com.ua
тел.: 097 555 10 72